

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

2

ROČNÍK 16 (48)

Hlavní problémy zajištění bezpečnosti Evropské unie v dlouhodobém horizontu (2020-2025)

Evropská unie si připomněla v březnu 2007 padesát let své existence. Je to rozhodně důležité jubileum z řady důvodů. Podařilo se uvést v život projekt, který postupně, krok za krokem, překonával odvěká traumata a frustrace velké části Evropy spojené s válkami, konflikty a nenávisťmi mezi národy. EU se za pět dekad stala aktérem, který svoji vahou ovlivňuje politický, ekonomický a ve vzrůstající míře i bezpečnostní vývoj v globálním měřítku. Na prahu šesté dekády své existence si ale musí klást i mnohé otázky o svých perspektivách a možnostech do dalších let a desetiletí. Na tyto perspektivy je možné nahlížet pomocí tzv. rozšířeného konceptu bezpečnosti, který se ve vědeckém a politickém diskurzu prosazuje od 90. let minulého století. V jeho rámci je mj. rozšířen obecný model bezpečnosti: od vojensky pojaté bezpečnosti národního státu směrem k mezinárodnímu – globálnímu i regionálnímu – ekonomickému, sociálnímu, environmentálnímu či lidskoprávnímu dimenzím problematiky bezpečnosti.

Co tedy může být určujícím rysem nadcházejících dvou dekad? Vývoj světa bude zřejmě na základě dosavadních trendů spojen nejen s řadou progresivních trendů vývoje, především ve vědě, ekonomice a vzdělávání, ale i s mnoha bezpečnostními hrozbami a riziky. Jejich škála je velmi široká – počínaje narůstající mírou devastace životního prostředí v globálním měřítku, přes vzrůstající sociální napětí mezi bohatými a chudými regiony světa, dynamický, ale i těžko říditelný a často neřízený ekonomický růst řady zemí „třetího světa“, až po vzrůstající soupeření o hlavní surovinové zdroje – především ropu, plyn a vodu, ale také intelektuální kapitál. Vývoj světa se ve vzrůstající míře bude odehrávat i na pozadí očekávaného soupeření „starých“ i „nových“ velmocí, ke kterému dojde v souvislosti s utvářením nového modelu multipolárního světa. Do bezpečnostního vývoje světa budou ovšem zasahovat stále významněji i nestátní aktéři: především uskupení organizovaného zločinu a teroristická uskupení.

Příští dvě dekády 21. století především výrazně naznačí možnosti zachování udržitelného rozvoje na zemi, což je klíčový cíl pro globalizující se lidskou společnost. Zásadní jsou zde především čtyři vzájemně propojené faktory:

1. Udržitelnost takového stavu životního prostředí v globálním měřítku, které nebude ohrožovat samotnou existenci lidstva, fauny a flóry.
2. Odstraňování ekonomické nerovnováhy (Sever – Jih)
3. Dostupnost zdrojů, které jsou nezbytné pro ekonomický a sociální rozvoj, což se v první řadě týká ropy, plynu a vody a spolu s tím hledání alternativních zdrojů energie.
4. Zvladatelný demografický vývoj ve světě.

Co se týče toho základního – stavu životního prostředí – prognózy nedávají příliš příznivé vyhlídky. Emise skleníkových plynů stále vzrůstají díky čemuž se globální oteplování stává dlouhodobým trendem. V první čtvrtině 21. století vzroste teplota v celosvětovém měřítku mezi 0,4 stupni Celsia a 1,1 stupněm Celsia, což nebude mít ještě katastrofální konsekvence, nicméně již se k nim přiblížíme. Hranice zlomu, kdy začne nevratný, řetězový sled globálních změn, je podle Mezinárodního panelu pro klimatické změny OSN dva stupně Celsia. Řada regi-

onů v Asii a Africe bude postižena díky globálnímu oteplování suchem, což způsobí, že se jeho vlivem ocitnou stovky milionů lidí bez možnosti přístupu k nezávadné pitné vodě a relevantní obživy, neboť nebude k dispozici dostatečný objem obdělávatelné zemědělské půdy. Evropa sice nebude v dramatické míře přímo dotčena degradací životního prostředí, nicméně globální oteplování může způsobit i vážné teplotní výkyvy na evropském území. Extrémní horka a sucha na straně jedné a na straně druhé extrémně chladné počasí mohou vyvolat častější ničivé záplavy, negativně ovlivnit např. zemědělskou výrobu a představovat velkou zátěž pro zajištění elektrické energie, resp. udržování energetické infrastruktury. Především v kontextu budoucí značné závislosti EU na dodávkách energetických surovin z mimoevropských, často velmi nestabilních teritorií to představuje velkou bezpečnostní hrozbu.

Druhou velkou hrozbou pro Evropu mohou být **následky ozbrojených konfliktů a střetů v regionech Afriky a Asie** vyvolaných suchem a sloužících k získání nedostávajících se potravinových a surovinových zdrojů. V první řadě se může jednat o migrační vlny z postižených oblastí do Evropy.

Zásadní systémová změna v přístupu k životnímu prostředí je ale stále odkládána, neboť by si zřejmě vyžádala rozsáhlé přehodnocení přístupu k politickému, ekonomickému a sociálnímu vývoji ve světě, především ze strany vyspělých zemí Západu – v první řadě největšího spotřebitele zdrojů Spojených států, ale i Evropské unie. Přijímána jsou ale pouze minimální opatření, jakými jsou např. omezení emisí skleníkových plynů o 5,3 % na základě Kjótského protokolu, která ovšem nemohou zásadněji zvrátit výše naznačené negativní trendy. To by podle expertů vyžadovalo omezení v řádu desítek procent. Koncem října letošního roku přitom Evropská agentura pro životní prostředí zveřejnila zprávu, že sama EU neplní požadavky Kjótského protokolu. 15 „starých“ zemí EU zřejmě sníží emise pouze o 0,6 % do roku 2010, přičemž do roku 2012 to mělo být 8 %.

Nedávno zveřejněná tzv. Sternova studie vypracovaná předním světovým ekonomem Nicholasem Sternem na objednávku britského ministra financí Gordona Browna v souvislosti s nebezpečím globálního oteplování uvádí, že pokud světové společenství nezačne vydávat ihned na jeho eliminaci ročně cca 184 miliard liber (7,8 bilionu Kč) těžce to postihne ekonomický růst, neboť postupně by výkonnost světové ekonomiky mohla poklesnout až o 20 % v perspektivě druhé poloviny 21. století. Není možné se v daném případě neubránit jistému srovnání s efektivitou současných a předpokládaných vojenských výdajů.

Ke druhému faktoru udržitelného rozvoje země, kterým je odstraňování ekonomické nerovnováhy, je možné uvést jediný zásadní údaj, který v kostce uvozuje klíčový protiklad současného světa, jímž je propastný rozdíl mezi bohatstvím jedněch a chudobou druhých: Na pouhých 25 zemí dnes připadá 80 % světového obchodu, kdežto 56 dalších se na tomto obchodu podílí pouhou setinou procenta. Odstranění této nerovnováhy přitom není reálné v horizontu dvou dekád a spíše se dá očekávat její prohloubení se všemi z toho možnými negativními vlivy na bezpečnostní situaci ve světě.

Dalším faktorem budoucího vývoje světa bude i vzrůstající soupeření o klíčové zdroje nezbytné pro ekonomický rozvoj: ropu, plyn a vodu. V případě ropy a plynu je důležité uvést časový horizont ve kterém budou jejich zásoby k dispozici v celosvětovém měřítku. Ověřené zásoby ropy byly v roce 2004 odhadovány na zhruba 1200 miliard barelů, jež mohou být vytěženy za přibližně 40 let. Dnešními technologiemi ověřené zásoby zemního plynu by měly vydržet zhruba 70 let. Hlavní faktory ovlivňující trh se surovinami v horizontu roku 2020 budou primárně dva:

1. Obrovský nárůst spotřeby energetických zdrojů v Číně (předpokládaný vzrůst spotřeby o 150 %) a Indii.
2. Získávání energetických zdrojů bude komplikováno složitou politickou, ekonomickou a bezpečnostní situací v regionech, které tyto energetické zdroje primárně poskytují.

Zajištění energetické bezpečnosti Evropy se ve výše uvedeném kontextu stává pro Evropu klíčovou otázkou, neboť i částečný výpadek v dodávkách může mít velmi negativní ekonomický dopad na EU s ohlivením jejích strategických zájmů. Závislost na importu energetických surovin bude přitom stále vzrůstat (z 50 % v současné době na 70 % v roce 2030), přičemž v případě ropy to bude v roce 2025 činit 90 % a plynu 80 %.

Kategorickým imperativem pro zajištění energetické EU je tak praktické naplnění několika základních úkolů: Prvním je podpora výzkumu a vývoje technologií, které vedou k omezování energetické spotřeby a paralelně rozvíjení alternativních zdrojů energie. Do značné míry se dá říci, že se jedná o strategickou prioritu. Druhý úkol spočívá ve snaze o maximální možnou diverzifikaci dodávek surovin z různých teritorií i přes objektivní omezenost takového cíle. Je možné více využívat zdrojů ropy a plynu v Kaspické oblasti s jejich transportem přes Turecko a Balkán, nová plynová ložiska v norském Barentsově moři nebo dodávky kapalného zemního plynu ze severní Afriky. V souvislosti se zajišťováním pravidelných dodávek energetických surovin je důležitý i třetí úkol spočívající v zajišťování dobrého stavu dopravních tras a přenosových soustav a také jejich ochraně před potenciálními teroristickými útoky.

Čtvrtým úkolem je podpora rozvíjení jaderné energetiky, která je v příštích dvou dekadách de facto jedinou reálnou alternativou uhlovodíkových technologií a paliv.

Pátým, ovšem nikoliv co do významu posledním, úkolem je **zajišťování a podpora politické a ekonomické stability v regionech odkud se do Evropy importují energetické suroviny**, spolu se zajišťováním korektních vztahů s jednotlivými producenty zemí. Naplnění tohoto úkolu vyžaduje mj. funkční společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU realizovanou i prostřednictvím specializovaných zahraničněpolitických agend jakou představuje např. evropská politika sousedství, funkční model strategického partnerství EU s Ruskem nebo humanitární a rozvojová pomoc.

Ropa a plyn ale nejsou jedinými surovinami, které mají zásadní význam pro fungování a rozvoj společnosti a ekonomiky. Existuje celá řada dalších, nicméně mezi nimi zaujímá zcela výjimečné místo **pitná voda**. Voda má zásadní význam pro udržení života na zemi. I když je 71 % planety pokryto vodou, pouhá 3 % vody jsou pitná, avšak většina z těchto 3 % je ve formě sněhu a ledu. K přímému využití pro potřeby člověka je tak k dispozici méně než 1 % této vody, což činí 0,03 % světových zásob vody.

Problém dostupnosti a distribuce vody resp. vodních zdrojů bude jedním z nejdůležitějších problémů následujících dvou dekád a celého 21. století. Situaci komplikuje i skutečnost, že 40 % lidstva žije ve 260 povodích, které sdílejí dva nebo více států. Snaha o získání většího dílu vodních zdrojů jednoho státu na úkor druhého pro zajištění zásobování obyvatel a chodu průmyslové a zemědělské výroby či znečišťování vodních zdrojů právě kvůli této výrobě se tak může stát i zdrojem dvoustranných či regionálních konfliktů. Dnes můžeme indikovat 20 nejrizikovějších oblastí, kde k uvedeným konfliktům může dojít. Jedním z regionů je např. už tak bezpečnostně nestabilní Blízký východ. Konflikty o vodu, resp. o přístup k ní, tak mohou dále přispět ke zhoršení bezpečnostní situace v regionálním i globálním měřítku.

Co se týče demografického vývoje, počet obyvatel stoupne do roku 2010 asi o 800 milionů obyvatel v rozvojových zemích, zatímco v ostatních zemích pouze o 100 milionů. V roce 2020 pak dosáhne počet obyvatel země 7,8 miliardy osob. Podíl počtu obyvatel zemí EU přitom výrazně poklesne. Jeden z „populačních scénářů“ Evropské komise uvádí, že pokud Unie nezačne výrazněji podporovat porodnost jako součást celkové sociální politiky dojde v Evropě od roku 2011 k prudkému snižování populace, které povede do roku 2030 k odchodu 21 miliónu lidí z pracovního procesu, což je 7 % celkové pracovní síly. Bezesporu by to negativně ovlivnilo mj. rekruční potenciál pro profesionální ozbrojené síly členských zemí EU.

EU bude potřebovat k udržení dostatečné dynamiky ekonomické a sociální úrovně do roku 2025 řízený imigrační proces. Předpokládá se, že by měl dosahovat objemu cca 600-900 tisíc osob ročně. Velkým problémem ale může být nekontrolovaná migrace. Např. do roku 2020 má podle odhadů počet obyvatel arabských zemí stoupnout z 280 milionů na 410-460 milionů, přičemž většina z nich bude mladší 30 let. Podle jedné z expertních arabských studií hodlá asi polovina všech Arabů, jimž je dnes 20 let, emigrovat z rodné země, přičemž třetina až polovina do Evropy. Bezpečnostní rizika takového vývoje pro EU jsou zřejmá. Silnější podpora hospodářské a politické transformace Blízkého východu ovšem především pomocí nástrojů *soft power* má tak ze strany EU zásadní význam.

Z hlediska EU je na druhé straně znepokojivým faktem, že dojde k velmi nepříznivému demografickému vývoji na východ od jejích hranic – v Rusku. Počet obyvatel by se zde v příštích dvaceti letech mohl vlivem sociálních a z toho vyplývajících zdravotních problémů snížit na úroveň 129,2 milionu, což může mít negativní následky z hlediska disponibility pracovních sil pro ruskou ekonomiku, a také z hlediska schopnosti zajištění bezpečnosti teritoria Ruska. Oba faktory by mohly mj. ovlivnit stabilitu dodávek energetických surovin do Evropy.

Demografická exploze v kombinaci s degradací životního prostředí, globálním oteplováním a nevyhovujícími zdravotními podmínkami především v rozvojovém světě povede zřejmě i k nárůstu a širšímu výskytu velmi infekčních nemocí jakými jsou např. EBOLA, AIDS a SARS. Navíc dvacet známých nemocí se znovu stává narůstající hrozbou. Je to např. tuberkulóza a malárie, kde se původci této nemoci staly rezistentní vůči antibiotikům kvůli rozšířenému používání a zneužívání těchto léků. Objevují se i nové infekční nemoci, např. ptačí chřipka. Též „staré“ nemoci, jako je cholera, mor, horečka dengue, meningitida, záškrt a žlutá horečka, se znovu stávají hrozbou po letech relativního klidu. Pro rozvinuté země, včetně Evropské unie, je hrozba šíření epidemií značnou hrozbou danou např. i díky rychlému nárůstu letecké dopravy.

Na pozadí hlavních globálních ekonomických, environmentálních a demografických výzev bude v příštích 15-20 letech též pokračovat proces změn v systému mezinárodních vztahů. Jeho průvodním znakem bude silnější prolínání jeho kontinuity s diskontinuitou.

Západ – v politickém a geografickém smyslu především Spojené státy americké a Evropa, resp. Evropská unie spolu s Japonskem – budou nadále sehrávat významnou politickou, ekonomickou a bezpečnostní roli v globálním měřítku. Budou ale ve zvýšené míře konfrontováni s nárůstem téže role nových globálních a regionálních aktérů – především Číny, Indie, Indonésie, „asijských tygrů“, tj. nově industrializovaných zemí (především Jižní Koreje, Malajsie, Thajsko, Singapur, Filipíny), ale i Íránu a Brazílie. Důležitost si zachová Blízký východ a potažmo významná část islámského světa, především díky svým zásobám ropy a plynu. Svojí roli bude sehrávat i Rusko, které díky své rozloze, nerostnému bohatství, stále velké vojenské síle a po překonání ekonomického a politického kolapsu po rozpadu Sovětského svazu bude

v euroasijském prostoru nadále významným elementem mezinárodních vztahů. Vytváření nového modelu multipolárního světa bude přitom výrazně ovlivňován především přesunem těžiště světových záležitostí z euroatlantické oblasti, kde se nacházelo po minulá tři století do pacifické oblasti a Asie. Do jisté míry o tom vypovídá jedna ze studií investiční společnosti Goldman Sachs z roku 2003 [1] o možném pořadí zemí podle objemu HDP (v miliardách dolarů) v roce 2020 a následně v roce 2050:

1. Spojené státy 16,415.
2. Čína 7,070.
3. Japonsko 5,221.
4. Velká Británie 2,285.
5. Německo 2,254 .
6. Indie 2,104.
7. Francie 1,930.
8. Itálie. 1,533.
9. Rusko 1,741.
10. Brazílie 1,333

Předpokládaný objem tří nejsilnějších zemí v roce 2050:

1. Čína 44,453. 2. USA 35,165. 3. Indie 27,803.

V této souvislosti je možné zmínit tři důležité skutečnosti:

Za prvé zmíněný přesun již dnes dokumentuje i vznik nadnárodních politických, ekonomických a bezpečnostních seskupení, které se mohou stát v blízké budoucnosti soupeřem EU, a možná i určitým druhem alternativy NATO. Mám tím na mysli např. Sdružení zemí jihovýchodní Asie (ASEAN), které zahrnuje 10 zemí regionu. Země ASEAN zamýšlejí vytvořit i po vzoru EU jednotný trh s volným tokem zboží, služeb a investic do roku 2020. Tím to ale nekončí, protože existuje zámysl podporovaný i Čínou vytvořit „panasijskou zónu volného obchodu“ zahrnující kromě zemí ASEAN a Číny, též Indii, Japonsko, Jižní Koreu, a také Austrálii a Nový Zéland. Výsledkem by měla být zóna s dvěma miliardami obyvatel s roční produkcí cca dva biliony dolarů, jež by svým významem předčila jak Evropskou unii, tak i sdružení NAFTA zahrnující trhy USA, Kanady a Mexika.

V souvislosti s ASEAN je ještě možné dodat, že pokud hovoříme o islámském světě jako o vlivném pólu světového vývoje, musíme brát v úvahu na jedné straně nejen země Blízkého východu, jejichž vliv je často výhradně založen na ropném bohatství, které ale se nijak nepromítá do rozvoje zdejších společností. Trefná je v této souvislosti charakteristika zdejší situace v jedné ze studií ISS EU v Paříži „*more people, no jobs, and no vote*“, ale na druhé straně i nově industrializované islámské země v Asii s obrovskou ekonomickou a politickou dynamikou: jako je nejpočetnější muslimský stát na světě Indonésie a dále Malajsie, Singapur a Brunej.

Druhým seskupením je Šanghajska organizace spolupráce, která představuje uskupení zemí vedených Ruskem a Čínou. Jejimi členy jsou dále Kazachstán, Kyrgyzstán Tádžikistán, Uzbekistán, jako pozorovatelé: Indie, Írán, Pákistán a Mongolsko. Země ŠOS spolu s pozorovateli zahrnují téměř polovinu světové populace a velmi významnou část teritoria Eurasie: čtyři země disponují jaderným potenciálem s tím, že Írán zřejmě usiluje o totéž.

Současná role ŠOS má několik zřetelných cílů. Prvním cílem je vytvářet určitou protíváhu politice Spojených států v prostoru Eurasie, zvláště pak v prostoru „velkého Blízkého

východu“, omezovat jejich vojenskou a ekonomickou přítomnost. Druhým cílem je minimalizace možného vlivu „regime change“ ke kterému došlo v postsovětském prostoru (Ukrajina, Gruzie) dále na východ. Dalším cílem je pak intenzifikace vzájemné obchodní a ekonomické spolupráce, která se nyní ve značné míře týká především těžby a přepravy ropy a plynu.

Za druhé přesun těžiště světových záležitostí do Asie je a bude viditelný a měřitelný nejen čistě politickými, ekonomickými či bezpečnostními ukazateli, ale i vytvářením jisté kulturní, resp. ideové alternativy vidění současného světa podle západních, tedy především amerických a evropských měřítek. Především Čína a Indie jako svébytné a dlouho existující civilizace, dnes opět na vzestupu, mohou aspirovat na vlastní výklad toho co představují takové pojmy jako „demokracie“, „svoboda“, „principy právního státu“ a „lidská práva“.

A nakonec **za třetí**: je nutné vnímat, že spolu se surovinami – ropou, plynem a vodou – bude v soupeření na světové areně ve stále větší míře hrát roli soubor o intelektuální kapitál. Země disponující velkým objemem vysoce kvalifikovaných odborníků působících ve sféře vědy, výzkumu a bezprostředně ve výrobním procesu, schopných inovativního myšlení především v dynamicky se rozvíjejících oborech (IT, nanotechnologie, biotechnologie) budou ve značné komparativní výhodě. Trendy jsou zde přitom zřejmé: soutěžení se odehrává především mezi Spojenými státy, Asií a Evropou. Ukazatelem tohoto soutěžení jsou především souhrnné výdaje na vědu a výzkum. Ty dosáhly v roce 2002 v USA 35 %, Asii (především Číně, Indii, Japonsku, Jižní Koreji) 31,5 % a Evropě 27,3 %.

Tato souhrnná čísla ale nevypovídají o dílčích konkrétních ukazatelích dokumentujících již zmíněný budoucí přesun těžiště mezinárodních záležitostí do Asie. Již koncem 20. století např. studovalo právě na amerických univerzitách 33 tisíc čínských a 23 tisíc indických studentů, což dohromady činilo 60 % podílu všech studentů ze zahraničí. Zásadní je ovšem i kvantitativní a kvalitativní dynamický nárůst vzdělávací a vědeckovýzkumné infrastruktury v Číně a Indii samotné, produkuje ročně doslova a do písmene desetitisíce vysoce vzdělaných odborníků, přičemž v Indii plně anglofonních.

Evropská unie bude muset v příštích dvou desetiletích zásadně navýšit prostředky na vědu, výzkum a vzdělávání, aby byla schopna minimálně udržet krok v této oblasti s výše uvedenými aktéry. Mohlo by to mít vliv i na praktickou realizaci bezpečnostní politiky, neboť platí, že vzdělávání a výzkum se postupně stávají jednou z jejích důležitých součástí.

V souvislosti s významnými aktéry vývoje bezpečnostní situace ve světě je nutné se zmínit i o organizovaném zločinu jako nestátním aktérovi, jehož politická a ekonomická moc se v mnoha případech plně vyrovná moci jednotlivých národních států. V příštích dvou dekádách bude představovat vedle terorismu jednu z klíčových bezpečnostních hrozeb.

Organizovaný zločin se svým způsobem dá označit za další pól vlivu ve světě, který mj. vyplývá i z jeho finanční moci: počátkem 21. století dosáhla celková výše jeho obrátu částky cca 500 miliard dolarů, což se rovná 2 % světového HDP. Uskupení organizovaného zločinu budou působit na všech kontinentech (jen v Evropě pro ilustraci působí čtyři tisíce zločineckých organizací majících desítky tisíc členů) a využívat sofistikované informační, finanční a dopravní sítě. Značné příjmy z pašování drog, žen, dětí, nelegálních migrantů, toxických materiálů, zbraní a vojenských technologií, finanční podvody a vydírání, a korupce umožní organizovanému zločinu rozšiřovat portfolio svých aktivit. Jedná se především o kontrolu rozsáhlých území v nestabilních teritoriích, především tzv. „zhroucených“ států, jejichž vládní představitelé jsou s organizovaným zločinem propojeni, ale i celých odvětví průmyslu a především služeb (především bankovní sektor) ve vyspělých zemích. Zde se dá počítat i s proni-

káním do struktur státní moci to na všech úrovních. Nadále bude docházet k pragmatickému průniku zájmů a aktivit organizovaného zločinu a teroristických uskupení především z hlediska získávání potřebných finančních zdrojů pro jejich aktivity. I když terorismus a organizovaný zločin sledují a zřejmě budou sledovat více či méně zřetelné rozdílné cíle (ideologické vs. ekonomické) v jednom představují společně i v dlouhodobé perspektivě klíčovou hrozbu pro národní bezpečnost všech vyspělých i méně vyspělých zemí: útočí na podstatu společnosti, fungování jeho institucí, a tím i základní jistoty občanů (společenská, individuální a ekonomická bezpečnost).

Vývoj ve světě tak bude v příštích dvou dekáдах ovlivňovat především soutěžení zmíněných pólů vlivu, resp. „tradičních“ i „nových“ globálních a regionálních mocností, ale i nestátních aktérů. Půjde především o zajištění dostatku potřebných surovinových zdrojů (ropa, plyn, voda), což může vést i k řadě konfliktních situací mezi nimi. Pokud bude existovat širší funkční multilaterální rámec globálního vládnutí založený na respektování společně přijatých závazků a pravidel (OSN, G-8) bude možné důsledky těchto konfliktů minimalizovat, resp. jim předcházet. Mohlo by se tedy jednat o svého druhu jakýsi „koncert velmocí“.

V opačném případě by ale konflikty mezi velmocemi mohly přerůst v přímý boj o zdroje a sféry vlivu, který by mohl být v krajním případě doprovázen i ozbrojenými konflikty v regionálním měřítku s nevyhnutelnými globálními dopady, i když by to ale pravděpodobně nepřerostlo v globální konflikt.

Jaký scénář se v příštích dvou dekáдах prosadí bude přitom ve značné míře **záviset na dvou hlavních aktérech Západu: Spojených státech a Evropské unii.**

Je zřejmé, že Spojené státy po skončení studené války a zvláště po 11. září 2001 prosazují ve svých zahraničněpolitických a bezpečnostních konceptech „strategii převahy“ vyplývající z její nepopiratelné politické, ekonomické a bezpečnostní dominance. Konkrétní projevy této strategie jsou známy. Známe je i to, že to zkomplikovalo transatlantické vztahy. Dá se očekávat, že tento trend může v příštích dvou dekáдах pokračovat. Otázkou je co by mělo být jeho konečným cílem.

Nápovědou v tomto směru může být dva roky stará kniha Thomase Barnetta *„The Pentagon's New Map. War and Peace in the Twenty First Century“*, která představuje vizi světa rozděleného na fungující jádro a neintegrovanou periferii, kde Spojené státy hrají dvojí úlohu: „systémového administrátora“ jádra a „leviatana“ periferie. Za převážně mocenského vedení tak Spojené státy zajišťují chod globálního světa, jehož žádoucí konečnou podobou je zapojení všech jeho částí do integrovaného jádra, které bude fungovat podle pravidel stanovených právě Spojenými státy.

A jaká může být skutečnost? Spojené státy budou usilovat o udržení své dominantní role v příštích 20-25 letech v politické, ekonomické, vojenské a kulturní sféře, ve sféře informačních technologií a vědeckého výzkumu. Na druhé straně budou nuceny ve vzrůstající míře reflektovat nově se vytvářející politické, ekonomické i vojenské reality ve světě, především růst vlivu Asie.

Angažovanost na „asijském směru“ přitom bude objektivně přispívat i k tomu, že bude dále oslabován zájem o Evropu. Spojené státy budou také angažovány v řadě konfliktních zón – především na Blízkém východě a ve východní Asii, což bude představovat značné zatížení nejen pro ozbrojené síly, ale i pro americkou ekonomiku. Spojené státy ale budou díky úspěšné integraci přistěhovalců vykazovat demografický růst, což jim pravděpodobně umožní zvýšit HDP, který předstihne i HDP rozšiřující se EU. Spojené státy si tak zřejmě svoji

dominantní roli ve světě uchovávají, nicméně v podmínkách, které bych označil jako svého druhu „asymetrický multilateralismus“.

Přesto existuje z hlediska budoucího vývoje Spojených států jedna zásadní otázka: Jak dlouho může země s rozpočtovým deficitem okolo 700 miliard dolarů a zhruba stejným deficitem zahraničního obchodu udržovat každoroční vojenský rozpočet ve výši okolo 500 miliard dolarů a paralelně plnit rostoucí požadavky na sociální výdaje? Příštích dvacet let může naznačit zda Spojené státy zvládnou či nezvládnou tlaky vyvěrající z nepoměru vojenské nadstavby a ekonomické základny. Odpověď na tuto otázku pak také naznačí osud Barnettovy vize.

Pokud hovoříme o Evropské unii je na místě především otázka zda může nabídnout svého druhu alternativu americké vizi uspořádání světa. Určitě nikoliv v projekci vojenské síly. Vojenská síla „leviatana“ sama o sobě nemá šanci na úspěch pokud není její součástí i dostatečné využití *soft power* – tedy kombinace kulturně ideologické přitažlivosti, schopnosti ovlivnit a přesvědčit bez nutnosti donucení silou, ať už vojenskou nebo ekonomickou.

EU má přitom v tomto měřítku faktický status supervelmoci o čemž mj. svědčí fakt, že ročně poskytuje v celosvětovém měřítku dvě třetiny rozvojové pomoci, což je násobek amerického podílu. EU je také vzorem pro další regionální politické a ekonomické organizace (ASEAN, MERCOSUR, Africká unie, Liga arabských států). Právě spolupráce EU s nimi přispívá a může přispívat i k určité demokratizaci mezinárodních vztahů, jež tak nemusí být výhradně ovlivňovány velkými globálními či regionálními aktéry, ale ve zvýšené míře i vzájemně propojenými a spolupracujícími regionálními organizacemi. Okolo EU se také formuje tzv. „eurosféra“, což je prostor ve kterém se nachází 70 států na teritoriu bývalého Sovětského svazu, Blízkého východu a Afrike, které jsou spojeny s EU prostřednictvím obchodu, investic a rozvojovou pomocí.

Přesto je ale jasné, že pouze samotný koncept *soft power* nemůže a nebude stačit k většímu prosazení vlivu EU na mezinárodní aréně. EU musí posilovat svoji vnitřní kohezi. De facto i de iure neschválení evropské ústavní smlouvy v původně dojednané podobě ukázalo, že nebylo dosaženo konsenzu o pokračování procesu, který je možné charakterizovat ekonomickou liberalizací. Zde byla a je ve hře zásadní otázka jak dosáhnout ekonomické konkurenceschopnosti bez narušení sociální soudržnosti, postupným otevíráním uzavřených národních společností, jakož i snahou o kolektivní jednání evropských států.

To se týká i **posilování vojenské moci EU**. Bez ní nemůže EU vystupovat vůči Spojeným státům jako jejich skutečný strategický partner. Nemůže prosazovat efektivně svůj pohled a svoje přístupy na řešení řady zásadních otázek celosvětové bezpečnostní agendy, na jejichž vymezení se Unie a Spojené státy shodují a které specifikuje Evropská bezpečnostní strategie: boj proti terorismu, šíření zbraní hromadného ničení, regionální konflikty, existence „zhroucených“ států. USA a EU se ovšem liší v tom jakými prostředky s těmito hrozbami bojovat. Přiblížení či vzdálení pozic v této věci může zřejmě naznačit další směřování Severoatlantické aliance, kde na jednom z prvních míst v diskusi o jejím novém charakteru je otázka její možné transformace ve svého druhu globální bezpečnostní alianci.

EU ale bude muset věnovat ve světle řady konkrétních bezpečnostních hrozeb, které byly zmíněny výše i vytváření koncepce vnitřní bezpečnosti Evropské unie: *EU Homeland Security*. Francois Heisbourg, ředitel pařížské nadace pro strategický výzkum, v publikaci Centra pro evropskou reformu v Londýně „European way of war“ v této souvislosti navrhl, aby Unie vypracovala svoji „strategii vnitřní bezpečnosti“, která by posilovala vzájemné vazby mezi širokým spektrem politických a bezpečnostních nástrojů – zpravodajskými službami, soudy, policií, civilní obranou, armádou a zdravotnictvím.

První a nikoliv nevýznamné kroky byly již v tomto směru učiněny. Stačí jen připomenout evropskou protiteroristickou strategii, akční plán Evropské unie proti terorismu, Haagský program: posílení svobody, bezpečnosti a práva v Evropské unii či pětiletou „cestovní mapu“ pro svobodu, spravedlnost a bezpečnost, přijatou Evropskou komisí v roce 2005, která určuje deset priorit pro aktivity EU na poli boje s terorismem, organizovaným zločinem, v oblasti migrační a vízové politiky. Existují i organizačně právní nástroje: specializované agentury Eurojust, evropský zatýkácí rozkaz a společné vyšetřovací týmy.

V roce 2005 došlo i ke zřízení funkce protiteroristického koordinátora Evropské unie. Přes tato pozitiva ale zůstává faktem, že dosud nedošlo k takové centralizaci rozhodovacích procesů a kapacit EU, které by umožnily operativněji reagovat např. na rozsáhlejší krizové situace vzniklé paralelně na teritoriu několika členských států Unie. Většina přijímaných bezpečnostních opatření totiž stále zůstává ve výhradní kompetenci národních států. Daný problém ale bude nutně řešit, neboť je velmi pravděpodobné, že rozsáhlejší krizové situace skutečně nastanou.

V každém případě o bezpečnostní budoucnosti EU samotné je možné vyslovit jeden zásadní závěr: Pokud by se nepodařilo dosáhnout řešení, jež by Unii posunulo dále ke větší politické kohezi, mohlo by to i v bližší perspektivě než dvou dekád přinést zpomalení procesu, ve kterém Evropská unie usiluje o udržení a rozšíření svého postavení jako rovnocenného partnera ostatním hlavním aktérům světového vývoje, což by mělo svůj negativní dopad i na schopnost Unie efektivně čelit i řadě bezpečnostních hrozeb.

Tato studie vznikla jako součást výzkumného záměru Fakulty sociálních věd UK Praha Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika (MSM 0021620841).

Použitá literatura:

- [1] Zdroj: Dreaming With BRICs. The Path to 2050. *Global Economics Paper*. No. 99/2003.
- BALABÁN, M. Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontext. *Mezinárodní politika*, ročník 28, číslo 9 (2004), s. 25-28.
- BALABÁN, M. Perspektivy, tendence a hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě do roku 2020. In: sborník *Bezpečnostní budoucnost České republiky; otázky, výzvy, problémy*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb. 2005, s. 7-33.
- BALABÁN, M. *Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem 2050*. Praha: Prague Social Science Studies, 2006, 28 stran.
- BALABÁN, M. *Predikce budoucího vývoje aktérů mimo transatlantickou oblast (Rusko, Čína, Indie, islámský svět, nové regionální mocnosti, hospodářská, politická a vojenská seskupení mimo EU)*. Interní text. Centrum pro sociální a ekonomické strategie FSV UK.
- EVERTS, S., FREEDMAN L., GRANT, CH, HEISBOURG, F., KEOHANE D., O'HANLON, M. *A European way of war*. London: Centre of European reform, 2004, 74 stran.
- Hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě v horizontu 2020 s výhledem 2050*. Sborník k semináři Evropská unie jako globální a regionální bezpečnostní aktér. Praha, 10. listopadu 2006. Dostupné na http://ceses.cuni.cz/sbp/doc/2006/061110_sbornik.pdf.
- HOGUE, F. J. A Global Power Shift. Is the United States Ready? *Foreign Affairs* 4/2004, s. 2-7.
- KEOHANE, D. *The EU and Counter Terrorism*. London: Centre of European reform, 2005, 52 stran.
- KARAGANOV, S. 21. století: obrysy světového pořádku. Rusko v globální politice. Únor 2006, s. 19-31.
- Long Term Vision*. Strand One, Global Context study for an Initial ESDP Long Term Vision. European Union Institute for Security Studies, 2006, 42 stran.
- Mapping the Global Future*. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project (2004). Dostupné na http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html.
- Future Security Environment*. Draft 1.3.- Symposium FSE-04 Apr. 2006. Norfolk: North Atlantic Treaty Organisation, Headquarters, Supreme Allied Commander Transformation, 85 stran.

Aktéři světové bezpečnosti

(K nové teorii středního dosahu v bezpečnostní oblasti)

Teorii středního dosahu se podle Velkého sociologického slovníku (Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum 1996, s. 1313) rozumí koncepce částečného zobecnění empirických poznatků nebo teorie vysvětlující některé dílčí společenské jevy a procesy (např. dynamiku sociální změny, funkci referenčních skupin, socializaci, sociální deviace, konflikt rolí, formování sociálních norem ap.). Ve druhém uvedeném smyslu tato myšlenka vznikla v padesátých letech minulého století na základě poznání, že při interpretaci výsledků empirického výzkumu není možné vystačit s obecnými teoretickými konstrukcemi ani s jejich pojmovým a kategoriálním aparátem, že vztah mezi obecnými teoriemi a empirickým stupněm poznání musí být zprostředkován transformačními mechanismy a dílčími teoriemi.

Autorem této myšlenky je R. K. Merton (Social Theory and Social Structure: Toward the Codification of Theory and Research, New York 1968). Podle něho je podstatným úkolem rozvíjet sociologické teorie, jež by se daly použít k vysvětlení omezené oblasti jevů; je to důležitější než hledání integrovaných pojmových struktur. Následně vznikly mnohé střední sociologické teorie, aniž se sociologie zrekla koncipovat a propracovávat „velké“ sociologické teorie jako např. teorie postindustriální společnosti, teorie konvergence, postmoderny, globalizace apod. Teorie středního dosahu je tedy z hlediska stupně své komplexnosti jistým mostem nebo prostředníkem mezi pracovními teoriemi *ad hoc* a obecnými velkými sociologickými teoriemi. Teorie středního dosahu se obvykle koncipují problémově.

Teorie středního dosahu v oblasti války, míru, vojenství a bezpečnosti

Stejně jako existují teorie středního dosahu v jiných sociologických disciplínách, je tomu tak i v oblasti války, míru, vojenství, bezpečnosti apod. A to nejen v moderní době, ale už dávno v minulosti, zvláště pokud jde o teorii spravedlivé války, která není známá jen z marxismu-leninismu, ale ze starověku a středověku.

Tato problematika je již od samého zrodu sociologie jako samostatné vědní disciplíny náplní *sociologie války* zabývající se zkoumáním sociální povahy, historie, typů, příčin a účinků války, a *sociologie vojenství* zkoumající specifickou lidskou činnost zaměřenou na řešení vztahů mezi státy pomocí ozbrojeného násilí, ozbrojenou mocí. Cíl války jako nástroje politiky nejvýstižněji vyjádřil K. P. G. von Clausewitz (v díle *O válce*, Svoboda Praha 1959): je jím donutit protivníka podřídít se naší vůli.

První obecnou teorii války koncipoval již Platón na základě historických prací Hérodota a Thukydida. Ti válku chápou jako základní a nepřekonatelný atribut lidské přirozenosti a společenského života, a to bez ohledu na charakter společenského zřízení, protože lidem jde vždy o moc a majetek; mír je podle Platóna jenom fikcí, protože každá obec, pokud již přímo nebojuje, je neustále v nevyhlášené permanentní válce s ostatními. Mír je jen dočasnou fází otevřeného válečného konfliktu. Válka není něčím výjimečným, ale navíc vznešeným (Platón, *Zákony*. Oikúmené, Praha 2001). Tomu je třeba objektivně podřídít i řízení státu

a vedení občanů (Platón, Ústava. Oikúmené, Praha 1996). Válka je totiž zároveň sjednocujícím činitelem, hrází proti občanské válce.

Myšlenka udržitelného, ale zároveň vítězného, ne tedy věčného míru se objevuje teprve v souvislosti s ideou univerzální nadvlády římského impéria na začátku nového letopočtu (Pax Romana). Právní zakotvení podoby tohoto míru vedlo i k diskuzi o již zmíněném tématu spravedlivé války, tj. války jistým způsobem regulované, o což se zasloužil zvláště Cicero, v myšlence, že „válka je prodloužený právní spor za použití jiných prostředků“ (Marcus Tullius Cicero, O povinnostech. Nakladatelství Svoboda, Praha 1970). To je definice v mnohém připomínající von Clausewitze a V. I. Lenina.

S myšlenkou věčného míru přichází teprve Kant (Kant, I. K věčnému míru: Filozofický projekt. Praha: nakladatelství Oikúmené, 1999). Myšlenka trvalého míru se objevuje také v díle Thomase Hobbesa, Thomase Paina, Jeremy Benthama, abbé de Saint-Pierre a dalších.

V posledním půlstoletí se politologové a sociologové vojenství a armády zabývali zvláště problematikou vojensko-civilních vztahů, civilním řízením a demokratickou kontrolou armády. Jako svým způsobem teorie středního dosahu je rozpracována zvláště v dílech S. Huntingtona (*The Soldier and the State*, Cambridge, Massachusetts, 1957), M. Janowitz (*The Professional Soldier*, Glencoe 1960), S. E. Finera (*The Man on Horseback*, New York 1962), J. Wiatra (*Socjologia wojska*, Warszawa, 1963), Ch. W. Millse, *Mocenská elita* (Praha 1966), J. van Doorna (*The Soldier and Social Change*, Beverly Hills-London, 1975), Ch. Moskose (*Institutional and Occupational Trends in Armed Forces*, Washington 1988), R. Dahla (*Demokracie a její kritici*, Praha 1995) a dalších.

V návaznosti na historii a její teorie chceme ve Středisku bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie při Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy položit základy teorií středního dosahu, zvláště minulého, které by byly dílčím zobecněním empirických poznatků bezpečnostního vývoje posledních tří století, a to v první řadě zvláště pokud jde o **klíčové aktéry bezpečnostních konfliktů či udržení míru a vývoje bezpečnostních a vojenských geostrategických os**, resp. jednotnou teorii středního dosahu, protože aktéři bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik a vývoj geostrategických os, resp. prostorů bezpečnostního ohrožení, spolu logicky souvisejí.

Zatímco do poloviny minulého století byla v moderní době hlavní evropská geostrategická osa Paříž–Berlín–Varšava–Kyjev-vs-Minsk–Moskva a opačně, v případě USA zejména oblast Tichého oceánu, poté se tato „osa“ přesunula do vesmírného prostoru, aby se nyní diverzifikovala ve formě teroristických útoků po celé zeměkouli, pokud nenastane okamžik, kdy se zároveň přesune znovu i do vesmíru, což již znovu začíná.

Co lze vyvodit z historie posledních vojenských a bezpečnostních konfliktů

Dvacáté století bylo z hlediska bezpečnosti, vojenství a válek nejdramatičtější a nejkrutější obdobím vývoje lidské společnosti. Ačkoli jeho začátek sliboval to nejlepší, byl charakteristický optimistickou euforií, jakou literárně ztvárnil např. Ladislav Fuks v románu *Věvodkyně a kuchařka*. Evropa přitom hrála ve světovém vývoji neslavnou roli. Právě v ní byly rozpoutány dvě světové války a stala se i podstatným dějištěm studené války – to vše s desítkami miliónů mrtvých a stamilióny obětí.

Tendence k evropskému sjednocování se začaly vážněji prosazovat až ve druhé polovině tohoto dvacátého století. Proto je nutné toto století alespoň stručně kriticky analyzovat

a z této analýzy vyvodit závěry pro společnou evropskou bezpečnostní a obranou politiku a bezpečnostní politiku České republiky.

Základními bezpečnostními hrozbami a tedy i příčinami kataklyzmatického dvacátého století byl politicky a sociálně neregulovaný liberalismus a kolonialismus. To si již v třicátých letech minulého století uvědomil i druhý prezident ČSR Eduard Beneš. První příčina vedla k sociálnímu napětí vyúsťujícímu v revoluce, druhá k nerovnoměrnému postavení jednotlivých velmocí.

Reakcí na to se staly pokusy o nové rozdělení světa. Světové války a následné sociální revoluce byly negativním efektem těchto dvou, ale i mnoha dalších příčin. To zároveň vysvětluje, proč světové války vypukly právě v nitru Evropy, v zemi nepatřící k výrazným námořním a tím i koloniálním mocnostem, a ne vně, kde byly velmoci i další velké země dostatečně satureovány. Mimo jiné to také vyjasňuje, proč se např. Itálie jako původní součást Trojspolku nakonec přidala k Trojdhodě.

Z událostí na počátku minulého století lze vyvodit několik závěrů, které mohou být inspirativní i pro dnešek:

- ❑ státy a národy jsou v politických a bezpečnostních reakcích výrazně a dlouhodobě determinovány vlastní historií a ideovými zdroji, z nichž vznikly,
- ❑ neregulovaný růst jakéhokoli národního uvědomění může být zároveň bezpečnostní hrozbou,
- ❑ bezpečnostní problémy, které nejsou řešeny v zárodku, se znovu vracejí a jejich důsledky násobí,
- ❑ pseudooptimistické přesvědčení, že k válečnému konfliktu nakonec nedojde, může trvat až neuvěřitelně a zároveň nebezpečně dlouho,
- ❑ k vyvolání válečného konfliktu může posloužit i sebemalichernější záminka, pokud je agresor již k agresi odhodlán,
- ❑ pro agresora je velkým rizikem bojovat na dvou frontách nebo se i rozhodnout zasáhnout na dvou ohrožených místech bez komplexní přípravy a potřebných vojenských i jiných kapacit,
- ❑ není možné spoléhat na to, že nový ozbrojený konflikt bude probíhat obdobně jako předcházející (nikdo například nepředpokládal, že první světová válka bude mít zákopový charakter, jen málokdo pak předvídal, že druhá bude mít dynamiku boje na širokých frontách a v moderních válkách enormně vzroste role letectva, podobně je tomu v současnosti s asymetrickým bojem),
- ❑ nevyplácí se používat zbraně, které mají ambivalentní dopady (použití plynu za první světové války; fakt, že za více než půl století existence jaderných zbraní byly kromě Hirošimy a Nagasaki použity jen jako odstrašující politický prostředek),
- ❑ pro vítěze je po skončení války nebezpečné zabírat cizí území, protože se to do budoucnosti stává ideovým základem revanšismu, iredenty a ohniskem dalších bezpečnostních hrozeb, zvláště revolucí,
- ❑ **z hlediska uvažovaného koncipování teorie středního dosahu je nejvýznamnějším zjištěním, že rozhodujícími aktéry bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik jsou v konkrétní historické situaci doposud nejmocnější země, většinou velmoci, které rozhodují o osudu nejen regionu, ale v podstatě celého světa;** v případě první světové války to byla Dohoda (Francie, Rusko, Velká Británie za následné pomoci Spojených států) a Trojspolek (Rakousko-Uhersko, Německo, Itálie, která v průběhu války vystoupila),

- ❑ Česká republika se vzhledem ke svému geopolitickému postavení dostávala a může dostávat do bezpečnostního ohrožení bez vlastního zavinění a může mu čelit nejen vlastní obranou, ale především diplomaticky a hledáním spolehlivých spojenců, na prvním místě koaličních, v krajním případě též budováním vlastních jednotek v zahraničí, jako tomu bylo v případě první a druhé světové války. Nemůže se izolovat nebo hledat jen silného protektora, ale spoléhat se na širší bezpečnostní spojení.

První světová válka byla drazé zaplacenou zkušeností. Proto se bezprostředně po ní rozvinulo úsilí v budoucnosti něčemu obdobnému rozhodně zamezit. První příležitostí k tomu byl a je charakter uzavíraných mírových smluv. Neměly by vyznívat jako doposud jednostranné ve prospěch vítězů a na úkor poražených, neboť v tomto případě generují revanšismus. To se zčásti stalo. Poválečná situace také posílila levicová i pravicová radikální hnutí, zvláště v Rusku, Německu a v Itálii. Historický vývoj negativně ovlivnily jak reparační požadavky, tak uvalovaná embarga. Pozitivní reakcí na první světovou válku bylo založení Společnosti národů. Československo se nechtělo v zahraničních vztazích vázat jednostranně, ale tato politika se mu příliš nedařila. Poválečné mírotvorné úsilí skončilo v podstatě „černým pátkem“ na newyorské burze 24. října 1929 s negativními následky v celé Evropě.

Ekonomická krize vytvořila v Evropě příznivé sociální a politické podmínky pro autokratické a diktátorské vlády pravicového, zvláště fašistického zaměření, a s militaristickým charakterem. USA reagovaly izolacionismem a nevstoupily do Společnosti národů, i když jejich zrod prezident Wilson inicioval. Velká Británie se pokusila zastavit krizi potlačením volného obchodu, devalvací měny a posílením preferenční spolupráce v rámci vlastního impéria. Podobně postupovala i Francie, navíc se pokoušela ekonomické problémy řešit nejen v rámci své koloniální říše, ale i prosazováním myšlenky evropské spolupráce.

Krizí bylo nejvíce postiženo Německo, a proto tu mohla takového úspěchu dosáhnout Hitlerova NSDAP.

Československo se pokoušelo reagovat založením jistým způsobem úspěšné Malé dohody s Rumunskem a Jugoslávií a uzavřením smluv s Francií a s SSSR.

Z meziválečného období lze vyvozovat tyto zkušenosti:

- ❑ reparace poražených států musí mít snesitelnou úroveň,
- ❑ nevyplácí se jednostranná orientace zahraniční politiky,
- ❑ není možné spoléhat jen na diplomacii, ale především budovat vlastní věrohodnou obranu,
- ❑ militarizace ekonomiky autoritativních režimů obvykle končí válkou,
- ❑ je nutná dvojnásobná obezřetnost, když autokratické militaristické země navrhuji mírová jednání a uzavírání mírových dohod,
- ❑ závažnou chybou demokratických zemí je ustupovat agresorovi, usmířovat se s ním, zajišťovat si vlastní bezpečnost na úkor jiných ohrožených zemí a spoléhat se na to, že se protivníci navzájem oslabí,
- ❑ v situaci zřejmé agresivní politiky některých zemí, které se navíc spojují do vojenských paktů a obsazují cizí území suverénních států, se nevyplácí politika nevmešování,
- ❑ znovu se prokázal strategický geopolitický význam středoevropského regionu,
- ❑ vážným nebezpečím pro bezpečnost demokratických zemí je budování pátých kolon, zejména takových, které jsou generovány na nebezpečných nacionalistických základech, ale i na základech politických a ideologických s negativními konotacemi; jde

však velmi často o ambivalentní problém a je proto třeba pozorně analyzovat tendence těchto aktivit,

- ❑ prvořadou pozornost je třeba věnovat integraci národnostních menšin a respektování jejich demokraticky oprávněných zájmů,
- ❑ pro úspěšnou obranu země je rozhodující vůle se bránit,
- ❑ **v meziválečném období se zformovala soustava světových velmocí a postupně se i přes různost společensko-ekonomických formací připravovala i budoucí spoje-nectví, i když vnucená bezpečnostními hrozbami.**

Vzhledem k tomu, že podstatná část uvedených předpokladů pro zachování míru byla podceněna, vytvořily se podmínky k tomu, aby agresivní země usilující o světovládu vyvolaly válečný konflikt, který jako v případě první světové války rychle přerostl v konflikt světový a dlouhodobý. Průběh druhé světové války je dostatečně znám a lze z ní vyvodit některá další poučení:

- ❑ agresivní státy si obvykle vytvářejí podmínky pro vyvolání ozbrojeného konfliktu kladením nesplnitelných požadavků,
- ❑ předpokladem vítězství nad agresivními státy je, aby se do čela bránících zemí prosadily nekompromisní osobnosti schopné co nejrychleji uzavřít efektivní dohody se všemi silami schopnými spojit se proti agresorovi,
- ❑ je nutné počítat s tím, že v obsazených územích část občanů a event. institucí bude kolaborovat s nepřítelem, ale opět jde o ambivalentní jev, který je nutné pozorně analyzovat (viz např. rozdíly v jednání a chování Aloise Eliáše, Emila Háchy a Emanuela Moravce),
- ❑ kromě vojenské aktivity je nutné pro sílící změnu postojů mnohých subjektů diplomaticky rozkládat vzniklá agresivní uskupení,
- ❑ **ve druhé světové válce sehrály znovu rozhodující roli seskupení velmocí se sílícími globalizačními tendencemi: Osa Berlín–Řím–Tokio a Spojenci (Spojené státy, Sovětský svaz, Velká Británie, Francie); zatímco v případě Osy šlo o ideové spojení v zájmu agrese, spojení USA, SSSR a Velké Británie bylo vynucené bezpečnostní hrozbou,**
- ❑ nelze podceňovat to, že v průběhu druhé světové války, zejména na jejím samotném konci, se vytvářejí předpoklady pro parciální mocenské posílení dosud spolupracujících států a připravují se podmínky pro poválečné, mnohdy nespravedlivé uspořádání.

Druhá světová válka skončila porážkou Německa, Itálie a Japonska a vítězstvím spojenecké koalice vedené Spojenými státy, Sovětským svazem, Velkou Británií a Francií.

Evropa byla podstatně oslabena, ale došlo v ní k rozvoji demokracie a zároveň k počátečnímu posunu doleva, a to jako důsledek poznání, že k vyvolání druhé světové války přispěla zejména ekonomická krize v roce 1929 a v letech následujících. To vedlo i k pro-sazení Beveridgeova poválečného Plánu sociální bezpečnost, který byl jedním ze zdrojů evropské sociální politiky a posléze strategie evropského sociálního státu.

Druhá světová válka vedla k výraznému mocenskému posílení a vlivu USA a SSSR.

Bezprostředně po skončení válečných událostí se rozhodovalo o tom, zda nastane mír nebo studená válka. Základním předpokladem míru bylo odsouzení válečných zločinců a dlouhodobá okupace Německa, z jehož území byly vyprovokovány obě světové války. Spojené státy pomohly

západní Evropě Marshallovým plánem, což zároveň paradoxně vedlo k dalšímu rozdělování Evropy. Sovětský svaz považoval osvobozená území za sféru svého velmocenského vlivu, ale zároveň i za své bezpečnostní předpolí.

Za začátek tzv. studené války je formálně považován Churchillův projev ve Fultonu 5. března 1946. Byl do jisté míry reakcí na projev J. V. Stalina k volbám do Nejvyššího sovětu 20. 2. 1946. Hlavními jejími protagonisty byly Spojené státy a Sovětský svaz. Došlo ke zhoršení jejich vzájemných vztahů a následně vznikla tzv. bipolarita. Německo bylo rozděleno na okupované zóny. Churchill vystoupil 19. září 1946 v Curychu s myšlenkou založení Spojených států evropských. 12. března 1947 byla přijata Trumanova doktrína s cílem převzít úlohu oslabené Velké Británie na Blízkém východě. V těchto aktivitách se odráželo střetnutí na jedné straně o angloamerickém vedení světa a na druhé straně sovětský internacionalistický expanzionismus.

Jako protiváhu Marshallova plánu inicioval Sovětský svaz v roce 1949 založení Rady vzájemné hospodářské pomoci. V tomtéž roce byla založena Severoatlantická aliance. Západoevropané ustavili Radu Evropy. Na území západních okupačních zón vznikla Spolková republika Německo a následně v sovětské okupační zóně Německá demokratická republika. Tím bylo dovršeno rozdělení Evropy.

Celá druhá polovina dvacátého století byla proto v bezpečnostní politice ovlivněna řešením bipolarity a rozdělením Evropy, ale současně i úsilím o mírové soužití států s různým politickým zřízením, které dosáhlo nejvýraznějších úspěchů v šedesátých letech minulého století.

Z období bezprostředně po druhé světové válce lze vyvodit tyto závěry:

- ❑ nelze spoléhat na to, že válečné koalice přetrvávají bez podstatných změn i v poválečném období, zvláště jde-li o uskupení s různým ekonomicko-společenským zřízením, resp. demokratickým a totalitním či autokratickým vládnoucím modelem,
- ❑ i přes tyto objektivní odlišnosti není možné racionální rozpory eskalovat, dříve či později musí nastat buď další válečný konflikt, nebo mírové soužití států s různým společenským zřízením.

Konec první poloviny století sice rozdělil Evropu a ve světě nastolil bipolaritu, ale zároveň vytvořil do jisté míry určitou rovnováhu sil. Za této situace se však jen těžko rodila evropská identita a vytvářely se základy sjednocené Evropy. Prvním pozitivním počinem bylo přijetí Schumannova plánu, který stanovoval kontrolu výroby uhlí a oceli a zároveň měl zajistit evropský mír a prosperitu. Předpokladem tohoto míru bylo francouzsko-německé usmíření. Začalo se uvažovat i o evropské armádě, z iniciativy Plevana bylo založeno Evropské obranné spolenectví. Tento krok se ovšem nesetkal s přílišným pochopením Spojených států.

V roce 1954 došlo ke svolání konference čtyř velmocí. Sovětský svaz usiloval o ustavení systému kolektivní bezpečnosti v Evropě a demilitarizaci či neutralizaci SRN, kterou západní velmocí zapojovaly do existujících spojeneckých systémů v západní Evropě. V tomtéž roce se v Ženevě konala konference o Koreji a Indočíně. V Asii zformulovali představitelé Číny a Indie pět zásad Pančů Šíla pro mírové soužití a vzájemné vztahy mezi státy. V roce 1955 se SRN stala členem NATO. SSSR na to reagoval v tomtéž roce Varšavskou smlouvou. Normalizovaly se vztahy mezi SSSR a Jugoslávií. K jistému pozitivnímu vývoji pak došlo po ženevské konferenci čtyř velmocí. Byly navázány diplomatické styky mezi SSSR a SRN. Dalším krokem v evropské integraci bylo uzavření Smlouvy o Evropském hospodářském společenství (EHS) a Smlouvy o Evropském společenství pro atomovou energii (EURATOM). V SSSR došlo po smrti J. V. Stalina

a zvláště po XX. sjezdu KSSS v roce 1956 jako vyvrcholení jistých reformních systémových snah k podstatným vnitropolitickým změnám a posléze i k jistým změnám zahraniční politiky.

Na přelomu padesátých a šedesátých let došlo v rámci *détente* ke zlepšení mezinárodně-politické situace, zvláště po nastolení „ducha Camp Davidu“, tj. po schůzce Eisenhowera s Chruščovem. Pozitivní vliv měla i politika francouzského prezidenta de Gaulla. Byl ustaven výbor pro odzbrojení, složený z pěti členských států Severoatlantické aliance a pěti států Varšavské smlouvy. Přípravovanou konferenci čtyř na nejvyšší úrovni o německé otázce narušila aféra s výzvědným americkým letadlem U-2. Zostřílo se i napětí mezi SSSR a Čínou a Albánií. Po britské kritice EHS bylo založeno Evropské sdružení volného obchodu (ESVO).

Po zvolení J. F. Kennedyho americkým prezidentem vypukla další berlínská krize, vrcholící postavením tzv. berlínské zdi. V roce 1961 se v Bělehradě uskutečnila schůzka 25 nezávislých zemí, které vytvořilo tzv. Hnutí nezúčastněných. V témže roce schválila Rada Evropy Evropskou sociální chartu. Všechny členské státy EHS byly i členy NATO, což umožňovalo řešit bezpečnostní otázky v jeho rámci. USA si v jeho rámci udržovaly dominantní úlohu, ale nebylo zřejmé, jak budou respektovat evropské bezpečnostní problémy, a proto se stále častěji ozývaly hlasy o politické spolupráci ke sjednocení Evropy v rámci evropských společenství.

Po atentátu na J. F. Kennedyho a pádu Chruščova se novým prvkem v evropské politice stala idea celoevropské konference. V Evropě opět posílila levice. Úsilí po efektivnějším řešení evropských bezpečnostních problémů poznamenala intervence vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Teprve po pěti letech začal helsinský mírový proces. Byl založen Mezinárodní výbor pro evropskou bezpečnost a spolupráci. Ve Vídni začala pracovat Konference o snížení stavu ozbrojených sil a výzbroje ve střední Evropě, která přinesla skutečně pozitivní výsledky. V rámci EHS byl přijat Dokument o evropské identitě.

V roce 1975 byla v rámci Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě podepsána 35 zeměmi Deklarace zásad řídících vztahy mezi zúčastněnými státy, jejíž realizace vedla k větší stabilitě v Evropě, k novému statu quo, třebaže její rozdělení překonat nedokázala. V rámci Evropského společenství došlo k ustavení Evropské rady. Zlepšila se spolupráce mezi HS a RVHP. V Evropě sílil eurokomunismus jako reakce na způsob, jímž Sovětský svaz a KSSS řídily své vztahy s ostatními komunistickými a dělnickými stranami. V roce 1979 se konaly první volby do Evropského parlamentu. V socialistických státech sílil význam disidentského hnutí, zvláště iniciativy Charta 77 a odborového hnutí Solidarita. Sovětský svaz ztrácel prestiž tím, že se zapojil do konfliktu v Afganistanu. Nový americký prezident Reagan se rozhodl pro politiku zbrojení, která ekonomicky vyčerpávala zvláště Sovětský svaz. V Polsku se dostal k moci Jaruzelski a v Sovětském svazu Andropov, který se sice pokusil vyvolat odzbrojovací iniciativu, ale bez podstatného úspěchu. Po Černénkově již nastoupil Gorbačov, s jehož jménem je spojena podstatná změna sovětské politiky, zvláště zahraniční. Brzo poté se sešel s prezidentem Reaganem.

Po uvolnění vztahů mezi USA a SSSR došlo k aktivizaci Západoevropské unie. Ve Vídni se sešla 2. konference o odzbrojení. Události v Sovětském svazu a v dalších socialistických státech vedly rychle k převratným změnám v evropské i ve světové historii. Chceme-li obecněji hodnotit, převládlo v něm nad řešením ekonomických otázek především úsilí o rozvoj demokracie a občanských a lidských práv.

Z celého poválečného období je možné odvodit tato poučení:

- po každém bezpečnostním, obranném či vojenském počínu, který jiné státy považují za vlastní ohrožení, vyvolává u těchto států adekvátní analogické reakce,

- ❑ politické, ekonomické a podobné integrační snahy jsou obvykle doprovázeny i bezpečnostními, obrannými a vojenskými opatřeními,
- ❑ každé vážné narušení mírového procesu vyžaduje dlouhodobější odstraňování jeho negativních následků,
- ❑ nelze spoléhat na to, že by mohlo být nastoleno delší období míru bez vážnějších bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících bezpečnostních rizik,
- ❑ obecně platí, že žádná společenskoekonomická formace, politický systém a režim nejsou dlouhodobě udržitelné bez zpětné politické a ekonomické vazby, již představují v prvním případě demokracie a v druhém případě trh.

Změny zahájené na přelomu osmdesátých a devadesátých let v Evropě postupně vedly k pádu tzv. berlínské zdi, k odchodu sovětských vojsk z území jeho satelitů, k rozpadu Varšavské smlouvy a RVHP, což znamenalo i začátek konce bipolarity jako důsledku studené války, která především představovala ideový střet mezi dvěma ideologiemi. Došlo ke sjednocení Německa a postupnému vítězství demokratických sil v postkomunistických zemích. Na území Jugoslávie a Sovětského svazu vzrostlo anticipované napětí, které vyvrcholilo občanskými válkami a rozpadem těchto soustátí. Základní příčinou byl růst nacionalismu jako reakce na vnucený třídní internacionalismus, *de facto* ovšem velmocenský nebo mocenský nacionalismus. Jistým překvapením bylo, že rozpad Sovětského svazu probíhal méně katastroficky, než se původně pro špatnou národnostní politiku předpokládalo.

V tomto vývoji jsou patrné dezintegrační tendence, nad nimiž postupně začínají převažovat tendence integrační, vyúsťující zejména ve spolupráci zemí visegrádské trojky a v přípravě a rozšiřování Severoatlantické aliance a Evropské unie. NATO se začalo reformovat, transformovalo svou organizaci a schválilo návrhy na rozvoj všestranné spolupráce se zeměmi střední a východní Evropy. Byla zřízena Severoatlantická rada pro spolupráci.

Mimořádným počinem na cestě k integraci Evropy bylo založení Evropské unie. Země střední a východní Evropy zahájily již v roce 1991 jednání o svém přidružení. V tomtéž roce byly v Maastrichtu podepsány Smlouva o Evropském společenství a Smlouva o Evropské unii. Podle nich se prvním pilířem ES stává společný trh, druhým společná zahraniční a bezpečnostní politika a třetím spolupráce v oblasti práva a vnitřní politiky, která má vést ke zrušení vnitřních hranic. V roce 1992 se rozpadlo Československo. KBSE se změnila na Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě s převážně bezpečnostně preventivním zaměřením.

V Evropě se dále prohloubily integrační snahy. Evropská unie se v roce 1995 rozšířila o Finsko, Rakousko a Švédsko (vstup Norska se neuskutečnil pro odpor občanů v referendu). V Paříži podepsalo padesát států Pakt stability. V roce 1996 byl vytvořen stálý sekretariát Středoevropské oblasti volného obchodu (CEFTA). V Rusku došlo k první a později ke druhé čečenské válce. Jugoslávie se rozpadla a začalo se bojovat, zvláště v Bosně a Hercegovině. Byly schváleny plány na rozšíření NATO a jako první byly do této organizace přijaty Česká republika, Polsko a Maďarsko. Schválením Agendy 2000 Evropským parlamentem se ještě podstatněji rozšířily možnosti přijetí do Evropské unie. V roce 1997 byla v Amsterdamu podepsána nová smlouva o Evropském společenství a smlouva o Evropské unii jako doplněk maastrichtské smlouvy. Od 1. ledna 1998 byla zavedena nová evropská měna euro.

Jako nejsložitějším se ukázalo jednání o tzv. druhém pilíři, tj. o společné zahraniční a bezpečnostní politice. Evropská unie zahájila konkrétní jednání o přijetí České republiky, Estonska, Kypru, Maďarska, Polska a Slovinska. Slovensko se kvůli politice Mečiarovy vlády

ocitlo v izolaci. V západoevropských i východoevropských vládách převážila levice. Po kosovské krizi se definitivně rozpadla Jugoslávie. NATO při slavnostním zasedání k 50. výročí založení přijalo novou strategickou koncepci s rozšířením obranných cílů o úkoly bezpečnostní. Přislibu členství se dostalo Albánii, Bulharsku, Estonsku, Litvě, Lotyšsku, Makedonii, Rumunsku, Slovensku a Slovinsku. Přijaty byly všechny uvedené státy s výjimkou Albánie a Makedonie, se kterými se dále počítá. Mezi zájemci o členství se v poslední době objevilo i Chorvatsko, které se mj. zúčastnilo mezinárodního semináře o rozšíření NATO v květnu 2001 v Bratislavě. Na summitu NATO roce 2006 v Rize byla okruh kandidátů na člení v Alianci byl rozšířen o Srbsko, Černou Horu a překvapivě i o Bosnu-Hercegovinu, Ukrajinu a Gruzii. Uvažuje se i o globalizaci NATO, zvláště o budoucím přijetí Austrálie, Nového Zélandu a Japonska.

Z událostí 90. let a přelomu století je nutné odvodit následující poučení:

- po pádu totalitních režimů a zvláště společenskoekonomické formace, jakou byl tzv. reálný socialismus, lze předpokládat dezintegrační tendence, a to nejen politicky a sociálně podmíněné, ale determinované i nacionálně, což je jistým důsledkem politických praktik, které vedou k sociálnímu oslabení potlačovaných etnik – řešením je posílení integračních tendencí demokratických zemí.

Z empirické analýzy proběhlého století je pro koncipování teorie středního dosahu zjevné a prokázané, že rozhodujícími aktéry bezpečnosti jsou velké země, obvykle velmoci či supervelmoci, a jejich postupné seskupování v nejrůznější bloky s dalšími spojenci či satelity.

Pád bipolarity bezpečnostní strukturu změnil. Rodí se konfigurace nová.

Jejími hlavními aktéry jsou Spojené státy, Čína, sjednocující se Evropa a do jisté míry islámský svět se stále zvyšující se rolí Íránu; o roli vážnějšího aktéra světové bezpečnosti se jako země vlastníci silný jaderný potenciál a obrovské nerostné bohatství opět pokouší Rusko a zároveň sílí i postavení Indie.

Tento poznatek potvrzuje empirickou analýzu vývoje ve dvacátém století a zároveň i myšlenku Paula Kennedyho (*The Rise and Fall of the Great Powers*. Boston, 1988), že relativní síla vedoucích mocností prochází stálou změnou, které odráží nerovnoměrný společenský a ekonomický vývoj v globálním měřítku.

Z hlediska tvorby teorie středního dosahu je třeba úlohu těchto hlouběji analyzovat a predikovat jejich další vývoj včetně jejich představ o vzájemném sblížování a vytváření bezpečnostních seskupení.

Hlavní aktéři současné světové bezpečnostní situace

I když svět musíme vždy vnímat jako celek, historie nás tedy poučuje i o tom, že se v ní vždy vytvoří vnitřně rozporné seskupení států, které v dané etapě vývoje rozhodují o osudu lidstva.

Jak je z předchozího textu patrné, krize nekorigovaného liberalismu a z ní vyrůstající postupná militarizace vedla k první světové válce. Postavili se v ní proti sobě dva silní koaliční soupeři: Dohoda (Rusko, Francie, Velká Británie, později Itálie a USA, ale vystoupilo Rusko) a Trojspolek, resp. Ústřední mocnosti (Rakousko-Uhersko, Německo a Itálie, která v průběhu války z aliance vystoupila). V době druhé světové války to byla fašistická Osa Berlín–Řím–Tokio (Německo, Itálie, Japonsko) a Spojenci (SSSR, USA, Velká Británie, Francie). Konečně studená válka, označovaná někdy i za třetí světovou válku, proti sobě postavila dvě

supervelmoci: Spojené státy a Sovětský svaz. Ani nyní není svět celistvý, vyčleňuje se z něho opět silná skupina států.

Praxe přitom ukazuje **potřebu vytvářet si představy o bezpečnostní budoucnosti a na jejich základě odhadovat pravděpodobnost uskutečnění různých alternativ a variant budoucího vývoje**, protože jen tak lze na základě jedné či více z nich, resp. jejich funkční syntézy vědomě působit v jejím duchu. Přitom si musíme být vědomi, že budoucnost v evropské bezpečnosti se nedá pro neúplné a zkreslující informace o minulých a přítomných dějích předvídat přesně

Budoucnost není jednoznačně determinovaná a už vůbec ne predestinovaná, je silně závislá i na subjektivních faktorech, a proto ani neexistuje jen jedna jakási objektivní trajektorie vývoje a jeho nevyhnutelnost. V tom je i jistý optimismus, že budoucnost lze určitým způsobem ovlivnit, dojít alespoň zčásti k vytyčenému cíli nebo eliminovat či alespoň redukovat identifikované bezpečnostní hrozby a z nich vyplývající rizika.

Prognostická činnost tedy umožňuje identifikovat budoucí bezpečnostní ohrožení, přicházet s podněty po rozhodovací procesy v bezpečnostní politice a aktivizovat občanskou veřejnost proti ohrožením. Ačkoli jsou problémem již krátkodobé bezpečnostní předpovědi na pět let, praxe potřebuje nejen střednědobé na deset patnáct let, ale i dlouhodobější, např. jako podklad pro rozhodování o nákupu letadel či jiných nákladnějších zbraní. Bezpečnostní prognózy mají přitom jeden vážný handicap, ve větší míře než prognózy jiných oborů nejsou prognózami bez překvapení, a to nejen pokud jde o těžko předvídatelné teroristické akce, ale i zásadní vědecké objevy a s nimi spojené inovace, které mají vliv na změny zbraňových systémů. To je i důvod, proč mají takový význam **prognózy varovné**. Soustřeďují se na nežádoucí až katastrofické možnosti extrapolace nežádoucích bezpečnostních jevů. Tím plní diagnostickou a aktivizační funkci. Jejich potřeba se ukázala zvláště po 11. září 2001.

Rozhodování o bezpečnostních otázkách není zjevně jednoduché, nejsou obvykle přijímána rozhodnutí dobrá nebo špatná, ale bohužel častěji špatná či jen méně špatná, protože se v rozhodovacích procesech pohybujeme na jakési hraně, kdy je stejně tak možné volit jednu alternativu i druhou, dokonce i více variant. Otázkou je, zda se to má tak dít vždy. Proto se stále hovoří o potřebě mít konkrétní bezpečnostní, obrannou a vojenskou politiku. Jejich tvorba je závislá nejen na našich lidských, finančních a materiálových možnostech, ale právě i na věrohodnosti bezpečnostních prognóz. To je i argument, aby se prognostika dále rozvíjela a byly zpracovávány další prognózy i v oblasti bezpečnostní politiky.

Nová velká čtyřka

Světovou scénu nejsilněji ovlivňuje nová velká čtyřka.

V Evropě sehraje s vysokou mírou pravděpodobnosti rozhodující roli **Evropská unie**. **Evropa** ale zřejmě na cestě k celoevropskému státu nedosáhne ani v dlouhodobém horizontu výrazného pokroku. A to i přesto, že skončilo období studené války, v níž Evropou probíhala hlavní linie střetu a po skončení balkánské krize zmizela z agendy bezpečnostních hrozeb. Bude totiž nyní muset řešit vnitřní ekonomické a zdrojové problémy a její ochota aktivně působit jako významný aktér mezinárodní politiky nebude příliš přesvědčivá. To ovšem nijak nesnižuje roli Evropy jako kulturní mocnosti, která je tak chápána na celém světě.

V krátkodobém výhledu nedojde v Evropě k tak výrazné politické a vojenské integraci, aby se stala supervelmocí. Nanejvýš bude zasahovat ve svém okolí jako je Afrika, Blízký a Střední

Východ a východní Evropa, ale pro postavení supervelmoci jí chybí dostatek politické vůle, neochota nést dlouhodobé náklady vyplývající z pozice supervelmoci (zejména na vojenské kapacity), lpění na národní suverenitě a protekcionismu a neochota k altruistickému chování. K tomu lze přičíst dramatické narůstání demografických, sociálních a ekonomických problémů, které budou vyžadovat prioritní řešení. Dále je to „nezkušenost“ s postavením supervelmoci a odlišný kulturní, historický a politický vývoj, absence evropského politického národa nebo nedostatečné ztotožnění se s ideou evropanství jakožto nosnou ideou sebeidentifikace nadřazenou národní příslušnosti, absence skutečné celoevropské politické kultury, celoevropských „národních zájmů“ atd.

Evropská unie zůstane významným kontinentálním aktérem, avšak z vojenského hlediska bude na poli mezinárodní politiky relativně nevýznamným hráčem. Ekonomická integrace sice postoupí, protože se přirozenou cestou prosadí již dříve nastartovaný proces, ale v bezpečnostní oblasti nedojde zatím k integraci, prohloubí se jen vzájemná spolupráce všech bezpečnostních složek tak, jak budou spolupracovat při eliminaci společných skutečných hrozeb. V politické a sociální oblasti se bude Evropská unie především vyrovnávat s problémy a následky svého dosavadního rozšiřování. Je však možné, že později dojde k určité politické integraci mezi některými, především původními státy EU.

Základem evropské bezpečnosti bude nadále Severoatlantická aliance a jen zčásti Evropská bezpečnostní a obranná politika. Evropě nebude hrozit s největší pravděpodobností klasické vojenské ohrožení, ale ještě dlouhodobě teroristické útoky. Hrozbou může být i energetická krize. Neurovnaná je stále situace na Balkáně.

Předpokládá se, že **Spojené státy** si vzhledem k neustále modernizovanému vojenskému potenciálu udrží v horizontu roku 2020 status jediné supervelmoci. Otázkou je, zda si toto postavení vzhledem k vysokým finančním nárokům vynakládaným k zajištění bezpečnosti a budoucím energetickým problémům udrží ještě v dalších desetiletích. Proti takové snaze se dříve či později může postavit americké veřejné mínění, zvláště pokud se bude dále snižovat nebezpečí mezinárodního terorismu, nepodaří-li se stabilizovat situaci v Iráku a zlepšit vztahy s Íránem. První náznaky se projeví i v posilování Demokratické strany. Tyto tendence a faktory ovlivní i příští prezidentské volby v roce 2008. Nemůže to však v éře globalizace významněji posílit tendence ve Spojených státech k izolacionismu.

Čína se stane těžko ohrožitelným regionálním aktérem, jejíž dramaticky rostoucí vojenské schopnosti jí umožní v případě potřeby zasahovat v celoasijském měřítku, vyřešit poměr k Tchaj-wanu a působit při ochraně čínských menšin v okolních zemích. Úrovně globálního hráče srovnatelného s USA zřejmě ani do roku 2050 nedosáhne. Bude muset řešit vnitřní problémy (disproporce nevyváženého ekonomického vývoje, politické ambice ekonomicky úspěšných regionů, vztah s menšinami, modifikace politického zřízení a jeho adaptace na podmínky 21. století, ambice nových elit apod.). Problémem bude i další vnitropolitický vývoj, zvláště jaký bude tržní ekonomika vyvíjet tlak na další demokratizaci země, resp. jak se osvědčí nebo neosvědčí možnost, že do Komunistické strany Číny mohou vstupovat i podnikatelé. To by mohlo vést k vytvoření jakési stranícko-podnikatelské oligarchie, která by pod tlakem dalšího rozvoje ekonomiky při nedostatku energetických zdrojů mohla inspirovat k výraznější velmocenské politice.

Každopádně v regionu jihovýchodní Asie bude Čína vůdčí zemí a prvořadým vojenským a politickým subjektem. Je zcela zjevné, že se chce stát do roku 2020 pokračujícím ekonomickým vývojem (nyní ji předstihují jen USA, Japonsko a Německo) při zachování kontroly

nad médii a lidskými právy světovou dvojkou po USA. Bude toho chtít dosáhnout i zvyšující se spoluprací se Spojenými státy, protože má vliv na Severní Koreu, Írán a Pákistán, které představují ohniska bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik. Čína může být USA prospěšná i v boji proti terorismu vůbec. Naopak Američané pomohli Číně uklidnit autonomistického tchajwanského politika Čchen Šuej-piena.

Stát se druhou supervelmocí vyplývá to ze strategických záměrů čínského prezidenta Chu Ťin-tchaa a premiéra Wen Ťin-paa, kteří po Mao Ce-tungovi, Tengovi a Ťiangovi reprezentují čtvrtou generaci komunistických vládců *Říše středu*. Moderní čínští vládcí neváhají ani slevit z dosavadních ideologických nároků. Moc dobře vědí, že přitažlivost komunistických idejí povážlivě klesá i v Číně a jsou proto ochotni postupně zvýšit i vliv neokonfuciánství, jak to alespoň přiznává ve své vizi prezident Chu. Nově pojaté konfuciánství se má projevit ve formě prosazování míru ve světě, usmíření s Tchaj-wanem a harmonických vztahů uvnitř Číny. První známky této politiky se již projevují v partnerských vztazích s Ruskem, prohlubování styků s Vietnamem s Indií. A pokud jde o vnitřní politiku, čínská vláda se k prohloubení soudržnosti čínské komunity rozhodla investovat významné finanční prostředky do modernizace vesnické infrastruktury.

Rudolf Fürst u Ústavu mezinárodních vztahů zakončil svou studii pro SBP CESES **Situace v Číně a její budoucí vývoj** takto: Čína nemá ve světě přirozené spojence, její strategická partnerství nelze považovat za trvalá a spolehlivá. Lze uvážit následující varianty ve vývoji čínského mezinárodního postavení:

1. Čína posílí natolik, že může přistoupit k asertivnějšímu způsobu mezinárodního chování. Obnoví se v hrubých obrysech tradiční sinocentrický systém mezi ČLR a blízkým okolím. Vyhroť se napětí mezi ní a USA a proamericky orientovanými zeměmi - zejména s Japonskem, Indií. Konflikt s USA však s ohledem na vojenskou, politickou a ekonomickou váhu USA by musel pro Peking být výhodný. Číňané ve svém vojenském chování tradičně spíše zvažují nenásilné způsoby, jak dosáhnout svých priorit. Vzhledem k provázanosti ekonomik ČLR a USA se varianta otevřeného konfliktu jeví jako velmi riskantní. V Číně je bývalá vojenská konfrontace s USA v korejské válce pokládána za kardinální chybu s dalekosáhlými důsledky.
2. Ve světě ovšem existuje velmi silná názorová skupina, považující americko-čínský konflikt za pravděpodobný, či dokonce nevyhnutelný.
3. ČLR se může sama zhroutit pod náporom vnitřních problémů. Příčin může být řada: kolaps finančního systému (viz příklad pádu Suhartova režimu v Indonésii) z vnitřních či vnějších vlivů, zpomalení ekonomického růstu a následné sociální nepokoje, ekologická nebo přírodní katastrofa, případně zdravotní epidemie - v návaznosti na ztrátu prestiže vlády (např. korupční skandál, neúspěšná válka o Tchaj-wan). Namísto čínské hrozby pak přijde v úvahu spíše varianta humanitární podpory za zahraničí.
4. Mírové soužití a multipolarita je z pohledu Pekingu velmi efektivní a může být základem pro další posilování Číny. Vrstání do globálního ekonomického systému a úspěchy v prosazování zájmů - diplomacií, lobbíngem, korupcí. S růstem vzdělání a s generační výměnou elit může dojít k erozi čínského egoismu a nedůvěry vůči Západu - směrem k větší zodpovědnosti a pocitu zúčastněnosti v zahraniční politice. Příklad poraženého Japonska od USA a jeho poválečný rozmach může přesvědčit o efektivitě prozápadní orientace i Čínu. Za precedens lze považovat i prozápadní politiku kuomintangu, kterému se současná KS začíná stále více podobat. Západ může s výhradami pod-

porovat represivní režim v Číně v případě jejích vnitropolitických krizí a sociálních bouří – jak se již opakovaně stalo (např. potlačení tchajpchingského povstání v 19. století, podpora KMT v boji proti komunismu a proti Japonsku). Rozhodne západní vidění Číny – coby hrozby nebo partnera. Americká politika kontinuálně kombinuje obojí přístup *containment* i *engagement* (David Shambaugh používá ironicky termín „*hedged engagement*“) rozdíl je jen v dobových rétorických akcentech.

5. Čína nemá budoucí vývoj mocenské rovnováhy v Asii i na světě ve své moci. Masivní posílení americké vojenské základny na Guam i bilaterální vojenské aliance s asijskými spojenci (Japonsko, Indie, Tchaj-wan) vytvářejí silnou protiváhu proti případné čínské expanzi. Jen regionální konflikt o Tchaj-wan by vedl k zablokování námořních cest ze Středního východu (Malacký průliv, Jihočínské moře, Tchajwanský průliv, Východočínské moře) na Dálný východ. Ekonomické dopady na ČLR, Japonsko i Jižní Koreu by byly katastrofální. Respekt z USA lze spatřit například z překvapivě pasivní reakce Pekingu na vyhlášení americké New Security Strategy (NSS) a politiky preempece.

Zařazení islámského světa do rozhodujících aktérů světové bezpečnosti je problematické, možná aktuální, ale ne zcela perspektivně. Pokud jde o **islámskou problematiku**, Zuzana Kříhová, Alena Sadiqová a Adriana Stříbrná z Ústavu Blízkého východu a Afriky FF UK ve studii pro SBP CESRES **Situace a vývoj v „islámském světě“ do roku 2020 s výhledem do roku 2050** došly k tomuto závěru: Z bezpečnostního hlediska je nejrizikovější politická nestabilita, která ohrožuje valnou část muslimských zemí a současně špatná ekonomická situace tamního obyvatelstva. Rizikovým je však též z druhého pohledu vytváření globálního nepřítele v podobě islámu, jehož jsme po událostech v roce 2001 svědky, a zesilování nevrzivosti obecně vůči muslimům v Evropě i USA. K omezení rizik v daných oblastech může pomoci zvýšení kontroly nad vývozem vojenského materiálu a podpora tamních umírněných islámských lídrů a organizací. Důležité je zprehlednění finančních toků a eliminace praní špinavých peněz. Pro politiky by bylo užitečné hlouběji se seznámit s kulturami těchto zemí a principy muslimské víry, aby dokázali korigovat své požadavky a představy na bezhlavé přebírání hodnot západní společnosti a okamžitých změn ze strany islámských společností. Takovýto násilných snah bylo plné 20. století a dnes se ukazuje, jak tyto uměle přenesené prvky poškodily a deformovaly hodnotový dávný systém a staly se původci současného příklonu části muslimské populace k radikálním islamistickým skupinám. Představitelé západních států by také měli opustit pozici mentorů a hledat možné kompromisy k docílení postupného sblížování kultur.

Rusko zůstane významnou regionální velmocí, avšak přes hospodářskou konsolidaci a vzestup vojenských schopností již ve světě nedosáhne váhy bývalého SSSR. Bude soutěžit s Čínou, USA a EU a potýkat se s řadou vnitřních problémů: počínaje hospodářskou situací, přes pacifikaci odbojných regionů až po řešení sociálních a demografických otázek.

Indie jako již v podstatě regionální velmoc má před sebou vzhledem ke svému ekonomickému, politickému, kulturnímu a populačnímu rozvoji pravděpodobně nepřehlédnutelný perspektivní význam. Předpokladem je vyřešit si mírově vztahy se sousedy.

Je patrné, že po období studené války přes desítky lokálních válek v devadesátých letech a zčásti i podnes, budou o budoucnosti světa vedle ekonomických, sociálních, společenských, kulturních, environmentálních aj. předpokladů rozhodovat strategie a vzájemné vztahy čtyř světových aktérů a dalších dvou aktérů potenciálních:

- a) **USA** jako jediné světové supervelmoci, která pokud jde o bezpečnostní strategii a zahraniční politiku prokazatelně chce a bude po určitou dobu chtít rozhodovat o budoucnosti světa,
- b) **Evropy**, která se zejména zásluhou Evropské unie postupně ekonomicky, politicky, sociálně, bezpečnostně a kulturně integruje a vytváří základy evropské identity, takže může vyrůst v dlouhodobém horizontu v další supervelmoc, i když o to cílevědomě neusiluje,
- c) **Číny**, která rozvojem tržní ekonomiky ve státě řízeném komunistickou stranou dosáhla nebyvalého rozvoje, ale má právě pro rozpor mezi trhem se zpětnou vazbou a politickým vedením nejasnou budoucnost,
- d) **islámského světa**, jehož militantní fundamentalistická část vede bez zjevného odporu ostatních věřících a jejich institucí teroristickou a kulturní válku proti ostatnímu světu, zejména západnímu.
- e) **Rusko** jako regionální velmoc snažící se o světově velmocenské postavení,
- f) **Indie** jako země s perspektivou dalšího rozvoje.

Nelze pominout, že aktéry světové bezpečnosti v současné době nejsou již jenom velmoci (s výjimkou islámského světa, který by možná měl být zařazen do následující skupiny), ale také:

- g) **mezinárodní terorismus obecně,**
- h) **mezinárodní organizovaný zločin.**

Konečně mezi vážné aktéry světové bezpečnosti je nutné zařadit:

- i) **mezinárodní organizace a vojenská uskupení** (OSN, Severoatlantická aliance, Evropská unie, OBSE, Světová banka, Mezinárodní měnový fond ad.)
- j) **mezinárodní monopoly a jejich organizace.**

Předpokládá to rozpracovat zároveň tato témata:

1. Životní prostředí
2. Demografický vývoj
3. Ekonomický vývoj
4. Surovinové a energetické zdroje
5. Věda a technologický rozvoj
6. Ochrana obyvatelstva
7. Společnost a kultura
8. Terorismus a organizovaný zločin
9. Rozvoj vojenství
10. Strategické vládnutí

Metodologické podněty pro potvrzení konceptu *Velmoci jako rozhodující aktéři světové bezpečnosti* a zpracování prognózy světové bezpečnosti

Je patrné, že vzhledem k faktické situaci je nutno odvíjet prognostické uvažování od dalšího vývoje ve Spojených státech. Ty měly a mají v podstatě možnost výběru tří zahraničně politických bezpečnostních strategií:

1. *Isolacionismus* – je fakticky nyní již strategií historickou, vzniklou při formování amerického národa, kdy si USA svou soběstačností vystačily, nyní se uvádí spíše jako jedna z potenciálních strategií, ve kterou se příliš mnoho nevěří, resp. v ni věří periferní sociální skupiny a Spojené státy si ji s velkou mírou pravděpodobnosti pro své supervelmocenské postavení a angažovanost už nemohou dovolit. Teoreticky je možno si ji představit v případě, že by americkou politickou scénou ovládla jiná etnika než dosavadní, např. nejspíš při hispanizaci Spojených států, která je v horizontu několika příštích desetiletí reálná.
2. *Multilateralismus*, event. *internacionalismus* – je v americké historii dosud nejúspěšnější strategií, která se projevila zejména americkou pomocí Evropě v první a druhé světové válce a klíčovou rolí ve válce studené. Díky jí byl vybudován i systém světových institucí jako je Organizace Spojených národů, Marshallův plán, Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Severoatlantická aliance, Evropská unie, vznikly nadnárodní soudní dvory, začaly se více respektovat lidská práva a svobody ad. i spojeneckých smluvních závazků a dohod k prevenci bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik, zvláště pokud jde o jaderné odzbrojování, zákaz použití chemických a biologických látek ap.
3. *Intervencionismus* – vychází ze supervelmocenského postavení a představy, že bezpečnostní hrozby jsou řešitelné především za použití síly a násilí a zároveň při flagrantním přecházení nebo podceňování ochoty řešit jejich primární ekonomické, sociální, etnické, environmentální, náboženské, ideové aj. příčiny, ignorovat světové instituce a prosazovat jediný model společenského uspořádání např. ve formě neokonzervatismu nebo neoliberalismu bez ohledu na historický vývoj jednotlivých zemí a jejich současný stav. Pozn.: Česká republika měla i má v podstatě také tři strategické možnosti: nereálný izolacionismus, hledání mocného ochránce a protektora a multilaterální internacionalismus.

(Blíže viz např. *Oxfordský slovník světové politiky*. Ottovo nakladatelství s. r. o. Praha 2000; Kohák, E.: *O síle bezpečnosti a silech*, Salon, Literární příloha Práva, 7. 12. 2007, s. 3.)

Literatura:

- BALABÁN, M. Milníky ruské bezpečnostní politiky v roce 2002 a její perspektivy. *Mezinárodní politika* 2/2003.
- BALABÁN, M. Historické reflexe a současné výzvy v procesu tvorby a realizace bezpečnostní politiky. *Vojenské rozhledy*, ročník 14 (46), číslo 2 (2005), s. 15–26.
- BALABÁN, M. Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontext. *Mezinárodní politika*, ročník 28, číslo 9 (2004), s. 25–28.
- BALABÁN, M. Tvorba a realizace bezpečnostní politiky: historická reflexe a současné výzvy. Sborník *Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy*, str. 19–33. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb 2004.
- BALABÁN, M. Perspektivy, tendence a hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě do roku 2020. Sborník *Bezpečnostní budoucnost České republiky; otázky, výzvy, problémy*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Agentura vojenských informací a služeb 2005, s. 7–33.
- BALABÁN, M. *Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem 2050*. Praha: Prague Social Science Studies, 2006, 28 stran.
- BALABÁN, M. Rašek A. Systém komplexního řízení bezpečnosti. Potůček, M. a kol. *Putování českou budoucností*, str. 119–149, Praha: Gutenberg. 2003.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Česká republika mezi mlýnskými kameny (Scénář možného vývoje světové bezpečnostní situace). *Vojenské rozhledy* 2/2003, s. 3.

- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války, s. 10-20. *The World 2050 – Svět 2050*. Praha: nakladatelství Sdělovací technika, 2005.
- CLARKE, M. French and British Security Mirror Images in Globalized World. *International Affairs* 76, 4 /2000/ 725-739.
- DIENSTBIER, J. *Snění o Evropě*. Praha: Knihovna Lidových novin, sv. 6. 1990.
- EBERHART, D. *CIA Warns Russia, China, Iran*. NewsMax.com <http://www.inosmi.ru/abstract/168948.html>).
- EICHLER, J. Mezinárodní bezpečnostní vztahy v euroatlantické oblasti na konci 90. let. *Mezinárodní vztahy* 3/1999.
- EICHLER, J. Francie po Kosovu. *Mezinárodní politika* 6/1999.
- EVERTS, S. *Shaping a Credible EU Foreign Policy*. London: Centre for European Reform, 2002.
- FRANK, L. Rizika a ohrožení bezpečnosti ČR v letech 2004-2015. *Východiska pro výstavbu ozbrojených sil České republiky v letech 2004-2015*. Brno: Ústav strategických studií, 2000.
- FUČÍK, J. Nákladný test nové strategie. *Mezinárodní politika* 6/1999.
- GANNON, J. C. A World Panorama of Troubles Along the 2015 Horizon. *Herald Tribune* 2. 2. 2001.
- GLENN, C. J., GORDON, J. T. *State of the Future*. American Council for The United Nations University, 2002.
- FRANK, L. *Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts* (http://www.cia.gov/cia/publications/global_trends2015/index.html).
- HAVEL, V. *Letní přemítání*. Praha: Odeon, 1991.
- HEISBOURG, F. European Defence Takes a Leap Forward. *NATO Review*, Spring/Summer 2000.
- HUDEC, J. Evropská bezpečnostní a obranná identita: Quo vadis? *Vojenské rozhledy* 3/2000.
- KHOL, R. Bezpečnostní strategie Evropské unie. *Bezpečnostní témata* 2/2003. Centrum bezpečnostních analýz Ústavu mezinárodních vztahů, Praha.
- Nový výzvy bezpečnosti Ruska*, Sovět po vnějšně i obronnoji politice. Moskva 2002.
- JAHOA, R. Společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie. *Vojenské rozhledy* 4/2000.
- KITFIELD, J. Will Europe Ruin NATO? *AIR FORCE Magazine*, vol. 83, No. 2000/10, str. 59-63.
- KOKOŠIN, A. Vojenno-strategičeskij vektor dlja Rossiji v 2003. *Nězavisimoe voennoje obozrenije*, 17.1. 2003.
- KŘÍŽ, Z. *Civilní řízení a demokratická kontrola armády v České republice. Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů*. Masarykova univerzita v Brně. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2004.
- LUTTWACK, E. N. Potíže s evropskou obranou. *MF DNES* 12. 12. 2000.
- ORT, A. *Evropa 20. století*. Arista, 2000.
- PEZL, K. Bezpečnostní zájmy ČR a transformace NATO. *Aliance* 1/1999.
- PICK, O. NATO, evropská obrana a poučení z Kosova. *Sborník Česká republika po vstupu do NATO*. Praha: Česká atlantická komise, 2000.
- PINCUS, V. CIA Head Predicts Nuclear Race. *The Washington Post*, 12. 2. 2003.
- RAŠEK, A. Bezpečnost v Evropě. *Pohledy* 6/1997.
- RAŠEK, A. Bezpečnostní problémy soudobé Evropy. *Mezinárodní politika* 11/1997.
- RAŠEK, A. Současné bezpečnostní problémy Evropy. *Mezinárodní vztahy* 2/1999.
- RAŠEK, A. Jaká bude Evropa v roce 2010? *Sondy* 21/2000.
- RAŠEK, A. Budoucnost Evropy 2010. *Mezinárodní vztahy* 1/2001, ročník 36, str. 104.
- RAŠEK, A., BALABÁN, M. Systém komplexního řízení bezpečnosti České republiky. In Rašek, *Předvídání bezpečnostní budoucnosti*. Sborník konference AFCEA Bezpečná Evropa, Praha, duben 2004.
- RAŠEK, A. a kol. *Polistopadový vývoj armády a bezpečnostní politiky ve vztahu k Evropské unii*. UK SFV CESES. Praha: agentura VPK, 2004 Stran 165.
- RAŠEK, A. Jak budeme žít za padesát let?, *Sondy* 23/2005, s. 23.
- RAŠEK, A. a kol. Systém komplexního řízení bezpečnosti České republiky s. 93-109. *Strategické tahy pro Českou republiku*. Praha: CESES-nakladatelství VPK, 2004.
- RAŠEK, A. Co se stalo na jihu USA a kam míří dnešní svět. *Sondy* 45/2005, s. 15. Studie o okolnostech a důsledcích hurikánu v New Orleans.
- RAŠEK, A. Zpráva o stavu země aneb Odkud a kam jdeme, *Sondy* 49/2005, s. 15 Informativní text o práci CESES Zpráva o stavu země z roku 2005.
- RAŠEK, A. a kol. 2006. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 1 část. *Vojenské rozhledy* 1, ročník 15 (47), s. 121-138.
- RAŠEK, A. a kol. 2006. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 2 část. *Vojenské rozhledy* 2, ročník 15 (47), s. 120-128.
- RAŠEK, A. a kol. Bezpečnostní prognózy a realita. *Pražské sociálně vědní studie*. Prague Social Science Studies. 2006 Veřejná politika a prognostika PPF-012. Fakulta sociálních věd UK.
- REITER, D. Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy. *International Security*, No. 4 (Spring 2001), pp. 41-67.
- SHEPHERD, A. J. K. Top-Down or Bottom-Up Is Security and Defence Policy in the EU. Question Political Will of Military Capability? *European Security*, Vol. 9, No. 2 (Summer 2000) pp. 13-30.

ŠEDIVÝ, J. Česká republika v novém strategickém prostředí – transformace role ozbrojených sil a její vnímání společností. *Mezinárodní vztahy* 1/1997.

ŠEDIVÝ, J. Další rozšíření NATO hledání nejlepšího ze špatných řešení. *Mezinárodní vztahy* 1/2001, ročník 36, str. 8.

VIRIOT, J. M. Evropská obranná a bezpečnostní identita – pohled na Západoevropskou unii. *Mezinárodní vztahy* 1/2000.

Evropská bezpečnostní a obranná politika. Editor Radek Khol. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001.

Prohlášení o závazcích na poli vojenských kapacit. Capabilities Commitment Conference, Brusel, 20.–21. 11. 2000. In *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Editor Radek Khol. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001.

Zpráva předsednictví o Evropské bezpečnostní a obranné politice. Summit EU, Nice, 7.– 9. 12. 2000. In *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Editor Radek Khol. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2001.

Na zpracování této studie se podíleli členové Střediska bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy Miloš Balabán a Libor Stejskal, dále externí členové SBB CESES Luboš Dobrovský, Karel Pezl, Andor Šándor, Jaroslav Štefec, Josef Fučík, Alexandr Ort a další. Byly využity poznatky z více než pětileté činnosti CESES.

Autoři zprávy navrhuji přijmout pro Evropu novu „doktrínu lidské bezpečnosti“. Lidskou bezpečností se rozumí osvobození jednotlivců od základních nejistot a ohrožení způsobovaných hrubým porušováním lidských práv. Doktrína stojí na třech pilířích:

Za prvé je to soubor sedmi zásad pro operace v situacích vážného ohrožení, tyto zásady se týkají jak cílů, tak prostředků zasahování. Patří mezi ně prioritizace lidských práv, jasné definovaná politická autorita, multilateralismus, přístup „zdola-nahoru“, zaměření na regiony (spíše než státy), používání právních nástrojů a přiměřené použití síly. Zpráva klade obzvláštní důraz na čtvrtý z jmenovaných principů: na komunikaci, konzultace, dialog a partnerství s místními obyvateli, jež umožňují účinnější varování před nebezpečím, usnadňují sběr zpravodajských informací, mobilizaci místní podpory a zavádění přijatých opatření a zvyšují jejich udržitelnost.

Druhým pilířem je „sbor rychlé reakce na podporu lidské bezpečnosti“ (Human Security Response Force), složený z 15 000 mužů a žen, z nichž alespoň třetinu bude tvořit lidský personál (policie, pracovníci dohlížející na dodržování lidských práv, odborníci na rozvoj a humanitární pomoc, administrativní a organizační personál apod.). Uvedený sbor by se skládal ze spolehlivých, věci oddaných vojáků a civilistů, které už daly k dispozici členské státy, a dále z příslušníků „dobrovolného sboru lidské bezpečnosti“ (Human Security Volunteer Service), jehož navrhovaná koncepce je rovněž součástí zprávy.

Za třetí jde o nový právní rámec, který bude upravovat jak rozhodnutí o zásahu, tak rozhodování při samotných operacích v terénu. Jeho ustanovení by měla vycházet z právního řádu hostitelských i vysílajících zemí, z mezinárodního trestního práva, mezinárodní úpravy lidských práv a mezinárodního humanitárního práva.

Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
 (předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
 Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

Soudobá industriální civilizace, jež možná dosahuje jednoho ze svých vrcholů právě na rozhraní 20. a 21. století, přinesla nejen materiální blahobyť (bohužel zatím jen) části světa a zásadní kvalitativní rozšíření schopností a možností lidstva, ale i celou řadu globálních problémů negativně ovlivňujících životní prostředí člověka. Jedná se nejen o problémy související se zabezpečením zdrojů. Pokud k tomu ještě připočteme důsledky stále více se prohlubujícího procesu globalizace, jakými mohou být především přemístění těžiště světové ekonomiky (vzrůstající ekonomický význam Číny, Indie, Indonésie), prohlubující se propast mezi „bohatým Severem a stále chudším Jihem“ (problémy Afriky, Jižní Ameriky nebo arabského světa), celosvětové šíření buď nově objevených chorob (AIDS, SARS), nebo tradičních chorob pokládaných již za vymýcené (mor, obrna, tyfus), je jasné, že bezpečnost současného světa je ohrožena více než kdykoliv předtím.

Nekonečné názorové zdroje na úrovni diskuzí o současných mezinárodních vztazích dávají skutečně široký prostor pro popis a definování vybraného objektu zkoumání označovaným pojmem bezpečnost. Tento pojem totiž patří nejskloňovanějším termínům v současných mezinárodních vztazích. Je používán v různých souvislostech s různými přívlastky svázanými s velice specifickými kulturními a historickými odlišnostmi současných států světa.

Při výčtu příkladů tohoto vymezení porovnejme různé země podle jejich politického či ekonomického významu.

1. V anglosaské tradici, a to především v USA, jde o stav, v němž je zajištěna spolehlivá ochrana dlouhodobě pěstovaných a osvědčených hodnot, jakými jsou přežití a perspektiva státu, jeho nezávislost, trvalý rozvoj a zachování životů občanů. [1]
2. V kanadském pojetí se jedná o situaci, v níž nepůsobí žádné bezpečnostní riziko, jež by výrazně ovlivňovalo základní funkce systému a vyžadovalo adekvátní reakci. Tedy nehrozí žádný vojenský útok nebo nátlak, ani vnitřní destabilizace nebo eroze politických, ekonomických či sociálních hodnot podstatných pro kvalitu života v Kanadě. [2]
3. Německé pojetí klade důraz na zajištění obrany společně sdílených hodnot nejen proti vnějšímu, ale i vnitřnímu ohrožení. Důraz je dále kladen na zachování demokratického politického systému a jistého sociálního řádu umožňujícího občanům se podílet na očekávaném hospodářském blahobytu. [3]
4. Ve Francii definují bezpečnost jako stav klidu, v němž nehrozí žádné nebezpečí. Na nebezpečí je pohlíženo jako na velmi proměnlivý jev, který je do značné míry závislý jak na vnějších vlivech, tak na důraznosti vnitřní politiky státu. [3]
5. Ve Švýcarsku pod tímto pojmem rozumí také takové mezinárodní poměry, v nichž může být jakákoliv potencionální hrozba předem eliminována a případně odvrácena cestou kooperace a poskytování pomoci. Jednotlivé země tak přispívají k všeobecnému zajištění existence a k trvale udržitelnému rozvoji nejrůznějšími formami vnitřně a mezinárodně koordinovaných politických, ekologických a jiných aktivit a humanitárních akcí. [5]

6. V České republice je chápán tento pojem jako prostředí vyznačující se nestabilitou, rozmanitostí a nepředvídatelností hrozeb a rizik. [6] Současné je zdůrazňována nutná integrita s ostatními státy NATO, jelikož postavení České republiky z hlediska velikosti území a počtu obyvatel nedovoluje disponovat takovým potenciálem a prostředky, aby svou vlastní bezpečnost mohla samostatně efektivně a cíleně ovlivňovat. [7]

I když se jednotlivé definice snaží **pojem bezpečnost** zachytit co nejpřesněji, ne vždy je realita dnešního světa jednotlivcem, sociální skupinou, politickou stranou nebo jednotlivými vládnoucími skupinami takto vnímána. Nicméně se v posledních několika desetiletích již začínají různé úrovně expertních a vědeckých kruhů zabývat hlouběji i obsahem tohoto pojmu, který je jako slovo užíváno v běžné komunikaci obyčejných lidí. Snahou je vydefinovat především prostředí mezi tou „tvrdou“ (reálnou) bezpečností a bezpečností jak ji cítí lidé ve svém normálním běžném („měkká bezpečnost“). [8]

Vedle vojenských hrozeb vystupují hrozby nevojenské. Stále však zůstává prioritní hrozba vojenská a je tak kladen větší důraz na bezpečnost vojenskou. Nejde již jen o její vydefinování v rámci širšího (rozšířeného) chápání jako části naší reality (jako daný stav), ale je tu snaha o přijmutí určitého způsobu řeči a myšlení (nazírání na bezpečnost jako na proces).

Možné členění bezpečnostních hrozeb a rizik a jejich rozměr [9]

RIZIKA CIVILIZAČNÍ		
Globální	Evropská	Česká republika
Antagonismus kultur, náboženství, ideologií a neochota k soužití.	Rozdíly kulturních a historických tradic a jejich vliv na zpomalování partnerství v EU.	Rozdíly mezi kulturními a historickými tradicemi Romů, skupinami přistěhovalců a většinou ČR.
Nerovnoměrnost civilizačního vývoje.	Nerovnoměrnost civilizačního vývoje východní Evropy ve srovnání s historickými evropskými státy.	Jen výjimečné a nevýznamné skupiny obyvatelstva se zpožděným civilizačním vývojem.
Rozvoj agresivních náboženských sekt a ideologií.	Náboženská nesnášenlivost v Írsku, na Balkáně, ve státech bývalého SSSR. Extrémní ideologie na politické scéně evropských států.	Existují, ale s nízkým počtem zastánců. Jsou celospolečensky tlumena.
Devalvace tradičních hodnot chování lidstva. Setrvávání na kultu násilí.	Vedení krutých forem genocidy ve válkách (např. v bývalé Jugoslávii).	Přenos kultu násilí do chování jedinců v extrémních situacích.
Neregulovaný růst počtu obyvatel Země. Pokles průměrné úrovně IQ lidstva.	Projevuje se jen u vybraných skupin evropského obyvatelstva, zpravidla méně vzdělaných.	Pokles počtu obyvatelstva, větší porodnost u méně vzdělaných skupin obyvatelstva ČR.
Úroveň zdraví obyvatelstva. Epidemie a nemoci hromadně postihující lidstvo.	Civilizační choroby, vir HIV a další choroby oslabující zdraví evropské populace.	Vlny epidemií, civilizačních nemocí, celková úroveň zdraví.
Nevzdělanost. Negratnost.	Jen u malých skupin.	Jen u malých skupin.
Stagnace rozvoje vědy. Nenalezení nových energetických zdrojů pro lidstvo.	Platí i pro Evropu.	Platí i pro ČR.
Zneužití vědy proti lidstvu. Nedodržení vědecké etiky a předvídavosti při vynalézání nových druhů zbraní – nástrojů k dosažení moci.	Platí i pro Evropu.	Platí i pro ČR.
Neregulovaná masová migrace obyvatelstva za lepším bytím.	Migrace z Východu na Západ.	Tranzit přes území ČR a usídlení nových skupin emigrantů.

RIZIKA VOJENSKÁ A VOJENSKOPOLITICKÁ [10]		
Globální	Evropská	Česká republika
Použití jaderných zbraní nebo jiných zbraní hromadného ničení neodpovědnými mocenskými silami, teroristy nebo jedinci.	Platí i pro Evropu.	Platí i pro ČR.
Existence pásem politické i ekonomické nestability, zdrojů napětí.	Nestabilita bývalé Jugoslávie, na území bývalého SNS, Středomoří, terorismus po 11. září.	Hlavní vojenské riziko pro ČR.
Propukání občanských válek, ozbrojených konfliktů, rozsáhlých terorist. akcí.	Platí i pro Evropu.	Platí i pro ČR.
Změna hranic sfér vlivu mocností a neshody s tím spojené. Dělení světa.	NATO a potíže jeho dalšího vývoje.	Snahy o vystoupení z NATO a snížení vlastních obranných schopností.
Přečehování vojenských nástrojů bezpečnosti, militarizace regionů a používání této síly v mezinárodních vztazích.	Neochota k politickým a ekonomickým postupům při řešení problémů východní a středomořské Evropy.	Významné vojenské riziko pro ČR.
Uchopení moci v jednotlivých státech agresivními a kontroverzními politickými silami.	Platí i pro evropské státy.	Důsledky případných politických změn u sousedních států. Vnitropolitické úspěchy extremistů.
Diskriminační a provokativní akce ve vztazích mezi státy. Izolace států s nedemokratickými režimy, blokády, mise OSN.	Reakce na síly SFOR, IFOR v bývalé Jugoslávii. Reakce na účast v mnohonárodnostních jednotkách v Afganistanu a Iráku.	Možnost důsledků účasti ČR v těchto jednotkách.

Některé bezpečnostní problémy České republiky v rámci evropského integračního procesu

Mezi vědeckou odbornou veřejností existují reálné a doložitelné obavy, že bezpečnostní systém České republiky skýtá některá úskalí, které mohou za určitých okolností vytvářet jeho podstatné rizikové faktory. Například je uváděno, že ačkoliv současná bezpečnost našeho státu a jeho mezinárodní postavení jsou lépe zajištěny nejlépe v moderní historii, není možné dosud finančně vyčísřit, kolik vlastně Česko na svůj bezpečnostní systém vynakládá (což zcela jistě souvisí především s nedokončenou reformou veřejné správy). [11]

Připojení České republiky k EU (1. května 2004) neznamenal pouze zařazení se do prestižního společenství západoevropských států. Kromě výhod a širších možností ekonomických to znamená i možnost podílet se na roli významného politického a bezpečnostního aktéra na globální úrovni.

Česká republika je však především suverénním národním státem, ale také suverénním aktérem v systému mezinárodních vztahů. Z tohoto důvodu je nucena koncipovat i svojí vlastní zahraniční a bezpečnostní politiku obhajující její národní zájmy. Tyto národní zájmy jsou popsány ve strategických dokumentech [12] nadčasově a dlouhodobě. Současně je Česká republika nucena na jejich obhajobu vynaložit veškeré dostupné prostředky, včetně použití vojenské síly (Armádu České republiky). Mezi tyto životní zájmy patří především [13]:

- ❑ zajištění svrchovanosti a územní celistvosti České republiky,
- ❑ ochrana jejích demokratických základů,
- ❑ ochrana životů, zdraví, základních občanských práv a majetkových hodnot.

Životní národní zájmy České republiky jsou v mnohém shodné s životními národními zájmy většiny států demokratického světa. Odlišný může být způsob obhajoby těchto zájmů, které jsou vymezeny jako strategické národní zájmy (cíle) mající krátkodobý a dlouhodobý charakter. Česká republika sem zahrnuje např. [14]:

- ❑ podporu šíření svobody a demokracie,
- ❑ zachování globální stabilizační role a zvýšení efektivnosti OSN,
- ❑ komplementární rozvoj obranných schopností NATO a EU,
- ❑ potírání mezinárodního terorismu,
- ❑ eliminace organizovaného zločinu a nelegální migrace,
- ❑ snižování rizika šíření zbraní hromadného ničení, apod.

Teze bezpečnostní a obranné politiky České republiky jsou v souladu s principy a úkoly tzv. **evropské bezpečnostní strategie**. [15] Tato shoda je dána především ze shodného hodnocení současné i budoucí bezpečnostní situace. To ovšem neznamená, že tato vzájemná shoda je dána jakýmsi šablonovitým zjednodušeným přejímáním těchto zásad ze strany České republiky. Shoda je dána nejenom shodnými zájmy, ale také obdobným vnímáním geopolitických procesů současného světa (obdobným vnímáním současného i budoucího vývoje bezpečnostního prostředí) a na základě tohoto faktu i obdobným hodnocením bezpečnostních hrozeb a rizik. Shodu ve vnímání bezpečnostních hrozeb a rizik je pak možné spatřovat v [16]: terorismu, proliferaci zbraní, regionálních konfliktech, zhroucení států, nelegální migraci, živelních a ekologických katastrofách, organizovaném zločinu, epidemiích a pandemiích, ozbrojeném mezinárodním konfliktu.

Terorismus

Terorismus je strategickou hrozbou a představuje v současnosti i do budoucna reálně existující bezpečnostní riziko, se kterým se musí vyrovnávat většina států světa. Terorismus není možné chápat pouze ve vztahu slabého vůči silným, ale je to také nástroj na upevňování moci silného státu vůči těm slabším. Česká republika stejně jako EU chápe úspěšnost boje proti terorismu především v rozsáhlé prevenci založené mimo jiné na nevojenské a vojenské spolupráci. Nejcitlivěji je v současné době vnímán terorismus islámský, jehož příčiny jsou do značné míry ovlivněny střetem tradičních islámských hodnot a hodnot globalizující se euroamerické civilizace. Je hrozbou především pro ty evropské země, které se potýkají s nevyřešenými vnitřními národnostními konflikty nebo nedostatečně zvládnutou imigrací.

Česká republika, i když etnicky homogenní stát, představuje spíše zemi tranzitní než zemi s aktivním zázemím mezinárodního terorismu. Terčem útoku teroristů by se však mohla stát v případě přímé podpory vojenských operací (podobně tomu bylo v případě Velké Británie nebo Španělska).

Proliferace zbraní

Tato hrozba je velice aktuální a především ve spojení s terorismem zvyšuje svojí údernou sílu a to především u zbraní hromadného ničení. Česká republika se i v tomto případě stává spíše tranzitní zemí. Nicméně od 1. 1. 2007 vstupuje do schengenského prostoru, což bude z hlediska práce bezpečnostní jednotek znamenat zvýšení důrazu na zkvalitnění a zefektivnění kontrol při odbavování cestujících na letištích.

Regionální konflikty

Tyto konflikty mají dopad na úroveň regionální i globální bezpečnosti. Jsou schopny ohrožit stabilitu celých regionů, rozvrací normální státní struktury, ničí lidské životy, základní svobody a lidská práva. Následně vedou k šíření extremismu, terorismu a k rozsáhlé migraci. Rizikovou oblastí v tomto směru stále zůstává území Bosny a Hercegoviny a srbská provincie Kosovo.

Zhroucení státu

Ke kolapsu fungování státní správy může vést neefektivnost jeho řízení, vysoká míra rozsáhlé korupce, slabost státní správy a otevřený konflikt části společnosti se státní mocí. Následkem je nárůst organizovaného zločinu a jeho prorůstání do státní správy, eventuelně i možný nástup terorismu. V současné době je možné toto riziko očekávat z Běloruska.

Nelegální migrace

Migraci jako takovou nelze pokládat za bezpečnostní riziko. Vzhledem k integračním procesům v Evropě je nutné migraci považovat za pozitivní princip fungování EU. Řízená imigrace dokonce řeší dlouhodobé sociální a ekonomické problémy. Její nebezpečí spočívá především ve spojení s organizovaným zločinem (obchod s lidmi – prostituce, organizování zaměstnávání bez pracovního povolení, vydírání – povinné odevzdávání části výdělku, apod.) nebo může vyvolávat kulturní a náboženské konflikty při neschopnosti integrovat se do nové společnosti, popř. přijmout nové etnikum ze strany „staré společnosti“. V České republice jsou nositeli tohoto bezpečnostního rizika především ukrajinští migranti nebo různé ekonomické aktivity podnikatelů z Ruské federace (u této skupiny jde i o špiónážní a výzvědnou činnost).

Živelní a ekologické katastrofy

Území České republiky je v zajetí především rozsáhlých povodní vzhledem k jejím hydrologickým poměrům. Zvládnutí rozsáhlých materiálních škod a různé míry zasažení postiženého obyvatelstva je především zkouškou kvality fungování státní správy a existence a funkčnosti charitativních organizací. Paradoxně je možné toto bezpečnostní riziko využít jako prostředku ke zlepšení vztahů mezi státy či regiony v případě poskytování humanitární pomoci.

Organizovaný zločin

Tato hrozba nabývá na důležitosti nejen v souvislosti s nárůstem svých negativních dopadů a nadnárodního charakteru, ale především v souvislosti s jejím napojením na terorismus. Všechny projevy kriminality nejenom že ohrožují vnitřní bezpečnost a stabilitu státu a regionů, ale také postupně likvidují jejich možnost úspěšně čelit jiným hrozbám. Česká republika v současné době trpí určitou mírou prorůstání kriminality do státního aparátu a neschopností se vyrovnat s vysokou mírou korupce. Příkladem může být aféra z počátku roku 2006, kdy ředitel Národního bezpečnostního úřadu čelil podezření z aktivního kontaktu se členy zločinného gangu.

Epidemie a pandemie

AIDS, SARS ale i tradiční choroby pokládané již za vymýcené (mor, obrna, tyfus), to jsou bezpečnostní rizika související se zvýšenou mírou migrace, ale tyto nemoci mohou být šířeny i záměrně jako zbraň terorismu. Česká republika má dobře fungující síť hygienických středisek,

kteřé jsou schopny ve velice krátkém čase odhalit ohniska nákazy a likvidovat je. Otázkou však zůstává, zda je v současné době věnována dostatečná pozornost například nebezpečí plynoucí z AIDS, a zda především prevence není z různých důvodů podceňována.

Ozbrojené mezinárodní konflikty

Riziko vypuknutí mezinárodního ozbrojeného konfliktu je v současné době na relativně nízké úrovni. Tato míra hodnocení je dána především globální politickou situací, ekonomickou provázaností a úrovní transparentnosti vojensko-politických aktivit. Nicméně zachovávat alespoň minimální vojenský potenciál státu je nutné pro odstrašení případného agresora.

Česká republika jako středně velký národní stát má pouze přiměřený potenciál (ekonomický, vojenský, politický) k obhajobě svých národních zájmů na otevřené mezinárodní scéně (a to jak v globálním měřítku, tak v měřítku kontinentální Evropy). Toto omezení jí vtiskuje pozici spoléhání se na alianční postupy. Není reálné, aby byla schopna přímo ovlivnit vývoj ve vzdálenějších oblastech. Na druhé straně míra možnosti zasáhnout do politického dění na kontinentu Evropy může být relativně vyšší a v koalici s dalšími malými státy svým způsobem důraznější. Proto také společný přístup k řešení problémů regionálního bezpečnostního prostředí (prosazování konceptu „širší Evropy“) patří k prioritám české zahraniční politiky.

Při vymezování geografických oblastí, odkud hrozí České republice určitá míra bezpečnostních rizik, je hodnotícím kritériem intenzita historických, ale i současných ekonomických, kulturních, demografických a jiných vazeb. Z tohoto pohledu je možné takovouto oblastí vymezit zcela určitě region Balkánu (Albánie, Srbsko – provincie Kosovo) region východní Evropy (Bělorusko, Ukrajina, Rusko) ale také některé asijské země bývalého Sovětského svazu (Gruzie, Kazachstán, Turkmenistán) nebo třeba ze vzdálenějších regionů Irák nebo Afganistan. Tyto hrozby mohou mít podobu např. ekonomické kriminality, možných teroristických útoků nebo podobu tranzitní země s překládkou do dalších států EU.

Nedílnou součástí **vytipování bezpečnostních rizik České republiky** je analýza regionálního bezpečnostního prostředí. Takovým analýzám se v České republice věnuje několik institucí (např. CESES UK Praha nebo ÚSS UO Brno). Analýza provedená právě ÚSS UO Brno [17] spočívá v aplikaci metody SWOT. [18]

Z této analýzy je možné učinit několik závěrů. Především se jedná o to, že ačkoliv se Česká republika bezprostředně nachází v oblasti bezpečnostní stability úspěšně se ekonomicky a demokraticky se rozvíjející, především východní část Evropy vykazuje určité znaky nestabilní oblasti (Bělorusko, Ruská federace, Ukrajina, Moldávie). Také sem můžeme zařadit některé balkánské regiony (Bosna a Hercegovina, provincie Srbska Kosovo, Albánie).

Za silné stránky zkoumaného regionu lze považovat významné tradiční a vzájemné vazby mezi jednotlivými zeměmi, které na základě historicky dlouhodobě utvářených vzájemných vztahů přispívají k lepší prevenci a případnému vyřešení vzniklých politických problémů. V tomto regionu v současné době převažují národní státy, což představuje nejlepší záruku stability. Současně, většina těchto států ležících z hlediska geopolitického na periferii, se snaží zřetelně dávat najevo svojí silnou orientaci směrem k centru, tedy k západní Evropě. Tato orientace je realizována především koordinační činností ve společných postupech při utváření nebo při členství v lokálních uskupeních a organizacích. Česká republika se v tomto směru angažuje především jako člen vyšegradske čtyřky (V4).

Slabou stránkou regionu je nedostatečně upevněná demokracie postkomunistických zemí ve stále probíhajícím procesu transformace ekonomického a politického systému, což

SILNÉ STRÁNKY	PŘÍLEŽITOSTI
- významné tradiční a historické vzájemné regionální vazby jednotlivých zemí; - společné zkušenosti; - fungující demokratická kontrola ozbrojených sil v členských a kandidátských státech EU a NATO; - koordinace společných postupů v regionálních uskupeních a organizacích; - prozápadní směřování; - převaha národních států.	- integrace do EU; - zesílení role EU při posilování bezpečnosti regionu; - integrace do NATO; - transformace ozbrojených sil; - využití ekonomického potenciálu regionu; - možnosti kolektivního působení na potencionální regionální krize; - přístup k mezinárodním zkušenostem a finančním prostředkům.
SLABÉ STRÁNKY	OHROŽENÍ
- nedostatečně upevněná demokracie v postkomunistických státech; - neefektivnost státní správy; - vysoká míra korupce; - nedostatečný boj proti organizovanému zločinu zejména v balkánském a postsovětském subregionu, resp. jeho významné prorůstání do politické sféry; - rozdílné způsoby řešení konfliktů; - nízká míra ekonomické a politické integrace; - rozdílné priority ve vazbě na USA, EU a Ruskou federaci; - nedostatečná schopnost států regionu vyrovnat se s problémy vlastními silami; - silná pozice státu ve společnosti; - procesy politické a ekonomické transformace (s výjimkou Rakouska); - neefektivní spolupráce vůči nadnárodním aktérům (nelegální migrace, organizovaný zločin, apod.); - zvyšující se disproporce mezi jednotlivými subregiony a mezi střední a východní Evropou.	- přetrvávající etnické tenze v regionu; - nevyřešený status jihosrbské provincie Kosovo, mezietnické vztahy a budoucí podoba Bosny; - sílící nelegální migrace; - existence totalitního režimu v Bělorusku a eventuální občanská konfrontace v případě jeho kolapsu; - existence exteritoriální Kalininské oblasti Ruské federace uvnitř teritoria EU; - nedemokratický vývoj Ruské federace doprovázený jejími geopolitickými ambicemi v regionu; - „rozmělnění“ NATO a jeho přeměna v bezpečnostní fórum; - významná nevojenská ohrožení (existence zastaralých jaderných zařízení a průmyslových provozů); - úbytek obyvatelstva a jeho stárnutí; - možnost vzniku „vícerychlostní“ Evropy; - konfrontační vztah USA – EU; - závislost na importu strategických surovin.

se projevuje nízkou mírou vzájemné ekonomické a politické integrace. Slabinou je pak neefektivnost fungování státní správy, vysoká míra korupce spojená s prorůstáním kriminality do nejvyšších politických kruhů, což má za následek oslabování odolnosti vůči nadnárodním aktérům. Současné jsou zřejmé rozdílné priority ve vazbě na USA, EU nebo Ruskou federaci a zvyšující se disproporce mezi střední a východní Evropou.

Sledovaný region ovšem také nabízí širokou řadu příležitostí. Otevření se zahraničnímu kapitálu, liberalizace trhů a nová politická orientace pomohla zesílit roli a angažovanost EU a NATO. Pro mnoho zemí se integrace do EU a NATO stala výzvou, která je motivována v demokratizačním úsilí, ke konverzi a transformaci ozbrojených sil.

Z těchto dílčích závěrů výše popsané analýzy je možné učinit závěr, že ačkoliv tu existují jednoznačně viditelná a uchopitelná bezpečnostní rizika:

- ❑ přetrvávající etnická vyhraněnost v části západobalkánského regionu (nevyřešený statut Kosova a problematika albánských minorit (majorit) v okolních státech,
- ❑ nestabilní mír v Bosně a Hercegovině,
- ❑ neřešená otázka separatistické entity v Moldově (vyvolání destabilizace celých sub-regionů),
- ❑ totalitní režim v Bělorusku (možnost násilí a migrace),
- ❑ existence exteritoriální Kaliningradské oblasti,

- ❑ vývoj Ruské federace při souběžném zachování jejího současného politického systému a geopolitického potenciálu vykazujícího prvky nestability,
- ❑ přetrvávání nevojenských hrozeb v podobě živelních katastrof, zastaralých jaderných zařízení a ekologických zátěží minulého komunistického režimu,
- ❑ nepříznivý demografický vývoj, který bude mít výrazné negativní dopady pro společenský vývoj států v budoucnosti,
- ❑ z mezinárodního hlediska je to světově působící a současně se rozvíjející terorismus.

Probíhající integrace jak v rámci NATO nebo EU je pravděpodobně jediným soudobě známým prostředkem, jak těmto bezpečnostním rizikům čelit.

Česká republika se na eliminaci těchto bezpečnostních rizik podílí dvěma směry: vojenským působením a působením nevojenským.

Vojenské působení České republiky na mezinárodní scéně

Prvopočátek vojenské angažovanosti České republiky je možné stanovit již dnem 11. 12. 1990, kdy armáda na základě rozhodnutí Federálního shromáždění Parlamentu, tehdy ještě České a Slovenské federativní republiky, vyslala 200 vojáků – dobrovolníků do Saúdské Arábie. Zde se měli v sestavě protichemické jednotky podílet na osvobozovací operaci Kuvajtu pod názvem Pouštní bouře. [19] Začala tak nová etapa účasti českých vojáků v řešení krizových situací v novodobých dějinách českého státu. Následovalo vyslání vojenské mise k řešení krizové situace v zemích bývalé Jugoslávie (Republika Srbská krajina). V současné době zde česká jednotka působí v sestavě EU mírové mise pod názvem ALTHEA v rámci společné česko-rakouské jednotky. Úkolem jednotky je strážení USA základny ANGEL BASE v bosenském městě Tuzla a patrolování činnost v prostoru zodpovědnosti.

Čeští vojáci také sloužili i v jiných zemích mimo balkánský region. Jednalo se například o humanitární mise v Albánii, Turecku, Iráku nebo v Pákistánu. V těchto zemích působily polní nemocnice s chirurgickými týmy.

Jako nejvýznamnější mise České republiky se jeví účast v misi KFOR v rámci mnohonárodnostních sil NATO v Kosovu (mírová operace NATO pod označením JOINT GUARDIAN). Česká jednotka spolu s jednotkou Slovenskou (společný česko-slovenský prapor) zde působí od června 1999 doposud. Jejich hlavními úkoly jsou demonstrace síly jako protiváha separatistickým snahám albánské majority v prostoru srbské suverenity, jednak se podílí na zamezení nelegální těžbě dřeva a s ní spojeným černým obchodováním s ním. Český **speciální prostějovský prapor** se významně podílí v rámci vojenské operace ISAF na území Afghánistánu v přímé bojové linii na likvidaci jednotek hnutí TALIBAN. Je to **jediná jednotka AČR, která se účastní skutečných střetných bojů s nepřítelem s přímým nasazením vlastního života**. V Iráku působí také vojenský kontingent Vojenské policie poblíž iráckého jihovýchodního města Basra (základna bývalého vojenského letiště nazývaného Shajbah) v rámci mírové operace NATO, IZ SFOR (MNF-I). Jejím úkolem je výcvik příslušníků irácké policie a eskortní ochrana.

V mírových misích nepůsobí pouze příslušníci ozbrojených sil České republiky, ale také malé skupiny příslušníků ozbrojených sborů především z řad Policie České republiky. Působily a působí v Bosně a Hercegovině, Kosovu a v Iráku jak v týmech určených pro výstavbu místních policejních sborů, tak při zabezpečování eskortní ochrany. Na místa katastrof jsou

vysílány také požární jednotky nebo speciální jednoty se záchrannými psy (Alžírsko, Francie, Turecko, Thajsko, Pákistán).

Nasazené jednotky České republiky mají v místech plnění úkolů věhlas a mezi místními jsou značně oblíbené. Důvěra místních etnik vychází především z pozitivní historické zkušenosti, kdy se české firmy v těchto regionech podílely na budování místního průmyslu. Současně je to dáno také specifikou české mentality vžít se do pocitů cizích národů a dokázat si je naklonit. Na území bývalé Jugoslávie se také jednalo o lingvistické schopnosti českých vojáků naučit se během několika měsíců srbsko-chorvatský jazyk, čímž si zasloužili velký respekt nejenom u místního etnika, ale také u ostatních vojáků NATO.

Vojáci ozbrojených sil se také podílí na plnění úkolů pozorovatelských misí OSN, OBSE a EU. Jejich úkoly vyplývají z mandátů konkrétních mírových misí. Zpravidla se jedná o monitorování politické, vojenské a bezpečnostní situace v oblasti ozbrojeného konfliktu, aktivní spolupráci s vládními i nevládními humanitárními organizacemi a aktivní účast při zprostředkování řešení sporu mírovou cestou.

Nově se Česká republika se zavázala o vytvoření BG se Slovenskou republikou s dosažením plných operačních schopností v roce 2009. Existují rovněž zámysly na vytvoření česko-německé BG v roce 2011.

Nevojenské působení České republiky na mezinárodní scéně

Hlavní aktivity nevojenského charakteru České republiky v této oblasti je možné charakterizovat jako projekty směřující k rozvoji a stabilitě rizikových regionů a programy prevence nežádoucích jevů mající však pouze omezený dopad. Tato činnost se odvíjí od koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002-2007. [20] Úsilí je podle této koncepce směřováno do prevence migrace (proces řízené migrace), do projektů na podporu ekonomického rozvoje postižených regionů při respektování ekologických principů. V současné době nabývá na významu i možnost předávání zkušeností s transformací ekonomiky či integrací do NATO a EU zemím, které tyto procesy teprve zahájily (např. Ukrajina nebo Albánie).

V rámci stabilizace jihovýchodní Evropy se Česká republika podílí finančně i diplomaticky na programu Pakt stability. Současně je aktivně činná v regionálním uskupení vyšegrádské čtyřky. Prostřednictvím zejména neziskových či nevládních organizací se zapojuje do programů postkonfliktní asistence organizací OBSE. Mezi nejvýznamnější nevládní organizace patří ADRA nebo Člověk v tísni, které se angažují nejenom ve válkou postižených územích (převozy humanitárních konvojí pro uprchlíky v bývalé Jugoslávii), ale zasahuje také v místech přírodních katastrof (Turecko, Pákistán, Thajsko).

Formou nevojenského působení jsou i diplomatické iniciativy směřující k posílení mezinárodního práva a na podporu rozvoje demokracie. Na diplomatickém poli se Česká republika může uplatnit i jako zprostředkovatel při řešení případných konfliktů, čehož příkladem může být i pokus česko-gruzínskou mírovou iniciativu při řešení sporů Gruzie s Ruskou federací na podzim roku 2006.

Ve srovnání s bezprostředními vojenskými hrozbami, které ustupují do pozadí, sílí význam jiných bezpečnostních hrozeb, jako je terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, mezinárodní organizovaný zločin, uprchlické krize, ekologické katastrofy, průmyslové havárie. Především nevojenské působení, zejména formou prevence a kontroly, umožňuje na tyto hrozby lépe reagovat a vzhledem k omezeným vojenským kapacitám České republiky i adekvátněji.

Rizikové faktory vývoje bezpečnosti České republiky

Česká republika se v procesu výstavby bezpečnostní architektury evropského kontinentu také potýká z mnoha neduhů, které jí brání postupovat v této oblasti razantněji a efektivněji. Podle CESES FSV UK Praha bezpečnostní systém České republiky není zas tak docela v uspokojivém stavu. [21] Zde jsou některé prezentované závěry:

- ❑ neexistuje funkční definice bezpečnostního systému,
- ❑ chybí dlouhodobé, konsenzuální a konkrétní politické zadání – pro celek i jednotlivé složky a rezorty,
- ❑ rozhodování v odpovědných rezortech se řídí spíše aktuální vnitřní politickou poptávkou než strategickými cíli,
- ❑ chybí vzdělávání a příprava pro politicko-odborné řízení složek bezpečnostního systému,
- ❑ vytyčeny jsou dílčí priority, nikoli však procesy jejich naplňování,
- ❑ nejsou stanovena kritéria pro posuzování efektivnosti bezpečnostního systému.

Současný stav, v jakém se ozbrojené síly dnes nacházejí, je možné podle některých autorů vyhodnotit přibližně takto: nacházíme se v situaci, kdy už sice nemáme „starou“ armádu, ale ta nová ještě chybí. Česká republika získává světový věhlas mimo jiné prostřednictvím vysílání vojáků do mírových misí. Každé nasazení našich vojáků je hodnoceno vždy kladně. Avšak Česko prakticky není schopné vysílat nevojenské kapacity (policijní síly a civilní odborníky na obnovu a rozvoj). Například v misích dnes působí pouze 30 příslušníků Policie České republiky a nepředpokládá se vznik dalších kapacit.

Pro obranu České republiky je rozhodující dokončení reformy ozbrojených sil. Ta se však potýká s vážnými, především finančními, problémy. Armáda České republiky sice k počátku roku 2007 již dosáhla plánované počáteční operační schopnosti, avšak neustálé rozpočtové škrtky zpomalují řadu již rozběhnutých projektů (modernizace či výstavba muničních skladů).

V neutěšených podmínkách se nachází český zbrojařský průmysl. Rozpad průmyslové základny obrany České republiky po roce 1989 je následkem selhání regulační funkce státu. Nejenom, že likvidace zbrojního průmyslu měla pro stát ekonomické důsledky (znatelné finanční ztráty), ale také se tento stav stal rizikem pro jeho obranyschopnost. Český zbrojařský průmysl je poznamenán nezdařilou konverzí a privatizací a nevratnou ztrátou perspektivních výrobních kapacit, ztratil prostor pro perspektivní rozvoj a uplatnění na trzích. Ze strany státu se naopak ukázalo, že nezvládl proces provázání aktuálních a dlouhodobých potřeb armády s nabídkou obranného průmyslu, o čemž například svědčí řada nekonceptních a nezvládnutých zakázek (např. lehký bitevní letoun L-159 ALCA – doposud tento projekt stál státní rozpočet 60 miliard Kč; armáda z celkového počtu 72 strojů má zájem pouze o 24).

Je podceňována obrana území České republiky. V rozporu s politicko-vojenskými ambicemi (závazkem bránit zemi) nejsou budovány síly pro územní obranu. V současné době se teprve obnovuje systém přípravy záloh pro mobilizaci. Současně neexistuje systematická příprava obyvatelstva k ochraně a obraně.

I Policie České republiky se potýká s řadou závažných problémů. Spokojenost s osobní bezpečností je v České republice výrazně nižší než ve starých zemích EU. Většina Čechů považuje udržení veřejného pořádku za prioritní. Péče státu o něj se sice od roku 1989

zvyšuje, ale v současnosti ji občané hodnotí spíše jako neuspokojivou. Příčin může být více: například policie je více veřejnosti na očích než třeba armáda. Ale ukazuje se, že policie má vážné objektivní potíže: personální, odborné, řídicí.

Zamýšlená koncepce bezpečnostního systému České republiky by měla vést k pružnější koordinaci a lepší spolupráci jednotlivých složek a zefektivnit jeho fungování. Nepřehlédnutelná část české společnosti podporuje razantnější postup represivních orgánů státu. Stát tomuto tlaku nesmí podlehnout. Naopak musí trvale usilovat o rovnováhu mezi mírou bezpečnostních opatření a svobodou a práv občanů. Cestou k naplnění tohoto závazku je nový přístup, který občanům poskytuje větší prostor a právo vyjadřovat se a zasahovat do zajišťování bezpečnosti.

K radikální nápravě současného stavu v bezpečnosti České republiky je nutné především vybudovat systém komplexního řízení bezpečnosti České republiky. Prioritou musí být koncepční a strategicky orientovaný rozvoj bezpečnostního systému. Je tedy třeba:

- ❑ zformulovat obecnou a srozumitelnou představu o komplexním zajišťování bezpečnosti a o jednoduché struktuře bezpečnostního systému;
- ❑ zlepšit, zjednodušit a provázat rozhodovací procesy v bezpečnostní politice (zlepšit komunikaci, omezit rezortní a technokratický přístup);
- ❑ posílit strategickou dimenzi řízení (formulovat jak věcné záměry a cíle, tak procesy k jejich dosažení a způsob jejich řízení);
- ❑ koncepční, reformní a strategické dokumenty musejí být co nejkonkrétnější, a zároveň v souladu s komplexním pojetím bezpečnosti.

Shrnutí a závěry, perspektivy řešení problému bezpečnosti

Vstupem České republiky do NATO a EU se nám nejenom otevřel prostor pro možnost žít budoucnost v míru, ale současně nás to zavazuje se aktivně na procesu výstavby takto chápané bezpečnosti podílet. Ukazuje se, že na jedné straně jsme schopni se skutečně kvalitně podílet na stabilitě světového míru (účast v mírových misích). Na straně druhé proces utváření našeho vlastního systému bezpečnosti není dokončen. Do značné míry tento proces souvisí se stále v podstatě stále nerealizovanou reformou veřejných financí. Politici se jí bojí, a proto ji odsouvají. Nebojí se však o možné negativní dopady na své voliče, ale především se bojí o své volební preference a poslanecké mandáty. Zdá se proto, že je již nejvyšší čas donekonečna neprodiskutovávat „vytáhnutou“ otázku neutěšeného stavu veřejných financí, ale tvrdě ji označit za vážné bezpečnostní riziko naší dnešní společnosti. Problém je však v tom, že široká voličská veřejnost dnes již nevěří teorii „utahování si opasků“ a naši politici mají raději své čtyři poslanecké roky v hrsti než jakousi dnes smysly neuchopitelnou budoucnost této společnosti. Možná tajně doufají, že i tento problém za nás postupně EU vyřeší.

Poznámky a literatura:

- [1] SVOBODA, V. Kanada a národní bezpečnost. *Vojenské rozhledy* 5/1995, s. 38.
- [2] Tamtéž, s. 38.
- [3] KRÍŽ, Z. a kol. *Česká republika v bezpečnostní architektuře Evropy*. Praha: MO ČR - AVIS, 1998, s. 6.
- [4] Tamtéž, str. 6.
- [5] CARREL, L. F. Další vývoj bezpečnostní politické strategie Švýcarska. *Vojenské rozhledy* 1/1996, s. 17.
- [6] *Doktrína Armády České Republiky*. Praha MO ČR, Správa doktrín ŘeVD Vyškov 2004, s. 18.
- [7] JANOŠEC, J. a kol. *Bezpečnost a obrana České republiky 2015-2025*. Praha: ÚSS, MO ČR - AVIS, 2005, s. 11.

- [8] STEJSKAL, L. Rozšířené pojetí bezpečnosti jako výzva pro českou bezpečnostní politiku. Sborník *Bezpečnostní budoucnost České republiky*, s. 43.
- [9] KRÍŽ Zdeněk a kol. *Česká republika v bezpečnostní architektuře Evropy*. Praha: MO ČR - AVIS, 1998, str. 116-121.
- [10] Tamtéž, str. 118.
- [11] POTŮČEK, M. a kol. *Jak jsme na tom. A co dál?* Strategický audit ČR, CESES, FSV UK. Praha: Slon, 2005, s. 93, 95.
- [12] Jedná se o *Ústavní zákon č. 110/1998 Sb.*, o bezpečnosti České republiky, *Bezpečnostní strategie České republiky*, *Vojenská strategie České republiky*, popř. *Doktrína Armády České republiky*.
- [13] *Bezpečnostní strategie České republiky*, s. 4, www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=6344 (on-line text, 30. 11. 2006).
- [14] Tamtéž.
- [15] *Tvorba a realizace bezpečnostní politiky České republiky*. Závěrečná zpráva projektu výzkumu za rok 2004. Kolektiv autorů. Praha: UK FSV CESES, s. 4
- [16] Srovn. *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2005*.
- [17] JANOŠEC, J. a kol. *Bezpečnost a obrany České republiky 2015-2025*. Praha: ÚSS, MO ČR - AVIS, 2005, s. 30.
- [18] Přístup k řešení problému metodou SWOT.
- [19] <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3699> (on-line text, 8. 12. 2006).
- [20] *Koncepce zahraniční politiky České republiky*, <http://www.mzv.cz> (on line 10. 12. 2006).
- [21] POTŮČEK, M., a kol. *Jak jsme na tom. A co dál?* Strategický audit ČR, CESES, FSV UK. Praha: Slon, 2005, s. 92-106.

V dnešním světě existuje nesoulad mezi aktuálními bezpečnostními kapacitami, které jsou tvořeny z velké části vojenskými silami, a skutečnými bezpečnostními potřebami. EBS (evropská bezpečnostní strategie) uvádí pět klíčových hrozeb pro evropskou bezpečnost: terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, regionální konflikty, zhroucení státní moci a organizovaný zločin. Všechny tyto hrozby jsou navzájem propojeny a lze je nalézt v různých kombinacích v podmínkách extrémní nestability. Jak se uvádí v EBS, „žádná z nových hrozeb není čistě vojenská, ani nelze žádné z nich čelit čistě vojenskými prostředky“.

Daná pětice hrozeb se netýká jen Evropy, jsou to hrozby globální. Ještě nebezpečnější jsou pro osoby, které žijí přímo v podmínkách extrémní nejistoty a nestability. Hlavními zdroji politického ohrožení jsou buď autoritářské režimy, které utlačují své vlastní občany, nebo kombinace státních a nestátních skupin v situacích, kdy se státní moc na určitém území zhroutí. Tradiční bezpečnostní politika byla založena na obraně hranic a „zadržování“ hrozeb. To často v praxi znamenalo podporu autoritářských režimů, včetně vojenské intervence nebo udržování vlastních základen na cizím území, aniž se při této podpoře bralo v úvahu, jaké důsledky má pro obyvatelstvo daných zemí. Tento přístup, založený na úzké definici národních zájmů, se už v globálně propojeném světě jeví jako nerealistický.

Tento typ ohrožení, jakému jsou vystaveni např. obyvatelé Blízkého východu a podobných oblastí, má sklon se šířit – 11. září 2001 toho bylo více než výmluvným dokladem. V globální éře je navíc krajně obtížné udržet jakoukoli společnost v izolaci – jakmile se země otevře obchodu, cestování a především komunikačním technologiím, stabilita autoritářských režimů je ohrožena.

Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
(předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
 Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

„Nepříznivé trendy vývoje v nestabilních regionech na periferii euroatlantického prostoru a v jeho okolí představují natolik významnou bezpečnostní hrozbu, že podíl ČR na její eliminaci se nemůže zužovat pouze na poskytování ekonomické a humanitární pomoci a diplomatické aktivity. Nepokrytí této hrozby sice nepředstavuje bezprostřední zvýšení rizika pro ČR, ale v dlouhodobém časovém horizontu může vést k rozšíření pásma nestability dále do centra euroatlantického prostoru až k hranicím ČR. V souladu s jedním ze základních principů Bezpečnostní strategie ČR, kterým je cestou aktivního zapojení mimo území ČR preventivně předejít možnosti přímého ohrožení území ČR, se proto budou ozbrojené síly ČR nadále zapojovat do mírových a humanitárních operací v euroatlantickém prostoru a jeho bezprostředním okolí.“ [1]

„Účast AČR v operacích mimo území České republiky se stává jednou z nejvýznamnějších a současně nejnákladnějších činností z hlediska finančních, materiálových a lidských zdrojů a organizačních nároků. Mimojiných oblastí, účast AČR v uvedených operacích rovněž prováděje reálnost postupů krizového řízení při přijímání zásadních politicko-vojenských rozhodnutí a systém přípravy příslušníků AČR v celém jeho komplexu.“ [2]

Mírové operace představují komplexní, mnohavrstevnou problematiku. Pro snadnější orientaci čtenáře je proto účelné stručně uvést základní pojmy, ke kterým se obsah příspěvku vztahuje.

Vymezení základních pojmů

Mírová operace je pojem, jehož zavedení vyplynulo z potřeby praxe. Termín mírová operace není univerzálně definován a není rovněž obsažen v textu Charty OSN. V současné době je používán jako pojem sloužící k obecnému označení širokého spektra civilních i vojenských činností, které se uskutečňují v rámci prevence vzniku a eliminace existujících krizí. V tomto obecném významu je používán v textu hlavních bezpečnostních dokumentů a ve vojenských doktrínách. Termín mírová operace a postupně i jeho obsah byly ve skutečnosti převzaty z vojenské doktríny USA, která vždy nahlížela na peacekeeping a peace enforcement definované v Chartě OSN jako součást širšího konceptu politických, diplomatických, ekonomických a vojenských činností, které označovala za mírové operace.

Mírové operace se člení na **šest základních typů operací** – *udržení míru* (peacekeeping), *vynucení míru* (peace enforcement), *budování míru* (peacebuilding), *vytváření míru* (peacemaking), *prevence konfliktů* (conflict prevention) a *humanitární operace* (humanitarian operations), kdy každá mírová operace je zpravidla vedena v jejich kombinaci.

Mírové operace mohou být vedeny OSN, regionálními organizacemi, jako alianční operace, nebo *ad hoc* koalicemi zpravidla v kombinaci s rolí vedoucí země. Existuje řada koncepcí mírových operací vypracovaných na mezinárodní i národní úrovni. Mírové operace tak mohou být uskutečňovány jako operace OSN – *UN Peacekeeping Operations*. Příkladem alianční koncepce mírových operací jsou – *NATO Peace Support Operations (NATO PSO)*.

Operace na podporu míru NATO jsou v doktríně Aliance součástí širší koncepce NATO Non-Article 5 – Crisis Response Operations a NATO Operations Other Than War. Příkladem koncepce mírových operací pod vedením regionálních organizací mohou být – *EU Petersberg Tasks*, *US Stability Operations* a v jejich rámci *peace operations* jsou příkladem národního konceptu mírových operací s širokým koaličním využitím.

Úvod

Konec studené války byl tím rozhodujícím činitelem, který změnil naše uvažování o bezpečnosti a bezpečnostním prostředí a rozhodující měrou ovlivnil následný vývoj teorie a praxe mírových operací. [3] Vysoký stupeň spolupráce zemí v Radě bezpečnosti OSN, nový typ vnitrostátního konfliktu vedeného v zájmu hodnot, identity a kulturní identifikace, společně s novými formami komplexních ohrožení, [4] vedly k přehodnocení tradičních forem *peace-keepingu* OSN a mírových operací obecně. Mírové operace jsou dnes jiné, změnila se celá jejich koncepce, staly se komplexní, dynamickou a náročnou činností. Tyto změny jsou obzvláště patrné v Evropě. Dynamika vývoje v krizových oblastech a nové chápání bezpečnosti dnes vyžaduje kontinuální aktualizaci našich hypotéz a rychlou aplikaci nových poznatků nejen ve vojenské oblasti, ale i v rovině politického rozhodování.

Pokud je mírová operace neúspěšná, je neúspěšná i politika, která k ní vedla. Geopolitické změny, zkušenosti z předchozí praxe, ale především nové hrozby vedly ke změnám tradičního *peacekeepingu* OSN a podstatnému rozšíření rozměru soudobých mírových operací. Od ukončení studené války byl dán mírovým operacím nový rámec, který vedle tradičních úkolů zahrnuje i taková opatření, která podporují organizaci voleb, prosazování lidských práv, formování nových států a rozšiřování prostoru demokracie.

Pouhé zajištění nepřítomnosti války již nedostačuje našim potřebám. [5] Mírové operace jsou především operace politické a svým charakterem potvrzují platnost Clausewitzovy teze o tom, že válka je pokračováním politiky jinými prostředky. [6]

Aktuálnost studia mírových operací

Dnes je obtížné definovat, kde jsou naše bezpečnostní hranice. Probíhající změny bezpečnostního prostředí významně ovlivňují tradiční schémata vojenského myšlení, cíle, činnosti a charakter použití sil v mírových operacích a způsob jejich vedení.

Budoucí mírové operace budou s vysokou pravděpodobností vedeny v prostředí, kde bude narůstat kompetitivní charakter vztahů mezi státními i nestátními subjekty v postupně se globalizujících společnostech. Teritorium jako hlavní prostředek nabývání společenského bohatství, stejně tak jako výhradní prostor pro zajišťování národní bezpečnosti, ztrácí v globalizujícím se světě postupně na svém významu. V éře koloniálních intervencí zajišťovala geografická vzdálenost a technologická zaostalost „zbytku světa“ relativní bezpečnost a nedotknutelnost západních mocností.

Technologický pokrok, globální konektivita a masový pohyb osob, služeb, zboží a informací způsobují erozi tradičních pilířů bezpečnosti národního státu. Ekonomická a vojenská síla, technologická převaha, vzdělanost a další atributy vyspělosti nečiní v těchto podmínkách západní demokracie imunní vůči novým hrozbám. Komplexní ohrožení, humanitární katastrofy velkého rozsahu a pandemie vytváří přímou bezpečnostní hrozbu vyspělým demokraciím.

Státy, které existují na pokraji sociálního a ekonomického kolapsu, bez schopnosti naplňovat funkce státu a zajistit elementární bezpečnost pro vlastní populaci, vytvářejí podmínky pro šíření a podporu radikálních hnutí a ideologií, jakými je například mezinárodní terorismus.

Historicky byly vojenské konflikty vedeny zpravidla mezi státy. K řešení konfliktů tohoto typu, nebo zamezení jejich vzniku, směřoval i obsah Charty OSN. Pro období po ukončení studené války se staly charakteristické vnitřní konflikty a krize, označované jako **konflikty nového typu**, jejichž řešení si vyžádalo vypracování nových přístupů a teorií jak na národní úrovni, tak i v rámci aliancí a mezinárodních a nevládních organizací.

Ať již mezi státy, nebo jako vnitrostátní, byly v minulosti tyto krize a konflikty převážně vnímány jako lokální. Lokální krize a konflikty jsou trvale přítomny a ani v budoucnu nelze jejich vznik vyloučit. Charakter soudobých krizí a predikce bezpečnostního vývoje však indukují vývoj směřující ke geografickému rozšiřování prostorů nestability, postihující regiony nebo širší geografické oblasti, které mohou zahrnovat i několik státních útvarů. Prostory budoucích krizí tak mohou mít zcela nesouvislý charakter a operace na řešení krizí, jejichž součástí jsou i mírové operace, mohou spočívat ve vedení simultánních, nezávislých a distribuovaných vojenských i nevojenských činností.

Diverzifikace hrozeb bude vyžadovat širokou škálu nástrojů a nevojenských a vojenských přístupů na jejich eliminaci. Tento vývoj se bude například projevovat v tendenci ustupovat od tradičních a pevných svazků k vytváření účelových koalicí a posilování regionálních forem řešení krizí. Při řešení budoucích krizí může vznikat potřeba souběžného uzavření i několika koaličních svazků, kterými mohou být stálá koalice, koalice partnerů a koalice zemí přiléhajících ke geografickému prostoru (nebo prostorům) krize.

Dále se bude zvyšovat nutnost prohlubování součinnosti, efektivního sdílení kapacit a dělba funkcí mezi mezinárodními a regionálními organizacemi, stálými aliancemi a mocnostmi při jejich řešení. Stále běžnější praxí bude vedení paralelních operací pod různým velením (odpovědností) a vedených odlišnými prostředky, jejichž pojičkou bude směřování k dosahování společných cílů. Ani nejbohatší země nejsou v soudobých podmínkách schopné samostatně soustředit úsilí a prostředky, které by dokázaly zajistit vybudování demokratických a prosperujících společností v zemích, které nemají tuto tradici a trpí rozsáhlým deficitem vědomostí.

Obdobný závěr lze učinit i ve vztahu k mezinárodním a nevládním organizacím. Andrew S. Natsios, ředitel OFDA (Office of Foreign Disaster Assistance) a viceprezident World Vision, ve své knize *U.S. Foreign Policy and the Four Horsemen of the Apocalypse* uvádí: „Mezinárodní humanitární činnost nemůže být zajištěna vně politiky a zahraniční politiky supervelmocí.“ [7]

Existující bezpečnostní hrozby nejsou řešitelné unilaterálními přístupy ani nekritickým přeceňováním potenciálu vojenských nástrojů síly, které mají v soudobých krizích pouze omezenou užitečnost. Strategie pohlíží za válku na mír, který následuje, a na způsoby zajišťující jeho udržitelnost. [8] Řešením je cílevědomé a vyvážené posilování diplomatických, ekonomických, vojenských a informačních nástrojů určených k prevenci vzniku a eliminaci možných hrozeb, vytvářených na principu pružné reakce na kontinuálně se měnící bezpečnostní prostředí.

Existují disproporce ve způsobu hodnocení bezpečnostní situace ve světě, a to především v souvislosti s vedením globální války proti terorismu (GWOT - Global War on Terrorism). **Koncepce GWOT** je sama o sobě nejednoznačná a vyvolává řadu teoretických otázek. Jakým způsobem, například, v ní lze definovat těžiště nepřitele, který nemá pevnou organizační

strukturu a teritoriální vymezení? Strategická kultura evropských zemí, jejich historická zkušenost a postupně se utvářející bezpečnostní identita se projevují v přirozené rezistenci veřejnosti i institucí podléhat populárním názorům v otázkách bezpečnosti.

Svět je dnes rozhodně bezpečnější, než tomu bylo v minulosti. Institucionální bohatství a komplexnost bezpečnostní architektury Evropy umožňuje evropským zemím působit ve vztahu k existujícím i potencionálním krizím s využitím široké škály politických, vojenských, ekonomických a informačních nástrojů síly.

Do této škály nástrojů patří i mírové operace. Na rozdíl od populárních teorií poloviny 90. let dnes přicházíme k závěru, že **mírové operace všech typů, včetně tradičního peacekeepingu OSN, jsou účinné, pokud jsou použity adekvátně k situaci a jejich uskutečnění má širokou mezinárodní podporu.**

Uvedené tvrzení lze podpořit řadou praktických příkladů a ukazatelů. Od roku 1992 se celkový počet konfliktů ve světě snížil o 40 %. Počet konfliktů, ve kterých došlo ke ztrátám na lidských životech přesahujících 1 000 osob, poklesl o 80 %. To vše i zásluhou novodobých mírových operací, jejichž četnost vzrostla od roku 1990 o 400 %. [9] Trend strmého nárůstu četnosti a rozsahu konfliktů nového typu z počátku 90. let byl postupně překonán. [10]

Na základě studia zkušeností z mírových operací OSN snižují pozorovatelské mise riziko obnovení konfliktu o 80 % a rozmístění mírových sil OSN o 90 %. [11] Ne vždy je uskutečnění mírové operace vhodným řešením pro existující krizi. Na druhé straně ale praxe potvrzuje, že mírové operace jsou efektivním nástrojem při udržování míru a bezpečnosti ve světě.

Od počátku 90. let OSN iniciovalo bezprecedentní mezinárodní aktivity směřující k ukončení válek a posílení stability a bezpečnosti ve světě a pracovalo ve větším rozměru, než bylo při založení této organizace předpokládáno. 2/3 operací OSN končí úspěšně a stávají se postupně ekonomicky velmi efektivními.

To, co nazývá OSN peacemaking, tj. především **preventivní diplomacie**, je jednou z nejúspěšnějších kapitol novodobé činnosti OSN. Širší aplikace kapitoly VIII Charty OSN, pojednávající o regionálních formách řešení krizí a konfliktů, vytvořilo předpoklad pro plné zapojení regionálních organizací a formálních aliancí do akcí při zajišťování míru a bezpečnosti ve světě.

V souvislosti s tímto vývojem se NATO postupně transformuje z obranné na **bezpečnostní alianci** a rozšiřuje svůj zájmový bezpečnostní prostor daleko za tradiční hranice euroatlantického regionu.

Integrované vojenské struktury, vojenské schopnosti a kapacity Aliance, umožňují OSN reagovat na situace ležící na vrcholu spektra možných krizí. Příkladem kontraktace sil a schopností Aliance ve prospěch misí OSN je například mise v Darfuru. [12] Operace na podporu míru pod řízením NATO se postupně staly široce rozpracovanou a komplexní teorií ověřenou praxí a jsou považovány za významný příspěvek do kapacit pro uskutečňování mírových operací. Rovněž Evropská unie se ve své bezpečnostní strategii a koncepci petersbergských operací přihlásila do role poskytovatele sil a prostředků ve prospěch operací pod mandátem OSN.

Po roce 2001 se zvyšuje intenzita použití vojenských sil v mírových operacích, humanitárních a jiných intervencích. J. H. Matlary charakterizuje tendenci po roce 2001 následovně: „*Vojenská síla je používána více než v období studené války, stává se Clausewitzovým nástrojem politiky; a je společně s ostatními nástroji používána v narůstajícím počtu zemí.*“ [13] Počty vojenského personálu v operacích peacekeepingu OSN v roce 2005 dosáhly 58 862 osob, zatímco v roce 1999 to bylo pouze 10-15 tisíc osob. [14]

Bezpečnostní strategie EU – *“A Secure Europe in a Better World: The European Security Strategy” (2003)* – považuje hroující se státy a regionální konflikty za jednu z hlavních bezpečnostních hrozeb pro Evropu. [15] V roce 2003 státy EU vyslaly do misí 127 000 vojáků. Rovněž národní bezpečnostní strategie USA spatřuje hlavní hrozbu své bezpečnosti v globálních ohroženích: *„Amerika je dnes méně ohrožena vnější intervencí jiným státem, než státy, které se hroutí.“* [16]

Spojené státy se od počátku 90. let vojensky angažují ve vojenských, humanitárních a jiných krizích v průměru každých 18 měsíců. [17] Prosazování politických a bezpečnostních zájmů západních demokracií prostřednictvím mírových operací, včetně peacekeepingu OSN, je diktováno současným charakterem hrozeb, které nejsou řešitelné tradičními vojenskými přístupy. Například novelizovaná směrnice ministerstva obrany USA (2005) – DoD Directive 3000.05: Military Support to Stability, Security, Transition and Reconstruction (SSTR) uvádí, že stabilizační operace, jejichž součástí jsou i mírové a humanitární operace, *„tvoří jádro vojenských misí USA“*. [18] Odtud rovněž vyplývá snaha západních demokracií posilovat schopnosti a kapacity regionálních organizací při vedení mírových operací.

Pozitivním příkladem takového úsilí je **iniciativa zemí G-8 *“The Global Peace Operations Initiative (GPOI)”*** jejímž cílem je rozšířit globální schopnosti pro vedení mírových operací. Plán zahrnuje, mimo jiného, soubor následujících opatření: [19]

- ❑ do roku 2010 připravit, a pokud to bude účelné rovněž vybavit, 75 000 vojáků pro mírové operace především ze zemí afrického kontinentu k podpoře mírových operací Africké unie,
- ❑ vybudovat přepravní a logistické kapacity (opatření) k zabezpečení rozmístitelnosti a udržitelnosti jednotek v mírových operacích,
- ❑ podpořit iniciativu Itálie na vytvoření mezinárodního výcvikového střediska pro příslušníky ozbrojené policie, kteří budou vysíláni do mírových operací,
- ❑ koordinovat úsilí vedoucí ke zvýšení kapacit a schopností zemí, pro které je program určen, participovat v mírových operacích.

Vedle zvyšování intenzity a komplexnosti mírových operací narůstají i jejich politické a vojenské ambice. Na rozdíl od klasického peacekeepingu OSN let 1948–1990, ve kterých byl určujícím politický konsenzus a nestrannost, se stalo monitorování a příprava voleb, obnova institucí, ekonomická rekonstrukce a obnova, aktivní prosazování lidských práv, stíhání válečných zločinců, prosazování zákonnosti a základních svobod a další činnosti integrální součástí novodobých mírových operací. [20] Mnohem významnější je však **posun k přímé administraci a správě krizových oblastí**, jako je tomu například v Kosovu.

Zcela novou praxi představuje zavedení provinčních rekonstrukčních týmů (*PRT - Provincial Reconstruction Team*) v operacích v Afganistanu a Iráku. Koncepce PRT byla primárně vypracována pro potřeby stabilizačních operací. Vzhledem k dosavadním pozitivním zkušenostem z jejich činnosti lze však předpokládat, že PRT mohou být v budoucnu použity i v jiných typech operací, včetně mírových. Cílem činnosti PRT je poskytnout pomoc provinčním institucím při vytváření transparentních a udržitelných schopností vládnout, ve zvyšování bezpečnosti a prosazování zákonnosti, při realizaci programů politické a ekonomické obnovy a administrativní správy k zabezpečení základních potřeb populace. [21]

Budování politických institucí a přímá správa (administrace) území představuje výrazný posun od tradičně nestranného a pasivního pojetí peacekeepingu OSN. Rovněž znamená

částečný ústup od zavedeného dělení odpovědností mezi civilními a vojenskými komponenty v operaci. V tradičním schématu je úkolem vojenských sil v mírové operaci vytvořit a zajistit vojensky bezpečné prostředí, které je nutnou podmínkou pro činnost mezinárodních a nevládních organizací. Posláním mezinárodních a nevládních organizací je podporovat realizaci dlouhodobých programů politické, ekonomické a sociální obnovy země, budování institucí, obnovy zákonnosti a dodržování lidských práv, jejichž naplnění je nezbytným předpokladem pro dosažení trvalého a udržitelného míru.

PRT nejsou tvořeny mezinárodními, nevládními a humanitárními organizacemi, ale vojenským a civilním personálem zemí, které participují v operaci. Vojenský personál tak vykonává i činnosti, které historicky byly vždy doménou mezinárodních, nevládních a humanitárních organizací.

Vedle pozitiv tato novodobá praxe skrývá i řadu paradoxů. **Politická koncepce šíření a prosazování demokracie** v sobě nese prvek nestability, protože je vnímána ze strany existujících režimů v krizových oblastech jako ohrožení jejich mocenského postavení. Na druhé straně praxe mírových operací, která v politické rovině směřuje k šíření demokratických principů, decentralizaci, tržní ekonomice a individuálních svobod, mnohdy cíleně vytváří vysoce centralizované formy státní správy (vlády) na teritoriu krizí s prioritní výstavbou bezpečnostních složek, armády a policie.

Cílem uvedeného postupu je zajistit bezpečnost, stabilitu a plánovaný vývoj směrem k politickým cílům mise. Například 50 % všech prostředků vyčleněných na rekonstrukci a obnovu Iráku je pohlceno výdaji na bezpečnost a vedení boje s gerilovými skupinami. [22] V Afghánistánu je rozsah realizovaných ekonomických a bezpečnostních projektů větší, než je schopnost ekonomiky země generovat prostředky na jejich dlouhodobou udržitelnost, včetně schopnosti zajistit pravidelný výběr daní. [23] V případě Afganistanu bude země podle ekonomických expertů schopna zajistit financování vlastních ozbrojených sil až po roce 2063, the World Bank klade tuto schopnost dokonce až do 26. století. [24] Tato strategie vytváří bezpečnostní a ekonomickou **závislost teritorií pod vnější administrativní správou na nutnosti dlouhodobé angažovanosti mezinárodních organizací a mezinárodních sil v krizových oblastech.**

V čem spočívají hlavní odlišnosti soudobých mírových operací ve srovnání s obdobím, kdy převládaly přístupy založené na tradičním peacekeepingu OSN:

- ❑ mírové operace mohou být vedeny OSN, regionálními organizacemi (např. EU, AU), jako alianční operace (např. NATO), nebo *ad hoc* koalicemi zpravidla v kombinaci s rolí vedoucí země,
- ❑ široce je aplikována kapitola VIII Charty OSN umožňující regionální formy řešení krizí a konfliktů s plným využitím potenciálu regionálních organizací, [25]
- ❑ komplexní charakter soudobých krizí si vyžádal přechod na kontraktaci sil a prostředků armád vyspělých států, bývalých členů vojenských bloků, [26]
- ❑ přechod od tradičního uskupení mírových sil tvořeného příspěvky členských zemí OSN operujících v duálním režimu velení a řízení ke koaličnímu a aliančnímu vedení mírových operací, [27]
- ❑ kontraktace sil a prostředků vyspělých armád, vedení mírových operací s využitím stálých vojenských struktur, kapacit, doktrinárních a operačních postupů stálých aliancí vedlo ke ztrátě tradiční role třetích mocností, kterou sehrávaly v peacekeepingu OSN období studené války,

- ❑ zásadním způsobem byly změněny principy tradičního peacekeepingu OSN kterými byly neutralita, nestrannost, poměrné regionální zastoupení zemí v operacích a transparentnost všech činností směrem k pružnějšímu chápání jejich obsahu, které je vyjádřeno například v principech operací NATO na podporu míru, [28]
- ❑ byl podstatně rozšířen obsah mírových operací a úkoly civilních a vojenských komponentů vyslaných do misí – **civilní úkoly** zahrnují široké spektrum dlouhodobých programů politické, ekonomické a sociální obnovy země, budování institucí, obnovy zákonitosti a dodržování lidských práv, budování nových společností a postupné integrace do mezinárodních institucí; **ve vojenské oblasti** byl pasivní dohled a monitorování dodržování mírových smluv a vytváření zón separace mezi dříve znepřátelenými stranami nahrazeno aktivními vojenskými činnostmi, které se na taktických stupních velení blíží bojovému použití jednotek (jde o vytvoření bezpečného prostředí v pravém smyslu tohoto pojmu),
- ❑ rozšiřuje se spektrum spolupráce vojenských složek v mírových operacích s mezinárodními, nevládními a humanitárními organizacemi (existence paralelních operací na teritoriu krize zvyšuje potřebu koordinace a součinnosti subjektů, které se na řešení krize a jejich důsledků podílejí). [29]

Jsou mírové operace v oblasti bezpečnostních studií stále aktuálním tématem? V jedné ze svých prací v druhé polovině 90. let jsem uváděl, že teoretický vývoj a praxe na poli mírových operací v blízké budoucnosti pravděpodobně nic nového nepřinese. Uvedený názor se opíral především o dramatický nárůst četnosti přijatých koncepcí, vypracovaných teoretických východisek a publikovaných prací s touto tematikou a rovněž o zavedení nové praxe, včetně doktrinárních postupů, operací NATO na podporu míru. Navíc se předpokládalo, že období nestability po rozpadu mocenských bloků bude trvat 10-15 let. [30]

Nic nemohlo být vzdálenější dnešní bezpečnostní realitě, ze které vyvstávají stále nová témata z nichž pro názornost lze uvést:

1. Paradox neoidealistické politiky, která svým důrazem na šíření demokracie, svobody a volného trhu vytváří prostředí nestability nedemokratických režimů ve státech a regionech.
2. Praxe účelových koalicí a unilaterální přístupy, které vyvolávají nedůvěru k motivům operací.
3. Převaha empirických přístupů při řešení krizí bez ucelené teorie, která by vytvořila podmínky pro predikci budoucího vývoje a navrhovala optimalizované přístupy k jejich řešení.
4. Změny v roli tradičních mocností při řešení krizí a jejich postavení v rámci bezpečnostního systému OSN. Jestliže v 19. století se uplatňoval rozhodující vliv tří velmocí a ve 20. století dvou (USA, SSSR), je na počátku 21. století bezpečnostní vývoj ovlivňován především USA jako jediné supervelmocí. Spojené státy jsou schopné si tuto pozici uchovat nejdéle po dobu následujících 20 let a další bezpečnostní vývoj bude do značné míry ovlivňován asijskými mocnostmi, především Indií a Čínou. Tento vývoj přivodí změnu stávající filozofie OSN a složení jejich hlavních orgánů. Předpokládá se, že po roce 2020 bude Asie hlavním přispívatelem do operací peacekeepingu OSN.
5. Definice lidské bezpečnosti a legitimita humanitárních intervencí verus suverenity státu, jako základního subjektu mezinárodního práva, mezinárodních bezpečnostních

systémů a diplomatických vztahů. Ať již toho bylo řečeno a napsáno o mezinárodních organizacích cokoliv, existují názory zdůrazňující, že budoucí řešení bude nutné hledat uvnitř států a vztahů mezi nimi. A tak dále.

Závěr

Mírové operace reprezentují širokou škálu politických, diplomatických, ekonomických a vojenských činností. Každá mírová operace je jedinečná svým politickým rámcem, mandátem, podmínkami, za kterých je vedena a charakterem plněných úkolů. Politický rámec mírových operací je určován hlavními aktéry v procesu politického rozhodování o jejich provedení, kterými jsou národní státy, mezinárodní a regionální organizace, vojenské aliance, nevládní organizace, případně další subjekty v systému mezinárodních vztahů a politiky.

Strategický rámec přístupů národních států k mírovým operacím je vymezen národními zájmy, politicko-vojenskými cíli, způsoby a nástroji (diplomatické, vojenské, ekonomické, informační), které jsou zvoleny k jejich prosazování. Mírové operace jsou perspektivním politickým a vojenským nástrojem pro řešení soudobých i předpokládaných budoucích krizí a hrozeb. K zajištění schopnosti pružné a adekvátní reakce na krizi je nezbytné uvažovat o mírových operacích v celém spektru jejich typů. Mírové operace umožňují vytvořit rámec pro sdílení odpovědností, rolí, úsilí, funkcí a nákladů mezi státy, mezinárodními a nevládními organizacemi při jejich vedení. Rovněž zajišťují legitimitu a transparentnost všech činností se současným vytvořením rámce pro realizaci civilních a vojenských úkolů v operaci. Je to významné pro Českou republiku, jejímž strategickým zájmem je funkční mezinárodní bezpečnostní systém.

V této souvislosti je nezbytné nalézt odpověď na řadu významných otázek. Vezmeme-li v úvahu obsah hlavních bezpečnostních dokumentů České republiky, úroveň angažovanosti České republiky v mezinárodních operacích a bezpečnostní vývoj ve světě, je naše bezpečnostní strategie ofenzivní, defenzivní, nebo preventivní a jaké z toho plynou důsledky?

To je jen jeden z mnoha důvodů, které by nás měly motivovat ke studiu problematiky mírových operací, především ve strategickém kontextu.

Poznámky a literatura:

- [1] Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec. *A-report*, MO ČR-AVIS, Praha 2003, str. 7, ISSN 1211-801X.
- [2] ZÚNA, J. *NATO Operace na podporu míru*. Brno: Vydavatelství Vojenská akademie v Brně, 2002. 127 s. ISBN 80-85-960-37-0.
- [3] **Mírová operace** je termín, který se vyvinul pro potřeby praxe. Široké použití termínu mírová operace se ve skutečnosti odvíjelo od vojenské doktríny USA, která vždy považovala operace na udržení míru (peacekeeping) a vynucení míru (peace enforcement) jako součást širší koncepce politických, diplomatických, ekonomických a vojenských aktivit, nazvaných mírové operace (Joint Pub 3-07 "Military Operations Other Than War"; Joint Pub 3-07.3 "Joint Tactics, Techniques, and Procedures for Peace Operations /1999; Army FM 3-07.3 "Tactics, Techniques and Procedures for Peace Operations /2003).
- [4] NATSIOS, A. S. *U.S. Foreign Policy and the Four Horsemen of the Apocalypse*. The Center for Strategic and International Studies, Praeger Publishers, USA, 1997, str. 7. Termín **komplexní humanitární ohrožení** (complex humanitarian emergencies) je zaveden i v dokumentech NATO. Jejich charakteristickými znaky jsou: (i) občanská válka má své kořeny v tradiční etnické, kmenové a náboženské nesnášenlivosti a je ve velkém rozsahu doprovázena pácháním zločinů proti lidskosti, (ii) struktura státní moci se rozkládá do takového stupně, že stát není schopen zajišťovat základní funkce a řízení země, státní moc a správa se přesouvá na provinční úroveň (guvernéři, představitelé místní správy, lokální vojenští velitelé), nad kterou centrální vláda ztrácí jakoukoliv formu kontroly, (iii) uprchlíci a bezdomovci v masových vlnách opouští prostor kon-

- fliktu, což následně vytváří humanitární, zdravotnické a sanitární krize při jejich soustředění do uprchlických táborů, (v) ekonomický systém trpí silným rozkladem, což má za následek vznik hyperinflace, destrukce měny, zhroucení trhu a masovou nezaměstnanost, (vi) výše uvedené charakteristiky jsou umocněny vznikem živelních pohrom, které dále přispívají k celkovému nedostatku potravin a vzniku hladomorů; TOOLE, M. J. *Mass Population Displacement: A Global Public Health Challenge* (1995), definuje **komplexní humanitární ohrožení** následovně: „Relativně akutní situace, mající vliv na velké skupiny populace, kombinované s válkou, občanskými nepokoji, nedostatkem potravin a vysokými počty uprchlíků a bezdomovců, jejichž důsledkem jsou nadměrné ztráty na životech zejména civilního obyvatelstva.“; The UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) definuje **komplexní ohrožení** takto (<http://ochaonline.un.org/mcdu>): “A complex emergency is a humanitarian crisis in a country, region or society where there is total or considerable breakdown of authority resulting from internal or external conflict and which requires an international response that goes beyond the mandate or capacity of any single and/or ongoing country programme.”
- [5] EIDE E. B. *Peacekeeping Past and Present. NATO Review*, Volume 49, Issue 2, Summer 2001, NATO Office of Information and Press, Brussels, Belgium, 2001; HODGE C. C. Woodrow Wilson in Our Time: NATO's Goals in Kosovo. *Parameters*, US Army War College Quarterly, VOL. XXXI, No.1, Spring 2001 Carlisle, str. 125-136.
 - [6] HILLEN, J. *Blue Helmets – The Strategy of UN Military Operations*. Brassey's, USA, 1998, str. 10, 55. “Especially in peacekeeping it is necessary to keep in mind Clausewitz's axiom that war is nothing else but continuation of policy by other means.”; MATLARY J. H. E. *Plurius Unum?* – Reflections on Power and Interests in the Trans-Atlantic Relationship. *Embargo*, October 24, 2004, str. 2, “Military power is more used than in the Cold War, is becoming a Clausewitzian political tool; and is deployed along with other tools in an increasing number of countries.”; EIDE E. B. *Peacekeeping Past and Present. NATO Review*, Volume 49, Issue 2, Summer 2001, NATO Office of Information and Press, Brussels, Belgium, 2001, str. 8, “The Balkan conflicts, however, have made it abundantly clear that purity of tasking in traditional peacekeeping operations is a thing of the past.”
 - [7] NATSIOS, A. S. *U.S. Foreign Policy and the Four Horsemen of the Apocalypse*. The Center for Strategic and International Studies, Praeger Publishers, USA, 1997, str. 32.
 - [8] HART, L. B. *Strategy*. USA: A Meridian Book, Second revised edition, March 1991. 322 s. ISBN 0-452-01071-3, “... the grand strategy looks beyond the war to the subsequent peace...”.
 - [9] MACK, A. *Peace on Earth? Increasingly, Yes. The Washington Post*, December 28, 2005, Page A 21.
 - [10] V letech 1978-1985 proběhlo 5 lokálních konfliktů. V roce 1989 to již bylo 14, v roce 1992 17 konfliktů a v roce 1996 24 konfliktů (A. S. Natsios *U.S. Foreign Policy and the Four Horsemen of the Apocalypse*). V letech 1989-1990 ze 110 konfliktů bylo pouze 7 mezi státy. Všechny ostatní měly charakter vnitrostátních, zpravidla etnických, konfliktů (S. P. Huntington *Who Are We: The Challenges to America's National Identity*).
 - [11] FORTNA, V. P. *Interstate Peacekeeping: Causal Mechanisms and Empirical Effects. World Politics*, Quarterly Journal of International Relations, Volume 56, Number 4, July 2004, str. 481-519.
 - [12] Assistant UN SG for peacekeeping Jane Holl Lute: “We have made it very clear that in order for a U.N. force to come, it would need the kind of mobility and command and control and communications capacity that are reflected in the capacity of Western countries, which includes NATO and the United States.”; Bradley Graham, Colum Lynch, “NATO Role in Darfur On Table: U.S. Backs Move To Send Advisers”, *The Washington Post*, Monday, April 10, 2006, Page 1.
 - [13] MATLARY, J. H. E. *Plurius Unum? – Reflections on Power and Interests in the Trans-Atlantic Relationship. Embargo*, October 24, 2004, str. 2.
 - [14] *Current Peacekeeping Operations*, Peace and Security Section of the UN Department of Public Information, DPI/1634/Rev.51, September 2005.
 - [15] *A Secure Europe in a Better World: The European Security Strategy*, Council of European Union, Brussels, December 12, 2003, <http://www.state.gov/e/eb/rls/fs/33375.htm>.
 - [16] *The National Security Strategy of the United States of America*, 2002, 2006. “America is now threatened less by conquering states than we are by failing ones.”; “... the legitimacy of preemption on the existence of an imminent threat ...”.
 - [17] BINNENDIJK, H. *Transforming for Stability and Reconstruction Operations*. Center for Technology and National Security Policy, NDU Washington, 2004, str. 3.
 - [18] **Stabilizační operace** zahrnují následující vojenské činnosti (operace): Peace Operations, Foreign Internal Defense, Security Assistance, Humanitarian Assistance, Support to Insurgencies, Combating Terrorism, Support to Counter Drug Operations, Non-combatant Evacuation Operations, Arms Control, Show of Force.
 - [19] *Fact Sheet on “The Global Peace Operations Initiative (GPOI) – A Global Partnership Addressing a Global Problem”*, NDU Washington D.C., March 2005.
 - [20] MULIKITA, N. M. *Democratization and Conflict Resolution in Africa: The Role of International/Regional Election Observers. Peacekeeping & International Relations*, May/Jun 99, Vol. 28, Issue 3.

- [21] KESSLER, G. Iraq Reconstruction Teams Delayed at State Department. *The Washington Post*, Thursday, April 13, 2006, p. A19, "The PRT's will assist Iraq's provincial governments with developing a transparent and sustained capability to govern, promoting increased security and rule of law, promoting political and economic development, and providing the provincial administration necessary to meet the basic needs of the population."
- [22] KNICKMAYER, E. U. S. Has End in Sight on Iraq Rebuilding. *The Washington Post*, January 2, 2006, str. 1. V roce 2005 bylo ze strany USA vyčleněno na rekonstrukci a obnovy Iráku 18,4 mld USD. Ve srovnání s rokem 2004 došlo k následujícímu navýšení/snížení výdajů po oblastech: 1. Bezpečnost a prosazování zákona a pořádku : + 23.7 %; 2. Justice, veřejná bezpečnost, občanská společnost + 51.9 %; 3. Dopravní infrastruktura + 1.8 %; 4. Rozvoj soukromého sektoru 135.3 %; 5. Vzdělávací systém, uprchlíci, lidská práva + 26.1 %; 6. Energetická soustava – 23.4 %; 7. Rafinerie a infrastruktura – 0.6 %; 8. Vodní zdroje, sanitární podmínky, kanalizační infrastruktura – 50.3 %; 9. Silnice, mosty, veřejné budovy – 9.7 %; 10. Zdravotnictví – 0.9 %. Z každé uvedené kategorie je na bezpečnost vynakládáno 14-25 %.
- [23] HELLMUTH, D. *Afghanistan: The Interagency Formulation of the Accelerated Success Plan*. NDU National War College. [studijní text], Topic 7, Case Study 3, str. 9.
- [24] SERCHUK, V. Don't Undercut the Afghan Army. *The Washington Post*, Friday, June 2, 2006, p. A19.
- [25] WALLACE, W. The collapse of British foreign policy. *International Affairs* 82, 1, 2005, str. 59. EU se považuje za jednoho z potenciálních kontraktorů sil a prostředků pro operace uskutečňované na základě rozhodnutí RB OSN. Příspěvek členských států EU tvoří 40 % rozpočtu OSN a 50 % rozpočtu operací peacekeepingu OSN.
- [26] HAINE, Jean-Yves. Force Structures. Institute of Security Studies, Brussels, source NATO Fact Sheet: *NATO in Afghanistan*, <http://www.nato.int/issues/Afghanistan/factsheet.htm>. V roce 2003 členské státy EU vyslaly do mírových operací 127 000 vojáků. V roce 2004 62 % sil vyslaných do operace ISAF bylo vysláno členskými státy EU. LYNCH, C. U.N. Council Approves Mission to Darfur. *The Washington Post*, Wednesday, May 17, 2006, p. A18. 16. května 2006 RB OSN jednohlasně schválila rozhodnutí o nahrazení mírové operace pod velením Africké unie (AU) v Súdánu. Mise AU není finančně zabezpečena a není schopna zajistit stabilitu a bezpečnost v zemi a ukončit vnitřní vojenský konflikt. Mise AU o velikosti 7000 vojenských osob bude nahrazena operací OSN o síle 20 000 vojáků složených z kontingentů afrických zemí, ale rovněž z jednotek NATO a ozbrojených sil USA. BRADLEY, Graham. LYNCH, Colum. NATO Role in Darfur On Table: U. S. Backs Move To Send Advisers, *The Washington Post*, Monday, April 10, 2001, s. 1. Asistentka generálního tajemníka OSN pro peacekeeping Jane Holl Lute v této souvislosti uvádí: „We have made it very clear that in order for a U. N. Force to come, it would need the kind of mobility and command and control and communications capacity that are reflected in the capacity of Western countries, which include NATO and the United States.“
- [27] 2000 Chart of Armed Conflicts. (kolektiv autorů) *The Military Balance 2000-2001*, London: International Institute for Strategic Studies. V roce 2000 působilo ve čtyřech hlavních mírových operacích vedených regionálními organizacemi a vojenskými aliancemi 74 906 vojáků (MFO, SFOR, Belisi, KFOR). Ve všech 15 operacích peacekeepingu OSN působilo v roce 2001 47 095 osob z 87 zemí světa.
- [28] COVE, J., DZIEDZIC, M. J., HAWLEY, L. R. *The Quest For Viable Peace – International Intervention and Strategies for Conflict Transformation*. United States Institute of Peace Press, Washington D.C., str. 3. ISBN 1-929223-67-6.
- [29] ZŮNA, J. Vztah armády a mezinárodních organizací v mírových operacích: Vyvážený přístup k humanitárnímu prostoru. Sborník z vojensko-odborné konference *Místo a úloha jednotky CIMIC-PSYOPS v asistenčních operacích*. Brno: Ústav operačně taktických studií University obrany v Brně, str. 46-61, 2006. ISBN 80-7231-146-8.
- [30] NATSIOS, A. S. U.S. Foreign Policy and the Four Horsemen of the Apocalypse. The Center for Strategic and International Studies, Praeger Publishers, USA, 1997.

**Motto: Prvotním úkolem dneška je
ne válku vyhrát,
ale válce zabránit.**

V článku je dokumentována složitost problematiky operačního prostředí ve vojenském současném a budoucím. Je poukázáno na skutečnost, že ozbrojená síla jsou při přípravě a plnění úkolů pod širokou škálou vlivů, které musí být neustále brány do úvahy a nelze je ignorovat.

Úvod

Pojem „prostředí“ je spojován s řadou přívlastků, které se často překrývají. Z hlediska tématu tohoto článku jde především o operační prostředí, i když zmiňuje také „bezpečnostní“, „strategické“ a „geografické“ prostředí.

Klíčovými faktory, jež budou ovlivňovat budoucí strategické prostředí, a tudíž i operační prostředí, jsou globalizace, zvyšující se technická vyspělost vedení asymetrického boje, vlivy měnící se demografie, upadající státy, radikální ideologie a nevyřešené konflikty.

V globálně propojeném soudobém prostředí stále více splývá obecné (sociální-společenské a geografické-přírodní) prostředí s prostředím operačním (vojenským), mizí rozdíly mezi frontou a zázemím (těl), boj je všudypřítomný a to jak z hlediska prostoru, tak i času a prostředí. Na základě toho musí být přijat komplexnější přístup k budoucím operacím, zahrnující politické, vojenské, civilní a ekonomické prostředky.

Navíc se objevuje zdánlivě nový fenomén – **informace**. V dnešní době je to takřka nekoňné „zaplevelení“ lidského vědomí médií v reálném čase tiskem, zvukem a obrazem a dnes i internetem. Co je v médiích prezentováno, je běžně vydáváno za pravdu! Jinak řečeno, kdo ovládá masmédiá, ten je navenek v „pravu“! Pro nás je důležité oprostit se od tradičních dogmat a uvědomit si sílu a možnosti nastupujícího období. Sběr, analýza, předávání a výměna zpravodajských informací bude nezbytná při zkracování času rozhodování mezi rozpoznáním bezpečnostní hrozby a uskutečněním požadované varianty akce.

Vlivy operačního prostředí a operačních schopností (ať už počátečních, klíčových či cílových), včetně vlivu nejmodernějších technologií na formulaci zadání od odborníků na operační plánování (tedy vojáků), jsou důležitým faktorem ovlivňujícím připravenost k řešení nových úkolů a úspěšnost a efektivitu jejich splnění. Dnes ale přestává platit stará římská zásada „*Si vis pacem, para bellum*“ – Chceš-li mír, připravuj válku. Současná doba vyžaduje mít přesné a včasné informace umožňující reakci.

Pojem „bezpečnost“ znamenající od druhé světové války až po 90. léta 20. století především obranu státního (národního) území byl překonán ve prospěch celosvětového (globálního) sledování bezpečnostní situace s využitím preventivních zásahů v místech hrozcících stupňováním napětí. Důsledkem třetí vlny, „**globalizace**“ (tzv. postindustriálního či informačního období), je mimo jiné i napětí a možnost střetů mezi oblastmi, které se nesou na hřebenu

této třetí vlny a zbytkem světa, který se teprve **industrializuje** (druhá vlna) anebo se opírá převážně o **zemědělství** (první vlna).

Je evidentní, že globalizace je výrazným znakem současné světové situace. Politické, ekonomické a kulturní procesy, které probíhají v jednotlivých zemích, mají stále větší mezinárodní odezvu a často vyvolávají řetězovou reakci. V éře globalizace stoupá význam, ale i závislost na zabezpečení energiemi, které se stávají součástí prosperity a národní bezpečnosti. Ve světle toho se mohou stát prostory, v nichž se nachází jakékoli zdroje umožňující zabezpečit energiemi operační prostory.

Rozlet nové civilizace, v níž jsou poprvé v dějinách lidstva hlavním zdrojem bohatství a moci **informace**, změnil globální mocenskou rovnováhu ve prospěch USA. (Mj. nejbohatší člověk světa obchodující s informacemi a informačními technologiemi je občan USA Bill Gates.) Toto postavení však není stálé. Znalosti a informace jsou zdroje přenosné, proměnlivé a v zásadě nevyčerpatelné a od vynálezu internetu se přelévají z jedné země do druhé rychlostí blesku. Sítě „doby informatiky“ mají schopnost zabezpečit informace, které zprostředkují globální pozorování vyvíjejících se krizí. To lze zneužít k rozdmýchávání nepokojů a nespokojenosti prostřednictvím cílených informačních kampaní.

Věda se bude stále rozvíjet vysokou rychlostí, někdy i revolučními kroky. Vylepšování informačních technologií, výhody nanotechnologie, nové inovace v biotechnologii a pokračující investice do vědy a technologií poskytne příležitosti pro činitele v operačním prostoru s nepřátelskými záměry. V oblastech obrany budou **informační technologie** napomáhat v urychlování rozhodovacích procesů. Prostor a kyberprostor budou více propojeny než dosud vojenskými aplikacemi. Nanotechnologie umožní armádě využívat miniaturizované, dálkově ovládané, až dokonce robotické systémy, zatímco biotechnologie zvýší míru osobní ochrany a přesnost senzorů pro zaměřování biologických prvků.

Jsou různé názory na pojem „operační prostředí“. Toto je úzce spjato s pojmem „bezpečnostní prostředí“ a lze říci, že je jeho součástí. Bezpečnostní, spíše politické, tedy i operační, spíše vojenské prostředí, lze dělit podle rozsahu na globální, regionální i místní (vojensky řečeno: strategické, operační i taktické).

Bezpečnostní prostředí ČR tvoří státy, mezinárodní a nadnárodní organizace a další subjekty, jejichž vzájemné působení se dotýká bezpečnosti ČR. Dále je jeho obsahem vnitřní stav a podmínky bezpečnosti ČR. Jedná se tedy o geografický prostor, v němž se odehrávají jevy a procesy mající bezprostřední vliv na úroveň bezpečnosti ČR a na její národní zájmy, s nímž je ČR spojena řadou ekonomických, kulturních, demografických a jiných vazeb. Vývoj tohoto prostředí ovlivňuje vnitřní a zahraniční politika našeho státu. Představuje ale i prostor, v němž může působit AČR na ochranu zájmů ČR. I v něm se odráží trendy vývoje a současně je ČR svým působením ovlivňuje, i když ve velmi omezeném rozsahu.

Operační prostředí je tvořeno souborem činitelů, podmínek, okolností a vlivů, určujících podmínky, ve kterých bude vojenská operace probíhat. Je to část bezpečnostního prostředí, ve kterém se projevují různé vlivy na činnost v prostoru operace, a to v každém jejím místě. Tato prostředí jsou ve vzájemném vztahu, a proto součástí hodnocení operačního prostředí musí být i hodnocení prostředí bezpečnostního, jak si ukážeme dále. Patří do něj protivník/nepřítel, terén, klimatické podmínky, místní obyvatelstvo se svou sociálně-politickou a kulturní strukturou a historií, ekologické prostředí, technologické faktory, informace, vlastní síly a další faktory.

Jak naložit s pojmem operační prostředí?

Pojmu operační prostředí je blízký pojem **operační prostor** [1] – „část území, kde probíhá konflikt, nezbytná pro vedení vojenských operací a administrativu s nimi spojenou“. Z této definice je zřejmé, že nezahrnuje ani celou šíři pojmu prostor, o prostředí nemluvě, a omezuje se jen na dotčené území, neuvažuje okolí a jeho všestranný vliv, vzdušný, vesmírný, vodní a podvodní prostor (prostředí), nasazení sil a prostředků atd.

Ani doporučená definice České bezpečnostní terminologie říkájící, že „**bezpečnostní prostředí** [2] je vnější prostředí ovlivňující bezpečnostní politiku státu. Lze jím rozumět prostor nacházející se vně státních hranic, v němž se realizují a střetávají zájmy státu se zájmy jiných aktérů mezinárodních vztahů a v němž se odehrávají procesy, které mají významný vliv na úroveň bezpečnosti státu“.

Jde o (neutrálně řečeno) velmi zúžený pohled na otázku bezpečnostního prostředí, zahrnující v celé šířce ani politický význam či výklad tohoto pojmu, neboť bezpečnostní politika státu velmi výrazně ovlivňuje bezpečnostní prostředí, potažmo úroveň bezpečnosti státu (i když jde o dvojediný vztah). Je to tedy spíše naopak, než je uvedeno v doporučené definici. Obsah výše uvedeného pojmu přes tvrzení o úrovni bezpečnosti státu neobstojí, neboť bezpečnostní prostředí nelze vztahovat pouze na stát, a to jen mimo jeho hranice.

Lepší definicí bezpečnostního prostředí je, že **se jedná o prostředí spojené se stavem planety Země a jejími bezpečnostními problémy**. V tomto prostředí se střetávají národní zájmy států se zájmy mezinárodních organizací a nadnárodních celků včetně dalších aktérů ovlivňujících mezinárodní vztahy. Toto prostředí je ovlivňováno i globálními dynamickými proměnami, procesy a jevy, které se v něm odehrávají. Jde i o možné problémy projevující se v operačním (regionálním) prostředí. Bezpečnostní prostředí má rozhodující vliv na stanovení zásad a obsahu bezpečnostní politiky i vojenských opatření. Je spojeno s konkrétním účastníkem, prostorem a bezpečnostními hrozbami a riziky s ním spojenými.

Varianty členění (podle zvolených kritérií, hledisek) můžeme v rámci pojmu **operační prostředí** hovořit o různých oblastech tohoto prostředí:

- ❑ sociální (úroveň vzdělání, společenské hodnoty a životní úroveň),
- ❑ demografické (národnostní, náboženské, etnické),
- ❑ technologická vyspělost (nejen nanotechnologie, ale i počítačová zranitelnost, včetně řídicích sítí),
- ❑ ekonomické (národohospodářské),
- ❑ ekologické,
- ❑ energetické (elektřina, ropa, plyn, vítr, voda),
- ❑ zdrojové (od osob přes suroviny až po pitnou vodu a životní prostor),
- ❑ geografické (přírodní s odpovídajícím klimatickým prostředím),
- ❑ bezpečnostní (spojenci a pravděpodobný protivník),
- ❑ vojenské
 - přátelské,
 - neutrální,
 - nepřátelské.

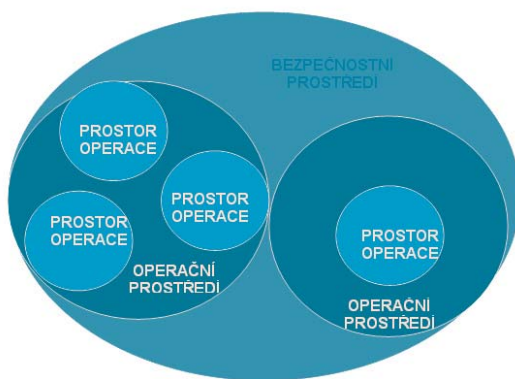
Respektujíc výše uvedená fakta, je pojem **operační prostředí** disciplínou obsahující jak přírodní, tak společenskou oblast, neboť její předmět má jak přírodní, tak společenský charakter.

Lze jej definovat jako oblast, která se zabývá ohrožením, zranitelností a udržitelností ozbrojených sil ve zkoumaném prostoru (prostředí) s cílem dosáhnout úspěchu v operaci v daném časovém horizontu při efektivním využití zasazených sil a prostředků a minimalizaci rizik vzniku nežádoucích událostí a jejich negativních dopadů na síly plnící úkoly operace (včetně rekonstrukce následků způsobených případnou nežádoucí událostí).

Operační prostředí, ve kterém jsou nebo budou ozbrojené síly nasazeny, formuje požadavky pro jejich výstavbu a přípravu. Ovlivňuje způsob vedení operací na všech stupních velení a řízení.

V rámci tzv. dlouhodobé vize (LTV - Long Term Vision) EU je popisováno budoucí vojenské prostředí (Future Military Environment). Operační prostředí je podle LTV EU děleno na:

- ❑ lidské (společenské, sociální),
- ❑ kybernetické (informační, počítačové, komunikační),
- ❑ fyzické (přírodní, geografické).

Obr. 1: Vztah bezpečnostního prostředí, operačního prostředí a prostoru operace

Dále je uveden jeden z možných všeobecně známých **přístupů k řešení problémů**, tedy **přípravy, provedení a vyhodnocení operace**. Zároveň lze konstatovat, že ne vždy byl a je ve všech směrech a oblastech tento postup dodržován. Často dochází jak v přijímání závazků, tak i v podpoře probíhajících konfliktů **k jednostranně zaměřeným přístupům a hodnocením**, a to bez patřičně a všestranně zdůvodněných stanovisek s ohledem na národní (státní) zájmy. Jako možný postup při řešení problému lze uvést následující prvky:

- ❑ analýza (operačního) prostředí,
- ❑ stanovení (vojenských) cílů,
- ❑ formulování (strategické) koncepce,
- ❑ určení potřebných (vojenských) zdrojů,
- ❑ provedení (připravené) operace,
- ❑ vyhodnocení průběhu a výsledků (konkrétní) operace.

Hodnocení operačního prostředí

Jak v bezpečnostním prostředí, tak v operačním prostředí je nutné rozpoznat trendy vývoje, negativní události a jevy a definovat efektivní přístupy k nim, protože tyto trendy

mohou zásadním způsobem ovlivnit bezpečnostní situaci, ale i vznik nových hrozeb. Je třeba si uvědomit, že operační prostředí bude i prostorem dlouhodobé vojenské angažovanosti.

Analýza operačního prostředí (místa provedení operace, dnes obvykle regionálního rozsahu) a faktorů vede k prověření a vyhodnocení (vojenské) situace. Nejde jen o **kvantitativní srovnání** početních stavů sil a prostředků, jak tomu bylo často dříve. Důležitými faktory jsou, kromě úrovně technologického vybavení, rovněž velitelské a řídicí schopnosti, stupeň vycvičenosti, motivace ozbrojených sil a kvalita jejich logistického zabezpečení.

Důležité jsou i **klíčové schopnosti jednotlivce**, jako je **ničivost** – zahrnující zbraň, munici, identifikační a optoelektronické zařízení a externí palebné prvky. Dále **udržitelnost** zahrnující požadavek schopnosti tří až pětidenního působení vojáka na bojišti, provozuschopnost informačních systémů a jejich energetických zdrojů, případně jejich obnova (nabíjení) z dostupných zdrojů, ale například i výstroj, potraviny a nápoje. Stejně jako **mobilita** zahrnující schopnost výsadku a efektivního pohybu především v zastavěném prostoru a **schopnost přežití** zahrnující v sobě bezpečnost vojáka, bojovou identifikaci, ochranné maskování a OPZHN. A v neposlední řadě je to **C4I** (Command, Control, Communication, Computer, Intelligence) systém, zahrnující komunikační technologie, řídicí jednotku a případně varovný systém.

Rozhodující význam může mít **charakter geografického prostředí**, v němž mají vojenské síly působit a z toho vyplývající klimatické podmínky. Například působení počasí a vliv charakteru denní a noční doby na živou sílu, ale i techniku může způsobit nesplnění úkolu, a to i bez zásahu protivníka (jemný písek, koroze, mokro, sucho atd.). Mnohé je známo nejen z dosavadních zkušeností z misí, ale i z mírového výcviku.

Důležité je provedení analýzy oblastních (regionálních) **vojenských a polovojenských sil**, určení jejich možností a slabin a ještě důležitější je stanovit případnou hrozbu, kterou tyto síly představují vzhledem k vytyčeným oblastním (regionálním) zájmům.

Hrozba (pro nasazené ozbrojené síly) může pocházet nejen z vojenských sil působících v daném regionu, ale také z oblastních sil mimo tento region, které uplatňují nebo jsou schopny uplatnit v konkrétním regionu vojenskou sílu nebo prosadit svou přítomnost.

Obzvláště **důležitá je analýza regionálního kulturního a sociálního prostředí** (povědomí obyvatelstva zkoumaného prostoru). Ocenění lidského života vůbec (tedy nejen vlastního), pochopení místních zvyklostí, respekt k nim, získání místních autorit a jejich následná podpora, i když ne vždy a ve všem s nimi bude všeobecná shoda. Při rozhodování je nutné si uvědomit, že jsou i jiné hodnoty než takzvaná „západní kultura“. Těmito „jinými“ hodnotami se může řídit a zastávat je občanská komunita v daném regionu a alespoň minimální tolerance (pochopení) a respekt k nim je pro úspěch operace nezbytný.

Operační prostředí bylo, je a bude součástí hodnocení situace v rámci stálých operačních postupů (SOP), tedy součástí rozhodovacího procesu. Dříve se vzhledem k předpokládaným úkolům nepřikládala zejména na taktickém stupni patřičná pozornost hodnocení situace společenského prostředí. Kultura, náboženství, sociální a další náklady obyvatelstva v zájmových prostorech byly zanedbávány, i když nešlo o oblasti mimo Evropu. Přetrvává obava, že tato oblast je zanedbávána dodnes. [3]

Při přípravě operace je třeba vždy zvažovat naše státní (národní) zájmy v kontextu s našimi spojeneckými závazky. Tyto dvě skutečnosti je nutno formulovat do zájmu dané (připravované) operace a přesně specifikovat, co má být jejím cílem, například region bez vnitřního konfliktu. Pokud je jeho výsledkem vyvolání regionálního konfliktu, je to určitě špatné, a to bez ohledu na tvrzení médií. Vždy je třeba i u zdánlivě „jednoduchých“ operací pečlivě

analyzovat v rámci operačního prostředí „místní kulturní prostředí“, každodenní zvyklosti a nálady v prostoru operace.

A jak je to s prostory v nichž mohou působit naše ozbrojené síly v rámci EU, případně NATO? Přestože vzdálenost oblasti zasazení úkolových uskupení Evropské unie (BG EU – Battle Groups EU) je 6000 km od Bruselu označeno v koncepci BG EU jako „počáteční vzdálenost“, a tedy nasazení ve větší vzdálenosti se nevylučuje, většina zemí prezentuje 6000 km jako vzdálenost maximální (hraniční).

Obr. 2: Schéma vzdáleností prostorů možného působení ozbrojených sil EU

Další orientační vzdálenosti pro nasazení jsou:

Divizní úkolové uskupení (DÚÚ) – do 600 km od státní hranice ČR, tedy na nebo v bezprostřední blízkosti našeho státního území, brigádní ÚÚ – do 3000 km operace prosazení míru pro Evropu, praporeční ÚÚ – do 6000 km, rotní ÚÚ – do 10 000 km.

EU BG – do 10 000 km (humanitární a evakuační operace do 15 000 km).

To je z hlediska prostoru a síly úkolového uskupení.

A jak je to při vyhodnocování operačního prostředí z hlediska časového vymezení. Doba 10 dnů po rozhodnutí Rady EU o zahájení vojenské operace EU, do které by BG EU mělo zahájit plnění operačního úkolu v oblasti nasazení, „není hranice, ale cíl“, což lze interpretovat tak, že drahá strategická vzdušná přeprava nemusí být použita u celého BG EU a například hlavní síly by mohly být přepraveny po moři.

Jaká může být situace v prostoru operace?

Dobře definované operační prostředí bude, přes všechny snahy o jeho popsání, jen obtížně předvídatelné. Proto je nutné se do budoucna zabývat všeobecnými bojovými schopnostmi, které umožní nasazení a splnění úkolů a řešení vzniklých situací v rozmanitém, dynamicky se měnícím prostředí.

Zdroje konfliktů vytvářejí nerovnováhu ve společnosti ať už skutečně, nebo zdánlivě. Klíčovými zdroji budoucích konfliktů může být soupeření o energetické a přírodní zdroje, vodu, globální/regionální rivalita, kulturně hodnotové rozpory, rostoucí napětí mezi majetnými a nemajetnými, nedostatek osobní lidské bezpečnosti, zhroutení státu a nedořešené spory mezi státy, skupinami aj.

Politická a bezpečnostní nestabilita způsobená rozdíly v bohatství a prosperitě, klimatickými změnami, globalizací i soupeřením o vzácné zdroje.

Je třeba posoudit vliv globálního oteplování na oblasti, ve kterých může toto oteplování potenciálně vést k humanitárním krizovým situacím, například v subsaharské Africe. Tato kombinace by mohla stimulovat masovou **migraci** a s tím související neklid v prostoru operace.

Vzhledem k **růstu počtu** obyvatelstva bydlícího v zastavěných prostorách bude pravděpodobnost a četnost operací v zastavěných oblastech vzrůstat. Přitom vyhodnocení **demografických rozdílů** souvisejících s rozdílnou průměrnou délkou života a růstem populace v prostoru operace bude důležité k předcházení migračních vln z jednoho prostoru do druhého. Může dojít ke zvyšování etnického napětí a tlaku na systémy zaměstnanosti a sociálního zabezpečení, a to se může projevit i u nás v ČR, ve značné vzdálenosti od prostoru operace. Napětí mezi relativně bohatým původním obyvatelstvem a chudými přistěhovalci může vést až ke snahám zbrzdit migraci i za cenu použití síly.

Faktory životního prostředí, zvláště zvyšující se **požadavky na energii**, pokračující spoléhání se na fosilní paliva (uhlí, ropa a zemní plyn) a zvyšující se požadavky na vodu a potraviny, nemohou být ignorovány. Vyčerpanost a nerovnoměrná distribuce těchto zdrojů v prostoru operace podněcují nespokojenost, provokují extremisty a nabízejí příležitosti, aby organizovaný zločin dále ohrožoval bezpečnost v daném prostoru (prostředí).

Kulturní a společenské zvyklosti a hodnoty jsou silně spojeny s regiony, zeměmi a sociálními skupinami. Jak se zvyšují rozdíly mezi těmi co „mají“ a těmi co „nemají“, kulturní a hodnotové rozdíly se zvětšují a vytvářejí živnou půdu pro nábor teroristů v daném prostoru operace i mimo něj. Napětí a krize se mohou v mnoha případech objevit kolem náboženských zájmů. Snadná a celosvětová dostupnost může přilákat tyto činitele k použití internetu jako hlavního prostředku pro sběr informací, velení a řízení (command and control), plánovací aktivity a rekrutování a v neposlední řadě také prostředku k oslabování protivníka působením na jeho řídicí a informační síť.

Skupiny podporující radikální ideologie a jejich ochota použít jakéhokoli stupně síly k vyvolání změny budou nadále představovat hrozbu pro bezpečnostní zájmy ČR.

K nejvážnějším hrozbám v současnosti již nepatří nebezpečí ozbrojené vojenské agrese. Jde spíše o nebezpečí šíření ZHN, o mezinárodní organizovaný zločin, projevy terorismu, nacionalismu, rozsáhlé porušování lidských práv, jež mohou vést až ke vzniku regionálních konfliktů. Ty, i když se neodehrávají na území NATO či EU, mohou i přes svou zdánlivou územní odlehlost negativně ovlivňovat nejen globální, ale i regionální bezpečnostní uspořádání. Přitom nelze opomíjet ani politické, ekonomické a ekologické hrozby, které mohou narušovat regionální stabilitu a nepřímo pak mají vliv na globální přístupy a aktivity.

Na některých místech světa mohou vytvářet živné prostředí pro extremistické skupiny a organizace. Složitost a možné důsledky těchto konfliktů budou i nadále vyžadovat zapojení všech členských zemí NATO/EU do jejich řešení. V Evropě jde například o Baskitsko, Irsko, Korsiku, Sicílii, severní Itálii, Kypr, o postsovětském evropském prostoru nemluvě.

Aktuální vlivy v možném operačním prostředí

Prostředí může být poznamenáno pokrokem v oblasti techniky a technologií. V oblasti společenské bude působit vliv mezinárodního práva, ale současně projevy konfrontace v souvislosti s nerovnoměrným vývojem. Problematika životního prostředí, vody, surovin a energií, potravin, zdraví, informačního propojení, spravedlivého bankovního, ekonomického a hospodářského systému se vztahem k sociálnímu a politickému prostředí bude významně ovlivňovat bezpečnostní situaci v operačním prostředí.

Vzhledem k **nerovnoměrnému vývoji** světového společenství, které je spojeno mimo jiné s rozložením energetických, surovinových a potravinových zdrojů, s ekonomikou, hospodářstvím a vlastnictvím strategických komodit a rozhodujících pozic v celosvětovém, kontinentálním, regionálním a jiném měřítku, lze vyvozovat neklidný, těžko předvídatelný vývoj. Roste i uvědomování si nerovných práv k životu v informačně propojeném světě.

Globalizace má řadu aspektů, které se promítají do všech oblastí. Jde především o skutečnost, že se problémy i relativně malých skupin, států nebo regionů mohou stát problémy celé lidské společnosti. Nestabilní situace v nich může být eskalována i vlivem veřejných informačních zdrojů a sítí.

V **oblasti politiky** dochází ke změnám mezinárodních vztahů, a to nejen v souvislosti se změnami v koaličních uskupeních, ale i v rozšiřování aktivit skupin, které nereprezentují státy, ale například teroristické nebo zájmové skupiny a působí v jiných státech nebo v mezinárodním prostředí.

Měňící se zaměření od státní bezpečnosti k lidské bezpečnosti – vzrůstá cena lidského života, bohužel ale často jen na straně naší a našich spojenců. Místní obyvatelstvo je téměř vždy zaangažováno v konfliktu. U protivníka, který si nevází lidského života ani na vlastní straně (sebevražedné atentáty), ani z naší strany či spíše ze strany našich spojenců při značném množství zabitých civilních nevinných osob, zejména žen a dětí, není tato oblast na potřebné lidské (morální) výši, tedy slovní deklarace neodpovídají reálné situaci. Vzhledem k tomu se budou muset v prostoru operace analyzovat nejen síly nepřítele, ale i možné zapojení civilního obyvatelstva a netradičních ozbrojených sil jako jsou zločinecké organizace, teroristé a náboženská fanatismi. Při prodlužování konfliktu může totiž vzniknout nebezpečí, že místní obyvatelstvo začne být netrpělivé a může podporovat vznikající hnutí odporu nebo dokonce nepřítele a teroristické skupiny.

Teroristické organizace a jejich činnost se v současné době vyznačuje tím, že se neomezují jen na jeden stát nebo na jeho vnitřní politiku. Usilují o vysoký počet obětí, který svými psychologickými dopady přesahuje státní hranice a ovlivňuje veřejné mínění nejen v jedné zemi, ale v celém regionu či dokonce v celém světě. Jeho plánované násilné akce mají především politické zaměření. Nedávná historie považovala za málo pravděpodobný globální dopad teroristických útoků, ale události s velkým dopadem (neboli šoky), jako bylo třeba 11. září 2001 a dále i útoky v Madridu či Londýně, nelze brát na lehkou váhu a je potřeba se jim věnovat. Zde hraje důležitou úlohu zpravodajství, tedy jde opět o včasné a přesné informace.

Demografické vlivy úzce souvisí s odlišným způsobem života a růstu populace mezi rozvinutým a rozvojovým světem.

Uprchlíci jak ve fázi před zahájením operace, tak jejich návrat po provedení úspěšné operace budou komplikací ovlivňující činnost v operačním prostředí.

Důsledkem vojenských operací může dojít k vážným nebo nevratným změnám **životního prostředí** a zničení kulturních památek a náboženských symbolů. Proto je nutné stanovit jedním z cílů operace i zachování životního prostředí na maximálně možnou míru a ochranu kulturních a historických památek v prostoru operace (v pravidlech nasazení ROE - Rules of Engagement). Znalost a respektování historie, kulturních a společenských znalostí a zejména náboženských aspektů života je a bude nezbytnou podmínkou úspěchu. Zvyšování energetických nároků na život způsobuje devastaci přírodních zdrojů spojených s nepříznivými ekologickými důsledky.

Významným rysem v řadě možných prostorů operací je vysoká hustota obyvatelstva a osídlení. **Zastavěné prostory** s pozemní i podzemní infrastrukturou, chudinskými čtvrtěmi a mrakodrapy mohou snižovat účinnost zbraní, spojovacích systémů, získávání zpravodajských informací.

Náročné **klimatické podmínky** v prostředí netypickém pro střední Evropu, pouštní a stepní oblasti, přímořské pobřežní prostory, rozsáhlý horský terén zvýší náročnost provedení operace.

Infrastruktura v prostoru operace může působit komplikace v logistickém zabezpečení kvůli její nefunkčnosti nebo její neexistenci. Naopak pro operace na teritoriu Aliance lze uvažovat o využití místních zdrojů dle principů podpory hostitelskou zemí (HNS - Host Nation Support).

Technologický rozvoj bude rozhodujícím faktorem vlivů v operačním prostředí a bude mít zásadní vliv na budoucí operace. To platí zejména v oblasti informačních a komunikačních technologií, chemických, biologických, radiologických a jaderných zbraní a bezobslužných zbraňových systémů.

Šíření ZHN i nestátními činiteli představuje jednu z největších a nejvážnějších hrozeb pro evropskou a světovou bezpečnost. Teroristické skupiny, které se zmocní ZHN jsou děsivým scénářem. Ozbrojené síly je nutno i nadále připravovat na činnost v prostředí za použití ZHN a zlepšovat jejich vybavení a schopností pro OPZHN.

Klíčové situace ohrožení jsou tradiční a nové hrozby mohou koexistovat v paralelních nebo různých kombinacích. Nové hrozby a rizika nebudou čistě vojenského charakteru, tudíž nebudou moci být řešeny pouze vojenskou cestou (silou). Budoucí krize a uspořádání konfliktu bude vyžadovat souhru různých nástrojů poskytovaných NATO a EU, jejich vojenským personálem a partnery.

Informace sehrávají v operačním prostředí roli samostatného činitele a postupně se stávají hlavním prvkem jakéhokoli konfliktu. Zlepšují schopnosti velení v boji, zvyšují nebo omezují bojové možnosti. Jsou dalším rozměrem vojenských operací. Mohou ovlivnit myšlení, plánování, proces rozhodování a další činnosti včetně jejich zpětné vazby. Maskování, utajení a klamání je efektivní součástí informačních operací.

Medializace. Stále více globálně závislý svět vyžaduje časovou dostupnost, šíření a aplikaci informací. Mediální dezorientace **pokrytci**, zejména z komerčních médií, způsobují veřejnou informovanost v reálném čase podle svých zájmů. Vysvětlování akcí veřejnosti se stává poplatné zájmu majitele média pro zajištění veřejné podpory jeho zájmů a zájmů jeho spřátelených činitelů. V regionech, ve kterých budou technicky pokročilá domácí média bojovat o vliv nad názory lokálních a mezinárodních posluchačů, budou schopna neefektivněji ovlivnit porozumění krize nebo konfliktu a pravděpodobně získají iniciativu. V tomto kontextu musí být vojenské síly schopné provádět operace pod dohledem médií, a tím i veřejnosti, což si vyžádá vyšší transparentnost a otevřenost.

Jaké je současné operační prostředí?

Snížení možnosti vypuknutí válečného globálního (dříve světového) konfliktu vedlo ve svých důsledcích ke zvýšení možnosti vzniku dílčích hrozeb nižší intenzity, které však ve své kombinaci mohou přerůst v ohrožení většího rozsahu. Organizace typu Al Kajda nepředstavuje v současnosti jasně definovaného protivníka. Jedná se spíše o symbol, kterým se zaštiťují různé islámské radikální teroristické skupiny s různorodou strukturou, strategií a cíli. [4]

Vyhodnocování bezpečnostních hrozeb v určitém operačním prostředí je složitý proces, kromě jiného posuzovaný u různých států různými prioritami (mírami nebezpečí) při definování hrozeb a z toho přijímaných opatření k dosažení přijatelné míry rizika nebo dokonce k různému přístupu k eliminaci tohoto rizika (odstranění hrozby).

Může dokonce nastat stav, kdy při vyhodnocování bezpečnostních hrozeb tyto nemusí být ve skutečnosti naléhavé a ani vůbec nemusí existovat. Stačí, je-li nějaký stav jako hrozba v médiích prezentován. Příklady ze současnosti jako byl Irák a dnes země prvotně vydávané za hrozbu jako Írán, Sýrie, Severní Korea ... není nutné blíže komentovat.

Operační prostředí globální války proti terorismu (vyhlášené prezidentem USA po událostech 11. září 2001 a s použitím čl. 5 WS poprvé v historii) je nelineární a nesouvislé. Teroristé a jejich organizace nemají žádné státní hranice ani tradiční infrastrukturu. Nepřítel v globální válce proti „terorismu“ (podle USA), avšak lépe proti teroristům a jejich organizacím, nemá tradiční infrastrukturu pro podporu svých sil, a proto ani prostory v hloubce odpovídající tradičnímu chápání tohoto pojmu. Bez jasné koncepce operací v hloubce nelze teroristy porazit použitím vojenských taktických řešení tam, kde jsou nezbytná řešení na operační (až strategické) úrovni a je třeba využívat především řešení politická (diplomatická).

Při vyhodnocování operačního prostředí je stále zřejmější, že vývoj zvyrazňuje daleko méně ideologický souboj než konkrétní sociální a ekonomické problémy, stejně jako konflikty s příčinami v náboženství a v životním prostředí.

Současným trendům je společná skutečnost, že spektrum ohrožení a nebezpečí pro nějaký suverénní stát je zvýrazněno třemi znaky: dynamikou, komplexností a sníženým významem geografického prostoru.

Obr. 3: Schéma krizových oblastí

Příslušné grafické znázornění do zahájení války v Iráku ukazuje strategické bezpečnostní prostředí, kde je zřejmé, že oblast nestability se nachází zhruba mezi obratníky, to jest v nejhudších zemích a jen výjimečně jinde. Uvedené ale neznamená, že nejsme tímto prostředím ovlivněni, zejména nepřímé vlivy jsou velmi konkrétní (uprchlíci, naše angažování, humanitární krize apod.).

Předpokládaný vývoj operačního prostředí

Vývoj operačního prostředí bude nadále podtrhovat význam schopnosti vést větší množství menších, současně probíhajících operací až ve strategické vzdálenosti od domácích základů včetně dlouhodobého udržení operací, často s malou nebo žádnou HNS. To s sebou přinese zvýšené nároky na logistické zabezpečení většího počtu menších jednotek současně nasazených v různých operacích. Větší část sil Aliance bude muset být schopna nasazení a použití, a být schopna rychlého přechodu mezi vedením boje a udržováním míru. Celkové počty sil se budou pravděpodobně snižovat, ale snížení musí být doprovázeno odpovídajícími investicemi do zvyšování bojové účinnosti. Pro rozvoj struktury a schopností ozbrojených sil ČR bude významným určujícím principem komplementarita sil působících ve prospěch NATO a EU.

Vojenské operace budou zpravidla probíhat v operačním prostoru, kde budou působit různé vládní i nevládní organizace a média.

Hrozby. Propojené světové hospodářství je poháněno silným a z větší části nebrzděným tokem informací, idejemi, kulturními hodnotami, kapitálem, zbožím, službami a lidmi. Současně s tím nabývají na důležitosti ekologické faktory jako je nedostatek vody, eroze půdy, likvidace (ničení) lesů, které vedou k soupeření o přístup k přírodním zdrojům. Vzácné zdroje budou muset být alokovány pro bezpečnostní účely nebo k zajištění existence z pohledu životního prostředí. Dochází ke změnám klimatu (projevující se například rozsáhlými povodněmi) a znečišťování životního prostředí jedovatým odpadem (uvolňováním toxických a radioaktivních substancí). Navíc bude, na základě angažování se v krizových oblastech, stále více vzrůstat hrozba teroristických akcí vůči aktérům, tedy i ČR, včetně její možné konfrontace například s bioteroristickými útoky. To si bude vyžadovat efektivní sdílení nákladů na boj s teroristy v rámci celé EU/NATO.

Geostrategické prostředí se bude v dalších letech dvacátého prvního století vyznačovat **zásadními ekonomickými, technickými, sociálními, náboženskými a kulturními změnami**. Situace vytváří předpoklady pro nutnost vzniku silných regionálních politických, ekonomických a bezpečnostních organizací, na nichž bude záviset politická bezpečnost a ekonomická stabilita. Tento vývoj může ústít do různých typů konfliktů, které opět sami v sobě obsahují eskalační potenciál. Například konflikty o přírodní zdroje mohou být iniciátorem etnických a náboženských občanských válek a tyto se mohou rozšířit na mezistátní konflikty, ale i globalizace přinášející tlak na sjednocování pravidel chování a jednání, které vyžaduje prolínání norem v oblasti práva (na prvním místě římského a anglosaského s islámským) může způsobovat tyto konflikty. Z toho důvodu bude nutný růst úlohy mezinárodního práva, a to i na straně konflikt vyvolávající. Jsou uváděny mezinárodní instituce zabývající se porušováním tzv. lidských práv a mezinárodního práva, ovšem ne všichni aktéři mezinárodních konfliktů se jim podrobují.

Příští desetiletí budou ovlivněna dvěma významnými **trendy – urbanizací a pohybem obyvatelstva přes hranice (migrate)**. Oba trendy v sobě skrývají jak šance, tak i nebezpečí.

Zvýšená migrace si bude vyžadovat zpřísnění možnosti udělení státního občanství. Lze předpokládat, že již v roce 2015 bude více než polovina světového obyvatelstva žít ve městech a tento trend bude i nadále pokračovat, což může vyvolávat potřebu stanovit limity počtů pro určité oblasti, tím v souhrnu i pro celé státy, včetně kontroly pohybu obyvatel. Demografické rozdíly související s růstem populace a průměrnou délkou života, rozdílné v rozvojových a rozvinutých zemích budou pokračovat, což může vést k migračním vlnám a zvyšování etnického napětí. Pro nás nebezpečí tlaku na systém zaměstnanosti a sociálního zabezpečení.

Integrace revolučních poznatků v informačních technologiích, biotechnologiích, nauce o technických materiálech a nanotechnologiích povede k **nárůstu investic do technologií**, který bude ve vyspělých zemích dále stimulovat vývoj dalších novinek hlavně v oblasti moderních *neletálních zbraní* k dočasnému vyřazení živé síly narušením činnosti mozku a centrální nervové soustavy, způsobující dezorientaci, psychickou labilitu a dočasnému vyřazení techniky (oslepení senzorů, výpočetní techniky) a vyřazení zdrojů energií. To vše nejen z humanitárních důvodů, ale i proto, že v konfliktu by mohli zahynout i obyvatelé, kteří se ho neúčastní a ani ho nevyvolali. Velký význam nabývá oblast *elektromagnetického boje*, která bude ovlivňovat velení nepřítele a ovládání jeho zbraní, patří sem i použití počítačových virů, vkládání klamných informací. V oblasti *biologických zbraní* jde o vývoj mikroorganismů nebo chemikálií způsobujících znehodnocení PHM a poškozujících materiály. Vše uvedené může být využito teroristy, kteří tím mohou způsobit větší škody než při použití výbušných prostředků. Tento trend, ale nebude brzdít vývoj klasických zbraní v oblasti zvyšování jejich dosahu, přesnosti a účinku.

Lze očekávat, že následující desetiletí budou epochou politických a sociálních nepokojů. Ukazuje se, že nebezpečí válečných konfliktů je velké zejména v zemích a regionech, kde je velká část obyvatelstva vytlačena na okraj existenčního minima a je investováno příliš málo do lidí, které mají k dispozici slabé politické instituce nebo trpí pokračujícím ničením životního prostředí a nedostatkem přírodního bohatství.

Budoucí operační prostředí bude komplexnější a více mnohostrannější než dnes; úspěšné porozumění a řízení v tomto prostředí bude vyžadovat podstatné změny v plánování a provádění operací. Změna v jedné části operačního prostředí (systému) může mít neúmyslné následky v jiných jeho částech. Operace budou mít pravidelně za následek určitý stupeň neúmyslných následků a úspěch vyžaduje vždy mít na paměti i problémy při řešení postkonfliktní situace.

Jak už bylo uvedeno **budoucí operační prostředí** jde **od sféry lidské přes kybernetickou až po sféru fyzickou**. Úsilí bude zaměřováno zejména na to, aby strany konfliktu dodržovaly mezinárodní právo a demokratické hodnoty, a toto bude pravděpodobně nejobtížnější aspekt. Operační prostředí bude také zahrnovat kybernetickou sféru k ovládání informací a zacházení s nimi. K úspěšnému dosažení efektu je nezbytné, aby se souběžně koordinované akce/operace odehrávaly ve všech třech sférách.

Asymetrický boj. Použití vyšší technologie může být bezvýznamné jestliže strany konfliktu oklamou tuto převahu tím, že využijí zranitelnost prostředků a využijí znalost prostředí, která jsou buď nepřístupná silám EU, nebo ve kterých čelí velkým omezením. Proto musí být ozbrojené síly budoucnosti schopny rychle se přizpůsobit novým formám konfliktu, novým činitelům a úkolům a souběžně si poradit s různými známými i neznámými činiteli. Vytrvalost, odolnost a přizpůsobivost mohou být rozhodující pro úspěšné operace proti asymetrickým hrozbám.

Asymetrický způsob vedení ozbrojeného konfliktu se stává stále propracovanějším a s rozvojem moderních technologií může mít všestranné následky. Přístup k současným a vyvíjeným technologiím se rozšiřuje a potenciální protivník má stále větší možnosti vývoje a zneužití nekonvenčních prostředků, včetně ZHN. Tyto zbraně může přímo nebo nepřímo použít k útoku na jednotlivé členské země NATO/EU. To poskytuje protivníkovi možnost uplatňovat nové způsoby dosahování svých cílů, zejména když je připraven využít sebevražedných útoků. Vzhledem k trendu šíření ZHN je třeba tomuto problému věnovat nepřetržitě zvýšenou pozornost, zvláště zpravodajskými službami.

Dynamika. Potenciální operace NATO/EU budou pokrývat rozpětí od humanitární asistence po plnění bojových úkolů. Asymetrické situace v rozdělování států za účasti potenciálně nepřátelských regionálních sil pravděpodobně představují nejčastější bezpečnostní riziko pro zájmy EU/NATO. Avšak i přes zvyšující se komplexní bezpečnostní prostředí může být prakticky nemožné předpovídat dostatečně všechny potenciální činitele a prostředky, které ohroží evropské hodnoty a cíle.

Účinky. Oslabení stran konfliktu může být nahrazeno komplexním a koordinovaným přístupem všech činitelů, vojenských i civilních. Operační koncepce civilně-vojenských operací by měla usilovat o dosažení účinků nad celým spektrem prostředků stran konfliktu za účelem potlačit jejich vůli bojovat a dosáhnout požadovaného konečného stavu.

Závěr

Práce na analýze možných operačních prostředí a jejich vlivu na způsob zajištění bezpečnosti musí mít charakter nepřetržité činnosti. V současné době nám tyto analýzy umožňují přijímat včasná rozhodnutí podložená množstvím informací, které popisují různé aspekty ovlivňující bezpečnost v tomto prostředí a doporučují, čeho by mohlo být a jakými prostředky dosaženo. Operační prostředí jsou díky současným technickým prostředkům a použití principů modelování pro ozbrojené síly operující v operačních prostorech bezpečnější, především z důvodu možnosti včasné reakce. Ale pozor, i tak existují neodhadnutelné vlivy, které mohou mít negativní vliv na bezpečnost. Proto je zajišťování bezpečnosti stále jednou ze základních povinností jak států vůči svým občanům, tak velitelů vůči svým vojákům, k čemuž opět vede správná a úplná znalost prostředí.

Na základě analýzy operačního prostředí budou vojenské operace založeny na dosahování efektivního účinku. Vzhledem k obtížnosti mít včas dostatek potřebných informací je třeba před i během plánování stejně jako při provádění operací dbát důsledně na vyhodnocování jednotlivých oblastí činnosti a jejich efektivity v určeném operačním prostoru. Sběr zpravodajských informací, jejich analýza, předávání a vzájemná výměna budou zvláště důležité pro předvídání a pokud to bude možné, předcházení nebo zastavení konfliktů. Bude požadováno plné porozumění operačnímu prostředí a aktivní přístup již v počátečních fázích objevující se krize. Operace různé intenzity mohou a budou probíhat souběžně. Operace k nastolení míru, které mohou zahrnovat stabilizační a ochranné úkoly, budou vyžadovat velkou přizpůsobivost. Nicméně, je možné, že bude potřebné přizpůsobit strukturu sil, které mohou být jen lehce vyzbrojeny a budou moci splnit úkol s minimálním nebo bez použití síly.

Pro nás to znamená budovat strukturu armády pro nejčastější (nejpravděpodobnější) operace a připravovat ozbrojené síly na nejtěžší (nejnáročnější) operace.

Účinnou schopnost vést ke společensky únosným a akceptovatelným řešením lze zabezpečit pouze v případě, kdy zástupci nejrůznějších společenských a zájmových skupin mohou kultivovaně řešit ekonomické, sociální, technologické a ekologické problémy. A to v rovině nových společenských zakázek, za respektování plurality aktérů, reprezentujících obecně mínění a vůli. Je třeba vtáhnout všechny aktéry do rozhodovacího procesu a společně jako vstup pro jednání vyhodnotit svá operační prostředí. Avšak zde stále není kultura zpětně vazebního vzájemného působení známa.

Podle vývoje prostředí se ukazuje, že budoucí operace budou efektivněji prováděny přijetím **přístupu založeného na výsledcích operací** (EBAO - Effect-Based Approach Operations). Přístup zahrnuje komplexní využití vojenských i nevojenských nástrojů jako je zpravodajská činnost a výměna informací, schopnost předvídat a reagovat, využití NEC (Network-Enabled Capabilities). Jeho základ tvoří alianční komunikační a informační systém (CIS - Communication and Information System). Dále zahrnuje zvýšení množství nasaditelných sil, se schopnostmi vedení boje, ale i udržování míru při koordinované spolupráci s civilními představiteli a agenturami, což znamená provádění operací po ukončení konfliktu. Toto vše vede při integrovaném působení k dosažení požadovaných výsledků.

Vždy je nutné počítat s tím, že **o místě operace**, potažmo o ovlivňování operačního prostředí, **rozhodnou politici**, příklad Iráku je i pro nás současnou zkušeností, neboť dosud platí Clausewitzův výrok: „... že válka (dnes konflikt) je pokračováním politiky jinými, totiž násilnými prostředky“. Na základě politické nezbytnosti udržení veřejné podpory budou vydávána politická omezení pro vojenské operace, v protikladu se zvyšováním potřeby dosáhnout rychlého úspěchu. Navíc, citlivost na ztráty a potřeba limitování vedlejších škod a poškození životního prostředí budou ve zvýšené míře ovlivňovat vojenské operace, stejně jako posilovat potřebu zodpovědnosti a přiměřenosti.

V jedné americké studii se píše: „Někteří se ptají, zda je možné integraci obrany provádět mezi evropskými státy, které dávají důraz na vlastní suverenitu a vidí svět z různých hledisek. To je obzvláště trefné po nedávném „Ne“ Francie a Nizozemska evropské ústavní smlouvě, které zdůraznilo veřejnou skepsi nad předáním přílišných pravomocí EU. Ale strategie pro integraci obrany nežadají o postoupení rozhodovacích pravomocí o obraně žádným nadnárodním orgánům nebo dosažení úplné shody všech členských států EU nebo NATO.

Soustavné usilování o větší stupeň integrace obrany bude žádat větší kooperaci mezi evropskými státy a institucemi, *založenou na jasnější diskuzi a zvažování národních zájmů, stanovisek, předností a omezení*. V tomto smyslu mají způsoby integrace obrany hluboké kořeny v charakteristických příspěvcích, kterými může každý evropský stát obohatit společné evropské obranné schopnosti s využitím svých komparativních předností [u ČR jde například o oblast OPZH a malých speciálních a specializovaných jednotek].

Taková integrace bude bezpochyby žádat trvalé osobní angažování hlav států a vlád, vojenských vedoucích činitelů a vedoucích představitelů NATO a EU. Ačkoliv to nebude malá výzva, opravdu neexistuje jiná životaschopná alternativa.“ [5]

Viděno z tohoto hlediska, integrace evropské obrany není jen apelem, je to nutnost a společné evropské ozbrojené síly (nyní zatím pouze EU BG) jsou v tomto procesu jedním z prvních příspěvků.

Poznámky:

- [1] *Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů*. Pomůcka, Vyškov 2005.
- [2] *Česká bezpečnostní terminologie, výklad základních pojmů*. ÚSS VA Brno 2003.
- [3] Příklad z historie z i dnes aktuální geografické oblasti: Při hodnocení situace je velmi důležité, jak opakovaně ukazují zkušenosti například z období křížáckých válek od konce 11. do konce 13. století, kdy úspěch závisel na získávání spojenců stejně jako dnes. Spojenci či alespoň neutrálové byli, jsou a budou, důležití nejen prostorově pro ochranu přepravy (strategické) a získávání zásob, ale i pro bezpečnost měst, hradů a vojsk v daném prostoru, neboť při opuštění hrazených objektů byla křížácká vojska zranitelnější, stejně jako jejich opuštěná města a hrady se zbývajících minimální vojenskou posádkou. Tyto problémy se plně projevují v konfliktu na Blízkém východě i dnes, a to při opuštění ohrazených a střežených základů či městských částí.
- [4] Z hlediska situace v současném světě je nezbytné malé odbočení, k upozornění na různé pohledy na tutéž situaci, tedy i na operační prostředí. Právě těmto okolnostem respektive podmínkám je nutno při přípravě jednotek vyčleňovaných do operací v prostorech s odlišným kulturním prostředím věnovat zvláštní pozornost. Cena lidského života a životní hodnoty jak už bylo uvedeno, nejsou vždy jen ty evropské. Pro mnohé osoby významnější jiné kulturní hodnoty, je hrdinská smrt dosažením „ráje“. Dřívější vývoz „revoluce“ a ani dnešní vývoz „demokracie“ nemá v některých demograficky odlišných oblastech pozitivní vliv na situaci v regionu.
- [5] Závěrečná úvaha ze studie Centra pro strategické a mezinárodní studie ve Washingtonu (Center for Strategic and International Studies) k integraci evropské obrany (European Defense Integration) s názvem ***Jak překonat existující rozdíly mezi strategií a schopnostmi*** (Bridging the Gap between Strategy and Capabilities) z října roku 2005 (tedy pohled na problém ze zámoří).

Literatura:

- Bezpečnostní strategie České republiky*, schváleno vládou 10. prosince 2003, Praha.
- Vojenská strategie České republiky*, schválena vládou dne 9. června 2004, Praha.
- Strategičtí velitelé NATO, Strategická vize, Vojenská výzva*, SACO, SHAPE, Belgie a SACT, Norfolk, USA, 2004.
- URBAN, R., BOŽEK, F. Bezpečnost prostředí jako vědní obor. Sborník konference „*Interoperabilita managementu ochrany obyvatelstva*“, FEM UO Brno 2006, ISBN 80-7231-138-7.
- KRÁSNÝ, A., HREBÍČEK, M., GALATÍK, V. *Vojenské prostředí, schopnosti ozbrojených sil a prognózy dalšího vývoje*. Studie ÚSS/2005-S-2-032, Brno 2005.
- Studie NATO* (Environment and Security in an International Context), <http://www.nato.int/ccms/s05.htm/>.
- Long Term Vision EU*, Military Staff, 10150/06, Brusel 2006.
- KRÁSNÝ, A. Zamyšlení nad bezpečnostním vývojem ve vztahu k České republice. *Vojenské rozhledy* č. 2, Praha 2005, ISSN 1210-3292.
- KRÁSNÝ, A. Strategické pohledy na vojenské aspekty směrů vývoje bezpečnostního prostředí pro Českou republiku. *Obrana a strategie*, Brno 2005, č. 1, ISSN 1214-6463.
- KRÁSNÝ, A. Vize bezpečnosti státu: Co je třeba vzít v úvahu při tvorbách organizačních struktur, vybavení a výcviku u ozbrojených sil České republiky po skončení „Koncepce“. *Vojenské rozhledy* č. 2, Praha 2006, ISSN 1210-3292.
- KRÁSNÝ, A., SOCHA, O. Možné vlivy bezpečnostního prostředí na Českou republiku a její ozbrojené síly. *Obrana a strategie*, Brno, 2006, č. 1, ISSN 1214-6463.

Nové technologie výrazně ovlivňují nejen společenský pokrok, ale také rozvoj současných armád. Nová kvalita zbraní se odráží ve zvyšování úderné a palebné síly i manévrovatelnosti vojsk, v přesnosti zásahu cíle a účinku jeho ničení, ve zdokonalování systémů velení a řízení, spojení, v rozšiřování možností vést účinný průzkum a elektronický boj. Nová výzbroj a technika znásobují možnosti vojáků, ale současně kladou mnohem větší požadavky na jejich vojensko-odbornou a všeobecnou vzdělanost, na jejich sebeovládání a psychickou připravenost. Následující příspěvek pojednává o závažnosti psychické (duševní) přípravy, především u mladých vojáků – profesionálů při jejich nasazení do soudobých a budoucích konfliktů vedených v městských (urbanizovaných prostorech).

Úvod

Voják je v ozbrojeném zápase nejen subjektem a nejdůležitější silou, která určuje průběh boje, ale také hlavním objektem působení nepřítele. Zkušenosti z posledních ozbrojených střetnutí potvrzují, že efektivita soudobé bojové činnosti je úzce spjata s kvalitou psychické regulace chování vojáků, která může být snižována vlivem silných prožitků a záporných psychických stavů. V nebezpečných, zdraví a život ohrožujících situacích se mohou objevit obavy, strach, úzkost, může se narušit senzomotorická koordinace, přesnost pohybu, snížit kvalita vnímání, pozornosti, paměti a myšlení.

Negativní důsledky soudobého boje v prožitcích a chování vojáků můžeme nejen předvídat, ale také jim předcházet, či alespoň je zmírňovat kvalitní **psychologickou přípravou**. Jde v ní o promyšlené navozování takových situací, které vyvolávají psychickou zátěž, napětí, strádání a další prožitky charakteristické pro soudobý boj, a které směřují k rozvíjení psychických regulačních mechanismů, podmiňujících odolnost, aktivitu, vysokou výkonnost jednotlivců i celých jednotek [1].

Soudobý boj se vyznačuje rozhodností, dynamičností a velkou intenzitou bojové činnosti, rychlými a pronikavými změnami situace, širokým použitím nejrůznějších prostředků ozbrojeného zápasu. Charakteristické je pro něj ničení ve velkém měřítku, množství závalů, požárů, zátarasů a kontaminovaných míst, nejrůznější zvukové, dýmové a světelné podněty a velké ztráty na živé síle a technice.

Boj je náraz na postoj, a sílu vůle. Statečnost a vůle je dominantní pro zdar útoku. Ve skutečnosti každý boj, individuální čin a činnost jednotek značně přesahují tzv. službu. Role výcviku, výchovy a sebekázně při střetu zbraní se stává podstatou schopnosti vojsk.

Většina konfliktů, jako například konflikty nízké a vysoké intenzity, protiteroristické nebo podpůrné a stabilizační operace, zaujímají místo v urbanizovaných prostorech 21. století. Je všeobecně známo, že zastavěné prostory se stávají nejpravděpodobnějším bojištěm současnosti i budoucnosti. Města snižují výhody nejnovějších vyspělých technologií, boje trvají dlouho, ztráty obětí na životech jsou vysoké. Je velmi těžké vyhledat a evakuovat zraněné vojáky. Komunikace je obtížná, cíle se vyskytují velmi blízko, budovy často snižují účinky

jednotlivých zbraní. Manévr je veden jak horizontálně, tak vertikálně a vážným způsobem ho ovlivňuje přítomnost civilistů (místních obyvatel) v operačním prostoru. To jsou všechno faktory, které vyvolávají u vojáků projevy vysokého bojového stresu.

Snaha velitelů musí být minimalizovat choulostivé ukazatele jako jsou vyčerpanost, obavy ze strachu, slabá disciplína a snížená morálka. Musí učinit opatření vypořádat se s těmito symptomy před jejich nahromaděním, aby se nestaly důvodem ke psychickému kolapsu jednotky. Štáb a velitelé na vyšších stupních musí být informováni (upozorněni) o intenzivních vlivech a dlouhotrvajících bojů v podřízených jednotkách. Jen tak vojenské jednotky mohou bojovat dlouhodobě s maximální účinností. Kontrolování bojového stresu je často rozhodujícím činitelem rozdílu mezi vítězstvím a porážkou ve všech formách lidského střetu. Stresy jsou reálnými faktory boje a vojáci jsou nuceni jím čelit.

Kontrolovaný bojový stres (správně zaměřený výcvik, dokonalá provázanost jednotek a jejich vedení) dodá vojákům nezbytnou bdělost, sílu a statečnost dokončit jejich bojové úkoly.

Cílem bojového výcviku je zhostit se složitých, obtížných psychických a mentálních problémů pod zvýšeným tlakem, ztrátě spánku, nedostatku jídla a vody a psychické vyčerpanosti. Výcvik dává jednotlivým vojákům jistotu, a uvědomění, jak stres pracuje na nich samých i jiných. Je nutné mít pořád na vědomí, že nejenom dokonalé zbraně a nejnovější technologie, ale také účinné použití lidské síly je nepostradatelné pro úspěch na bojišti (v zastavěném prostoru). Duševní modernizace vojáka je důležitá, proto je nutné ho připravovat nejen pro boj, ale také vést ke kontrole bojového stresu.

Duševní modernizace vojáka

Nové, rychle se vyvíjející technologie se stávají den ode dne obtížnější. Rozvíjené zbraňové systémy jsou extrémně zdokonalené pro údery na cíle (vysoce přesné zbraně), vytváření pohrom, zvyšuje se jejich akční radius a každým dnem se stávají složitějšími. Dochází k rychlým změnám charakteru války. Místo klasického konceptu jsou použity koncepty a doktríny nové. Bojiště se stává více komplexnější, nebezpečnější a je obtížnější se v něm orientovat. Vedení bojové činnosti bude stále častější v zastavěných prostorech.

Každá země má již vytvořeny mnohé studie jak se připravovat a jak být připraven na budoucí válečné konflikty. Je předem jasné, že budoucí voják - profesionál bude muset být modernizován (projekt „Voják 21. století“), musí rozumět soudobému válčíšti, umět definovat svoji službu a efektivně použít nové technologie, které má k dispozici.

Psychické členění vojáků je seřazeno do čtyř hlavních prvků. Tyto prvky se mohou lišit v souladu s národním vzdělávacím systémem každé země, lidskými a technologickými zdroji. Definovány jsou jako [2]:

- ☐ hlavní (výchozí),
- ☐ rozvojové,
- ☐ posilovací (podpůrné),
- ☐ postupové.

1. Hlavní (výchozí) prvky

V období duševní (mentální) vyspělosti vojáků jsou důležité tři základní dimenze a tyto jsou shodně přijímané všemi vojáky na světě:

- ❑ regionální/sociální míra (dimenze) vojáka,
- ❑ kulturní životní prostředí vojáka,
- ❑ míra osobní charakteristiky vojáka.

Tyto základní dimenze vojáků jsou obsaženy v životě před vojenskou službou. Před službou v armádě jde o prostředí rodiny a školy, které má vliv na mladé lidi (vojáky). Zvyky, ocenění, návyky, obyčeje, víra apod. ve společnosti kde osoba žije, utvářejí kulturní prostředí vojáka. Působení společnosti vytváří míru osobní charakteristiky vojáka. Témata jako inteligence, paměť a tvořivost jsou dány od narození a budou se u každého individua lišit.

2. Rozvojové prvky

V době vojenského výcviku je poznávací oblast zainteresována na získávání a upotřebení informací. Na druhé straně v emoční oblasti je těžiště v osobních postojích, chování (způsobech), vystupování, umění reagovat na situace, citění a náladách. V psychomotorické oblasti je velmi důležitá úloha vzdělávání, jež plní roli „duševní (mentální) modernizace“ vojáka.

3. Postupové prvky

Obsahují výcvik, plánovací a hodnotící metody (postupy), které každá země, jednotka používá a rozvíjí. Tyto postupy musí být shodné s reálnými podmínkami (situací), právoplatné, spolehlivé, vědecké, použitelné a naučitelné.

4. Posilující (podpůrné) prvky

Vzdělávání vojáků „myslet moderní cestou“ bývá realizováno rozdílnou formou. Je to velmi obtížné a lze použít rozdílné metody na řešení problému.

Tato vymezení musí dát pozor na účinnou podporu.

- ❑ *Technologická dimenze:* vojáci by měli být při výcviku obeznámeni s novými technologiemi, musí znát způsob použití zbraňových systémů, nových technologických materiálů a vybavení.
- ❑ *Vědecko-výzkumná dimenze.*
- ❑ *Míra fyzických schopností:* výcvik musí být nutně připravován a veden formou skutečného prostředí (realitě přibližujícímu se soudobému válčíšti).
- ❑ *Míra kvalitního řízení:* při duševním vývojovém procesu, poskytujícím kvalitu a produktivitu, při získávání začínající a formující se kvalitní dynamiky do budoucnosti, zbavit se hrubých chyb při duševní modernizaci.
- ❑ *Míra rezervních zdrojů:* za účelem realizace účinného duševního výcvikového procesu, mají být poskytnuty nutné materiální prostředky a použity shodně s požadavky (potřebou). Moderní technologie musí být využívány na nejvyšší úrovni.
- ❑ *Vedení a řízení:* řídicí osoby jsou charakteristickým znakem (prvkem) v době výcvikového procesu. Potřebují nepřetržitě zvyšování svého vlastního duševního rozvoje. Velitelé mohou cvičit a připravovat k boji své podřízené jen v tom co poznali sami. Duševní příprava a jejich snaha obstát jsou důležité skutečnosti nejen ve výcviku, ale i v čase boje. Je nutné vzít v úvahu potřebu neustále duševní modernizace profesionálů.
- ❑ *Materiály,* podporující faktory jako například problém řešení pracovních postupů, zapamatování, proces myšlení apod., mohou být využity za účelem cvičit vojáky dušev-

ním procesům (pochodům). Speciální výcvikové procesy (metody) budou nutné pro technologickou aktualizaci vojáka v budoucnu, a napomohou mu pochopit rozsah jejich změn.

Jedním z problémů se stává navrhovaný systém. Státní vojenský návrhový systém směřuje k obtížnému rozhodování, vyloučení vojáků v čase, kdy jejich výcvik, zkušenosti a dovednosti jsou na nejvyšší úrovni.

Když vybavíme osoby moderními výcvikovými metodami je nutné je motivovat přiměřenými technikami na bojišti. **Motivace na bojišti** je klíčovým prvkem pro duševní modernizaci vojáka. Podstatnou částí pro duševní modernizaci je: představivost soudobého boje a vyplývající patřičné zpětné účinky.

Ocitnout se v dělostřelecké palbě na bojišti je děsivá zkušenost pro každého. Dokonce i jedinci, kteří již byli opakovaně v takových situacích, ve skutečnosti nejsou schopni si zvyknout. Je jen málo jedinců, kteří jsou na svůj první ozbrojený střet připraveni.

Voják i když je dobře připravený (vycvičený), nezná předem svou reakci a jak postupovat, vidí-li hlavě kanónu, nebo ruční zbraně namířené přímo na jeho osobu. Tato situace může při boji v zastavěném prostředí nastat velmi rychle. Přežít tuto situaci může pouze tehdy, pokud umí provést vše správně. Jestliže voják umírá zmaten aniž vystřelí, chybně nebo pozdě odjízí svou zbraň, nezmáčkne spoušť, příčinou jeho smrti může být právě *nedostatek psychické (mentální) připravenosti*. Na druhé straně, když si dokáže povšimnout hrozby a je připraven, může přežít. V soudobých konfliktech v urbanizovaném prostoru výskyt civilistů a nekomatantů na bojišti vyžaduje od vojáka všimnout si hrozby a vyhodnotit je správně. Musí dokonale poznat technologie které má k dispozici, jejich účinnou sílu a možnosti, musí být schopen je použít, poznat obranné metody účinků na podobné systémy a absolutně si musí důvěřovat a věřit ve vítězství. Chybí-li mu vůle k přežití a víra ve vítězství, voják nemá šanci přežít. Zde musí sehrávat hlavní roli velitelé a jejich psychická „modernizace“.

Charakteristika velitele (řídícího) je velmi závažná, nemění se po staletí. Služba v armádě je pouze zaměstnání (činnost) a právě velitelé mohou přikazovat lidem umřít. Jestliže nemůžeme vojáky motivovat k pochopení vojenské služby, znamená to, že je pouze posíláme na smrt. To je také důvod proč je také důležitá psychická modernizace velitele (řídícího). Technologický vývoj současnosti vytváří tlak na „obranný mechanismus“. Zvláště v městských bojích je role velitelů na nízkých stupních den ode dne významnější.

Ve vztahu k psychické modernizaci dnešních vojenských profesionálů zůstává mnoho restů v přípravě na reálnou bojovou činnost.

Bojový výkon a bojový stres

Následky bojového stresu, bojový výkon vojáků, různě závisejí na jejich bojových zkušenostech:

- a) **Mladý voják (poprvé v boji).** V době, kdy jsou vojáci poprvé nasazeni do boje, jejich bojový výkon je zpravidla nižší, než byl v období přípravy na boj. Nováček (začátečník) je také v poměrně vysokém nebezpečí (možnosti) být zraněn nebo i usmrcen. Jeho dovednosti se však v příštích týdnech postupně zdokonalují a je tak dobrý, jak jen může být (například rozeznat zvláštní zvuky letících dělostřeleckých a minometných střel – granátů apod.). Velkou roli sehrává nedostatek zkušeností s prevencí, jak

identifikovat a samostatně reagovat na hrozící nebezpečí. Extrémní stres paralyzuje schopnost aplikovat to, co se naučili během výcviku. Jejich bezmocnost (neschopnost) se stává také příčinou strachu a vyčerpání a hlavně zvyšuje možnost zranění. Pod palbou nepřítele mladí vojáci zažívají intenzivní úzkost (obavu, strach), období zděšení. Právě těmto skutečnostem lze předejít houževnatým (tvrdým) realistickým výcvikem, zvláště bojovým drilem ve vysokém stresu. Nesprávné chování při stresu přímo souvisí se špatně vedeným výcvikem.

b) Zkušený veterán. Pokud se voják nestal obětí při prvním nasazení do boje, v budoucnu se jeho bojové schopnosti budou rychle zdokonalovat po dobu dalších několika dnů. Zkušený voják získává odvalu, smélost, důvěru ve své schopnosti, kamarády, spolubojovníky a velitele. Pro něj stupeň obavy, úzkosti je ve většině případů v očekávání. Reaguje automaticky a výběrově na skutečně nebezpečné zvuky a podněty z bojiště, okamžitě dosahuje stadia odolnosti a je pozoruhodně klidný a soustředěný na svoji činnost. Zkušený veterán má vypěstovanou značnou schopnost vzbít se po boji a zbavit se úzkosti (stresu). Nějaký pokles však ve středních stupních přesto zůstává při plnění služby účinnější (viz graf na str. 71).

c) Příliš stresovaný veterán (duševně přetížený veterán). V situaci kdy jednotky utrpí mnoho ztrát a šance na přežití vleklých bojů je mizivá, zkušené vojáky začínou bojový výkon snižovat (v některých případech i odmítat). Tato situace může nastat po 14–21 dnech narůstajícího boje, nebo také už za několik dnů po extrémně těžkých ztrátách. Přepjatý veterán se stává opatrnějším, ztrácí iniciativu a pravděpodobně i rozhodnost rychle reagovat. Pocit úzkosti a stres přerostl v duševní zmatek a znásobuje pochyby, šance na přežití (příliš mnoho jeho přátel bylo zabito – pozvolna, časem nebo rychle). Pod takovým stresem duševně přetížený voják cítí, že jeho vlastní schopnosti upadají a může být jen otázkou času, kdy bude také on zabít nebo zmrzačen. Jestliže voják nemá možnost redukovat stupeň vzrušení, znovu získat naději, začne brzy selhávat ve svých činnostech (viz graf).

❑ *Zhoršení bojových dovedností*

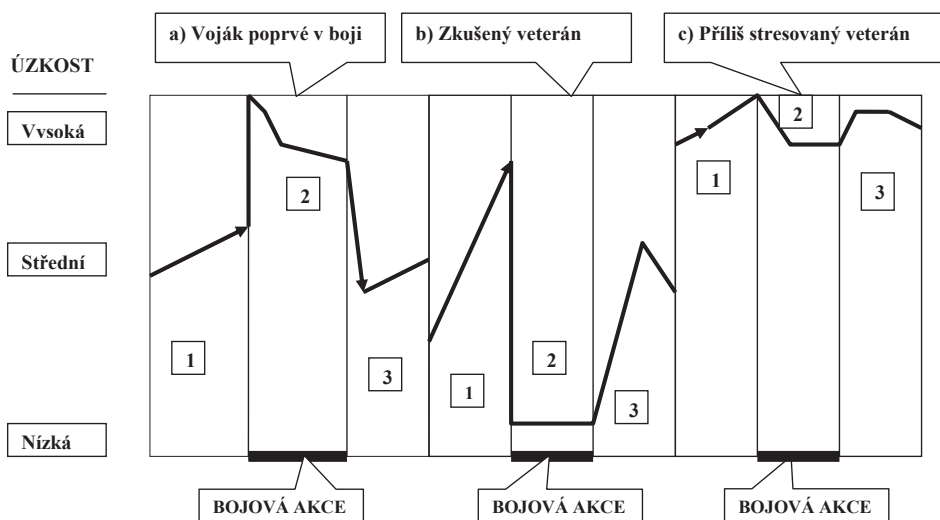
Jak rychle se výkonnost vojáka zhoršuje bude obvykle záviset od počtu raněných a jak blízko k nim byl voják k nim (jak psychicky, tak citově). Obojí může být zpomaleno nebo urychleno schopností velitelů vést jednotku, scénářem a ocitnutím se tvář v tvář faktorům (činitelům).

❑ *Obnova bojových schopností*

Odpočinek a regenerace, pokud možno společně s ostatními vojáky v jednotce, mohou v podstatě obnovit bojové dovednosti. Odpočinek může také vyvolat úzkost a strach podobně jako u zkušených veteránů. Regenerace může být provedena se zdravotnickou pomocí a kontrolou bojového stresu (duševního zdraví osob, zdravotní regenerace nebo obnovení dovedností).

❑ *Reakce chování bojového stresu*

Pozitivní (příznivé) chování bojového stresu, včetně zvýšení bdělosti, síly (stability), odolnosti snášet utrpení a nepohodlí, reagovat na záchvat stresu, stadium odporu mohou vyvolat správné naladění. Příznivé chování bojového stresu včetně silného

a) voják poprvé v boji

1. střední předbojová úzkost, strach: plný úzkosti kvůli neznámu
2. vysoký strach z boje problém, starosti dělá činnost, cítí se nekompetentní
3. rychlá úleva, že je naživu

b) zkušený veterán

1. střední, vysoká předbojová úzkost, strach neklid zná riziko
2. nízká obava, strach v boji koncentrace na pracovní schopnosti
3. odrazit úzkost, strach dívá se zpět, vidí blízké, skrytá volání

c) příliš stresovaný veterán

1. vysoká předbojová úzkost, strach obava, strach z nebezpečí
2. vysoká obava z boje neschopnost kontrolovat stres, uvědomování si rizika
3. vysoká zpětná reakce zaujatý blízkými hlasy a pocit viny, že ostatní byli zabití

Graf: Stupně intenzity, strachu, úzkosti a stresu v boji

osobního propojení mezi bojujícími vojáky, chloubu a samopoznání, které jsou rozvíjeny společně s bojovou historií jednotek a plněnými úkoly, mají společného ducha. Tato společná forma jednotky, soudržnost (provázanost) a vazba sil, drží vojáky pospolu při plnění úkolů v případě nebezpečí a krveprolití. Konečné stádium pozitivního chování bojového stresu jsou činy extrémní statečnosti (odvahy) a činnost zahrnující téměř neuvěřitelnou sílu. Mohou dokonce znamenat promyšlené vlastní oběti. Pozitivní vliv bojového stresu může být vhodně ovlivněn důkladným vojenským výcvikem (dril), odborným způsobem personální politiky a dobrým velením. Výsledkem je chování (reakce), které je odměněno pochvalou a snad i medailí za individuální statečnost anebo pochvalou jednotky.

□ *Bojová vyčerpanost*

Bojová vyčerpanost se také nazývá „zpětné působení na bojový stres“ nebo bojová únava. Reakce bojového vyčerpání, které jsou uváděny na vrcholu, doprovází zpravidla exelentní bojová výkonnost a nalézáme je často v hrdínech (hrdinství). Jde o normální společné znaky bojové vyčerpanosti. Následují jsou uvedeny v sestupném

sledu jako důkaz postupně dalších, skutečných nebo varujících znaků. Varující znaky zasluhují okamžitou pozornost velitelů, zdravotníků nebo kamarádů (kteří jsou na blízku), aby bylo zabráněno možnému ublížení vojákům nebo ostatním nacházejícím se v okolí, a tak bylo zabezpečeno pokračování plnění bojových úkolů. Varovné znaky nejsou nutně míněny tak, že vojáci musí být zbaveni služby nebo evakuováni, pokud dokáží reagovat rychle a konat svou činnost. Jestliže symptomy bojové únavy přetrvávají a činí vojáky neschopné plnit spolehlivě službu, zdravotní léčebná zařízení, tak jako odsunová třídící střediska a specializované týmy na kontrolu bojového stresu, mohou poskytovat obnovující léčbu. V těchto případech, kdy voják je postižen bojovou vyčerpaností, je okamžitá léčba poskytnuta v blízkosti vojenských jednotek nejlepší možností pro návrat do služby.

❑ *Špatné chování při stresu*

Nesprávné chování při stresu přímo souvisí se špatným výcvikem a nedisciplinovanými vojáky. Lze dokonce zaznamenat i případy, kdy se vojáci chovají hrdinsky i pod extrémním bojovým stresem. Špatnému chování při stresu lze předejít kontrolními opatřeními proti stresu. V okamžiku nesprávného počínání musí následovat potrestání, aby nedocházelo k dalšímu narušování disciplíny.

❑ *Špatné řízení chování při bojovém stresu*

Špatné chování při stresu je více pravděpodobné, častěji se vyskytuje u jednotek s nedostatečnou morálkou nebo v jednotkách, kde existují problémy. Opakované špatné chování při stresu může být výsledkem napětí a rostoucí únavy v jednotkách. Existence těchto problémů by mělo být varováním, a tak předcházet těžké bojové vyčerpanosti a ztrátám, před nasazením jednotek do boje.

Některé názorné příklady neřízeného chování při stresu

- ❑ *volba nebrát zajatce (fanatismus),*
- ❑ *zabíjení nepřátelských vězňů,*
- ❑ *znetvoření mrtvol nepřítele.*

Tyto praktiky byly často prováděny civilizovanými národy a posuzovány jako porušování zákonů pozemního vedení války, ale i v současnosti se s nimi setkáváme v některých regionech světa. Jsou to praktiky jako sběr skalpů (kůží z hlavy), uší, zlatých zubů, zanechávání záměrně znetvořených těl (zvláště obličje a genitálií), které při jejich nalezení vyvolávají vzrůstající rozhořčení. Plenění nebo loupění mrtvých těl je samozřejmě válečná kriminalita.

- ❑ *Mučení vězňů s použitím krajní síly a brutality a zabíjení zvířat*

V souladu se zákony vedení války je trýznění válečná kriminalita a je přísně zakázána. Ve skutečnosti se ovšem v některých případech praktikuje a současně ospravedlňuje nutností při získávání informací sloužících k záchraně životů přátel, zabezpečení vítězství nebo zastrašení protivníka zvláště v protipovstaleckých scénářích.

Je obtížné a frustrující dodržovat pravidla činnosti (ROE - Rules of Engagement) pro vojáky, kteří nikdy nestříleli na civilisty a nebojovali v civilních prostorech. Doposud vedli palbu s odstupem, odvetnou na určeného nepřítele, pokud byl objeven. V situ-

aci, kdy nepřítel záměrně využívá civilních prostorů jako azylu (útočiště) se civilisté ocitají uvnitř, obklopeni nepřitelem. Velitelé musí dbát na udržení palební disciplíny, aby nedocházelo ke zbytečnému ničení domů civilního obyvatelstva popř. jejich bití a napadání bez rozdílu. Musí posilovat pocit síly vlastní jednotky, identity (právní subjektivity) a soudržnosti, aktivně povzbuzovat a odměňovat správné chování. Dalším příkladem krajní síly a brutality je také bezdůvodné zabíjení zvířat.

❑ *Drancování, loupení a znásilňování*

Lze charakterizovat jako nesprávné chování při stresu, ačkoliv je mohou také páchat vojáci antisociální úrovně (protispolečenských norem) nebo osobitých rysů a nebojových projevů. Mohou mít nepříznivý dopad u skupiny vojáků, kteří nemají zkušenosti a přežili pouze malý bojový stres. Drancování a znásilňování v dobytých obléhaných městech, které se nechtěla vzdát dříve než budou dobyta útokem, je přijatý zvyk (obyčej). V současnosti toto jednání není akceptovatelné a jde o porušování zákonitostí vedení pozemní války dle mezinárodního humanitárního práva. Přetížení zkušeností vojáků se domnívají, že vlastně mají nárok na sbírání suvenýrů, rabování, plenění a dokonce i znásilňování nebojovníků nepřitele. Mají za to, že je to spravedlivé, když tolik vytrpěli, riskovali a ztratili. Zde je míra odpovědnosti jednotlivých velitelů nastavit požadavek vysoké normy, etické role pro jednotku.

❑ *Zabíjení nebojovníků (noncombatants)*

Některé incidenty masových poprav civilistů jsou činy promyšleného postupu (taktiky) a jsou mimo rámec dialogu (rozpravy). Tato špatná jednání při stresu jsou pravděpodobně zvláště u partyzánského způsobu vedení války, kdy někteří, zdánlivě nebojovníci jako ženy a děti, jsou ve skutečnosti neuniformovaní bojující.

Špatné chování při stresu může také nastat v případech, když se stanou podezřelými sympatie nebojujících civilistů, vojenští kamarádi (spolubojovníci) byli zabiti a zmrzačení minami a výbušnými nástrahami, kterým se oni sami vyhýbají. Příkladem zabíjení civilistů nebo zuřivých útoků působením stresu, je ve skutečnosti duševně přetížená lidská bytost s nabitou nebezpečnou zbraní.

Prchlivý, rozhněvaný, frustrovaný voják, právě vidí impulzivně střelícího kamaráda do houfu dětí, které napájejí buvoly, střílí venkovany, kteří ho pouze upozorňují (v cizím jazyce), že pošlapal jejich zeleninovou zahrádku.

❑ *Vzdalování se od jednotky bez svolení, nebo zběhnutí*

Nepřítomnost u jednotky bez svolení nebo dezerce jsou důvody neřízeného chování při stresu. Nepřítomnost nebo svévolné opuštění mohou být jistým druhem bojové vyčerpání, která může v krajním případě vyvrcholit ztrátou paměti s krátkodobým transem nebo šílenstvím.

❑ *Odmítnutí poslušnosti a rozkazu*

Voják, jehož chování ovlivnil stres, po zralé úvaze (vědomě) odmítne poslušnost a rozkaz v boji. Od velitelů se očekává udržet jednotky informované jak o situaci, tak rozhodnutích (závěrech a cílech). Schopní velitelé se nebojí dát svým podřízeným více možností vyjádřit svá znepokojení o rozkazech (záměrech), které oni pokládají za nerozumné a vyslechnout jejich nové návrhy ke splnění cílů. Jakmile však je rozkaz nařízen, pak jakékoliv bojové odepření platného rozkazu bude trestně stíhatelné.

❑ *Vyhrožování zabitím nebo zabití velitele jednotky či jiných vojáků*

❑ *Simulace (předstírání) nemoci*

Simulanti jsou ti vojáci, kteří ve snaze vyhnout se službě, vědomě a svéhlavě předstírají nemoc, fyzickou slabost, mentální selhání paměti nebo vyčerpání včetně bojové vyčerpanosti. Jejich návrat do jednotky musí být konzultován i v případě, že trpí bojovým stresem. Problém je, jak rozeznat simulování od fyzické poruchy činnosti, ztráty paměti, extrémní bolesti, nezpůsobivosti a druhu bojové vyčerpanosti. Hranice mezi simulací jako nezřízeným chováním při stresu a bojové vyčerpanosti, může být „šedým“ prostorem, prolínajícím se u toho samého vojáka.

Další forma simulace je vyhrožování sebevraždou s cílem uniknout od nechtěné služby. Zde je problém odlišit simulování od pravdivé deprese, sníženého podnětu kontroly způsobeného stresem či bojovou únavou, kdy riziko smrti nebo dalšího pokusu sebevraždy je velmi reálné.

❑ *Sebeporanění, působení si bolesti*

Takto postižený voják (působící si sám bolest) vyžaduje disciplinární řízení, tak jako i lékařské ošetření. Typickými příklady jsou postřelení nebo bodnutí se do nohy nebo nedominantní ruky. Více vynalézavé jsou případy házení ručního granátu přes dveře tak, že jedna ruka je držena venku s nadějí, že bude zasažena úlomky (střepinami) granátu.

❑ *Zneužívání drog a alkoholu*

Faktory, které zvyšují neřízené chování při stresu

Především půjde o stav nečinnosti, jednotvárnou službu, plané poplachy o přítomnosti bojových látek s ochromujícím účinkem na nervovou soustavu; kombinace napětí s chronickou frustrací mohou vést k použití atropinu. Atropin může způsobit problém s viděním, s rozpoznáváním a výkonnost je snížena i když bojová látka není přítomná.

Při odsunu (ústupu) z bojiště se hlásí ve sběrných zdravotnických střediscích bojem a stresem vyčerpaní vojáci a stávají se pacienti. Jiní stresovaní vojáci záměrně dezertují nebo se vzdávají nepříteli. Může docházet k drancování znásilňování, vraždění a jiným kriminálním činnostem, braných jako odvětná opatření (kompenzace). Jde o spuštění bloku stresu ustupujících jednotek nebo v případě kdy civilisté přestávají být přátelští. Velitelé naopak nesmí ztratit kontrolu při ústupu a musí působit aktivně proti taktice „spálené země“.

Další příklady faktorů, které zvyšují neřízené chování při stresu:

- ❑ *rasové (národnostní) a etnické napětí*, které se může vyskytnout mezi civilisty a vojenským personálem,
- ❑ *selhání* (nedostatek) předpokládané podpory, nedostatečné doplňování zásob, zdravotnické podpory a evakuace,
- ❑ *značné osobní vzrušení, nedostatek soudržnosti* (provázanosti) jednotky zvláště na vertikálním propojení mezi veliteli a jednotkami, ztráta důvěry ve velitele, v podpůrné a spojenecké jednotky, ve vybavení a výstroji ve srovnání s nepřítelem,
- ❑ *všeobecné nepřátelství doma pro válku*, nedostatek porozumění či důvěry v úsilí ve spravedlnost,
- ❑ *nedostatečně věrohodný plán na ochranu civilního obyvatelstva (rodin)* na bojišti: buď jejich evakuace, nebo udržet je v bezpečí v souladu se spolehlivým vedením (úřady).

Faktory, které brání proti neřízenému chování při stresu

- ❑ **Vysoká soudržnost jednotek** – prezentovat vazbu (odpovědnost) vojáků všech hodnotí sobě navzájem a sílu jejich ochoty, dobré vůle bojovat, obětovat osobní bezpečí. To je výsledek propojení vojáků mezi sebou a spojení mezi veliteli a podřízenými. Soudržnost vyžaduje silná pouta a vzájemný respekt, důvěru, spolehnutí a porozumění uvnitř jednotek. V organizacích s vysokou provázaností, společná identita nedovoluje zneužívat skutečnosti a zdůrazňuje dodržování zákonů vedení pozemní války.
- ❑ **Houževnatý, reálný výcvik** – poskytne drezúru včetně spolehlivého zachování pravidel činnosti (ROE – Rules of Engagement) a podporuje zákon vedení pozemní války. Houževnatý výcvik je účinný tehdy, pokud se velitelé a vojáci vzájemně poznávají a připravují jako tým v reálných, namáhavých podmínkách pro bojový stres.
- ❑ Velitelé jednotek, zdravotnický personál a kaplan jsou cvičeni tak, aby byli schopni **rozeznat bojovou vyčerpanost** a okamžitě varovat o příznacích neřízeného chování nadřízené.
- ❑ Jednotky jsou vyváděny z boje pravidelně k **odpočinku, obnově** (přeorganizování, když je to nutné) a doplnění nových náhradníků, kteří přijeli a jsou zařazovány do soudržných týmů.
- ❑ Velitelé prezentují **způsobilost, kuráž, nestrannost a odpovědnost**. Dbají na lidský přístup k vojákům a vytvářejí podmínky pro jejich fyzickou, mentální a duševní pohodu, tak jak to dovoluje taktická situace.
- ❑ Velitelé udržují jednotky **informované o cílech, operacích a válce** (včetně psychologických operací, diplomacie, politických a morálních cílech). Zaměřují se na hodnocení situace a zvládání nálad vedoucích k neřízenému chování (vlivem stresu).

Závěry

K tomu, aby bylo možné vést úspěšně operace (boje) v urbanizovaném prostředí, je nutné provádět samostatně zaměřená školení, cvičení v dovednostech specifických činností a výcvik v reálných podmínkách (realistických okolnostech urbanizovaného prostoru). Navíc příprava velitelů musí být jednoznačně soustředěna na dovednosti velitelů čet a družstev (obsluh).

Při vedení operací (bojů) v urbanizovaném prostoru je převážně používáno centralizované plánování a jejich decentralizované provedení. Rozhodnutí velitelů čet, družstev, osádek a obsluh zbraňových systémů nebo i obyčejného vojáka jednotky – je přežít.

Vojáci musí být na tuto atmosféru plnou bojového stresu (smrtný boj) připravováni nejen fyzicky, ale také po mentální (duševní) stránce. Zvláště v podmínkách protiteroristických nebo stabilizačních a podpůrných operací může v urbanizovaném terénu velmi snadno dojít ke změnám na vysoce intenzivní prostředí. Tato situace závažně zvyšuje bojový stres. Pro snížení jeho negativních účinků je velmi důležitá soudržnost jednotky. Vojáci, kteří znají důvody pobytu na bojišti, jsou více odhodláni překonat bojový stres.

Organizace do skupin pomáhá vojákům adaptovat se a předcházet pocitům osamělosti. Vhodnou formou k překonávání stresu v době konfliktu je zařazení nováčků do jednotky společně se zkušenými vojáky. Naopak morálku snižuje dlouhé trvání operací, vysoký počet ztrát a raněných, neznalost a neurčitelnost situace nepřítel. V důsledku fyzické a duševní únavy narůstá počet zbraňových nehod a sebeporanění. Pokud je operace stále prodlžována

(v neomezeném čase) velitelé musí plánovat období odpočinku, pravidelně střídat úkoly pro vojáky, udržovat životní podmínky a hygienické prostředí. Život ve stanech nebo na odkrytém terénu po dlouhou dobu, nedostatek topných nebo chladících systémů a možnosti osobní hygieny (především teplá voda a sprchování), problémy vojenské logistiky (zabezpečovacího systému) snižuje u jednotky morálku, fyzickou a psychickou odolnost snášet utrpení.

Za zmínku stojí hlášení americké armády prostřednictvím poradního týmu pro duševní zdraví (MHAT – Mental Health Advisory Team) o přehledu výsledků duševního zdraví vojáků v Iráku. Vůbec poprvé průzkum duševního zdraví v bojové oblasti poukázal na pravdivé skutečnosti, že vojáci v Iráku trpěli nízkou morálkou, vysokým stresem a slabinami ve vojenském podpůrném systému. Více než polovina dotazovaných vojáků potvrdila, že zdravotníci neměli dostatečné zásoby léků na spaní a proti depresím. Kromě toho neabsolvovali předválečný výcvik v bojovém stresu a více než polovina vůbec nevěděla o pomoci (podpoře) – předpisu kontroly vojenského bojového stresu.

Mezi 756 vojáky 52 % řeklo, že jejich *osobní morálka byla nízká až velmi nízká*, 72 % konstatovalo to samé i o morálce jednotek. Soudržnost jednotek byla také charakterizována jako nízká. I když jde o nepřesné míry duševního zdraví, hlavní vojenský funkcionář uvedl, že morálka je jeden z možných faktorů přispívajících k páchání sebevražd v Iráku.

Vojáci uvedli, že životní podmínky v Iráku byly kruté. Průzkum odhalil, že nejvíce běžných bojových stresů způsobilo nalézání mrtvých zmračených lidských těl. Bojový stres dopadající bez rozdílu na všechny vojáky způsobovalo přesouvání termínů jednotlivých akcí, dlouhodobé rozmístění jednotek, nedostatek soukromí a odloučení od rodin. Docházelo k sebevraždám (v posledním roce 23 vojáků) vlastní zbraní. Jsou případy, kdy dochází k sebevraždám až po návratu domů.

V závěru lze uvést příklad o nezodpovědnosti některých armád, kdy byly do misí posílány děti. Jak přiznal tajemník ministra obrany Adam Ingram, armáda Spojeného království Velké Británie nasazovala do Iráku do roku 2005 nezletilé vojáky. Celkem se jednalo o jedenáct chlapců a čtyři dívky. Lze jen konstatovat, že -náctiletí nejsou v žádném případě psychicky připraveni na množství násilí, které lze vidět v dnešním Iráku.

Je známo, že tyto případy se netýkají pouze Velké Británie. Postupně podobné skutečnosti přiznává i ruská armáda v konfliktech Afghánistánu, Čechensku. Nekontrolovatelný stav je i v afrických státech, kde se hranice věku bojujících dětí pohybuje kolem 15 let. Týká se především různých vzbouřeneckých skupin, partyzánských bojůvek, samozvaných armád apod.

Vedení operací v urbanizovaných prostorech bude nadále narůstat. Jednotky, které budou bojovat v zastavěných prostorech, musí být proto kromě jiného připravovány fyzicky a duševně právě pro složitost a specifické faktory tohoto druhu válčiště. Především je nutné brát v úvahu účinky bojů v zastavěných prostorech na mladé vojáky a velitele. Předválečný výcvik v bojovém stresu je velmi důležitý.

Použitá literatura:

- [1] KOSTÍK, C. *Psychická regulace chování v boji*. Praha: Naše vojsko, nakladatelství a distribuce knih, 1989. 200 s.
- [2] Poznatzky z vystoupení delegátů konference pracovní skupiny NATO (WG NATO FIBUA/ MOUT) 2003-2006.

Vláda České republiky uložila usnesením ze dne 13. listopadu 2002 číslo 1140 ke Konceptu výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky zpracovat Koncept bezpečnostního systému České republiky. Později své rozhodnutí změnila a usnesením ze dne 1. prosince 2004 číslo 1203 k Informaci o Závěrech analýzy bezpečnostního systému České republiky úkol ke zpracování Konceptu bezpečnostního systému České republiky zrušila a uložila zpracovat návrh na optimalizaci současného bezpečnostního systému České republiky.

Usnesením ze dne 21. září 2005 číslo 1214 vláda předložený Návrh optimalizace současného bezpečnostního systému České republiky schválila a uložila ministrům vnitra, obrany a zahraničních věcí, ve spolupráci s ostatními ministry a vedoucími ostatních ústředních správních úřadů, zabezpečit plnění úkolů dle návrhu.

Ve Vojenských rozhledech číslo 1/2007 byl publikován článek autorského kolektivu v čele s PhDr. Antonínem Raškem Tvorba základů bezpečnostní vědy, jehož součástí je i velmi přínosná kapitola Struktura bezpečnostního systému České republiky. Na stránkách Vojenských rozhledů je tak struktura bezpečnostního systému České republiky prezentována, když ne poprvé, pak jistě po velmi dlouhé době.

Smyslem mého příspěvku je nabídnout čtenáři poněkud odlišný pohled na strukturu bezpečnostního systému České republiky. Odlišnosti v pojetí obou názorů spočívají z části v odlišném posuzování prvků bezpečnostního systému v kontextu platného správního členění státu, další rozdíly jsou zřejmě důsledkem odlišného výkladu (subjektivního chápání) obsahu pojmu bezpečnost, jež se projevují v odlišném názoru na zařazení či nezařazení některých prvků do struktury bezpečnostního systému.

Protože procesy probíhající uvnitř bezpečnostního systému mají složité právní souvislosti, považuji za účelné, doplnit informace o struktuře bezpečnostního systému o odkazy na právní předpisy, na jejichž základě jednotlivé prvky systému vůbec existují a z nichž čerpají svojí věcnou a územní působnost. Tyto informace poskytují, vedle svého věcného obsahu, i velmi důležitý obraz časových souvislostí vzniku a následného vývoje jednotlivých prvků bezpečnostního systému České republiky.

Struktura bezpečnostního systému České republiky

(Stav k 1. únoru 2007)

A. MOC ZÁKONODÁRNÁ

- **Parlament České republiky** (Praha) [1]:
 - **Senát Parlamentu České Republiky** (Praha) [2]:
 - orgány Senátu PČR [3]:
 - výbory** [4]:
 - ústavně-právní výbor,
 - výbor pro hospodářství, zemědělství a dopravu,

výbor pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí,
výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost,
výbor pro záležitosti Evropské unie,
výbor pro zdravotní a sociální politiku.

komise [5]:

stálá komise Senátu pro sdělovací prostředky,
stálá komise Senátu pro Ústavu ČR a parlamentní procedury.

stálé delegace [6]:

stálá delegace Parlamentu ČR do euro-středomořského parlamentního shromáždění,
stálá delegace Parlamentu ČR do meziparlamentní unie,
stálá delegace Parlamentu ČR do parlamentního shromáždění NATO,
stálá delegace Parlamentu ČR do parlamentního shromáždění Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě,
stálá delegace Parlamentu ČR do parlamentního shromáždění Rady Evropy,
stálá delegace Parlamentu ČR do Středoevropské iniciativy,
stálá delegace Parlamentu ČR ZEU – Prozatímního shromáždění pro Evropskou bezpečnost a obranu.

❑ **Poslanecká sněmovna Parlamentu České Republiky (Praha) [7]:**

orgány Poslanecké sněmovny PČR [8]:

výbory [9]:

hospodářský výbor,
petiční výbor,
rozpočtový výbor,
ústavně právní výbor,
výbor pro bezpečnost,
výbor pro evropské záležitosti,
výbor pro obranu,
výbor pro sociální politiku,
výbor pro veřejnou správu a regionální rozvoj,
výbor pro zdravotnictví,
výbor pro životní prostředí,
zahraniční výbor,
zemědělský výbor.

komise [10]:

stálá komise pro bankovníctví,
stálá komise pro kontrolu činnosti Bezpečnostní informační služby,
stálá komise pro kontrolu činnosti Národního bezpečnostního úřadu,
stálá komise pro kontrolu Vojenského zpravodajství,
stálá komise pro kontrolu použití operativní techniky Policie ČR,
stálá komise pro otázky Ústavy,
stálá komise pro sdělovací prostředky.

delegace [11]:

stálá delegace do meziparlamentní unie,

stálá delegace do parlamentního shromáždění NATO,
stálá delegace do parlamentního shromáždění Organizace pro bezpečnost
a spolupráci v Evropě,
stálá delegace do parlamentního shromáždění Rady Evropy.

B. MOC VÝKONNÁ – STÁTNÍ SPRÁVA

❑ **prezident republiky** [12]:

Vojenská kancelář prezidenta republiky (Praha) [13]:

Hradní stráž (Praha) [14].

❑ **vláda** [15]:

ministerstva (ústřední správní úřady, v jejichž čele stojí člen vlády) a jim podřízené správní úřady [16]:

❑ **Ministerstvo financí** (Praha):

Generální ředitelství cel (Praha) [17]:

- celní ředitelství (Brno, Č. Budějovice, H. Králové, Olomouc, Ostrava, Plzeň, Praha, Ústí n/Labem),
- celní úřady (sídla a správní obvody stanoveny v přílohách 2 a 3 zákona č. 185/2004 Sb.),

územní finanční orgány [18]:

- finanční ředitelství (sídla a správní obvody stanoveny v příloze 3 zákona č. 531/1990 Sb.),
- finanční úřady (sídla a správní obvody stanoveny v přílohách 1 a 2 zákona č. 531/1990 Sb.),

Středisko cenných papírů, p. o. [19];

❑ **Ministerstvo zahraničních věcí** (Praha):

zastupitelské úřady v zahraničí;

❑ **Ministerstvo práce a sociálních věcí** (Praha):

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (Brno) [20];

❑ **Ministerstvo zdravotnictví** (Praha):

Inspektorát omamných a psychotropních látek (součást ministerstva) (Praha) [21],

Státní ústav pro kontrolu léčiv (Praha) [22],

krajské hygienické stanice (sídla a správní obvody stanoveny v příloze 2 zákona č. 258/2000 Sb.) [23]:

- územní pracoviště (místa stanoveny v příloze 3 zákona č. 258/2000 Sb.)

zdravotnická záchranná služba [24]:

- územní střediska záchranné služby s výjezdovými skupinami (síť zařízení a pracovišť stanoveny v § 3 vyhlášky č. 434/1992 Sb.):
- letecká záchranná služba (dle § 4 vyhlášky č. 434/1992 Sb. je součástí příslušného územního střediska, kromě krajů Středočeského, Pardubického, Karlovarského a Zlínského),

Státní zdravotní ústav, p. o. (Praha)

❑ **Ministerstvo spravedlnosti** (Praha):

státní zastupitelství [25]

- Nejvyšší státní zastupitelství (Brno),
- Vrchní státní zastupitelství (Praha, Olomouc),

- krajská státní zastupitelství (Praha – Městské státní zastupitelství a Krajské státní zastupitelství, České Budějovice, Plzeň, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Brno, Ostrava) [26],
- okresní státní zastupitelství (sídla okresů) [27],

Vězeňská služba ČR (území ČR, nestanoví-li zákon či mezinárodní smlouva jinak – §1 zákona č. 555/1992 Sb.) [28]:

- generální ředitelství:
vazební věznice,
věznice,
Vězeňská stráž,
Justiční stráž;

❑ **Ministerstvo vnitra** (Praha):

Úřad pro zahraniční styky a informace (Praha) [29],

Policie ČR (útvary policie zřizuje ministr dle §3 zákona č. 283/1991 Sb.) [30]:

- policejní prezidium (Praha):
útvary s celorepublikovou působností,
útvary s územně vymezenou působností,
krajské správy PČR (hl. m. Prahy, Jihočeského, Středočeského, Východočeského, Západočeského, Severočeského, Jihomoravského a Severomoravského kraje) [31],
okresní ředitelství PČR,
obvodní oddělení PČR,

Hasičský záchranný sbor [32]:

- generální ředitelství hasičského záchranného sboru (součást Ministerstva vnitra) (Praha):
- hasičské záchranné sbory krajů (sídla krajů, kromě HZS Středočeského kraje, jehož sídlem je Kladno),
- zařízení civilní ochrany [33];

❑ **Ministerstvo průmyslu a obchodu** (Praha):

Státní energetická inspekce (Praha) [34]:

- ústřední inspektorát (Praha):
- územní inspektoráty (sídla a správní obvody shodné s krajským členěním včetně hl. m. Prahy),

Česká obchodní inspekce (Praha) [35]:

- ústřední inspektorát (Praha):
- inspektoráty (sídla inspektorátů stanoví ústřední ředitel),

Puncovní úřad (Praha) [36];

❑ **Ministerstvo zemědělství** (Praha):

Státní veterinární správa ČR (území ČR) [37]:

- krajské veterinární správy (sídla a správní obvody shodné s krajským členěním, na území hl. m. Prahy vykonává působnost Městská veterinární správa),
- Ústav pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv (Brno),

Státní zemědělská a potravinářská inspekce (Brno) [38]:

- ústřední inspektorát (Brno):

- inspektoráty (sídla a správní obvody stanoveny v §1 zákona č. 146/2002 Sb.),

Rostlinolékařská správa (Praha) [39],

Česká plemenářská inspekce (Praha) [40],

Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (Brno) [41];

- **Ministerstvo obrany** (součástí ministerstva je Generální štáb AČR, který zabezpečuje velení armádě) (Praha):

Armáda České republiky [42]:

- vojenské útvary a zařízení,
- vojenské záchranné útvary,
- vojenské správní úřady – krajská vojenská velitelství (sídla a územní obvody shodné s krajským členěním včetně hl. m. Prahy),
- Vojenská policie [43],
- vojenský krizový štáb (řídící a koordinační orgán) [44],

Vojenské zpravodajství [45];

- **Ministerstvo dopravy** (Praha) [46]:

Státní plavební správa (Praha) [47];

- **Ministerstvo životního prostředí** (Praha):

Česká inspekce životního prostředí (Praha) [48]:

- ústředí (Praha):
- oblastní inspektoráty (Praha, Brno, Č. Budějovice, H. Brod, H. Králové, Liberec, Olomouc, Ostrava, Plzeň, Ústí n/Labem),

Český hydrometeorologický ústav (Praha) [49].

ústřední správní úřady podřízené vládě (vedoucí není z titulu své funkce ministrem) a jím podřízené správní úřady [50]:

- **Český báňský úřad** (Praha) [51]:

obvodní báňské úřady (Kladno, Plzeň, Sokolov, Trutnov, Brno, Most, Ostrava, Příbram, Liberec),

báňská záchranná služba [52]:

- hlavní báňské záchranné stanice (územní celky stanoví ČBÚ):
- závodní báňské záchranné stanice (u organizací stanovených v §7 Vyhlášky č. 447/2001),
- báňské záchranné sbory záchranných stanic a státní báňské správy;

- **Úřad průmyslového vlastnictví** (Praha) [53];

- **Správa státních hmotných rezerv** (Praha) [54]:

ústředí (Praha):

- účelové organizační jednotky (z rozhodnutí předsedy SSHR);

- **Státní úřad pro jadernou bezpečnost** (Praha) [55] (plní funkce Úřadu pro kontrolu zákazu chemických zbraní) [56];

- **Národní bezpečnostní úřad** (Praha) [57];

- **Energetický regulační úřad** (Jihlava) [58];

- **Český telekomunikační úřad** (Praha) [59].

ostatní instituce v podřízenosti vlády:

- ❑ Bezpečnostní informační služba (Praha) [60].

poradní orgány vlády:

- ❑ Bezpečnostní rada státu [61]:

pracovní orgány BRS:

- výbor pro obranné plánování [62],
- výbor pro civilní nouzové plánování [63],
- výbor pro koordinaci zahraniční bezpečnostní politiky [64],
- výbor pro zpravodajskou činnost [65],
- mezirezortní krizový štáb [66];

- ❑ legislativní rada vlády.

nestálé výkonné a koordinační orgány:

- ❑ Ústřední povodňová komise [67].

ústřední správní úřady, jež nejsou podřízeny vládě (vedoucí není z titulu své funkce ministrem) a jim podřízené správní úřady [68]:

- ❑ Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (Brno) [69].

ostatní – nezávislé orgány:

- ❑ Česká národní banka (Praha) [70];
- ❑ Nejvyšší kontrolní úřad (Praha) [71];
- ❑ Úřad pro ochranu osobních údajů (Praha) [72];
- ❑ Rada České republiky pro rozhlasové a televizní vysílání (Praha) [73];
- ❑ veřejný ochránce práv (Brno) [74].

C. ÚZEMNÍ SAMOSPRÁVA

hlavní město Praha [75]:

- ❑ **orgány hlavního města Prahy:**

zastupitelstvo hlavního města Prahy,

rada hlavního města Prahy,

primátor,

Magistrát hlavního města Prahy (vykonává státní správu v přenesené působnosti);

- ❑ **orgány městských částí:**

zastupitelstvo městské části,

rada městské části,

úřad městské části;

- ❑ **poradní a pracovní orgány:**

povodňové komise [76]:

- povodňová komise hl. města Prahy,
- povodňová komise městské části stanovené Statutem hl. m. Prahy s kompetencemi obce s rozšířenou působností,
- povodňová komise městské části;

- ❑ **městská policie [77].**

kraje [78]:

- ❑ **orgány krajů:**

zastupitelstvo kraje,

rada kraje,

hejtman,

krajský úřad (vykonává státní správu v přenesené působnosti);

❑ **okresní střediska záchranné služby** (s výjezdovými skupinami) [79];

❑ **stráže přírody** [80];

❑ **poradní a pracovní orgány:**

povodňová komise kraje [81].

obce s rozšířenou působností:

❑ **orgány obcí:**

zastupitelstvo obce,

rada obce,

obecní úřad obce s rozšířenou působností (vykonává státní správu v přenesené působnosti);

❑ **obecní (městská) policie** [82];

❑ **jednotka sboru dobrovolných hasičů obce** [83];

❑ **zařízení civilní ochrany** [84];

❑ **poradní a pracovní orgány:**

povodňová komise obce s rozšířenou působností [85].

obce:

❑ **orgány obcí:**

zastupitelstvo obce,

rada obce,

obecní úřad;

❑ **obecní (městská) policie** [86];

❑ **jednotka sboru dobrovolných hasičů obce** [87];

❑ **zařízení civilní ochrany** [88];

❑ **poradní a pracovní orgány:**

povodňová komise obce [89].

D. MOC SOUDNÍ

Ústavní soud (Brno) [90].

Nejvyšší soud (Brno) [91].

Nejvyšší správní soud (Brno) [92].

vrchní soudy (Praha, Olomouc) [93].

krajské soudy s pobočkami (Praha – městský soud a krajský soud, České Budějovice, Plzeň, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Brno, Ostrava) [94].

okresní soudy s pobočkami (sídlech okresů) [95].

E. NEVLÁDNÍ ORGANIZACE

Český červený kříž:

oblastní spolky ČK,

Vodní záchranná služba ČK (místní skupiny).

Horská služba (Praha, Frýdlant nad Ostravicí-Frýdlant, Bedřichov, Špindlerův Mlýn, Boží Dar, Deštné v Orlických horách, Železná Ruda-Špičák, Bělá pod Pradědem-Domašov):

– Beskydy, Jeseníky, Jizerské hory, Krkonoše, Krušné hory, Orlické hory, Šumava.

Speleologická záchranná služba [96].

Kynologická služba:

záchranné kynologické organizace:

- záchranné brigády kynologů,
- záchranné kynologické organizace.

Soukromé bezpečnostní služby [97].

Bezpečnostní komunita.

F. PRŮŘEZOVÉ ORGÁNY A SUBSYSTÉMY

orgány krizového řízení [98]:

❑ **vláda;**

❑ **ministerstva a jiné správní úřady:**

*pracoviště krizového řízení,
krizový štáb;*

❑ **Česká národní banka:**

krizový štáb;

❑ **orgány kraje a ostatní orgány s územní působností (včetně hl. m. Prahy):**

kraje:

- bezpečnostní rada kraje,
- krizový štáb,
- Hasičský záchranný sbor kraje,
- Policie ČR,

obce:

- bezpečnostní rada obce,
- krizový štáb obce.

speciální průřezový subsystém – integrovaný záchranný systém [99]:

❑ **základní složky integrovaného záchranného systému:**

Hasičský záchranný sbor České republiky,

zdravotnická záchranná služba,

Policie České republiky,

jednotky požární ochrany zařazené do plošného pokrytí krajů jednotkami požární ochrany;

❑ **ostatní složky integrovaného záchranného systému:**

síly a prostředky ozbrojených sil,

ostatní ozbrojené bezpečnostní sbory,

ostatní záchranné sbory,

orgány ochrany veřejného zdraví,

havarijní, pohotovostní, odborné a jiné služby,

zařízení civilní ochrany,

neziskové organizace a sdružení, jichž lze použít k záchranným pracím;

❑ **stálé orgány pro koordinaci integrovaného záchranného systému:**

operační a informační střediska integrovaného záchranného systému:

- operační a informační středisko GŠ HZS,
- operační střediska HZS krajů.

Již samotný přehled prvků bezpečnostního systému České republiky, bez jakékoli analýzy jejich funkcí, vnitřních vazeb a vazeb s okolím či analýzy systému řízení uplatňovaného v systému, dává do značné míry za pravdu kritikům, kteří považují bezpečnostní systém České republiky za příliš složitý a díky metodám, s jejichž použitím vznikl a dosud je rozvíjen, i za nevyvážený. Různorodá a komplikovaná je i gesce jednotlivých prvků a jejich funkcí včetně vazeb uvnitř systému i mimo něj.

Při posuzování bezpečnostního systému České republiky nelze dlouhodobě přehlížet fakt, že bezpečnostní systém, resp. mnohé jeho prvky, vznikaly postupně v kvalitativně naprosto odlišných společensko-politických a společensko-ekonomických podmínkách, a především v kvalitativně zcela odlišném bezpečnostním prostředí.

Pro detailnější posouzení bezpečnostního systému České republiky je předkládáný přehled zjevně jen omezeným zdrojem informací. Poskytuje totiž pouze statický obraz systému, zatímco rozhodujícím kritériem je jeho dynamické fungování. Až teprve zkoumání odezvy systému na vstupní situaci, kterou systémem produkuje na základě nastavených funkcí prvků systému a jejich vazeb, může poskytnout plastičtější obraz o chování systému a může tak poskytnout argumentaci pro hodnocení jeho funkčnosti jako celku včetně funkčnosti jeho jednotlivých prvků.

Obtížnost takového posouzení ale spočívá v tom, že počet možných vstupních situací je prakticky neomezený a zkoumat jej lze pouze parametrickou metodou, zjednodušením vstupů na typové situace. To zjevně není v možnostech článků tohoto typu, mohlo ale být (a patrně i mělo) ambicí týmu odpovědného za přípravu koncepce bezpečnostního systému České republiky.

Původní záměr vlády, vypracovat koncepci bezpečnostního systému České republiky, byl velmi prozíravý a přes očekávanou obtížnost a velký objem nutných prací včetně složitosti jejich koordinace, dával naději na dobrý výsledek. Přinejmenším se tak bezpečnostní systém mohl svými schopnostmi více přiblížit k aktuální poptávce po schopnostech, která nyní již musí být přirozeně výrazně odlišná od poptávky, jež odpovídala struktuře bezpečnostních hrozeb a vyhodnocených rizik v době vzniku jednotlivých prvků systému.

Dalším významným přínosem, jehož bylo možno dosáhnout, bylo zlepšení hospodárnosti – optimalizace nákladů na zajištění potřebných schopností, resp. maximalizace získaných schopností bezpečnostního systému za vynakládané finanční prostředky. V neposlední řadě bylo také možno nastavit pružnější mechanismy pro řízení dalšího rozvoje bezpečnostního systému tak, aby byl připraven lépe reagovat změnou svých schopností na dynamicky se vyvíjející společenskou poptávku, namísto setrvačné nabídky někdy jen málo potřebných schopností.

Lze očekávat, že odstoupení od záměru vypracovat koncepci bezpečnostního systému České republiky, ať již k němu vedly jakékoliv důvody, nebude definitivní. Mám za to, že když ne objektivní potřeba zajišťování bezpečnosti, tak hledání úspor ve veřejné správě nakonec povede k požadavku modernizovat a zefektivnit bezpečnostní systém a že koncepce bude muset být, dříve nebo později, vypracována.

Literatura:

Sbírka zákonů České republiky (ASPI)
www.vlada.cz.
www.parlament.cz.

Poznámky a odkazy:

- [1] *Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR.* Z hlediska funkcí bezpečnostního systému je PČR nadán některými konkrétními kompetencemi, např. podle čl. 43 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. rozhoduje o vyhlášení válečného stavu, nebo podle čl. 7 ústavního zákona č. 110/1998 Sb. může na návrh vlády vyhlásit stav ohrožení státu atd.
- [2] Z hlediska funkcí bezpečnostního systému je Senát PČR nadán některými konkrétními kompetencemi, např. podle čl. 11 ústavního zákona č. 110/1998 Sb. přísluší Senátu, v době kdy je PS PČR sněmovna rozpuštěna, rozhodnout o vyhlášení, prodloužení, či zrušení bezpečnostních stavů.
- [3] *Zákon č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu, Část čtvrtá – výbory, podvýbory, komise, stálé delegace, zastoupení.*
- [4] **Úplný přehled výborů** (stav k 1. 2. 2007): Organizační výbor; Mandátový a imunitní výbor; Ústavně-právní výbor; Výbor pro hospodářství, zemědělství a dopravu; Výbor pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí; Výbor pro vzdělání, vědu, kulturu, lidská práva a petice; Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost; Výbor pro záležitosti Evropské unie; Výbor pro zdravotnictví a sociální politiku.
- [5] **Úplný přehled komisí** (stav k 1. 2. 2007): Dočasná komise Senátu pro posouzení ústavnosti KSČM; Dočasná komise Senátu pro zjištění osob z politických důvodů zadržovaných, vězněných a jinak perzekuovaných běloruským režimem; Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí; Stálá komise Senátu pro ochranu soukromí; Stálá komise Senátu pro práci Kanceláře Senátu; Stálá komise Senátu pro rozvoj venkova; Stálá komise Senátu pro sdělovací prostředky; Stálá komise Senátu pro Ústavu ČR a parlamentní procedury; Volební komise.
- [6] **Úplný přehled stálých delegací** (stav k 1. 2. 2007): Stálá delegace Parlamentu ČR do Euro-středomořského parlamentního shromáždění; Stálá delegace Parlamentu ČR do meziparlamentní unie; Stálá delegace Parlamentu ČR do Parlamentního shromáždění NATO; Stálá delegace Parlamentu ČR do Parlamentního shromáždění OBSE; Stálá delegace Parlamentu ČR do parlamentního shromáždění Rady Evropy; Stálá delegace Parlamentu ČR do Středoevropské iniciativy; Stálá delegace Parlamentu ČR do ZEU – Prozatímního shromáždění pro evropskou bezpečnost a obranu.
- [7] Z hlediska funkcí bezpečnostního systému je PS nadána některými konkrétními kompetencemi, např. podle ústavního zákona č. 110/1998 Sb. může zrušit vládou vyhlášený nouzový stav.
- [8] *Zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, Část šestá – výbory, komise.*
- [9] **Úplný přehled výborů** (stav k 1. 2. 2007): Hospodářský výbor; Kontrolní výbor; Mandátový a imunitní výbor; Organizační výbor; Petiční výbor; Rozpočtový výbor; Ústavně právní výbor; Volební výbor; Výbor pro bezpečnost; Výbor pro evropské záležitosti; Výbor pro obranu; Výbor pro sociální politiku; Výbor pro veřejnou správu a regionální rozvoj; Výbor pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu; Výbor pro zdravotnictví; Výbor pro životní prostředí; Zahraniční výbor; Zemědělský výbor.
- [10] **Úplný přehled komisí** (stav k 1. 2. 2007): Stálá komise pro bankovníctví; Stálá komise pro kontrolu činnosti BIS; Stálá komise pro kontrolu činnosti NBÚ; Stálá komise pro kontrolu činnosti VZ; Stálá komise pro kontrolu použití operativní techniky Policie ČR; Stálá komise pro otázky Ústavy; Stálá komise pro práci Kanceláře PS; Stálá komise pro rodinu; Stálá komise pro rovné příležitosti; Stálá komise pro sdělovací prostředky; Stálá komise pro sledování procesu zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé StB; Volební komise.
- [11] **Úplný přehled delegací** (stav k 1. 2. 2007): Stálá delegace do Meziparlamentní unie; Stálá delegace do Parlamentního shromáždění NATO; Stálá delegace do Parlamentního shromáždění OBSE; Stálá delegace do Parlamentního shromáždění Rady Evropy; Stálá delegace do Shromáždění Západoevropské unie; Stálá delegace do Středoevropské iniciativy.
- [12] Z hlediska funkcí bezpečnostního systému je prezident republiky nadán některými konkrétními kompetencemi, např. podle čl. 63 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. je vrchním velitelem ozbrojených sil, nebo podle čl. 9 ústavního zákona č. 110/1998 Sb. má právo účastnit se schůzí BRS, vyžadovat od ní a jejich členů zprávy a projednávat s ní nebo s jejími členy otázky, které patří do jejich působnosti, ad.
- [13] *Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR.*
- [14] *Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR.*
- [15] *Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR (kompetenční zákon).*
- [16] **Úplný přehled ministerstev** (stav k 1. 2. 2007): Ministerstvo financí; Ministerstvo zahraničních věcí; Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy; Ministerstvo kultury; Ministerstvo práce a sociálních věcí; Ministerstvo zdravotnictví; Ministerstvo spravedlnosti; Ministerstvo vnitra; Ministerstvo průmyslu a obchodu; Ministerstvo pro místní rozvoj; Ministerstvo zemědělství; Ministerstvo obrany; Ministerstvo dopravy; Ministerstvo životního prostředí; Ministerstvo informatiky.
- [17] *Zákon č. 185/2004 Sb., o Celní správě ČR.*
- [18] *Zákon č. 531/1990 Sb., o územních finančních orgánech.*
- [19] Realizuje působnost ve smyslu zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech.
- [20] *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.*
- [21] *Zákon č. 2/1969 Sb., kompetenční zákon.*
- [22] *Vyhláška č. 102/1952 Úředního listu, o Státním ústavu pro kontrolu léčiv.*

- [23] *Zákon č. 258/2000 Sb.*, o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů.
- [24] *Vyhláška 434/1992 Sb.*, o zdravotnické záchranné službě.
- [25] *Zákon č. 283/1993 Sb.*, o státním zastupitelství.
- [26] V obvodu hl. m. Prahy vykonává působnost krajského státního zastupitelství Městské státní zastupitelství v Praze.
- [27] V obvodu hl. m. Prahy vykonávají působnost okresních státních zastupitelství obvodní státní zastupitelství, v obvodu města Brna vykonává působnost okresního státního zastupitelství Městské státní zastupitelství v Brně. *Vyhláška č. 564/2002 Sb.*, o stanovení území okresů ČR a obvodů hlavního města Prahy.
- [28] *Zákon č. 555/1992 Sb.*, o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky.
- [29] *Zákon č. 153/1994 Sb.*, o zpravodajských službách ČR – pro činnost Úřadu pro zahraniční styky a informace neexistuje speciální zákon, řídí se ustanoveními §§ 17 až 19 tohoto zákona, v nichž jsou vyjádřena Zvláštní ustanovení o Úřadu pro zahraniční styky a informace.
- [30] *Zákon č. 283/1991 Sb.*, o Policii České republiky, ve znění pozdějších změn.
- [31] K 1. 2. 2007 – Správy hl. m. Prahy a Jihočeského, Jihomoravského, Severočeského, Severomoravského, Středočeského, Východočeského a Západočeského kraje.
- [32] *Zákon č. 238/2000 Sb.*, o Hasičském záchranném sboru ČR a o změně některých zákonů.
- [33] *Zákon č. 239/2000 Sb.*, o integrovaném záchranném systému.
- [34] *Zákon č. 458/2000 Sb.*, o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů.
- [35] *Zákon č. 64/1986 Sb.*, o České obchodní inspekci.
- [36] *Zákon č. 539/1992 Sb.*, o puncovníctví a zkoušení drahých kovů (puncovní zákon).
- [37] *Zákon č. 166/1999 Sb.*, o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon).
- [38] *Zákon č. 146/2002 Sb.*, o Státní zemědělské a potravinářské inspekci a o změně některých souvisejících zákonů.
- [39] *Zákon č. 326/2004 Sb.*, o rostlinolékařské péči a o změně některých souvisejících zákonů.
- [40] *Zákon č. 154/2000 Sb.*, o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon).
- [41] *Zákon č. 147/2002 Sb.*, o Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském).
- [42] *Zákon č. 219/1999 Sb.*, o ozbrojených silách ČR.
- [43] *Zákon č. 124/1992 Sb.*, o Vojenské policii.
- [44] *Zákon č. 219/1999 Sb.*, o ozbrojených silách ČR.
- [45] *Zákon č. 153/1994 Sb.*, o zpravodajských službách ČR, *zákon č. 289/2005 Sb.*, o Vojenském zpravodajství.
- [46] *Zákon č. 61/2000 Sb.*, o námořní plavbě. Ministerstvo dopravy plní ve vztahu k mezinárodním smlouvám funkci Národního úřadu.
- [47] *Zákon č. 114/1995 Sb.*, o vnitrozemské plavbě.
- [48] *Zákon č. 282/1991 Sb.*, o České inspekci životního prostředí a její působnosti v ochraně lesa.
- [49] *Vládní nařízení č. 96/1953 Sb.*, o Hydrometeorologickém ústavu. Současného názvu Český hydrometeorologický ústav užívá od roku 1980.
- [50] **Úplný přehled ústředních orgánů státní správy v jejichž čele nestojí člen vlády** (stav k 1. 2. 2007): Český statistický úřad; Český úřad zeměměřický a katastrální; Český báňský úřad; Úřad průmyslového vlastnictví; Úřad pro ochranu hospodářské soutěže; Správa státních hmotných rezerv; Státní úřad pro jadernou bezpečnost; Komise pro cenné papíry; Národní bezpečnostní úřad; Energetický regulační úřad; Úřad vlády ČR; Český telekomunikační úřad.
- [51] *Zákon č. 61/1988 Sb.*, o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě.
- [52] *Vyhláška č. 447/2001 Sb.*, o báňské záchranné službě.
- [53] *Zákon č. 14/1993 Sb.*, o opatřeních na ochranu průmyslového vlastnictví.
- [54] *Zákon č. 97/1993 Sb.*, o působnosti Správy státních hmotných rezerv.
- [55] *Zákon č. 18/1997 Sb.*, o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon) a o změně a doplnění některých zákonů.
- [56] *Zákon č. 19/1997 Sb.*, o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní a o změně a doplnění zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- [57] *Zákon č. 412/2005 Sb.*, o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.
- [58] *Zákon č. 458/2000 Sb.*, o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů.
- [59] *Zákon č. 127/2005 Sb.*, o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích).

- [60] *Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě.*
- [61] *Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR.*
- [62] *Zřízení usnesením vlády č. 391/1998.*
- [63] *Zřízení usnesením vlády č. 391/1998.*
- [64] *Zřízení usnesením vlády č. 32/1999.*
- [65] *Zřízení usnesením vlády č. 423 + 9P/2000.*
- [66] *Zřízení usnesením vlády č. 33/1999.*
- [67] *Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon).*
- [68] Od vlády jsou odděleny, ale podle § 21 a ve smyslu § 20 kompetenčního zákona jsou vázány interními instrukcemi vlády. **Úplný přehled ústředních orgánů státní správy v jejichž čele nestojí člen vlády** (stav k 1. 2. 2007): Český statistický úřad; Český úřad zeměměřický a katastrální; Český báňský úřad; Úřad průmyslového vlastnictví; Úřad pro ochranu hospodářské soutěže; Správa státních hmotných rezerv; Státní úřad pro jadernou bezpečnost; Komise pro cenné papíry; Národní bezpečnostní úřad; Energetický regulační úřad; Úřad vlády ČR; Český telekomunikační úřad.
- [69] *Zákon č. 273/1996 Sb., o působnosti Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže.*
- [70] *Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky – ČNB je ústřední bankou státu. Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance – je veřejnoprávním subjektem; zákonem jsou jí svěřeny kompetence správního úřadu; převzala kompetence Komise pro cenné papíry.*
- [71] *Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky – NKÚ je nezávislým orgánem. Zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu.*
- [72] *Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů.*
- [73] *Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů.*
- [74] *Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv.*
- [75] *Zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze.*
- [76] *Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon).*
- [77] *Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii – úkoly obecní policie plní v hl. m. Praze městská policie.*
- [78] *Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení).*
- [79] *Vyhláška č. 434/1992 Sb., o zdravotnické záchranné službě.*
- [80] *Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.*
- [81] *Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon).*
- [82] *Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii. Úkoly obecní policie plní v obcích které jsou městy nebo statutárními městy městská policie.*
- [83] *Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně.*
- [84] *Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému.*
- [85] *Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon).*
- [86] *Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii. Úkoly obecní policie plní v obcích které jsou městy nebo statutárními městy městská policie.*
- [87] *Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně.*
- [88] *Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému.*
- [89] *Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon).*
- [90] *Ústavní zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.*
- [91] *Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích).*
- [92] *Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.*
- [93] *Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích).*
- [94] *Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích). V obvodu hl. m. Prahy vykonává působnost krajského soudu Městský soud v Praze.*
- [95] *Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích). V obvodu hl. m. Prahy vykonávají působnost okresních soudů obvodní soudy, v obvodu města Brna vykonává působnost okresního soudu Městský soud v Brně. Vyhláška č. 564/2002 Sb., o stanovení území okresů ČR a obvodů hlavního města Prahy.*
- [96] *Speleologická záchranná služba České speleologické společnosti byla zřízena v roce 1982 jako dobrovolná specializovaná složka České speleologické společnosti.*
- [97] *Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon).*
- [98] *Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).*
- [99] *Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému.*

Se vstupem České republiky do Evropské unie vzrostly jak požadavky na transparentnost, tak i účelnost, hospodárnost a efektivnost používání veřejných prostředků. Prosazení správné ekonomické praxe se týká i rezortu obrany, byť je tu již od roku 1994 takováto politika správné ekonomické praxe dávno prosazována. K její úplné realizaci však doposud nedošlo. Tento článek ukazuje, proč nebyla tato politika zcela úspěšná a co by mohlo přispět k jejímu většímu prosazení.

S počátkem existence České republiky, jejího Ministerstva obrany a vzniku Armády České republiky byla také definována politika správné ekonomické praxe. V tehdejšímu duchu byla tato politika chápána jako politika dosažení transparentní alokace veřejných prostředků a zajištění jejich účelného, hospodárného a efektivního používání. [1, 2] Z některých kontrolních zjištění *Nejvyššího kontrolního úřadu*, [3] zpráv interního auditu a také z diskuze ve *Vojenských rozhledech* [4, 5, 6, 7, 8] lze soudit, že realizace této politiky dosáhla jen částečného úspěchu. To potvrzují rovněž nedávná vystoupení ministrů obrany. [9, 10] V tomto příspěvku jsou analyzovány příčiny její omezené úspěšnosti a jsou navrhována opatření pro účinnější prosazení politiky správné ekonomické praxe v rezortu M0.

Ekonomické jednání a správná ekonomická praxe

Projevem způsobu myšlení jednotlivce je jeho jednání. Bavíme-li se o ekonomickém myšlení, je projevem takového myšlení ekonomické jednání a výsledkem ekonomického jednání jednotlivců je ekonomická praxe.

Samotné **ekonomické jednání můžeme chápat jako uskutečňování rozhodnutí týkající se tvorby a spotřeby zdrojů, vztažených k subjektu, který taková rozhodnutí činí**, přičemž kvalita takového jednání je měřitelná prostřednictvím ekonomických ukazatelů.

V ekonomickém chápání může být ekonomické jednání vztaženo buď k potřebám jednotlivce jako **domácnosti**, nebo k potřebám instituce. Zde se rozlišují **firmy a stát** (vláda). [11] Kvalitu ekonomického jednání u firem lze měřit např. pomocí ukazatelů finanční analýzy. [12] U státu by měla být měřena pomocí ukazatelů účelnosti, hospodárnosti a efektivnosti používání veřejných prostředků, jak to skrytě předpokládá zákon č. 320/2001 Sb., ... (tzv. *zákon o finanční kontrole*).

Kategorie firem je tvořena fyzickými osobami, které se označují jako podnikatelé, živnostníci, apod., a právnickými osobami. Ty vykonávají svou činnost buď za účelem dosažení zisku, nebo s cílem dosažení jiných účelů, např. za účelem uspokojování potřeb osob, které mají v právnické osobě členský podíl (družstvo), poskytování veřejných statků nebo služeb nebo podpory při jejich poskytování (obecně prospěšné společnosti, státní podniky, příspěvkové organizace) atd. [13]

Nositelem ekonomického jednání a správné ekonomické praxe jsou ve firmách jejich vlastníci nebo osoby najaté vlastníky – manažeři.

Na rozdíl od produkčně orientovaných firem **je stát mocenskou institucí**. Na svém území vykonává státní správu vůči svému obyvatelstvu, zajišťuje bezpečnost svého teritoria (státního území), výkon práva a spravedlnosti a poskytuje fyzickým a právnickým osobám veřejné statky. Nositeli ekonomického jednání ve státě jsou:

- ❑ ústavní činitelé s pravomocí rozhodovat o alokaci zdrojů a kvalitě této alokace (poslanci, členové vlády),
- ❑ úředníci jmenovaní výkonnou mocí disponující přenesenými pravomocemi správců rozpočtových kapitol (náměstci),
- ❑ zaměstnanci v pracovním nebo služební poměru vůči státu, kteří jsou odpovědní za účelné, hospodárné a efektivní používání veřejných prostředků, tj. majetku státu nebo veřejných výdajů.

Poslední zmíněná kategorie je tvořena osobami připravujícími podklady pro alokaci veřejných prostředků v rámci jednotlivých rezortů a organizačních prvků vytvářejících tento rezort a vedoucími zaměstnanci přijímajícími rozhodnutí takové alokaci. Tyto osoby představují z hlediska prosazení a udržení správné ekonomické praxe **klíčový personál**, protože výsledná kvalita ekonomické praxe v rezortech je určena ekonomickým jednáním klíčového personálu. V rezortu MO do kategorie klíčového personálu patří zejména důstojníci v řídicích funkcích velitelů útvarů, náčelníků a ředitelů vojenských zařízení a všechny osoby v jejich podřízenosti připravující podklady pro alokační rozhodnutí.

Aby klíčový personál byl schopen činit rozhodnutí, která budou odpovídat správné ekonomické praxi, musí mít odpovídající kvalifikaci. Jejím základem je znalost normativní informace o tom, co se považuje za správnou a nesprávnou ekonomickou praxi (teorie), a vlastní zkušenost (praxe). Odhlédneme-li od možnosti, že teorie může někdy (nesprávně) praxi sloužit jako dáblův advokát, je třeba za problémem účinného prosazení politiky správné ekonomické praxe vidět buď nerespektování teorie, nebo nedostatečnou schopnost nositelů správné ekonomické praxe takové jednání v systému prosadit a rozšířit. Ve druhém případě není uvnitř instituce generován dostatek jejich nositelů, nejsou dosazováni na klíčové řídicí pozice a nejsou vytvořeny podmínky pro rozšiřování a užívání znalosti o tom, co je v rezortu MO správná ekonomická praxe.

Politika správné ekonomické praxe a problém jejího prosazení

Politika správné ekonomické praxe nebývá u firem formulována explicitně. Předpokládá se, že management nejedná v rozporu se zájmy vlastníků, protože je existenčně zainteresován na výsledcích firmy a v nich se odráží kvalita ekonomického jednání managementu. Existence státu a jeho institucí však není nijak spojena s kvalitou ekonomického jednání klíčového personálu. To vytváří potřebu formulovat politiku správné ekonomické praxe jako souhrnu opatření přispívajících k tomu, že bude dosaženo stanovených ekonomických ukazatelů účelnosti, hospodárnosti a efektivnosti použití veřejných prostředků.

Politika správné ekonomické praxe v sobě kombinuje opatření normativní, restriktivní a motivační povahy. Základním normativním opatřením je vytvoření legislativního rámce v podobě soustavy interních normativních aktů určujícím správné zásady a postupy vedoucí k dosažení správné ekonomické praxe. Základním restriktivním opatřením je vytvoření kontrolního systému postihujícího jednání proti interním normativním aktům a vyšším právním normám. Základním motivačním opatřením je vytvoření prostředí, které bude odměňovat správnou a trestat nesprávnou ekonomickou praxi.

Všechny tři komponenty definované politiky správné ekonomické praxe by měly přispívat k tomu, že osoby z řad klíčového personálu budou správnou ekonomickou praxi přijímat jako hodnotu, podle níž se rozhodli řídit svá rozhodnutí. Cílem politiky správné ekonomické praxe v rezortu MO by tak mělo být dosažení stavu, kdy klíčový personál bude jednat obdobně jako management firmy.

Ohlédneme-li se zpátky do historie rezortu MO, pak tu vždy existovala silná normativní a restriktivní komponenta politiky správné ekonomické praxe. Autoři této politiky však podcenili a stále podceňují její **motivační komponentu**. To vyplývá z faktu, že problém prosazení politik formulovaných vrcholovým managementem MO je stále spíše chápán z pohledu stanovení systémových pravidel (rozkazy, metodické pokyny, odborná nařízení atd.) a kontroly jejich dodržování, nikoliv jako **proces dosažení určité kvality a jejího dlouhodobého udržení**. Nositelem znalostí o tom, jak této kvality dosáhnout a udržet, je právě personál. V této souvislosti je logické, že výběr personálu do klíčových pozic je prováděn s cílem zajistit (konzervovat) dosaženou kvalitu nebo jako výraz prosazování stanovené politiky, která má vést ke změně kvalit.

Je-li cílem politiky změna vnějšího projevu daného společenského systému, je třeba nejdříve změnit chování osob, jež tento projev vytvářejí. K takové změně v případě prosazení správné ekonomické praxe je třeba vytvořit odpovídající prostředí, které povede právě k tomu, že buď většina klíčového personálu přijme hodnoty politiky za své, nebo že dojde k obměně klíčového personálu za osoby již vyznávající tyto hodnoty.

Zásadní roli zde hraje příprava personálu v podobě jeho vzdělávání. Zde lze na klíčový personál působit vzdělávací kampaní v podobě různých ekonomických kurzů. Absolvování kurzu však neznámá, že se jedinec ztotožní s příslušnými hodnotami. Navíc rizikem je také fluktuace personálu. Nositel příslušné znalosti získané vzděláváním se může rozhodnout opustit svého zaměstnavatele, který investoval do jeho vzdělání, a využít této znalosti jinde. Aby se znalost udržela v instituci, mělo by být poskytnutí vzdělávací aktivity spojeno s perspektivou udržení nositele této investice uvnitř instituce. Tato perspektiva je u vojáků z povolání určována délkou závazku a zatížením vojáka náhradami nákladů za poskytnutou vzdělávací aktivitu, jejichž výše omezuje možnost okamžitého opuštění služebního závazku.

Trvalejšího úspěchu při prosazování politiky správné ekonomické praxe lze dosáhnout pouze obměnou personálu, a to především na vedoucích pozicích. V tomto ohledu je však situace státních institucí oproti firmám komplikovaná. Firmy jsou schopné zajistit obměnu personálu, a to i vedoucích zaměstnanců, takřka výhradně s pomocí trhu práce. To u institucí, jako jsou ozbrojené síly, není možné. Tradičně je tu uplatňován princip seniority, tzn. do vedoucích funkcí je výběr prováděn zásadně ze vnitř ozbrojených sil, a to z kandidátů splňující kritérium délky praxe, dosažené hodnosti, odbornosti atd. Tím se výrazně zužují možnosti pro rychlou obměnu personálu a do úvahy připadá pouze jeho postupná obměna.

Možnosti prosazení správné ekonomické praxe v rezortu obrany

Je jasné, že podstatný vliv na dosažení cílů politiky správné ekonomické praxe mají pravidla pro řízení kariér omezující únik nositelů správné ekonomické praxe mimo rezort obrany. To předurčuje případné zacílení vzdělávací kampaně. Otázkou je, při jakém podílu ekonomicky vzdělaného personálu lze uvažovat o tom, že politika správné ekonomické praxe přinese trvalé zlepšení kvalit ekonomického jednání v rezortu obrany a jaká opatření by měla být

realizována v rezortu MO s cílem prosazení správné ekonomické praxe. Dostatek empirie nám v tomto směru nabízí německý příklad.

Rezort obrany SRN prošel bouřlivým rozvojem ekonomického vzdělávání na počátku 70. let 20. století, kdy z popudu tehdejšího spolkového ministra obrany Helmuta Schmidta byl institucionalizován rezortní vzdělávací systém. [14, 15] Sám Schmidt byl původní profesí ekonom, a to přispělo k tomu, že ekonomické vzdělávání orientované na správnou ekonomickou praxi v ozbrojených silách se etablovalo zejména na nově zřízených odvětvových vysokoškolských zařízeních (Univerzita Bundeswehru v Mnichově a Hamburku) [16] a mohlo být započato s vnitřní obměnou klíčového personálu respektující tradiční princip seniority.

Podle Ulfa von Krauseho bylo možno zásadní pokrok v ekonomickém chování Bundeswehru spatřit až na přelomu 90. let 20. století. Von Krause považuje za uspokojivý stav pro udržení a rozvoj správné ekonomické praxe, když alespoň 1/3 osob, které provádějí nějaká ekonomická rozhodnutí, absolvovala adekvátní ekonomické vzdělávání. Takto např. bylo v roce 1999 27,5 % důstojníků z *Úřadu zabezpečení* (Logistikamt der Bundeswehres) absolventy nějaké formy ekonomicko-manažerského vzdělávání. Šlo buď o vysokoškolské studium, nebo vyšší odborného studium (Fachhochschulestudium). V roce 1998 nastupovalo do kurzů generálního štábu již 31,7 % jejich frekventantů s diplomem o absolvování ekonomicko-manažerského vysokoškolského studia, když v roce 1979 to bylo jen 5,3 %. [17] Výsledkem těchto změn v kvalifikační struktuře personálu důstojnického sboru, jejichž účinek je navíc podpořen snižováním obranného rozpočtu SRN, je ve SRN proces označovaný jako **ekonomizace ozbrojených sil**. [18]

Tato empirická pozorování staví před realizátory politiky správné ekonomické praxe v rezortu MO dilema volby prostředků pro rychlé vytvoření „organizační kultury“ podporující správnou ekonomickou praxi. Díky opožděné transformaci vojenského vysokého školství není jejich situace jednoduchá. Vztaheno k faktu, že historicky politiku správné ekonomické praxe prosazovali vždy příslušníci finančně ekonomické služby (ČVO 950-954) a jejich vzdělávání lze proto považovat za základ pro případnou konstrukci soustavy vzdělávacích aktivit s ekonomickým zaměřením, [19] pak je třeba konstatovat, že tato skupina odborností v roce 1999 tvořila jen 1,5 % celkových počtů vojáků z povolání a podíl těchto ČVO byl mezi důstojníky jen 2,64 %. To je dost málo na prosazení hodnot politiky správné ekonomické praxe zevnitř.

Započteme-li mezi nositele ekonomického vzdělání v roce 1999 také službu PHM, proviantní službu, výstrojní službu a logistiku, zvýší se tento podíl na 13 % celkového počtu vojáků z povolání a na 13,2 % důstojníků. Tyto údaje je však třeba brát s rezervou, protože neukazují, kolik absolventů prošlo ekonomicko-manažerským vzděláváním po transformaci národního hospodářství ČR. Navíc vysokoškolské vzdělávání těchto odborníků je svým obsahem zatím spíše uzpůsobeno pro potřeby modelu celoživotního zaměstnávání v ozbrojených silách než pro model časově omezeného kontraktu vojáka z povolání. [20, 21]

I přes nepříznivý výchozí stav se nabízí tři opatření, která by zvýšila naději na zrychlení tempa prosazení politiky správné ekonomické praxe v rezortu MO. Jejich společným jmenovatelem je pokračování v reformě způsobu vysokoškolské přípravy vojáků z povolání, protože problém rezortu MO při prosazování správné ekonomické praxe je v přípravě personálu. Je třeba přistoupit k realizaci těchto opatření:

1. **Reformovat studijní programy Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany (FEM)**. Systém přípravy po jednotlivých modulech odpovídajících číslům vojenských odborností sleduje specializační vzdělávání, jež je adekvátní velikosti

ozbrojených sil před rokem 1990. Setrvávání na tomto modelu oslabuje cíl stanovený reformou ozbrojených sil ČR, a to je vysokoškolská příprava vojáků z povolání především na druhou kariéru. Specializaci dostávají dnes absolventi studijních modulů až v aplikačních kurzech, a to podle možností ozbrojených sil absorbovat tyto absolventy. Studium by nemělo být modulární, ale pouze oborové. Základ odborné specializace by studenti mohli dostat v rámci povinně volitelných a volitelných předmětů.

2. **Urychlit zavedení kreditního systému podle zásad ECTS** (European Credit Transfer System) na Univerzitě obrany a uzpůsobit studijní plány tak, aby studenti nestudující studijní program ekonomika a management měli možnost vybrat si povinně volitelné nebo volitelné předměty z tohoto programu, které budou považovat za výhodné pro jejich vojenskou kariéru a případně civilní kariéru po skončení služebního poměru vojáka z povolání.
3. Nespoléhat v ekonomicko-manažerském vzdělávání personálu ozbrojených sil pouze rezortní vzdělávací zařízení, ale **otevřít se nabídce vzdělávacích aktivit** také ze strany jiných vysokých škol. Omezení monopolu Univerzity obrany by mělo absolventům takového vzdělávání dát možnost srovnávat jeho kvalitu a zároveň lze takto překonat určité zažitě stereotypy, které jsou někdy ve studentech upevňovány právě na vojenských školách. Výborným příkladem přínosné vzdělávací aktivity, který přináší zlepšení fungování programového plánování v rezortu MO, je kurz *Reforma veřejných financí a obrana II*, který zajišťuje VŠE v Praze.

Závěr

Achillovou patou prosazování politiky správné ekonomické praxe v rezortu MO je nedostatek klíčového personálu, který by byl schopen správnou ekonomickou praxi udržovat. V tomto směru je třeba, aby úsilí při jejím prosazení soustřeďovalo na jeho přípravu. K tomu by mohly prospět opatření reformující vysokoškolskou přípravu vojáků z povolání v podobě zmenšení počtu studijních modulů na FEM, uvolnění struktury studijních plánů na Univerzitě obrany ve prospěch povinně volitelných a volitelných předmětů a vystavení Univerzity obrany větší konkurenci v oblasti vzdělávacích aktivit s ekonomicko-manažerských zaměřením. Je otázkou, zda lze takovéto změny prosadit cestou akademické samosprávy. Kapři si totiž rybník jen zřídka vypustí sami.

Použitá literatura:

- [1] PALEČEK Jaroslav. Ekonomické zabezpečení v Armádě České republiky. *Vojenské rozhledy*. 1993, roč. 2, č. 6. s. 35-39.
- [2] PALEČEK Jaroslav. Zprůhlednění finančních zdrojů obrany. *Vojenské rozhledy*. 1996, roč. 5, č. 6. s. 25-30.
- [3] *Věstník NKÚ*. 1993-2006. Praha: NKÚ. [<http://www.nku.cz/pages/cs/publikace/vestnik-nku.htm>].
- [4] PERNICA Bohuslav. Systém plánování, programování, rozpočtování a plýtvání? (1996-2003) *Vojenské rozhledy*, 2004, roč. 13, č. 4, s. 63-70.
- [5] DUŠEK Jiří. V plánování a rozpočtování v rezortu MO se nedá improvizovat! *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14, č. 2, s. 53-58.
- [6] PERNICA Bohuslav. Systém plánování, programování, rozpočtování (a mlácení prázdné slámy). *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14, č. 4, s. 62-68.
- [7] DUŠEK Jiří. Finanční management (Realita bez podsouvání). *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 67-73.
- [8] PERNICA Bohuslav. Systém plánování, programování a rozpočtování – od rétoriky do reality! *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 4, s. 41-47.

- [9] Deset dnů ministrem. [rozhovor s ministrem obrany J. Šedivým] *A-report*. 2006, č. 20, s. 6-8.
- [10] *Projev ministryně obrany ČR* [<http://www.army.cz/files/8556/hodnoceni.pdf>].
- [11] SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. 1. vyd. – dotisk. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0192-4.
- [12] KRAFTOVÁ, I. *Finanční analýza municipální firmy*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-778-2.
- [13] PERNICA Bohuslav. Problém privatizace vojenských činností a veřejného podnikání v odvětví obrany. *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 32-39.
- [14] GERBER, J. *Ökonomie und Streitkräfte*. In MEYERS, R. *Beiträge zur Praxis Alternativen Verteidigung*. 1. Aufl. Münster: Lit, 1989. ISBN 3-88660-546-9. S. 186-203.
- [15] GERBER, J. *Betriebswirtschaftslehre und Bundeswehr – Erlebnisse und Einsichten aus 30 Jahren*. In MEYERS, R. *Beiträge zur Praxis Alternativen Verteidigung*. 1. Aufl. Münster: Lit, 1989. ISBN 3-88660-546-9. S. 150-185.
- [16] SCHMIDT, H. *Na společné cestě. Vzpomínky a úvahy*. 1. vyd. Praha: Pragma, 1997. ISBN 80-7205-484-8.
- [17] von KRAUSE, U. Der Schub der 90er Jahre für betriebswirtschaftliches Denken in der Bundeswehr. In SCHÖNHERR, S. *Streitkräfte, Ökonomie und Europäische Sicherheit*. 1. Aufl. Dachau: Gesellschaft für Militärökonomie, 1999. ISBN 3-925042-13-X. S. 169-184.
- [18] GAUSE, C. *Die Ökonomisierung der Bundeswehr*. 1. Aufl. Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag, 2004. ISBN 3-8244-4583-2.
- [19] PERNICA, B. Vztah ekonomického vzdělávání vojenských ekonomických specialistů a vyšších důstojníků – velitelů vojenských součástí (možné směry vývoje). In *Vrcholové vzdělávání vojenských profesionálů*. Brno: Vojenská akademie, 1999, s. 141-147.
- [20] PERNICA, B. Boloňský proces a formování studijních programů pro přípravu vojenského profesionálního personálu. – problém nejen České republiky. In *Nové trendy ve vzdělávání manažerův* (odborný seminář). 1. vyd. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2006. ISBN 80-8040-295-7, s. 17-22.
- [21] PERNICA, B. Podíl Fakulty ekonomiky a managementu na současném stavu zajišťování hospodárnosti a efektivnosti používání veřejných prostředků. In *Teoretická a metodologická východiska odpovědnosti za náklady a výkony v podmínkách ozbrojených síl*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, 2006. ISBN 80-7231-172-1. s. 104-107.

Klasická válka se vede mezi stranami. Vojáci musejí chránit sami sebe a civilisty své vlastní strany a je tu také snaha co nejvíce omezit civilní ztráty na straně druhé. Důraz kladený na palebnou sílu a technologie s sebou nicméně často nese těžké ztráty na životech, zejména v řadách nepřátelských vojáků, ale také civilistů. V operacích k zajištění lidské bezpečnosti nemohou být životy těch, kdo zasahují, chráněny více než životy ostatních. Jejich cílem by měla být ochrana lidí a minimalizace všech ztrát. Tento přístup má blíže k tradičnímu pojetí úlohy policisty, který nasazuje život k záchraně ostatních, i když je v krajním případě připraven zabít, tak jako by toho měl být schopný i síly prosazující lidskou bezpečnost. ...

Z námi nastíněného přístupu nevyplývá, že je třeba se použít síly za každou cenu vyhýbat. Nic by nemělo být na újmu nezadatelnému právu každého na sebeobranu. Pokud někdo vyhrožuje násilím, může voják reagovat adekvátně této hrozbě, ať už bylo použítí síly oficiálně schváleno podle Hlavy VI nebo Hlavy VII Charty OSN.

Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
 (předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
 Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

Ambicí EU a hlavním cílem rozvoje tzv. evropské bezpečnostní a obranné politiky (ESDP - European Security and Defence Policy) je dosáhnout schopnosti rychle reagovat na vznikající krizové situace. Rozvoj vojenskoprůmyslového komplexu a nepřetržitě rostoucí vojenský potenciál umožňují EU sehrávat stále větší úlohu při řešení krizových situací, v poskytování humanitárních pomoci, v podpoře udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. V neposlední řadě umožňují poskytovat pomoc úsilí Spojených národů při naplňování Charty OSN. Naplňování těchto cílů je nejenom ambicí, ale také povinností EU.

Jedním z prostředků naplnění těchto ambicí a povinností EU jsou operační svazky Battle Groups, jež jsou prezentovány jako nový přístup k vytváření sil a zkvalitňování schopností rychlé reakce EU. Cílem jejich výstavby je poskytnout EU větší operační pružnost při naplňování žádosti OSN o poskytnutí pomoci (ve specifických případech vést operace výlučně na vlastní odpovědnost), zvláště při vedení operací v zemích s nestabilními režimy na africkém kontinentu. Operace Artemis, která byla vedena v letních měsících roku 2003 na území Demokratické republiky Kongo (třetí největší stát v Africe), se stala do jisté míry modelem pro vytváření operačních svazků Battle Groups. Zkušenosti a poznatky z operace Artemis je možno plnohodnotně využít i při výstavbě a přípravě EU BATTLE GROUP CZE/SVK.

Úvod

Druhá vojenská a první samostatná operace EU – operace Artemis – byla zahájena dne 12. června 2003 v prostoru města Bunia v Demokratické republice Kongo. K provedení této operace EU nedisponovala žádnými zdroji, prostředky a schopnosti NATO. EU zahájila operaci na základě žádosti generálního tajemníka OSN Kofiho Annana o poskytnutí vojenské pomoci mírovým silám OSN. Po stažení mírových jednotek OSN z oblasti města Bunia došlo k prudkému nárůstu zločinnosti a zvýšení intenzity bojů, což mělo za následek smrt mnoha civilních obyvatel. Prvotním cílem operace Artemis bylo stabilizovat bezpečnostní situaci a umožnit, aby se mírový proces pohnul směrem kupředu. Obsahem tohoto cíle byla ochrana obyvatelstva města Bunia a zajištění bezpečného provozu místního letiště. Operace proběhla úspěšně a byla oficiálně ukončena dne 15. září 2003, kdy v této krizové oblasti došlo k posílení mírových sil OSN MONUC (Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo). Operace Artemis byla, v kontextu společné platformy EU deklarované dne 8. května 2003, pouze jedním z projevů vynakládaného úsilí na upevnění celkového mírového procesu v Demokratické republice Kongo a v oblasti Velkých jezer. Operace Artemis ukázala, že evropská bezpečnostní a obranná politika (ESDP) může být využita k podpoře širších cílů jiných mezinárodních organizací. V tomto případě vojenská intervence EU zajistila podporu úsilí OSN vyřešit dlouhodobý konflikt, který zachvátil oblast rovníkové Afriky.

Průběh operace Artemis

Dočasné pohotovostní mnohonárodní síly (IEMF - Interim Emergency Multinational Force) vyslané do operace Artemis působily ve městě Bunia, ve východní oblasti Demokratické republiky Kongo (DRC) v době od **6. června 2003 do 7. září 2003**.

Jak již bylo napsáno, jednotky IEMF byly vyslány do této oblasti na základě žádosti generálního tajemníka OSN o pomoc při řešení složité bezpečnostní a humanitární krize, která vznikla začátkem měsíce května 2003 v regionu Ituri po stažení jednotek ugandské armády, které v tomto regionu v podstatě vykonávaly státní správu. V dubnu 2003 došlo ke zřízení dlouho očekávané prozatímní správy regionu Ituri (IIA - Ituri Interim Administration), což otevřelo cestu ke stažení ugandských sil z tohoto regionu. Bohužel, po odchodu ugandských sil dne 6. května 2003 došlo ke vzniku bezpečnostního vakua. Vedení mise OSN MONUC působící v Demokratické republice Kongo (DRC) bylo pod tlakem událostí a vývoje situace donuceno přijmout rozhodnutí o vyslání praporu uruguayských ozbrojených sil (URBATT - Uruguay Battalion) čítající 700 vojáků do hlavního města regionu Bunia. Úkolem praporu bylo poskytnout nezbytnou ochranu pracovníkům OSN, kteří zajišťovali upevňování mírového procesu, který MONUC v předchozím období tak pracně zprostředkoval. Mise OSN MONUC však neměla patřičný mandát ani dostatek sil a prostředků k zajištění bezpečnosti a pořádku v této oblasti, a navzdory vyslání své operační zálohy URBATT do města Bunia nebyla schopna mocensky vzniklé bezpečnostní vakuum vyplnit. Region se opět ocitl ve vlně násilí a generální tajemník OSN byl nucen požádat Radu bezpečnosti OSN o vyslání dočasných pohotovostních mnohonárodních sil s úkolem stabilizovat situaci a to až do příchodu sil OSN v měsíci září 2003.

Nasazení URBATT v této situaci a za těchto podmínek bylo jediným možným a správným řešením, navzdory faktu, že URBATT byl v podstatě schopen plnit pouze statické úkoly ochrany a nebyl dostatečně připraven, vycvičen a vybaven pro náročné bojové nasazení, které situace ve městě Bunia tak naléhavě vyžadovala. Od samotného počátku bylo jasné, že URBATT není schopen učinit žádná jiná opatření, než poskytnout ochranu příslušníkům mise OSN MONUC, pracovníkům mezinárodních organizací a civilnímu obyvatelstvu, které již počalo hledat útočiště před hrozícím nebezpečím u jednotek OSN.

Provincie Ituri byla po léta zmítána ozbrojeným konfliktem, tím jak boje mezi ozbrojenými milicemi (organizovanými na etnických základech) byly podněcovány intervencemi sousedních zemí RWANDOU a UGANDOU. Poté co dne 6. května 2003 poslední ugandská jednotka opustila město Bunia, milice složená z příslušníků kmene Lendu a „Jednota konžských vlastenců“ (UPC - Union of Congolese Patriots) představovaná převážně příslušníky kmene Hema, se pokusily formou ozbrojeného boje mezi sebou převzít vládu nad městem.

V důsledku toho oblastí mimo dosah kontroly jednotek mise OSN MONUC zcela ovládli ozbrojenci těchto vzájemně soupeřících bojových uskupení. Ozbrojené útoky a násilí vůči civilnímu obyvatelstvu páchané pod záminkou snížení akceschopnosti protivníka učinilo poskytování jakékoliv pomoci strádajícímu obyvatelstvu ze strany humanitárních pracovníků krajně nemožným. V důsledku vývoje situace byly humanitární a nevládní organizace v podstatě nuceny zanechat své činnosti a zcela opustit oblast města Bunia. Situace se vyhroutil do té míry, že město Bunia bylo zcela pohlaceno bezuzdným násilím, vymykajícím se jakékoliv kontrole. Velitelství 2. sektoru mírových sil MONUC a jeho příslušníci se stali terčem přímých útoků členů militantních skupin.

V průběhu ozbrojených srážek o získání nadvlády nad městem opustily tisíce civilních obyvatel ve spěchu své domovy. Uprchlíci před násilím hledali ve zmatku ochranu u velitelství 2.

sektoru mírových sil MONUC (**6000 uprchlíků**) a u letecké základny – místa dislokace URBATT (**10 000 uprchlíků**). Dne 13. května 2003 došlo ve městě Mongbwalu k brutální vraždě dvou vojenských pozorovatelů OSN. V této situaci se okamžitá vojenská intervence – s cílem zajistit naplnění základních požadavků bezpečnosti pro činnost příslušníků mírových sil MONUC a zabezpečení poskytování humanitární pomoci – stala nezbytnou.

Na základě analýzy a zhodnocení vývoje situace předložila sekce řízení mírových operací OSN (DPKO - Desk Peacekeeping Operations) generálnímu tajemníkovi OSN návrh, aby Radě bezpečnosti OSN podal žádost o poskytnutí naléhavé pomoci a nastolení rozsáhlých bezpečnostních opatření ve městě Bunia. V dopise z 15. května 2003 adresovaném předsedovi Rady bezpečnosti generální tajemník OSN žádá o **„rychlé vyslání mnohonárodních, vysoce připravených, dobře vyzbrojených a technicky vybavených vojenských sil, pod vedením jednoho z členských států RB OSN do prostoru města Bunia, s úkolem zajistit ochranu letiště a dalších životně důležitých objektů a zařízení ve městě a dále zajistit bezpečnost civilního obyvatelstva“**.

Tento dopis byl doprovázen návrhem vytvořit silnou vojenskou přítomnost OSN v regionu Ituri. Ve svém druhém mimořádném hlášení o činnosti mise OSN MONUC v Demokratické republice Kongo z 27. května 2003, zaslaném RB OSN, poukazuje generální tajemník OSN na nestabilitu situace a krajní bezvládí, které panuje v regionu Ituri. Dále zdůrazňuje, že tento neblahý vývoj hrozí zhatit celkový mírový proces vedený na celonárodní úrovni. Generální tajemník OSN nastiňuje záměr – pouze pro oblast Ituri – vytvořit jednotku mírových sil mise OSN MONUC v síle brigády.

Vzhledem k tomu, že nasazení tak velkých sil nebylo možné z časových a organizačních důvodů uskutečnit dříve než koncem měsíce července 2003, dochází nadále v tomto velmi nestabilním regionu východního Konga k rozšiřování nebezpečného mocenského vakua. V důsledku toho generální tajemník OSN opětovně přednáší svůj návrh uvedený již v dopise z 15. května 2003 a vyzývá RB OSN, aby s odvoláním na článek VII Charty OSN schválila okamžité, byť jen dočasné, nasazení vysoce připravených, vycvičených, dobře vyzbrojených a technicky vybavených ozbrojených sil do oblasti města Bunia pod vedením některého z členských států RB OSN.

Generální tajemník OSN spolu se svým náměstkem pro vedení mírových operací mezitím přímo kontaktoval hlavní představitele členských států RB OSN s cílem zjistit stupeň ochoty převzít vedoucí roli při vyslání požadovaných pohotovostních ozbrojených sil do oblasti Bunia. V průběhu víkendu 10.-11. května 2003 generální tajemník OSN přímo oslovil francouzského prezidenta Jacquesa Chiraca, který vyjádřil ochotu Francie vyslat ozbrojené síly do oblasti města Bunia.

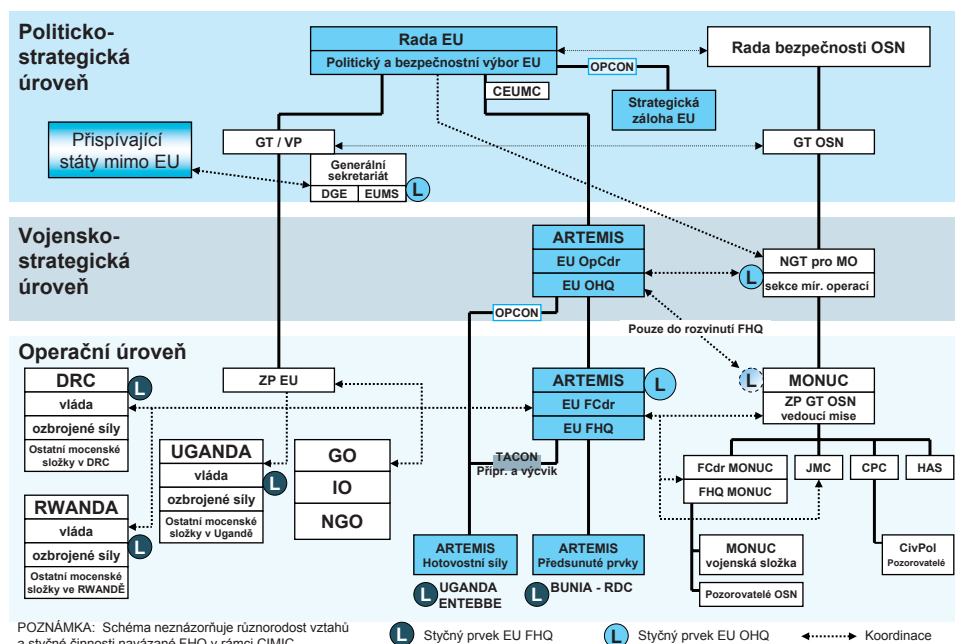
Na základě písemné žádosti generálního tajemníka OSN adresované prezidentu Francie Jacquesu Chiracovi vyjádřila francouzská vláda ochotu vyslat své ozbrojené síly do prostoru Bunia. Dne 30. května 2003 schválila Rada bezpečnosti OSN rezoluci č. 1484 pro nasazení dočasných pohotovostních sil IEMF do stabilizační operace s termínem jejího ukončení dne 1. září 2003. Úkolem operace bylo přispívat ke stabilizaci bezpečnostních podmínek a zlepšení humanitární situace v prostoru Bunia, zajistit ochranu letiště a dočasně uprchlých osob umístěných v táborech v prostoru Bunia a v případě nutnosti, jestliže to bude situace vyžadovat, poskytnout ochranu civilnímu obyvatelstvu a humanitárním pracovníkům přítomným ve městě.

Kladná odpověď francouzské vlády na žádost generálního tajemníka OSN o poskytnutí pomoci otevřela cestu pro zahájení první samostatné vojenské operace Evropské unie vedené

mimo území evropského kontinentu pod kódovým označením „Operace Artemis“. Zpočátku bylo zcela nejisté, zda IEMF nabudou formy vojenské operace EU. Avšak poté, co byl generální tajemník a vysoký komisař EU Radou EU požádán o předložení plánu provedení operace, schválila Rada EU dne 4. června 2003 společnou akci rady EU. [1] Tím byl vytvořen základ pro provedení vojenské operace EU v Demokratické republice Kongo (viz obr. 1).

V dalším běhu událostí na základě kontaktů mezi generálním tajemníkem OSN a generálním tajemníkem a vysokým komisařem EU byla původní myšlenka nasazení mnohonárodních sil vedených Francií rozvinuta do konečné podoby operace pod vedením EU. Takto se zrodila základní idea provést první samostatnou vojenskou operaci EU pod vedením Francie jako nosné země a současně hlavního přispěvatele vojenských schopností, sil a prostředků.

Francie se stala nosnou zemí a hlavním přispěvatelem vojenských sil a prostředků pro pohotovostní jednotky IEMF. Tyto síly dále zahrnovaly menší kontingenty ozbrojených sil jak členských zemí EU, tak zemí, které členy EU nejsou: **Rakousko, Belgie, Brazílie, Kanada, Kypr, Německo, Řecko, Maďarsko, Irsko, Itálie, Holandsko, Portugalsko, Jižní Afrika, Španělsko, Švédsko a Velká Británie**. Navíc Francie, Velká Británie a Švédsko poskytly bojové jednotky. Belgie a Německo spolu s nečleny EU Kanadou, Jihoafrickou republikou a Brazílií poskytly jednotky bojového zabezpečení.

Obr. 1: Úrovně velení a koordinace v operaci Artemis (použité zkratky na konci článku)

Vzhledem k tomu, že se jednalo o vojenskou krizovou operaci, nebyly na operaci Artemis vynaloženy žádné finanční prostředky ze společného rozpočtu EU. Souhrnné náklady, dosahující sedmi milionů eur, byly hrazeny členskými státy EU v souladu s ujednáním na klíči založeném na poměru k hrubému domácímu produktu.

Na základě rozhodnutí francouzské vlády byl dne 20. května 2003 do Demokratické republiky Kongo spěšně vyslán průzkumný a rekognoskační tým francouzských ozbrojených sil. Tento

tým navázal kontakt s velením mise OSN MONUC v Kinshase (hl.m. Konžské demokratické republiky) a poté zahájil svoji činnost a působení v oblasti Bunia. Plánování operace IEMF ponechala OSN a MONUC plně v rukou velení francouzských ozbrojených sil.

Operace Artemis je první vojenská operace EU s autonomním systémem velení a řízení (viz obr. 2). Na rozdíl od operace Concordia, při vedení které byly využívány schopnosti plánování a velení SHAPE, operace Artemis byla vedena bez použití sil a prostředků NATO. V souladu s koncepcí nosného státu EU schváleného 24. 7. 2002, nezbytné schopnosti velení a řízení

Systém velení a řízení EU	
Operace EU	
CONCORDIA	ARTEMIS
kombinovaný	autonomní
schopnosti velení, řízení a plánování poskytnuty	
NATO - SHAPE	EU - členské země
operace pod velením	
DSACEUR – OHQ SHAPE	EU OpCdr – EU OHQ

Obr.2: Srovnání operací Concordia a Artemis

pro plánování, zahájení a celkové řízení operace Artemis byly poskytnuty členským státem EU (v tomto případě Francií), která sehrála úlohu nosného státu. Francie jako nosný stát poskytla operační velitelství pro řízení mise a většinu personálu včetně operačního velitele (generálmajor Bruno Marc Neveux) a velitele sil (brigádní generál Jean-Paul Thonier).

Operační velitel generálmajor Bruno Marc Neveux a brigádní generál Jean-Paul Thonier coby velitel sil EU vyvíjeli činnost v úzké spolupráci s mimořádným představitelem EU, kterým byl pro oblast Velkých jezer jmenován Ital Aldo Ajello.

Velitelství pohotovostních sil IEMF bylo dislokováno v Entebbe (Uganda) s předstunutým prvkem velení v Bunia (Kongo). Prostředky vzdušných sil přímé letecké podpory byly umístěny v N'Djamena (Čad). Operační velitelství bylo umístěno ve středisku plánování a řízení operací francouzských ozbrojených sil (CPCO - Centre de Planification et de Conduite des Operations) ve Paříži. Vojenský výbor EU (EUMC - EU Military Committee) monitoroval způsob vedení operace, zatímco politicko-bezpečnostní výbor (PSC - Political and Security Committee) z pověření Rady EU, v souladu s článkem 25 Smlouvy o Evropské unii, prováděl politické vedení a strategické řízení. Spolupráce s OSN byla zajišťována generálním tajemníkem/vysokým představitelem EU (SG/HR - Secretary General/High Representative), který za pomoci zplnomocněného představitele EU pro oblast Velkých jezer vyvíjel činnost v úzké spolupráci se zemí zastávající předsednictví EU a stal se hlavním kontaktem pro OSN, vládní představitele RD Kongo (République démocratique du Congo) a další důležité činitele.

Dne 15. 7. 2003 generální tajemník/vysoký představitel EU vedl oddělená jednání s prezidentem DRC, Rwandy a Ugandy, tato jednání byla zaměřena na upevnění mírového procesu

v Demokratické republice Kongo. Po ukončení jednání generální tajemník/vysoký představitel EU uskutečnil dne 17. 7. 2007 návštěvu jednotek v prostoru operace Artermis.

Nasazení vojenských schopností poskytnutých Francií a ostatními členskými i nečlenskými státy EU do prostoru operace doprovázela politická a diplomatická aktivita EU, která dodávala významnou politickou váhu činnosti dočasných pohotovostních sil IEMF. Například jako podmínku nasazení svých sil, Francie požadovala písemný souhlas vlád Rwandy a Ugandy. Použití účinných nástrojů diplomacie EU bylo vysoce efektivní a získalo pro spolupráci sousední země, a zároveň jejich souhlas s nasazením IEMF. Mezníkem v upevňování mírového procesu v Demokratické republice Kongo bylo 1. 6. 2003, kdy došlo k ustanovení prozatímní vlády v Kinshase.

Dne 6. června 2003 byly první předsunuté prvky IEMF zasazeny do oblasti Bunia. Krátce nato došlo k nasazení ženijních sil a prostředků pro provedení údržby letiště, které se nacházelo ve velmi špatném stavu. Provedení rychlé opravy letiště a zabezpečovacích zařízení umožnilo uskutečnit strategickou a taktickou přepravu vojenských sil a prostředků.

FRANCIE – nosný stát : účast 17 států (14 EU + 3 ostatní)			• operační velitel • velitel sil • autonomní systém velení a řízení		
Belgie		82	Maďarsko		1
Brazílie		43	Německo		7
Francie		1785	Portugalsko		2
Holandsko		1	Rakousko		3
Irsko		5	Řecko		7
Itálie		1	Španělsko		1
Jižní Afrika		22	Švédsko		81
Kanada		52	Velká Británie		111
Kypr		1	BUNIA -1400 ENTEBE - 805 CELKEM 2205		

Obr. 3: Nasazené síly IEMF

Početní stav nasazených sil dosáhl **2205** osob (viz obr. 3). Z tohoto počtu se skoro jedna třetina spolu s velitelem sil (FCdr - Force Commander) nacházela v Ugandě na letišti Entebbe vzdáleném okolo 300 km. Přímá letecká podpora, vzdušný průzkum a pozorování byly prováděny prostředky vzdušných sil (včetně stíhačů Mirage) francouzské armády umístěnými na letištích v N'Djamena (hlavní město Čadské republiky) a Entebbe (přístavní město v Ugandě na břehu Viktoriina jezera).

Nasazení hlavních sil IEMF se uskutečnilo bez větších obtíží. IEMF užívaly hrozby použití síly nebo samotného užití síly přesvědčivým způsobem a poměrně rychle dokázaly zviditelnit svoji přítomnost a stabilizovat prostor operace. Zpočátku byl prostor nasazení omezen pouze na město Bunia, v dalším po naplnění požadavků na ochranu sil byl prostor operace rozšířen mimo obvod města.

Město Bunia bylo zamořeno soupeřícími ozbrojenými skupinami, jejichž příslušníci zcela otevřeně nosili ruční střelné zbraně. Počátečním opatřením IEMF bylo vyhlášení města Bunia a prostoru 10 km okolo města za zónu beze zbraní. Toto opatření znamenalo, že IEMF nebudou ve stanovené zóně tolerovat nošení ručních zbraní. Zatímco zbraně byly odebírány a kon-

fiskovány, neexistoval žádný komplexní program na odzbrojení milicí a ozbrojených skupin. Zbraně sice zmizely z ulic, ale nebyly staženy od jejich držitelů. Ozbrojené srážky soupeřících skupin se přenesly mimo obvod města, kde probíhaly s nezmenšenou intenzitou a IEMF se při plnění úkolů často nacházely uprostřed palby.

Mandát pro operaci Artermis vycházel z **rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1484** z 30. května 2003, která dávala IEMF pravomoc podílet se na stabilizaci bezpečnostních podmínek a zlepšení humanitární situace ve městě Bunia, zajistit ochranu letiště, běženců v táborech ve městě Bunia a v případě potřeby na základě vývoje situace podílet se na ochraně civilního obyvatelstva, pracovníků OSN a humanitárních organizací ve městě. Protože rezoluce RB OSN byla schválena podle článku VII Charty OSN, byly síly nasazené do operace Artermis zplnomocněny při naplňování svého mandátu použít síly.

K prvnímu použití síly příslušníky IEMF došlo dne 16. června 2003 v jihovýchodní části města Bunia. Při přestřelce s příslušníky milice, kteří napadli hlídku IEMF, byli zabiti dva ozbrojenci. Mnohem těžší střetnutí s příslušníky UPC (Union of Congolese Patriots) se odehrálo začátkem července 2006, na jehož konci zůstalo 20 mrtvých ozbrojenců. Výsledky těchto ozbrojených střetů nenechaly nikoho na pochybách, že IEMF jsou připraveny a odhodlány kdykoliv použít síly vůči všem, kdo se nepodřídí bezpečnostním opatřením nebo budou nadále představovat hrozbu pro civilní obyvatelstvo. Vzhledem k proměnlivosti situace v regionu Ituri byla operace Artermis mnohem obtížnější a složitější než operace Concordia vedená v té době EU v Makedonii (FYROM - Former Yugoslav Republic of Macedonia).

Dne 21. 6. 2003 IEMF vydaly ultimátum všem ozbrojeným skupinám v Bunia, aby do 72 hodin odevzdaly všechny zbraně, nebo budou násilně odzbrojeni. Ačkoliv původní termín odevzdání zbraní byl následně prodloužen o 24 hodin, dne 25. 6. 2003 všechny ozbrojené milice opustily město Bunia s výjimkou 30 příslušníků osobní stráže k ochraně místního velitele milice. Z města Bunia byla vytvořena zóna beze zbraní. Pracovníci humanitárních organizací potvrdili, že došlo ke zlepšení bezpečnostních podmínek ve městě Bunia, avšak v okolí města situace zůstávala mimořádně nestabilní a překážela jejich úsilí v distribuci humanitární pomoci a vyšetřování případů porušování lidských práv. S omezeným mandátem nebylo možno v průběhu operace Artermis zabezpečit zlepšení bezpečnostních podmínek ve venkovských oblastech regionu Ituri.

Dne 28. července 2003 Rada bezpečnosti OSN schválila značné navýšení sil mise OSN MONUC na **10 800 osob**, včetně nasazení brigády (složené ze čtyř praporů a prvků podpory) o síle **4800 osob** do prostoru Ituri. Úkolem brigády bylo převzít plnění operačního úkolu od dočasných pohotovostních sil IEMF a zajistit naplňování vlastního mandátu ve městě Bunia, přilehlém okolí a v závislosti na situaci v dalších oblastech regionu Ituri. V souladu s ustanovením rezoluce RB OSN č. 1493/2003 mise OSN MONUC nabyla oprávnění a zplnomocnění použít všech nezbytných prostředků při naplňování svěřeného mandátu v regionu Ituri.

IEMF postupně obnovily bezpečnost ve městě Bunia a oslabily vojenské schopnosti soupeřících etnických milic z kmenů Lendu a Hema, v to odříznutí přísunu vojenských dodávek ze zahraničí za pomoci kontroly nad vzdušným prostorem. Výsledkem bylo znovuotevření sídel politických stran a orgánů a obnovení politického procesu v prostoru Bunia. Do jisté míry se také podařilo obnovit ekonomické a sociální aktivity.

Dne 1. září 2003 síly IEMF předaly plnění všech zbývajících úkolů ve městě Bunia brigádě Ituri v podřízenosti mise OSN MONUC a po krátkém prodloužení svého pobytu (rezoluce RB OSN č. 1501 z 26. srpna 2003) se dnem 7. září 2003 zcela stáhly z daného prostoru. Předání

úkolů bylo IEMF kvalitně zplánováno a provedeno bez závad, a to přesto, že velitelství brigády OSN Ituri bylo v té době naplněno pouze na 25 % plánovaného početního stavu.

Zkušenosti a poznatky z mise Artemis

K výtečnému splnění operačního úkolu IEMF a dosažení úspěchu při znovunastolení bezpečnosti ve městě Bunia přispěly následující skutečnosti:

- ❑ Schopnost využití kvalitního letiště v Entebbe jako letecké základny vzdálené pouze 40 minut letu do města Bunia. Dočasné pohotovostní síly IEMF byly schopny poskytovat kvalitní operační podporu své předsunuté základně ve městě Bunia a nasadit do operace všechny dostupné vzdušné prostředky. Navíc dislokace sil a prostředků v Ugandě byla pozitivním signálem vzhledem ke spolupráci s klíčovým mocenským činitelem v této oblasti.
- ❑ Nasazení speciálních sil, okolo **150** příslušníků francouzské armády a **70-80** příslušníků švédských královských ozbrojených sil, poskytlo IEMF vysoce efektivní schopnost čelit ozbrojeným hrozbám a neutralizovat je jak v prostoru operace, tak i ve vzdálenějších místech mimo prostor vedení operace.
- ❑ Převážná většina jednotek v prostoru Bunia byla součástí francouzské armády. Úroveň jazykových znalostí příslušníků těchto jednotek a schopnost komunikovat s místním obyvatelstvem byla považována za obrovskou výhodu, která umožňovala navázání a rozvoj spolupráce a podstatně zlepšovala možnosti vojenského zpravodajství.
- ❑ IEMF měly vynikající zpravodajské schopnosti jak agenturní, tak i technické, včetně důležité schopnosti provádět odposlech mobilních telefonů a možnosti efektivně využívat satelitních snímků ke sledování pohybu polovojenských sil a ozbrojených skupin.
- ❑ Použití vzdušných prostředků IEMF bylo mimořádně efektivní jak pro vzdušné pozorování a provádění průzkumu, tak i při demonstraci síly: přelety proudových stíhaček Mirage nízko nad zemí přispívaly k posilování pověsti o mimořádných bojových schopnostech nasazených sil.
- ❑ Díky prvotřídnímu technickému vybavení měly IEMF vynikající schopnosti pro vedení činnosti ve ztížených podmínkách viditelnosti a v noci.
- ❑ Velení IEMF přikládalo velkou váhu činnosti skupiny pro styk s veřejností, která byla vysoce produktivní a efektivní ve vytváření obrazu spolupráce a jednoty v činnosti mezi IEMF a misí OSN MONUC.
- ❑ Vysoká pozornost byla věnována zdravotnickému zabezpečení. Ke každé rotě IEMF byl zařazen mobilní zdravotnický tým. V prostoru Bunia byla rozvinuta polní nemocnice se značnou chirurgickou kapacitou.

Přes určité nedostatky v počátečním navázání kontaktu mezi IEMF a misí OSN MONUC v období plánování a přípravy rozvinutí sil, byla v dalším období, po rozvinutí IEMF a stanovení operačních zásad spolupráce s misí OSN MONUC, spolupráce na vynikající úrovni. Stálé kontakty a trvalé pracovní vztahy byly navázány ve městě Bunia, Kinshasa a Entebbe. URBATT navázal a udržoval dobrou spolupráci s IEMF, včetně vzájemné výměny informací a koordinace činnosti. Byla provedena vzájemná výměna radiostanic a součinnost při využívání letiště byla vysoce efektivní. Rozdílné mandáty, kompetence a operační podřízenost obou vojenských složek nezpůsobovaly žádné obtíže. Nevládní organizace (NGO - Non-Governmental Organi-

zations) a komunita humanitárních pracovníků se taktéž pochvalně vyjadřovaly o činnosti styčných důstojníků a spolupráci s IEMF, včetně ocenění pravidelné výměny informací.

Nedostatky a slabá místa v nasazení IEMF do operace

- ❑ Trvání na přesném dodržení tříměsíčního období nasazení IEMF do operace jasně signalizovalo všem zainteresovaným složkám, včetně bojovně naladěných ozbrojených skupin, že nasazení těchto sil do operace je jen dočasné.
- ❑ Přísné trvání na velmi omezeném prostoru operací – město Bunia – pouze odsunulo problém násilného a krutého jednání proti civilnímu obyvatelstvu mimo prostor města, kde páchání brutálních ukrutností na místním obyvatelstvu pokračovalo v nezměněné míře. IEMF si následně uvědomily, že jejich vlastní bezpečnost závisí na rozšíření vlastní činnosti mimo prostor města. Avšak vzhledem k omezené kapacitě IEMF, co do množství prostředků a velikosti sil, bylo velmi obtížné realizovat rozšíření prostoru operace.
- ❑ Důležitým faktorem byla skutečnost, že žádný ze států přispívajícím vojenským kontingentem do IEMF nebyl po ukončení operace IEMF ochoten pokračovat ve společné operační činnosti s misí OSN MONUC. Tato skutečnost dostala důvěryhodnost místa a úlohy mise OSN MONUC do obtížného postavení, protože mise OSN MONUC neměla k dispozici vysoce připravené speciální síly, kapacity vojenského zpravodajství ani schopnosti provádění přeletů, které tvořily základní předpoklad pro dosažení úspěchu IEMF. Odchodem IEMF z prostoru operace mise OSN MONUC ztratila všechny výhody plynoucí z využívání těchto sil, prostředků a schopností.
- ❑ V neposlední řadě, období nasazení IEMF – na dobu tří měsíců – vlastně znamenalo ještě kratší období činnosti v prostoru operace, protože jednotky potřebovaly určitý čas na rozvinutí v operačním prostoru a vyvedení a odchod z něho, a to v rozmezí těchto tří měsíců. Velení IEMF bylo zneklidněno vypršením mandátu schváleného RB OSN dnem 1. září 2003. Počínaje tímto dnem by v případě výskytu ozbrojeného incidentu zůstaly prvky IEMF nacházející se stále v prostoru operace bez právní ochrany. Tato skutečnost vedla k urychlení vyvedení a odchodu sil z prostoru operace a předložení žádosti RB OSN o prodloužení mandátu do 15. září 2007.

Závěr

Nasazení IEMF do operace Artermis bylo úspěchem. V regionu Ituri došlo k vyřešení krize, která byla humanitárního charakteru a ohrožovala rozvíjení celkového mírového procesu v Demokratické republice Kongo. Síly IEMF svojí činností obnovily bezpečnost ve městě Bunia, umožnily poskytování humanitární pomoci a zastavily další vyhrocování krize. Nejdůležitějším výsledkem operace bylo vytvoření podmínek pro nasazení silné a akceschopné brigády mise OSN MONUC, jež byla schopna převzít plnění operačního úkolu a zabezpečit jeho realizaci i mimo město Bunia.

Mise IEMF byla úzce pojata a z tohoto důvodu dosáhla splnění všech stanovených cílů. Byla realizována v přesně stanoveném časovém úseku a striktně vymezeném operačním prostoru. Ozbrojené skupiny nebyly poraženy, ale stáhly se z operačního dosahu IEMF mimo prostor operace a vyčkávaly na ukončení mise. Zatímco situace ve městě Bunia byla stabilizována, ve

zbytku regionu Ituri zůstávala bezpečnostní situace krajně zoufalá a mimo operační dosah IEMF nadále docházelo k masakrům civilního obyvatelstva a nejrůznějším zločinům.

Stanovením přesného data ukončení mise podstupovaly IEMF riziko neúspěchu mise, neboť v případě opožděného nasazení brigády Ituri by síly IEMF čelily situaci charakterizované vznikem bezpečnostního vakua, a to přesně v době, kdy mělo docházet k předávání úkolů mise. Současně, za této situace, existoval propastný rozdíl mezi mnohem účinnějšími prostředky IEMF a prostředky mise OSN MONUC, což snižovalo důvěryhodnost postavení brigády Ituri.

Síly IEMF poskytnutím pomoci misi OSN MONUC prokázaly svoji vysokou akceschopnost a bojovou účinnost. Toto však bylo pouze krátkodobé vyjádření mezinárodní podpory misi OSN MONUC, která je ztělesněním dlouhodobé mírové aktivity OSN zajišťující dosažení stanovených mírových úkolů v krizových oblastech.

První samostatná vojenská operace EU a zároveň první operace ESDP vedená mimo území Evropy – operace Artermis – se stala důležitou zkouškou vypětosti ESDP a potvrdila rostoucí vojenskou sílu a akceschopnost EU.

EU prokázala, že její politické a vojenské rozhodovací mechanismy spolu s institucemi jako jsou: politicko-bezpečnostní výbor EU, který zosobňuje vlády členských zemí, vojenský výbor EU a náčelníci generálních štábů členských zemí EU, vytvářejí dohromady strukturu, která má svoje nezastupitelné místo a je schopna přijmout potřebná rozhodnutí. Danou skutečností zůstává, že EU ve vojenské oblasti jednala poprvé samostatně daleko mimo území Evropy v oblasti rovníkové Afriky.

Je velice povzbudivé, že v relativně raném stadiu vývoje ESDP prokázala EU vysokou schopnost reagovat na vznesený požadavek OSN o poskytnutí pomoci při řešení humanitární krize.

Operace Artermis ukázala, že členské státy EU jsou ochotny podílet se a přispět k řešení krizové situace, a že EU má dostatečné schopnosti umožňující na ni rychle reagovat.

Poznámka:

[1] *Zpravodaj Evropských společenství*, L143, 2003/423/CFCP, str. 50-52.

Použitá literatura:

- EU OHQ CJ3 [operační dokumentace EU OHQ a EUFOR RD CONGO 2006].
EUFOR Artermis – *To Intervene in Africa*. Potsdam, 2006 [prezentace].
UN Peacekeeping Best Practices Unit: *Operation Artemis*. The Lessons of the Interim Emergency Multinational Force United Nations, UN Military Division, New York, October 2004, str. 1-17.
MACE Catriona. Operation Artemis: Mission improbable? *European Security Review* Number 18, International Security Information Service, Europe, Brussels, July 2003, str. 1-2.
GOURLAY Catriona. Operations update: past, present and future. *European Security Review* Number 19, International Security Information Service, Europe, Brussels, October 2003, str. 1-2.
GREVI Giovanni, LYNCH Dov and MISSIROLI Antonio. *ESDP operations*, European Union Institute for Security Studies, Paris, 2004, str. 4-5.
Dr. MISSIROLI Antonio. *Building a European Security and Defence Policy: What are the Priorities?* [Lecture in the International Seminar] The Cicero Foundation, European Union Institute for Security Studies, Paris, 12 June 2003. str. 5-6.
LINDEY-FRENCH Julian. *Lecture: Headline Goal 2010 and the concept of the EU Battle Groups - An Assessment of the Build-up of a European Defence Capability*. University of Munich-Centre for Applied Policy, Paris, 9 December 2005, str. 2-3.
HAMELINK Ron, LtCol. The Battle Groups Concept: Giving the EU a Concrete "Military" Face. *EuroFuture*, Royal Netherlands Army, Policy & Plans division EU Military Staff, Amsterdam, Winter 2005, str. 1.

Seznam zkratek:

CEUMC	Chairman European Union Military Committee	předseda vojenského výboru EU
CIMIC	Civil-Military Cooperation	civilně-vojenská spolupráce
CivPol	Civilian Police	civilní policie
CMC	Crisis Management Concept	záměr řešení krize
CPC	Civilian Police Committee	výbor pro činnost civilní policie
CPCO	Centre de Planification et de Conduite des Operations	Středisko plánování a řízení operací
CZE	Czech Republic	Česká republika
DGE	Directorate General for External Relations (European Commission - EU)	Generální správa zahraničních vztahů (Evropské komise - EU)
DPKO	Desk Peacekeeping Operations	sekce mírových operací (sekce M0)
DRC	Democratic Republic of the Congo	Demokratická republika Kongo
DSACEUR	Deputy Supreme Allied Commander in Europe	zástupce vrchního velitele spojeneckých sil v Evropě
ESDP	European Security Defence Policy	evropská bezpečnostní a obranná politika
EU	European Union	Evropská unie
EUMC	EU Military Committee	vojenský výbor EU
FCdr	Force Commander	velitel sil
FHQ	Force Headquarters	velitelství sil
GO	Governmental Organization(s)	vládní organizace
GT	(SG - Secretary General)	generální tajemník
GT/VP	(Secretary-General of the Council of the European Union/High Representative for the Common Foreign and Security Policy)	generální tajemník Rady Evropské unie a vysoký představitel Evropské unie pro zahraniční a bezpečnostní politiku
HAS	Humanitarian Affairs Section/Section des Affaires Humanitaires	sekce pro humanitární záležitosti
HR	High Representative	vysoký představitel (VP)
IEMF	Interim Emergency Multinational Force	dočasné pohotovostní mnohonárodní síly
IIA	Ituri Interim Administration	prozatímní správa regionu Ituri
IO	International Organization(s)	mezinárodní organizace
JMC	Joint Military Committee	společný vojenský výbor
L	Liaison	styčný prvek
MO	(PKO - Peacekeeping Operations)	mírové operace (zachování, udržení míru)
MONUC	Mission des Nations Unies en République Democratique du Congo (United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo)	Organizační mise OSN v Demokratické republice Kongo
NGO	Non-Governmental Organization(s)	nevládní organizace
NGT pro MO	(USG - Under-Secretary for Peacekeeping Operations)	náměstek generálního tajemníka pro mírové operace
OHQ	Operation Headquarters	operační velitelství
OpCdr	Operational Commander	operační velitel
OPCON	Operational Control	operační řízení
PKO	Peacekeeping Operations	operace zachování (udržení) míru
PSC	Political and Security Committee	politicko-bepečnostní výbor
RB OSN	(SC UN - Security Council United Nations)	Rada bezpečnosti Organizace spojených národů
RDC	Republique Democratique du Congo	Demokratická republika Kongo
SG	Secretary General	generální tajemník (GT)
SG/HR	Secretary General/High Representative	generální tajemník/vysoký představitel
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers in Europe	Hlavní velitelství spojeneckých sil v Evropě
SVK	Slovak Republic, Slovakia	Slovenská republika
TACON	Tactical Control	taktické řízení
UN	United Nations	Spojené národy (OSN)
UPC	Union de patriots congolaises (Union of Congolese Patriots)	Svaz vlastenců Konga
URBATT	Uruguay Battalion	prapor uruguayských ozbrojených sil
ZP	(Special Representative)	zvláštní představitel

První a druhá ruská vojenská kampaň v Čečensku – pokus o srovnání

S tvrzením, že první čečenská válka skončila pro ruskou armádu naprostou blamáží, dnes souhlasí téměř všichni, nezávisle na tom, k jaké ze stran v průběhu konfliktu patřili. Ovšem tyto události se staly již před více než deseti lety. Nabízí se proto legitimní otázka: Vzala si ruská armáda z čečenské katastrofy ponaučení? Je schopna opustit staré, pro gerilovou válku nevhodné operační postupy a vyvinout nové, odpovídající realitě možných hrozeb? Odpověďmi na tyto a ještě některé další otázky se bude zabývat následující práce, jako podklad k tomu bude sloužit srovnání způsobu vedení operací ruské armády v první (1994-96) a druhé (1999-) čečenské válce.

System velení

Bezpochyby nejzásadnějším nedostatkem systému velení během první čečenské války byla jeho naprostá roztržštěnost. Tento typický problém porevolučních ruských reálií má své kořeny v událostech prvního volebního období prezidenta Borise Jelcina. Ten, věren prastaré zásadě „rozděl a panuj“, provedl několik rozsáhlých restrukturalizačních a redislokačních opatření, které se ve svých důsledcích dotkly snad každého útvaru vojsk Ministerstva obrany (MO). Mnoho jednotek bylo v této době zrušeno nebo převeleno k silovým složkám jiných ministerstev, zejména pak k ministerstvu vnitra (MVD). [1]

Navic, velké množství čerstvě propuštěných vojáků na trhu práce způsobilo, že si téměř každé ministerstvo mohlo ve velmi krátkém čase vytvořit svoji vlastní „soukromou armádu“ poměrně značné síly a kvalitního výcviku. Proto jen těžko překvapí, že během obou čečenských válek se kromě regulérní armády (síly MO) do bojů zapojily jednotky snad 12 ministerstev a organizací. Jednalo se například o jednotky patřící ministerstvu vnitra, ruské kontrarozvědky FSB (Federální bezpečnostní služba), ministerstvu spravedlnosti, ministerstvu dopravy (železniční vojska), ministerstvu pro mimořádné situace, pohraniční stráž atd.

Každé z těchto vojsk disponovalo svými vlastními technickými prostředky, logistickým aparátem, bojovými prostředky a dokonce i zdravotnickým zařízením (samozřejmě vyskytovaly se zde rozdíly, zejména ve vztahu k velikosti daného kontingentu).

Tato nesmírně složitá skladba vojsk bojujících v Čečensku měla za následek neustálé problémy se zásobováním, údržbou bojové techniky, logistikou a kladla přemrštěné nároky na již tak nedostatečné množství komunikací v oblasti. Co hůře, jednotky ostatních ministerstev naprosto neovládaly armádní procedury pro navádění dělostřelecké palby či leteckých útoků. Komunikační prostředky jednotlivých ministerstev byly velice často vzájemně nekompatibilní a používání odlišné taktiky úplně znemožňovalo jakoukoli snahu o efektivní bojovou spolupráci.

Ovšem nutno dodat, že jednotlivá ministerstva se sebou často programově komunikovat odmítala. V Moskvě totiž právě v této době vrcholil boj o moc a úřady státní správy se doslova předháněly v tom, který z nich přinese prezidentovi na stůl lepší výsledky a shrábne tak větší díl z již tak dost hubeného státního rozpočtu. Například vztah mezi ministerstvem obrany

a ministerstvem vnitra by bylo možné nejlépe popsat slovem „nepřátelský“ [2]; v průběhu kampaně se objevilo několik podivných incidentů, kdy příslušníci sil MVD zahájili střelbu na jednotky MO a naopak. Dokonce je zdokumentováno několik případů, kdy zdravotníci odmítli poskytnout pomoc raněným příslušníkům jiných ministerstev, pokud za to nedostanou přímo zaplacení. [3]

To spolu s naprosto diletantským přístupem k plánování bojových operací (jeden příklad za všechny – tankový útok na Groznyj, kdy byli ruští tankisté posláni do ulic města bez jakékoli podpory pěchoty, dělostřelectva či letectva, a utrpěli téměř 80% ztráty) a také s notorickým ruským pocitem nadřazenosti vůči kavkazským národům (prohlášení generálplukovníka Pavla Gračeva, že dobytí Grozného je úkolem pro prapor výsadkářů na cca dvě hodiny) [4], vedlo k naprosté paralýze bojové činnosti na sklonku roku 1995. K tomuto stavu také značně přispěla nechuť Moskvy podniknout jakoukoli rozhodnější bojovou operaci se skutečně masovým nasazením všech vojenských prostředků.

Samostatnou kapitolou je postup při plánování bojových operací během první čečenské války. Je s podivem, že ačkoli to byli Rusové, kteří na vojenské plánování začali jako první pohlížet jako na samostatnou vědní disciplínu, a také jako první přišli s použitím matematického modelování, najednou jako by zapomněli na všechny poučky a učebnice. Na většinu vzniklých situací reagovali *ad hoc*. [5] Bez jakéhokoli operačního záměru, kalkulace rizik – dokonce se v mnoha případech ani nepřemýšlelo, jaký druh vojska a v jakém počtu by byl pro danou operaci nejvýhodnější, prostě se do akce poslalo to, co bylo zrovna „po ruce“.

Tyto všechny výše zmíněné problémy měly jednoho společného jmenovatele, kterým byly časté přesuny odpovědnosti za hlavní velení celé operace z ministerstva vnitra (MVD) na ministerstvo obrany (MO) a zpět. Jak se později ukázalo i v Dagestánu, MVD na vedení tak rozsáhlých bojových operací prostě nestačilo.

Co se změnilo

Série drtivých vojenských úspěchů, kterých Rusové dosáhli od podzimu 1999 do začátku roku 2000 byla, jak poznamenal generálplukovník Viktor Kazacev, velitel Severokavkazské vojenské oblasti, „způsobena analýzou minulých chyb, vzájemnou koordinací silových složek, důkladným plánováním a v neposlední řadě účastí armády na společných cvičeních silových složek ostatních rezortů“. [6]

Abychom byli konkrétnější, situace se začala radikálně měnit k lepšímu zejména s nástupem Vladimíra Putina do funkce předsedy vlády Ruské federace. Počátkem roku 1999 byla založena protiteroristická komise, jejíž členové, rekrutující se převážně z řad pracovníků FSB, mají za úkol sběr informací, analýzu rizik a návrhy řešení, která předkládají přímo nejvyšším špičkám Kremlu. Krátce poté byla při této komisi založena i jednotná databanka informací pro problémy týkající se terorismu. Výrazně se tak přispělo ke zjednodušení toku informací mezi jednotlivými rezorty. To bylo v přímém kontrastu s první čečenskou válkou, kdy obdobnou databází disponovalo každé ze tří nejdůležitějších ministerstev. Ovšem, jak již bylo zmíněno dříve, žádná komunikace mezi nimi neexistovala.

Dalším velice důležitým krokem k efektivní bojové spolupráci se stalo vytvoření Sdružené skupiny vojsk (*OGV - objedinennaja gruppировka vojsk*) na severním Kavkaze. Velitelem tohoto uskupení se stal generálplukovník Viktor Kazancev (MO) a v jeho štábu mají své zástupce všechna ministerstva, která se jakýmkoli způsobem účastní bojových operací v Čečensku,

silami MVD počínaje a železničními vojsky konče. Konečně se tak podařilo alespoň částečně odstranit onu tragickou roztržitost velení (viz obr.).

Sdružená skupina vojsk byla vytvořena z velitelství Severokavkazské vojenské oblasti a jemu podřízené 58. armády. Jejím hlavním velitelem byl jmenován generálplukovník Viktor Kazancev – dřívější velitel Severokavkazské vojenské oblasti. Jeho náčelníkem štábu se stal bývalý náčelník štábu vojenské oblasti, generálporučík Alexandr Baranov. Velitelství generála Troševa v Dagestánu se stalo základem pro Východní bojové uskupení. Severní bojové uskupení vzniklo pod velením generálporučíka Vladimíra Bulgakova, bývalého zástupce velitele Severokavkazské vojenské oblasti pro mimořádné záležitosti. Západnímu bojovému uskupení velel generálporučík Vladimír Šamanov, který byl současně velitelem 58. armády ve Vladikavkaze. [8]. Velitelství Sdružených vojsk bylo původně umístěno ve městě Mozdok, později bylo přemístěno do Chankaly poblíž Grozného.

Ačkoliv tento systém velení vypadá mnohem lépe než chaos první čečenské války, bylo by chybou předpokládat, že vše již funguje tak, jak má. Pouhé tři roky společných cvičení nemohly úplně překonat bariéru rozdlů a vzájemných antipatií mezi ozbrojenými složkami jednotlivých ministerstev. Připočteme-li absenci jakékoli doktríny o spojených silách zjistíme, že v oblasti spolupráce mezi jednotkami je ještě stále mnoho co zlepšovat. Toho jsou si Rusové samozřejmě dobře vědomi, a tak se v oblasti velení setkáváme s poměrně novým jevem, kdy jsou na vyšší velitelské posty v ozbrojených silách jednotlivých ministerstev přidělováni lidé, kteří se navzájem dobře znají a jsou pokud možno zároveň také osobními přáteli. [9] Jak se zdá, tento ryzí příklad ruské improvizace slaví mnohé úspěchy.

Sdružená skupina vojsk na severním Kavkaze			
Západní bojové uskupení [i]	Severní bojové uskupení (přejmenováno) [ii]	Východní bojové uskupení	Jižní bojové uskupení (začleněno v prosinci 1999)
	Bojové uskupení Groznyj (přejmenováno)		
	Centrální bojové uskupení		

Pozn.:

[i] Pod velení každého uskupení spadá různorodá směsice bojových praporů a pluků pozemních sil, výsadkových jednotek (VDV), námořní pěchoty, stejně jako speciální jednotky různých ministerstev.

[ii] Severní bojové uskupení může pokračovat v užívání tohoto názvu, pokud velí operacím v Grozném.

Obr.: Struktura ruského velení ve druhé čečenské válce [7]

Posledním velkým zlepšením, které přímo nespadá pod vojenské složky, ale ve svých důsledcích se vrchního velení úzce dotýká, bylo vytvoření Jednotného tiskového centra pro oblast Kavkazu. Toto centrum je zapovězeným územím pro zahraniční novináře a pod plnou kontrolou ruských vládních institucí. Podařilo se tak téměř zastavit proud „propagandisticky nevhodných“ zpráv vycházející z čečenského válčiště a výrazně usnadnit situaci jednotlivým velitelům, kteří již nemusí každou svoji akci dlouze obhajovat v tisku. O tom, že v tím byla ztížena veřejná kontrola případných excesů netřeba se dále rozepisovat.

Taktika

V první řadě si musíme uvědomit, že vojenské ruské vojenské operace ve druhé čečenské válce byly mnohem lépe plánovány, než tomu tak bylo v té první. Na místo obligátního pokřiku „*Davaj! Davaj!*“, který se stal typickým prostředkem řešení problémů během první války, přišla na pořad taktika, která by se dala nazvat „Žádný postup bez zabezpečení“. [10] I když byla armáda ruskými médii často kritizována za svůj (příliš) pomalý postup, ruští velitelé se snažili za každou cenu minimalizovat lidské ztráty a co možná nejlépe využít svoji převahu v těžké technice.

Díky analýze bojových operací první války bylo zjištěno, že nejtěžší ztráty v řadách ruské armády byly způsobeny tím, když se špatně vycvičení branci dostali do přímého kontaktu s nepřítelem, zoceleným několika lety bojů na svém vlastním území. Za kritickou byla určena vzdálenost 300 m, [11] což je hranice maximálního účinného dostřelu útočné pušky Ak-47 a protitankové střely RPG-7 při palbě na stacionární cíl. Hlavním úkolem ruských velitelů se tak stalo udržování této třísetmetrové hranice pomocí dělostřelecké baráže, raketometů a leteckých úderů. Nejednalo se o příliš obtížný úkol, dokud ruská vojska postupovala planinami severního Čečenska k řece Terek, ale jeho důležitost rapidně vzrostla v okamžiku, kdy bylo dosaženo úpatí Kavkazu.

Klasický příklad postupu během druhé čečenské války sestával z:

- ❑ vzdušného průzkumu (Su-24MR/MP),
- ❑ vzdušného útoku na zjištěné prioritní cíle (Su-24M; Su-25),
- ❑ dělostřelecké přípravy/raketového útoku (2S4, Grad),
- ❑ rozvinutí pozemní bojové formace, kryté vrtulníky (Mi-24, Mi-17),
- ❑ postup motorizované pěchoty s palebnou podporou tanků a BVP ze vzdálenosti 0,5–3 km (T-72, BMP-2),
- ❑ *začistka*.

Samostatnou kapitolou se staly boje o čečenské hlavní město – Groznyj.

Na rozdíl od zbrklých a chaotických akcí první čečenské války probíhalo obléhání Grozného v zimě 1999/2000 úplně jiným způsobem. Vojenské síly Ruské federace město nejprve obklíčily, ale nijak se nepokoušely vstupovat do zastavěného území. Mezitím nad městem přelétávaly letouny vzdušných sil a shazovaly letáky nabádající civilní obyvatelstvo k neprodlenému opuštění města. Ač to na první pohled nemusí být patrné, tato letáková kampaň znamenala velice důležitý posun v taktice, neboť Rusové si konečně uvědomili, že to nejsou jen zbraně, čím je možné vyhrát válku.

Teprve po vypršení ultimáta začaly do města pronikat malé jednotky průzkumníků či *specnazu*, jejichž úkolem bylo zjistit opěrné body v obraně protivníka a navádět na ně palbu z tanků, děl či raketometů, eventuálně je označit pro letecký útok s použitím přesně naváděné munice. [12] Až když byl prostor vyčištěn od soustředěných sil čečenských bojovníků, mohla být vyslána pěchota, aby provedla pacifikaci zbylého odporu a obsadila město. Jednoznačně kladným výsledkem tohoto postupu bylo razantní snížení ztrát civilního obyvatelstva, vlastních vojáků i bojové techniky (v přímém kontrastu s minulou válkou byl v bojích v ulicích Grozného ztracen pouze jeden jediný ruský tank). [13]. Záporným výsledkem celé akce byla naopak destrukce celého města, daleko přesahující škody, napáchané během války první.

Když už mluvíme o bojích ve stísněných ulicích čečenského hlavního města, nemůžeme zapomenout na novinku v bojovém nasazení pěchoty, tedy o zavedení tzv. **bojevoje trojky** (bojové trojice). [14] Zdá se, že ruská armáda (alespoň u svých elitních jednotek) konečně upouští od tradiční taktiky frontálního útoku a přechází na jinými armádami již dlouho úspěšně používanou taktiku malých skupin. V praxi tato nová taktika vypadá tak, že jednotlivá družstva pěchoty operují ve skupinách po třech vojácích a to tak, že zatímco trojice postupuje vpřed, ostatní dvě ji kryjí palbou. Také je velice důležité využívání přírodních překážek k vlastnímu krytí a co největší omezení doby pohybu v otevřeném terénu. Co se týká výzbroje trojic, skládá se nejčastěji z lehkého kulometu či raketometu RPG, zbytek tvoří útočné pušky. Ovšem pokud to situace vyžaduje, objevují se *trojky* vyzbrojené pouze speciálními zbraněmi – většinou lehké kulometry, RPG, odstřelovací pušky a dokonce i plamenomety RPO-A. Takto vyzbrojené trojice nebo i celá družstva jsou používána pro posílení pěchoty na klíčových pozicích.

Další oblastí, kde došlo k přímo revolučním změnám v taktice, je dělostřelectvo. O tom, že tento „bůh války“ měl v ruských (sovětských) ozbrojených silách vždy výsadní postavení, nemůže být pochyb. Ovšem taktika použití dělostřelectva vycházela z tradiční snahy o centralizaci vojenského velení. Dělostřelecké jednotky byly téměř vždy organizovány na úrovni jednotlivých divizí a také palebné úkoly, které plnily, se vždy týkaly celého bojového svazku, nikoli palebné podpory jeho jednotlivých složek. Což se ale během druhé čečenské války radikálně změnilo.

Nově je v případě dělostřelectva používána takzvaná **zónová metoda**. [15] To znamená, že každá jednotka od pluku výše disponuje svou vlastní dělostřeleckou podporou a hlavně velitel této jednotky má jasně vytyčený prostor, ve kterém je zcela odpovědný za průzkum, vyhodnocování cílů a jejich ničení. Výsledkem je značná decentralizace velení a hlavně možnost používat dělostřelectvo aktivněji a efektivněji z pohledu nižších bojových celků. Na druhou stranu zónová taktika zvyšuje odpovědnost nižších velitelů za palebný plán. Zdá se tedy, že se ruský voják začíná stávat z nemyslicího stroje na plnění rozkazů profesionálem, který dokáže sám efektivně pokračovat v boji i v případě ztráty kontaktu s velením. I když je jasné, že to bude ještě velice dlouhá cesta.

Těžko si představit, že by se tak široký válečný konflikt, jako je ten v Čečensku, odehrával bez účasti letectva. Ve druhé válce plnilo letectvo dokonce 80 % bojových úkolů spojených s podporou pozemních vojsk. (Pro srovnání, dělostřelectvo těchto úkolů plnilo pouze cca 17 %). [16]

Asi nejdůležitějším opatřením, které vedlo ke zlepšení bojové efektivity letectva, bylo převelení armádního letectva (*ASV - Aviacija suchoputnyh vojsk*) pod vojenské vzdušné síly (*VVS - Vojenno-vzdušnye sily*) ke konci roku 2002. Takovéto opatření si vyžádala zejména nedostatečná údržba letecké techniky prováděná příslušníky pozemního vojska a dále pak nevhodná taktika používání vrtulníků ze strany velitelů, nemajících s touto zbraní patřičné zkušenosti. Příslůvečnou poslední kapkou byla katastrofa těžkého transportního vrtulníku Mi-26 „Halo“, který se zřítil v blízkosti letecké základny Chankala. Jak prokázalo pozdější vyšetřování, důvodem katastrofy bylo přetížení vrtulníku spolu se špatným zajištěním převozeného nákladu.

Dalším velice důležitým zlepšením oproti předchozí kampani bylo mnohonásobné **zvýšení počtu leteckých návodčích u pěších jednotek**. Letečtí návodčí tak začali působit na úrovni praporů a v odůvodněných případech i na úrovni čet. Velmi se tak zefektivnila spolupráce letectva s pěchotou a stejně tak se drastickým způsobem snížil počet incidentů „přátelské

palby“. Druhým velice důležitým aspektem, kterým se podařilo snížit nežádoucí ztráty, způsobené leteckými útoky na vlastní jednotky, se stalo **rozšířené používání přesně naváděné munice**. Zatímco během první války se tento typ munice téměř nepoužíval (jediným zdokumentovaným případem je atentát na čečenského prezidenta Džochara Dudajeva v roce 1995), [17] během druhé čečenské války se podíl „inteligentní“ munice použité při leteckých útocích zvýšil na téměř 20 %. Generální štáb dokonce vydal nařízení zakazující použití „klasické“ letecké munice ve vzdálenosti menší než 3 km od obydlených oblastí. I když se můžeme jen dohadovat, jak je toto opatření v praxi dodržováno, přece jen zde vidíme snahu o omezení bezdůvodného ničení a ztrát na životech civilního obyvatelstva.

Následuje krátký rozbor jednotlivých bojových úkolů, které VVS a ASV muselo během druhé čečenské války plnit.

1. **Protivzdušné operace** – na začátku války disponovali čečenští bojovníci dvěma vrtulníky a jedním letounem An-2, které byly používány k transportu zbraní ze sousedních zemí. Z tohoto důvodu bylo vyčleněno několik stíhacích letounů Su-27 pro provádění OCA (Offensive Counter-Air) a CAP (Combat Air Patrol) úkolů. Radarové pokrytí oblasti prováděly letouny A-50.
2. **Operace proti pozemním cílům** – byly vedeny s cílem poskytnout podporu pozemním jednotkám a jako hlavní cíle sloužily nejčastěji mosty, důležitější komunikace a budovy vojenského významu. Tohoto typu operací se zúčastňovaly letouny Su-24, Su-25 a vrtulníky Mi-24. Jejich součástí byl i takzvaný „volný lov“, kdy dvojice letounů (nejčastěji Su-25) pátrala po známkách aktivity čečenských povstalců na již dobytém území.
3. **Strategické vzdušné operace** – i když někteří velitelé VVS zpočátku nasazení strategického letectva podporovali, velitel vzdušných sil, generál Kornukov opakovaně trval na tom, že to situace v Čečensku nevyžaduje. Útoky na cíle strategického významu, jako jsou letiště, telekomunikace a rafinérie ropy prováděly posádky letounů Su-24 a Su-25. Nutno dodat, že velmi úspěšně.
4. **Podpora vzdušných operací** – do této kategorie spadá navádění vzdušných útoků (v případě pozemních leteckých návodčích), bojové pátrací a záchranné služby CSAR, transport pozemních jednotek za linie nepřítele (zejména *specnaz*), stejně tak jako převážení zásob a munice. Tyto úkoly obstarávaly vrtulníky Mi-8/17, krytí bitevními vrtulníky Mi-24 či letouny Su-25. Dále mnohem větší důraz než během prvního čečenského konfliktu byl kladen na efektivní průzkum a radioelektronický boj. K tomuto účelu sloužila flotila letadel Il-20, An-32, A-50, Su-24MR/MP a dokonce i Mig-25RBK. [18]

Co se týče **taktiky vrtulníkového boje**, letecké síly ASV a později VVS operovaly vždy ve skupinách 2 až 4 bitevních vrtulníků Mi-24 spolu s jedním až dvěma vrtulníky Mi-17. Tyto formace jsou nazývány leteckou taktickou skupinou (ATG). Jejich bojová činnost je vedena tak, že vrtulníky Mi-17 spolu s pozemními leteckými návodčími navádějí „Hindy“ na cíl, eventuálně provádějí záchranné operace v případě, že byl některý z vrtulníků sestřelen. Čtveřice „Hindů“ poté útočí na cíl z různých směrů a to tak, že jeden pár vždy při útoku kryje ten druhý. [19] Druhá čečenská válka znamenala renesanci v bojovém použití vrtulníků v ruských vojenských silách. Spolu s výrazným zlepšením taktiky byla odvolána nesmyslná opatření o minimálních letových výškách, zákazu přeletů nad obydlenými oblastmi apod. Vrtulníky se tedy obrazně řečeno vrátily do Čečenska zpět, a to s „plnou parádou“.

Výzbroj a výstroj

Skladba a výzbroj ruských jednotek účastnících se prvního čečenského konfliktu jako by naznačovala, že Moskva tuto válku snad ani nechce vyhrát. Do bojů byli posláni noví branci s nedostatečným výcvikem nebo naopak za trest vojáci starší, jejichž kariéra v armádě obsahovala kdejaký škraloup.

Podobně to vypadalo i co se týče bojové techniky. Ruská armáda navozovala dojem, že se spíše než bojovat snaží zbavit starého železa. Do akce byly nasazeny beznadějně zastaralé tanky T-62, jejichž pancíř rozhodně nemohl odolat kumulativním střelám moderních ručních protitankových zbraní, kterými disponovali Čečenci. To samé platilo o obstarožních obrněných transportérech BTR-60 a bojových vozidlech pěchoty BMP-1, BMD-1. [20]

Ještě horší situace panovala v úrovni vybavení jednotlivých vojáků. S výjimkou ručních zbraní (převážně útočné pušky AKM, AK-74 a jejich derivátů) bylo vybavení ruských vojáků v pravdě tragické. Nekompletní uniformy, neohrabané, těžké kožené holínky, žádná pasivní ochrana vojáka, maximálně ocelové přílby z hloubi šedesátých let. Ačkoliv útok začal na podzim, většina jednotek byla vybavena pouze prastarými vatovanými kabáťci a tradičními ruskými ušankami. Zoufale chyběly moderní batohy, taktické vesty, dokonce i kožené rukavice, které by umožňovaly střelbu. O sofistikovanějším bojovém vybavení se ani nemá smysl zmiňovat – úplně chyběly moderní komunikační prostředky, systémy nočního vidění, systémy zaměřování a řízení palby; [21] dokonce panoval nedostatek i obyčejných optických dalekohledů.

Obzvláště kritická byla situace ohledně komunikačních prostředků. Ve většině případů se jednalo o staré typy z počátku osmdesátých let (mnohdy ještě starší), které měly jen velmi omezený dosah, byly velké a těžké, což z jejich obsluhy dělalo lákavý cíl pro čečenské odstřelovače. Každé ministerstvo navíc disponovalo rozdílnými typy komunikačních prostředků, které spolu navzájem naprosto nebyly kompatibilní. Dalším velice závažným problémem byl velice snadný odposlech a rušení těchto stanic. [22]

Připočítáme-li k tomu všemu ještě špatnou a nevykonnou logistiku, nedostatek náhradních dílů a častou neznalost používané techniky u nově vycvičených vojáků, jen těžko překvapí, že ruská armáda utrpěla v první čečenské válce tak vysoké ztráty – vždyť ty bojové představovaly v konečném součtu jen něco víc než polovinu. Zbytek tvořily různé nehody, technická selhání a nedostatečný výcvik jednotlivých osádek bojové techniky.

Druhá čečenská válka přinesla podstatná zlepšení stavu použité výzbroje a výstroje. Určitě to neznamena, že by ruská armáda získala nějaké velké množství nové bojové techniky, ale spíše začala brát operace v Čečensku skutečně vážně. Do bojů konečně přestala být posílána zastaralá technika, vzhledem ke změněné geopolitické situaci byly pro čečenské bojiště uvolněny některé typy zbraní, které byly během předchozí války považovány za příliš strategicky cenné. Jednalo se hlavně o laserem naváděnou munici do tanků, děl a raketometů; stejně tak jako vysoce přesnou výzbroj letadel a vrtulníků. Zatímco tento typ munice během první čečenské války používán téměř nebyl, během té druhé již tvořil podstatnou část palebné dotace.

Asi největšího zlepšení bylo dosaženo v oblasti vybavení jednotlivých vojáků, a to jak obyčejných, tak i speciálních jednotek. Zatímco v oblasti ručních zbraní k nějakým převratným změnám nedošlo – pouze se v širším měřítku začalo používat modernizovaných verzí útočných pušek AK-74M a odstřelovacích poloautomatických pušek SVD – v oblasti výstroje nastala bezmála revoluce. Vojáci dostali nové uniformy (každé ministerstvo vyvinulo svou

vlastní, aby to nebylo tak jednoduché), prastaré vatované kabáty nahradily moderní bundy s výplní z dutých vláken, bylo zavedeno několik typů taktických vest, k dispozici již jsou také nové batohy a speciální výbava pro operace v horách. [23] Velmi se také zlepšila pasivní ochrana vojáků, kteří dostali kevlarové helmy a vesty. I když nutno přiznat, že se většinou jedná o poměrně zastaralé exempláře, které váží něco okolo 20 kg. [24]. Dále na rozdíl od předchozího konfliktu jsou již plně k dispozici systémy nočního vidění, řízení palby atd.

Ovšem nutno přiznat, že některé nedostatky ve výbavě vojáků stále přetrvávají. Stále se nedaří jednotky vybavit vhodnými prostředky komunikace, které by umožňovaly šifrovaný rádiový přenos, měly dostatečný dosah a byly při tom velmi malé a lehce přenositelné. Stále se nedaří nakoupit vhodnou obuv pro boj v zastavěných oblastech, a tak většina příslušníků speciálních jednotek dává přednost civilním „teniskám“. [25]

I přes trvající nedostatek financí panující v ruské armádě se podařilo zavést do výzbroje a v Čečensku bojově otestovat několik nových zbraňových systémů.

Předně se jedná o rozsáhlé používání takzvaných **termobarických (či fuel-air) zbraní**. Typická termobarická zbraň se skládá z nádrže paliva (ethylen oxid, propylen oxid) a dvou oddělených náloží. Po shoení nebo vystřelení zbraně se v přednastavené výšce výbuchem první nálože otevře kontejner a vytvoří se oblak směsi atmosférického kyslíku a paliva (velikost a koncentrace oblaku závisí na velikosti nálože). Oblak paliva obtéká objekty, které mu stojí v cestě a proniká do prostorů, chráněných před klasickými výbušninami (budovy, jeskyně, bunkry, ...). Druhá nálož výbuchem zapálí směs za vzniku masivní tlakové vlny (interval mezi výbuchy obou náloží je přibližně dvě sekundy). Tlaková vlna ničí nezpevněné budovy a techniku a zneškodňuje exponované osoby. Účinek zbraně je ještě umocněn jejím použitím v uzavřených prostorech. [26]

Dodatečně ke klasickým termobarickým výbušninám vyvinuli sovětsí vědci dva typy **munice s „vylepšeným výbuchem“**. Oba pracují na stejném principu, kdy se výbušina před detonací rozptýlí do vzduchu. První typ má tenkostěnný kontejner naplněný zápalným hliníkem a nitrocelulózou (označované reactive-surround). Druhý typ je tvořen směsí zápalné tekutiny s pevnou výbušninou (označuje se slurry-explosives).

Rusové vyvinuli velké množství zbraní, které využívají fuel-air technologii. Jedná se například o KAB-500, ODAB-500PM leteckou pumu, RAKS-203 raketu kategorie vzduch-země, dále pak 220mm rakety pro raketometný systém MLRS 9K57 Uragan, 300mm rakety pro MLRS 9K58 Smerch, dokonce existují i termobarické hlavice pro RPG-7 a plamenomet RPO-A. [27]

Další novinkou v čečenské válce, která také využívá termobarického efektu, je TOS-1 Buratino. Tento 30hlavňový raketomet ráže 220 mm umístěný na šasi tanku T-72 prokázal svoji strašlivou ničivou sílu během bitvy o Groznyj. Buratino je zbraňový komplet pro přímou střelbu na vzdálenost od 0,4 do 5 km. Jeho zaměřovací systém se skládá z mířidel, laserového dálkoměru, balistického počítače a senzorů náklonu. Jednou salvou je Buratino schopný spolehlivě zničit oblast 200 x 400 metrů. Ačkoliv se původně jedná o zbraňový systém chemického vojska, jsou tyto raketometry v počtu dvou až čtyř často přiřazovány jako palebná posila k dělostřeleckým plukům. [28]

Jak již bylo popsáno výše, během druhé čečenské války došlo k velkému rozmachu používání vysoce přesné munice a jednou z nejdůležitějších je laserově naváděný minometný granát ráže 240 mm zvaný *Smel'chak*. Tato střela vážící 125 kg je vystřelována z obřího samohybného minometu 2S4 na vzdálenost až 9200 metrů. [29] Jedná se o velice efektivní zbraň k ničení fortifikací, opěrných bodů a skalních palebných postavení.

Mezi další významné novinky na čečenském bojišti patří bojové testování nového bitevního vrtulníku Ka-50, který se v Čečensku objevil na cca 14 dnů, ovšem konkrétní výsledky tohoto testování nejsou autorovi známy.

Zajímavé bylo též zkušební nasazení nových vozidel BMP-3 do bojových operací. Bohužel vlivem nedostatečné obsluhy, kterou prováděli špatně vycvičení vojáci základní služby, se původně plánovaná životnost těchto strojů zkrátila na pouhou jednu třetinu. [30] Z tohoto důvodu byly BMP-3 od bojových jednotek staženy a nahrazeny na údržbu méně náročnými BMP-2.

Mohlo by se zdát zvláštní, že až na poslední dva zmíněné případy nebyly v čečenské válce použity nejmodernější výdobytky ruského zbrojního průmyslu. Z části je to samozřejmě dáno nedostatkem financí a dostatečně vycvičeného personálu, ale hlavní důvod dle mého názoru tkví v tom, že ruský zbrojní průmysl je z velké části závislý na zahraničních objednávkách a určitě by mu neprospělo, kdyby některý ze supermoderních válečných strojů byl ztracen v boji s relativně špatně vyzbrojeným protivníkem.

Závěr aneb je možné vyhrát?

Zatímco první čečenská válka byla spíše zářným příkladem toho, jak vojenskou operaci v žádném případě neprovádět, v té druhé Rusové jasně prokázali, že se ze svých chyb poučit dokáží a také že jsou skutečnými mistry v umění improvizace. I když stále nejsou schopni vypracovat nějakou komplexní doktrínu protigerilové války, i když postrádají propracovaný systém spolupráce spojených sil, i když ruské ozbrojené síly trpí nedostatkem finančních prostředků (operace v Čečensku odčerpávají na 60 % armádního rozpočtu), [31] jsou těmto faktům schopni přizpůsobit svou taktiku a strategii a bojovat ve válce, na kterou podle západních měřítek nejsou vůbec připraveni, s překvapivou efektivitou.

Jak již bylo popsáno výše, nejdůležitějším rozdílem, kterým se liší druhá čečenská válka od té první, je skutečnost, že ji mocenské elity v Moskvě konečně začaly brát vážně. Už se neopakují notoricky známé chyby, kdy byli vojáci posíláni do bojových operací v nedostatečných počtech (zatímco první války se účastnilo cca 40 000 ruských vojáků, v té druhé jich bylo nasazeno téměř 100 000), s mizerným vybavením a bez odpovídající dělostřelecké či vzdušné podpory. Nyní již v Moskvě nezuří boj o moc a Vladimír Putin se projevuje jako rozhodný vůdce, který je schopen přijmout určitá rizika a poskytnout vojákům většinu toho, co potřebují.

Velikou změnou k lepšímu je také to, že si Ruská armáda uvědomila, že to není jen síla zbraní, která rozhoduje o vítězství či prohře ve válce. Minimálně stejně důležité je i veřejné mínění, a to jak domácí, tak i to světové. I s tímto faktem si ruská oficiální místa dokázala během druhé čečenské války poradit a je bez diskuze, že tentokrát se informační válku podařilo Rusům konečně vyhrát.

Co se týká dalšího možného vývoje v Čečensku, situace vypadá poměrně optimisticky. Síly čečenských bojovníků jsou roztržštěné, jejich vůdcové, opatření gloriolou vítězství v první válce, jsou již většinou mrtví (Dudajev, Maschadov, Basajev), zahraniční podpora slábne, stejně tak jako zájem světové veřejnosti o čečenskou věc. Díky přílivu arabských žoldnéřů a islámských fanatiků nejsou dnes čečenští bojovníci pro většinu lidí ničím jiným než další teroristickou skupinou, kterou je třeba za každou cenu zničit.

Když Vladimír Putin v roce 2001 převedl vrchní velení nad operacemi v Čečensku z ministerstva obrany na ministerstvo vnitra, chtěl tak dát najevo, že mezinárodně politický aspekt

války jednoho státu vůči druhému již pominul a nyní se jedná již o ryze ruskou záležitost. S odstupem několika let zřejmé, že se mu to alespoň částečně povedlo a ruské bezpečnostní síly skutečně pomalu spějí ke konečné porážce čečenských bojovníků. Je ovšem jasné, že to ještě bude cesta dlouhá a i poté, co dojde k vojenskému vítězství, bude muset Moskva vynaložit ještě hodně úsilí a finančních prostředků, než se situace vrátí alespoň přibližně do normálu.

Autor by rád poděkoval PhDr. Miloši Balabánovi, Ph.D. a PhDr. Liboru Stejskalovi z Centra pro sociální a ekonomické strategie (CESES) FSV UK Praha, bez jejichž cenných rad a připomínek by tato práce nikdy nemohla vzniknout.

Odkazy na zdroje:

- [1] Michael ORR. Better or Just Not So Bad? An Evaluation of Russian Combat Effectiveness. In *The Second Chechen War*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p31>.
- [2] C. W. BLANDY. *Chechnya: Two Federal Interventions An Interim Comparison and Assessment*, publikovala Defence Academy of the UK, 19.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p29>.
- [3] Michael ORR. Better or Just Not So Bad? An Evaluation of Russian Combat Effectiveness In *The Second Chechen War*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p31>.
- [4] C. W. BLANDY. *Chechnya: Two Federal Interventions an Interim Comparison and Assessment*, publikovala Defence Academy of the UK, 19.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p29>.
- [5] tamtéž.
- [6] tamtéž.
- [7] Michael ORR. Better or Just Not So Bad? An Evaluation of Russian Combat Effectiveness. In *The Second Chechen War*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p31>.
- [8] tamtéž.
- [9] tamtéž.
- [10] tamtéž.
- [11] L.W. GRAU. *Technology and the Second Chechen Campaign: Not All New and Not That Much*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p31>.
- [12] Michael ORR. Better or Just Not So Bad? An Evaluation of Russian Combat Effectiveness. In *The Second Chechen War*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p31>.
- [13] tamtéž.
- [14] tamtéž.
- [15] C. W. BLANDY. *Chechnya: Two Federal Interventions An Interim Comparison And Assessment*, publikovala Defence Academy of the UK, 19.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p29>.
- [16] Marcel de HAAS. The Use of Russian Airpower. In *The Second Chechen War*, publikovala Defence Academy of the UK, 08.7. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/russian/b59>.
- [17] Michael ORR. Better or Just Not So Bad? An Evaluation of Russian Combat Effectiveness. In *The Second Chechen War*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p31>.
- [18] Marcel de HAAS. The Use of Russian Airpower. In *The Second Chechen War*, publikovala Defence Academy of the UK, 08.7. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/russian/b59>.
- [19] tamtéž.
- [20] Autorova analýza fotografií prezentovaných na webových stránkách: <http://www.pbase.com/igor01/chechnya&page=1>, ze dne 6.9. 2006.
- [21] Michael ORR. Better or Just Not So Bad? An Evaluation of Russian Combat Effectiveness. In *The Second Chechen War*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p31>.
- [22] C. W. BLANDY. *Chechnya: Two Federal Disasters*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p29>.

- [23] Autorova analýza fotografií prezentovaných na webových stránkách: <http://www.pbase.com/igor01/chechnya&page=1>, ze dne 6.9. 2006.
- [24] C. W. BLANDY. *Chechnya: Two Federal Disasters*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p29>.
- [25] Autorova analýza fotografií prezentovaných na webových stránkách: <http://www.pbase.com/igor01/chechnya&page=1>, ze dne 6.9. 2006.
- [26] Zdeněk KUSIIOR. *Ruské letecké objemově detonující bomby ODAB*, publikoval server www.military.cz, stav ze dne 7.9. 2006, <http://www.military.cz/russia/air/weapons/bombs/odab/odab.htm>.
- [27] L.W. GRAU. *Technology and the Second Chechen Campaign: Not All New and Not That Much*, publikovala Defence Academy of the UK, 27.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p31>.
- [28] tamtéž.
- [29] tamtéž.
- [30] C. W. BLANDY. *Chechnya: Two Federal Interventions An Interim Comparison And Assessment*, publikovala Defence Academy of the UK, 19.8. 2003, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc/document-listings/caucasus/p29>.
- [31] tamtéž.

Zhroucení státní moci vedlo k „novým“ válkám v Africe, na Balkáně, ve Střední Asii a na Kavkaze. Tyto války se neliší od válkám mezi státy ani občanským válkám, které známe z minulosti. Vyvolávají otázky po tom, jaký je rozdíl mezi „porušováním lidských práv“ ze strany států, „týráním“ ze strany nestátních účastníků a „konfliktem“ mezi ozbrojenými bojujícími stranami. Bitvy jsou výjimečným jevem a většina násilí je páchána na civilistech. Obzvláště typickým rysem takového války je vyhánění obyvatelstva z jeho domovů, které je důsledkem etnických čistek, tak toho, že je obtížné odlišit civilisty od aktivních účastníků konfliktu. Takovéto války stírají rozdíl mezi vnitřním a vnějším, protože se přelévají přes hranice států a účastní se jich jak místní, tak globální aktéři. Stírá se i rozdíl mezi soukromým a veřejným, jelikož zmíněných válek se účastní jak pravidelné jednotky, tak polovojenské skupiny, váleční územní vládcí, žoldnéři a organizované zločinecké bandy. „Nové“ války také dávají vzniknout abnormální politické ekonomice, v níž je většina výdělečných činností, od čerpání podpory ze spřízněných kruhů v emigraci, přes pašování všeho druhu, až po loupení a získání válčené kořisti, tak či onak spjata s násilím a donucováním.

V těchto typech situací může být použit vojenská síla v její tradiční podobě často kontraproduktivní. Jedním z důvodů je měnící se povaha vojenského potenciálu. Lehké střelné zbraně, granáty a další zbraně zlevnily a staly se dostupnějšími, takže se zmenšil rozdíl mezi těmi, kdo mají k dispozici vyspělou vojenskou techniku, a těmi, kdo ji nemají. Západní státy nemají i přes velký rozdíl ve vojenských výdajích v takovýchto situacích ve vojenské technice ani zdaleka takovou převahu. Mají převahu ve vzduchu a v oblasti informačních technologií. Vzdušné útoky mohou být ničivé a vyspělá technologie může být účinnou zbraní proti státním režimům, jak se ukázalo v Iráku nebo v Afghánistánu. Tato technologie ale není vojákům nic platná, mají-li nastolit nebo udržet mír či chránit civilisty – nepomůže jim například čelit sebevražedným bombovým útokům, které jsou prováděny poměrně primitivními technickými metodami, ani jim neumožňuje zabránit etnickým čistkám, jaké probíhaly v Kosovu po válce s Jugoslávií.

Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
 (předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
 Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

Vojáci jsou celý profesní život cvičeni k vedení boje. Mírové operace ale bojem nejsou. Působení vojáků v mírových misích připomíná do jisté míry spíše policejní činnost, ať už aktivní, či reaktivní. Liší se sice od výkonu policejní činnosti ve vlasti svou formou, např. tím, že je prováděna s těžkou technikou, jako jsou tanky a obrněné vozy, ale obsah samotné činnosti je policejní; stačí uvést hlídkovou činnost nebo činnost na kontrolních bodech. Hlavním problémem tak vlastně je, že činnost v mírových misích není vojenskou činností, avšak nikdo jiný než vojáci ji v takovém měřítku v zahraničí dělat nemůže. Policie každého státu je plně vytížena v rámci domácí scény a kapacitu na hromadné vyslání policie do zahraničí žádný stát na světě nemá.

Mapující výzkumy psychické zátěže tedy vycházejí mj. z předpokladu, že se mírová mise sice podstatně odlišuje od přímého bojového nasazení jednotek ve válečném konfliktu, nicméně jedná se o stále činnost, kterou provádějí vojáci. Účastníci zahraničních mírových misích bývají někdy označováni i jako „váleční veteráni“. Tohoto označení je dokonce použito na průkazu a osvědčení „válečného veterána“, které vydává Ministerstvo obrany České republiky vojákům po návratu z mírové mise. Je to označení použité plně v souladu se zákonem, ale je to částečně matoucí a obsahově nesprávné. Struktura zátěže, které jsou vojáci v mírových misích vystaveni, je jiná než zátěž při válečném nasazení.

Všechny výzkumy účastníků mírových misí je možné rozdělit do dvou velkých skupin. První skupinu tvoří výzkumy účastníků misí, kteří mají po misi nějaké problémy související s **akutní reakcí na stres či s posttraumatickou stresovou poruchou**, popřípadě výzkumy zjišťující výskyt této poruchy u populace veteránů mírových misí.

Druhou skupinou jsou pak tzv. výzkumy mapující, které se snaží popsat **strukturu zátěže**, působící na účastníky v průběhu mírové mise. Výzkumy objasňují, jaké konkrétní stresové faktory na účastníka mise působí, v jaké míře a jak tyto faktory ovlivňují jejich prožívání a chování.

Někde mezi dvěma metodologickými výzkumnými póly se nakonec nacházejí ty výzkumy, které se snaží zpětně zmapovat strukturu předešlé zátěže jen u těch, kteří mají později problémy související s působením stresu. Cílem výzkumu je tak identifikovat konkrétní spouštěče poruchy jak na straně zátěže, tak na straně zkoumaného subjektu.

Do první skupiny, která je historicky nejstarší, patří výzkumy navazující metodologicky na studie veteránů z války ve Vietnamu. Takový výzkum realizoval např. Kettner (1972), zkoumanými subjekty byli švédští příslušníci mírových misí v Kongu.

Mezi první mapující výzkum účastníků zahraničních mírových misí patří studie Harrise a Segala (1985), kteří identifikovali velkou a silně působící skupinu stresorů. Popsali ji jako kulturní deprivaci a úplnou ztrátu kontroly nad vlastním soukromým prostorem a časem. Z domácích takto zaměřených prací lze např. uvést souhrn několika výzkumů, který publikoval Hendrych (1998).

Podrobnější popis zátěže, který rozdělil působení zátěže na kognitivní a emoční stresory, použili např. Lundin a Otto (1993) při výzkumu reakcí švédských vojáků při nasazení v mírových misích. Výzkum zahrnoval působení v misích v Kongu, Libanonu, na Kypru i v Bosně. Mezi stresory

kognitivní autoři řadí např. nedostatek informací, senzorické přetížení či naopak senzorickou deprivaci, nepředvídatelnost situace či situace, ve kterých se nelze kvalifikovaně vojensky rozhodovat. Mezi stresory emoční patří strach ze smrti či zranění, vztek, nuda, starosti o to, co se děje doma ap. Pozornost přímo k pocitům vlastní bezmocnosti a vlastní zbytečnosti v místě nasazení obrátí studie kterou realizovali Weisaeth a Sund (1982).

Konečně velmi přehledný model stresu který působí na účastníky mírových misích, jehož autorem je Bartol, Adler a Vaitkus (1998) popisuje pět základních konkrétních zdrojů.

Je to izolovanost, nejistota, bezmoc, nuda a na konec nebezpečí. Zdroje stresu autoři uvádí v pořadí podle toho, v jaké míře je účastníci mise cítili. Prožívané nebezpečí je přitom uvedeno jako poslední a nejslabší stresor! Model byl sestaven na základě šetření amerických vojáků-výsadkářů, kteří byli nasazeni během mírové operace na Sínaji. Domníváme se, že právě **tento model může sloužit jako zdroj inspirace pro další výzkum v podmínkách Armády České republiky, případně v rámci mezinárodních misí Policie České republiky.**

Je důležité zdůraznit, že samotným zdrojem stresu nejsou přitom objektivní okolnosti v místě nasazení, ale až jednotlivé pocity, které voják při nasazení prožívá. Způsob prožívání se liší podle toho, jak voják situaci subjektivně vnímá, což souvisí s dosavadní zkušeností, s úrovní a způsobem výcviku i s individuální odolností jedince ke krátkodobé i dlouhodobé zátěži. Dva vojáci, kteří se společně nacházejí ve stejné situaci, ji přitom mohou prožívat zcela odlišně. Výcvik, ale i výběr vojáků proto hrají velkou roli v prevenci proti působení stresu v mírových operacích.

Pocity izolovanosti souvisí samozřejmě s faktem, že vojáci jsou nasazeni v místě které se nachází ve velké vzdálenosti od domova, mnohdy v kulturně i klimaticky zcela odlišném prostředí. Velkou část času tráví vojáci uvnitř základny, která – byť je sebelépe vybavená – neposkytuje a ani nemůže poskytovat dostatek soukromí. Pobyť v ní je v některých rysech srovnatelný s pobytem v nápravném zařízení, minimálně v režimu vstupu, výstupu a omezeným možností pohybu uvnitř. Život vojáků přitom provází odloučení od rodiny i v případě výkonu služby doma v republice, protože celá řada vojáků dojíždí na celý týden do zaměstnání. Znamená to, že řada vojáků i jejich rodin tímto pocitem trpí neustále, buď v menší či větší míře.

S pocitem izolace mohou souviset ale i problémy v komunikaci s místním obyvatelstvem. Stejně tak s nimi mohou souviset i problémy v komunikaci s příslušníky koaličních vojsk jiných národností. Pocity izolace zvyšuje v případě nasazení v zahraničí i skutečnost, že se obvykle jedná o nově sestavené jednotky, kdy se vojáci vůbec nemusí znát navzájem a vztahy, formální i neformální, se musí teprve postupně vybudovat.

Prostředky, kterými se dá zmírnit vznik pocitů izolace, jsou různé aktivity zaměřené na zvyšování týmové koheze, jako jsou různé týmově zaměřené sportovní aktivity. Dále to jsou všechny činnosti vykonávané vně základny. Velmi důležitým faktorem, který má přímý vliv na snižování pocitů izolace, je co největší informovanost účastníků mise o událostech v oblasti, událostech ve světě a o událostech doma.

Působení vojáků v mírových misích se velmi podobá policejní činnosti. Není náhoda, že např. britská armáda s úspěchem uplatňuje v podmínkách Iráku policejní postupy vyvinuté původně v severním Irsku při zásazích proti nebezpečným pachatelům; obdobně např. naši dělostřelci z Jinců před odjezdem do Kosova nacvičují policejní techniky na zvládání davu s použitím protiúderových policejních kompletů a plexisklových štítů.

Policisté – a to i čeští – jsou proto také vysíláni občas do zahraničí. V rámci výukové mise byli příslušníci Police ČR vysláni do Jordánska. V rámci mise UNMIK (United Nations Mission

in Kosovo) zase působí čeští policisté v Kosovu, v mezinárodních policejních sborech, v mém výkonu služby. A konečně specialisté útvaru rychlého nasazení byli vysláni do Iráku za účelem ochrany osob. Vždy jde však o početně velmi malé jednotky, kdy jejich hlavní síla spočívá ve velmi vysoké kvalitě specialistů, a ne v jejich kvantitě. Žádný stát na světě totiž není schopen přesunout během krátké doby do určité oblasti velké množství vyzbrojených lidí, které je možno nějak řídit – a ještě vzájemně koordinovat – než právě armádu. Pocity nejistoty vojáků tak přímo souvisí hlavně s nejasným nebo nedostatečně jasně dovnitř armády komunikovaným mandátem mise, s tím, co vlastně vojáci smí či nesmí vykonávat, jaká je jejich hlavní úloha, s nejasným vymezením kompetencí, kdo komu velí (a to i na mezinárodní úrovni), a v neposlední řadě s konfliktem rolí (voják nebo „peacekeeper“).

Pocitům nejistoty lze čelit od samotného počátku, ještě před odjezdem do mise, jasným a transparentním komunikováním smyslu a účelu, kvůli kterému jsou vojáci do oblasti vysláni a co se od nich očekává. Stejně tak je nutné důsledně zdůrazňovat, co se od vojáků neočekává (zejména vedení boje).

Obdobně má právě pro prevenci vzniku pocitů nejistoty svůj význam udržení struktury formální komunikace během nasazení. Komunikace v armádě je založena na určitých „projevech vůle“ od nadřízeného směrem k podřízenému. Platí při ní princip osobní odpovědnosti za projevený projev vůle. Přidáno je jednoduché komunikační pravidlo, že se jednotlivé projevy vůle nadřízených k podřízeným vzájemně nezkříží. To vše se „vojensky“ nazývá „kázeň“, „rozkaz“ a „nedělitelná velitelská pravomoc“.

Pokud tato pravidla komunikace respektována nejsou, pak celková výkonnost i morálka každé jednotky velmi rychle klesá. Jasně vymezení velení a dodržování vztahů podřízenosti a nadřízenosti má velký preventivní význam právě i s ohledem na vznik pocitů nejistoty.

Pocit bezmoci pramení z různých právních omezení které jsou dány zejména pravidly nasazení, tzv. *rules of engagement*, které přesně vymezují kdy přesně a s jakou intenzitou může používat voják sílu. Ta jsou doplněna ještě dalšími zákony, a to jak místními, tak i těmi, které platí ve vlasti a které pro vojáky samozřejmě platí i v místě nasazení. Pocit bezmoci ale může i souviset s omezováním aktivit jednotek, kdy jednotky nemusí shora dostat svolení k zapojení se do některých úkolů. Souvisí samozřejmě také opět s případnou kulturní a jazykovou bariérou.

Proti vzniku pocitů bezmocnosti lze bojovat především informovaností vojáků o pravidlech nasazení (*rules of engagement*) a všech dalších legálních aspektech pobytu v místě nasazení. Hlavním prostředek prevence je proto hlavně vzdělávání vojáků s poskytnutím dostatečného množství přesných a jasných informací. Čím větší informovanost vojáků o tom, co mohou a co nemohou konat bude, tím menší je pravděpodobnost vzniku pocitů bezmocnosti. Pocity nudy, které s sebou mírová mise přináší, pramení z každodenní monotónní služby, omezené možnosti odreagování se, někdy i z nedostatku profesionálně smysluplné práce. Mohou však pramenit i z jednostranného pracovního přetížení, např. při výkonu strážní služby stále na jednom místě. Proti působení nudy se dá působit kromě organizování různých volnočasových aktivit v rámci jednotky i pomocí organizování kreativního výcviku, či atraktivními výcviky s příslušníky jiných národností. Lze využít možností různého profesního vzdělávání a výměny zkušeností s příslušníky jiných armád. Patří sem i důsledné strukturování času, slavení významných událostí, svátků. Účinné je i časté střídání jednotlivých jednotek navzájem při různých druzích činnosti.

Pocity nebezpečí pramení samozřejmě z prožívání ohrožení, kterému jsou vojáci vystaveni. Sem náleží ohrožení fyzické integrity vojáků, možnost zasažení palbou, výbuchem nastražené

nálože (jako např. výbuchy sebevražedných atentátníků v Iráku) či minové nebezpečí (např. v Bosně). Jde i o ohrožení zdraví různými nemocemi, zejména v epidemiologicky problémových oblastech, popř. pobyt v místech, kde se používala např. munice vyrobená z ochuzeného uranu nebo kde dochází k hoření ropných zplodin.

Zdrojem pocitu nebezpečí však jsou i v neposlední řadě obavy o vlastní rodinu, jak situaci odloučení zvládne, otázka věrnosti partnerů. Mezi další ohrožení patří i skutečnost, že vojáci jsou někdy svědky různých utrpení lokálních obyvatel. Devastačně na psychiku působí zejména utrpení dětí, zejména u vojáků otců, ještě v kombinaci s dlouhodobým odloučením od vlastní rodiny.

Působit proti pocitům nebezpečí lze zejména budování vlastní sebedůvěry, dále důvěry ve schopnosti ostatních vojáků a s důvěrou ve vlastní velitele. Prostředkem proti vzniku pocitů nebezpečí je tak **realistický výcvik s přiměřenou úrovní zátěže**, který buduje sebedůvěru ve vlastní schopnosti. Stejně tak je důležitý *teambuilding*. Pečlivým výběrem schopného jak řídicího, tak velícího managementu lze pravděpodobnost vzniku pocitů nebezpečí rovněž snižovat.

Důvěra ve svou výbavu, v různé bezpečnostní prostředky (zbraně, neprůstřelné vesty, přilby, neprůstřelná auta, či v různé opevnění či zodolnění budov) hraje rovněž důležitou roli při prevenci vzniku pocitů nebezpečí. Prostředkem zvyšování důvěry v ochranné prostředky mohou být i různé ukázky jejich funkčnosti.

Tento model zátěže v mírových misích, jehož autory jsou Bartone, Adler a Vaitkus (1998) rozčleňuje strukturu zátěže do výše zmiňovaných pěti hlavních oblastí (izolovanost, nejistota, bezmoc, nuda, nebezpečí).

Je zřejmé, že buď platí zřejmě univerzálně, nebo je jej možné přinejmenším aplikovat i na podmínky služby České armády. Kromě výzkumu jej lze samozřejmě využít i v rámci přípravy vyjždějících účastníků mise. Očekávané zátěži lze čelit lépe než neočekávané. Lze proto předpokládat, že právě podrobným informováním o budoucí zátěži lze její dopad částečně zmírnit.

Literatura:

- BARTONE, P. T., ADLER A. B. A VAITKUS M. A. *Dimensions of psychological stress in peacekeeping operations*. Mil. Med., 163(9), 1998, str.: 587-93.
- HARRIS, J. J., SEGAL, D. R. Observations from the Sinai: The boredom factor. *Armed Forces and Society*, 11,2, 1985, 235-248.
- HENDRYCH, J. Veteráni mírových misí. *Fakta*, Oddělení výzkumu personálního marketingu Hlavního personálního úřadu MO, č. 4/1998, str. 33-56.
- KETTNER B. Combat strain and subsequent mental health. *Acta Psych. Scand*, 1972; Supplement 230.
- LUNDIN, T., OTTO, U. Swedish soldiers in peacekeeping operations: Stress reactions following missions in Congo, Lebanon, Cyprus and Bosnia NC-PTSD *Clinical Quarterly* 6(1), 1996, str. 9-11.
- WEISAETH, L., SUND, A. Psychiatric problems in UNIFIL and the UN-soldier's stress syndrome. *International Review of the Army, Navy and Air Force Medical Services*, 55, 1982, str. 109-116.

Tato sociálně psychologická esej je pokusem o psychologickou analýzu zahraničních vojenských misí, jež by vysvětlovala, proč tak často vojáci odcházející do zahraničních vojenských misí mění své sociálně psychologické vnímání okolního světa. Pochopení tohoto posunu, proč a jak k němu dochází, nám umožňuje pochopit sociální atmosféru v zahraničních vojenských jednotkách, interpersonální chování vojáků vůči jiným vojákům, ale i vůči vlastní rodině a životním partnerům. Pokud však chceme opravdu analyzovat sociálně psychologické otázky působení vojáků v misích a krizové situace, jež v jejich průběhu vznikají, pak musíme odložit naše osobní i společenské předsudky na práci vojáků a armády samotné.

Dnes již rozumíme tomu, že svá přesvědčení o realitě uspořádáváme nejrůznějšími způsoby na základě zvyků daných výchovou a kulturou, a to se schopnostmi měnit způsob myšlení bez vědomého rozhodnutí o takovém aktu. Když vojáci vstupují do vojenské mise, vstupují do zcela jiného „skleníkového“ světa, v němž se jejich percepce reality – toho, co jsou, a toho, co se děje ve světě kolem nich – liší od způsobu, jak vnímají svět v období působení v mírových posádkách v České republice.

Sociálně psychologická problematika zahraničních misí

V této práci jsou shrnuty sociálně psychologické zkušenosti z vojenských misí KFOR, a to konkrétně z pátého až sedmého praporu KFOR (Kosovo), v rámci nichž působili vojáci převážně ze 4. brigády rychlého nasazení. Vojenské operace tohoto typu (peacekeeping) jsou svým charakterem odlišné od válečných operací. V závislosti na nadefinování struktury, charakteru a cíle války lze totiž vyčlenit mnoho dalších vojenských misí, jež jsou stále častější, prodlužovanější a politicky komplikovanější.

Vojáci opětovně vyjíždějící do mírové mise často svou skutečnou motivaci skrývají nejen před psychologem, ale mnohdy i sami před sebou. Tendence k dalšímu absolvování zahraniční mise se maskuje za finanční motivaci, jež je v všeobecně nejčastěji uváděným faktorem žádosti o výjezd. Snadné se přizpůsobení lehkému, zabezpečenému, zorganizovanému a v podstatě komfortnímu životu (naváženo, vypráno) hrozí vytvořením začarovaného kruhu, z něhož zejména mladí vojáci těžko nacházejí cestu do skutečného života: po výjezdu do mise snadný život, který, pokud se v něm žije déle, vyvolává zákonitě frustraci z jednostrannosti.

Neřešení osobních, pracovních a rodinných problémů, nebo jejich oddálení, vede k úzkostným pocitům, před nimiž tito „silní“ muži unikají do bezpečné vzdálenosti za metry ostnatého drátu, kde jim adrenalinové situace jako nevšední zážitky a zejména únik za šedivého, běžného života dovolí zapomenout na bolestné mezilidské vztahy.

Zabezpečený osobní život na druhou stranu vojákům umožňuje věnovat se jen sám sobě a své práci bez vyrušování běžnými starostmi o živobytí, bez nutnosti řešit, kdo dnes vyzvedne „prcka“ ze školky, kdo půjde nakoupit atd. I přes převládající finanční motivaci je možné setkat se s vojáky, kteří opravdu odjíždějí do mise s vídinou naplnění smyslu života, naplnění

vyšších cílů (potřeby pomáhat lidem ze zemí s vážnými poválečnými problémy aj.) i intenzivního pracovního rozvoje.

Každé dlouhodobé odloučení vojáka od domova a blízkých s sebou vždy nese větší či menší sociálně psychologické problémy, a to jak v oblasti partnerských vztahů, odloučení, nevěry, sexuální abstinence, tak řešení problémů s malými i dospívajícími dětmi na dálku, intenzivnějšího prožívání stresových sociálních i pracovních situací, omezeného a zdlouhavého kontaktu s rodinou, daného řádnými dovolenými. Vojáci si i přes možnost telefonického, internetového a satelitového spojení stěžují na nedostatek informací, mnohdy je však informační frustrace způsobena spíše subjektivními příčinami a jedná se většinou o sociálně psychologické problémy ve vzájemné komunikaci.

Skupinové tenze ve vojenských jednotkách pramení z nedostatku odpočinku, nedostatečné nebo nulové saturace individuálních potřeb a zejména u vybraných vojáků i životní monotonií (strážníci, kuchaři, spojaři,...). Zejména vojáci, kteří na stejné místo přijíždějí poněkolkáté, jsou nepoměrně rychleji zasaženi stereotypním směnným provozem a málo podnětným sociálním prostředím.

Na druhou stranu tyto „ostřílené staré vlky“ málo co překvapí a jsou mnohem lépe připraveni na většinu krizových sociálních situací, jež přicházejí zákonitě v každé misi. Nejde v podstatě o to, že by zahraniční mise byla sama o sobě riziková záležitost, ale vyvolávajícím rizikovým faktorem je již samotné nahromadění několika stovek mužů podobného zaměření (jsou to prostě vojáci), ale odlišných osobnostních charakteristik na poměrně malém místě po dobu šesti a více měsíců.

Největší skupinové tenze ve vojenských jednotkách vznikají z nepochopení vojáka druhému a v neochotě flexibilně měnit své životní i zažitě návyky a postoje, což je vzhledem k miniaturizaci životních podmínek v misi základním kamenem životní pohody.

Pro účely snadnější orientace v sociálně psychologických rysech zahraniční vojenské mise ji můžeme rámcově rozdělit na několik charakteristických fází – fázi adaptace, normalizace, stereotypie a fázi závěrečnou.

1. Fáze adaptace (první až šestý týden)

Již v počáteční adaptační fázi platí pravidlo „Jaký velitel, taková jednotka“. Prvních šest týdnů voják poznává nové místo, lidi, práci i organizaci života celé jednotky. Chvilí trvá, než si člověk zvykne, že ani na WC zpravidla nesedí sám, že nevodí děti ze školky a sex, lásku i něžnosti zná tak maximálně z filmové tvorby či z jistých televizních kanálů (Gold privat, Hastler aj.). Pokud někdo vyjíždí zcela poprvé, tak má většinou velký problém ustát i vsudyprítomné děti, věčně žebrovníci za plotem o vodu. Ono tedy většinou nejde o žiznivé děti, jelikož v zápětí následuje žádost o čokoládu a euro. Jednou z dalších českých naivit je důvěra, že místní obyvatelé smýšlejí stejně jako my. Jsme jiné kultury, každá v něčem dobrá a v něčem špatná. Některá pravidla mají navíc (např. postavení žen v rodině a ve společnosti, vendeta – rodová krevní msta, ...) a některá jim chybí (např. pravidlo pravé ruky na křižovatkách, ...).

Vojáci, kteří nepřijmou skutečnost rozličnosti kultur a smýšlení, se dostávají do sociálně psychologické pastí, v níž ale neuvíznou místní obyvatelé, přestože se to tak na první pohled může zdát, ale jsou to právě vojáci, v jejichž prožívání, myšlení i chování se projevují prvky nacionalismu či dokonce xenofobie.

Pokud se v počátečních měsících objeví příznaky maladjustace a maladaptace na prostředí mise u některých predisponovaných vojáků a není včas zachycena a odborně řešena (po stránce psychologické, vojenské i personální), vede k závažným psychickým i sociálním problémům, s jejichž následky si pro nedostatek psychologických zkušeností vojenští velitelé již většinou nevědí rady. Ještě závažnější jsou psychologické změny řidičů po prodělaných autonehodách, přestože nezaviněných. Vojáci v této krizové pozici nedůvěřují sami sobě, svým rozhodovacím a reakčním schopnostem, čímž zároveň komplikují sociálně psychologickou atmosféru ve skupině (vojenského družstva), jejichž práce a životy jsou při jízdě těžkým terénem v podstatě závislé na jediném člověku – řidiči. Ztráta důvěry proto může být naprosto fatální.

V závislosti na tom, jak velké a různorodé relaxační možnosti prostředí mise nabízí a jak kvalitní relaxační stereotyp si jednotlivý voják během prvních týdnů vytvoří, dochází také k systematické eliminaci/gradaci negativních psychických stavů, jež občas přepadnou i toho nejtvrďšího bojovníka. Vojáci, kteří nedokáží zaplnit svůj volný čas individuálním nebo kolektivním sportem, četbou knih, videokazetami a DVD, jsou náchylnější k obtížnější adaptaci na prostředí mise, k prožívání nudy a životnímu nenaplnění, obtížněji se začleňují do neformálního kolektivu (jenž se mimo pracovní činnost vytváří zejména při společné sportovní činnosti) a v situaci zvýšeného sociálně psychologického napětí rychleji podléhají depresivním pocitům.

2. Fáze normalizace (šestý až dvanáctý týden)

Tato sociálně psychologická fáze je charakteristická vysokým pracovním nasazením, minimální chybivostí v pracovních výkonech a minimální konfliktností v mezilidských vztazích ve vojenských jednotkách i na úrovni vztahů partnerských a rodinných. Zpravidla tak nevznikají ani žádné velké sociálně psychologické problémy na domácím bojišti, jež by se projevovaly zvýšením intrapsychického nebo interindividuálního napětí. Pokud během mise probíhají rozvodová řízení či vážné manželské konflikty, tak jde samozřejmě spíše o výsledek dlouhodobého procesu vztahových problémů, mise sama o sobě není vyvolávající příčinou jako spíše poslední kapkou v příslovečném kalichu partnerské tolerance.

3. Fáze stereotypie (čtvrtý až pátý měsíc)

Během čtvrtého a pátého měsíce mise nastává sociálně psychologický fenomén známý jako stereotypie – a to ve své pozitivní i negativní podobě. Na jednu stranu si voják natolik zvykne na svou práci a na „skleníkové“ prostředí vojenské základny, až nabývá dojmu, že snad není jiný život než ten, který se odvíjí v Kosovu. Práce se stane rutinou jako odemykání dveří od bytu. Voják naběhne na pravidelný denní režim, ví s naprostou přesností, kolik kroků je od jeho *korimeku* (Korimec shelter) kjidelně, od korimeku k posilovně a od korimeku k pracovišti. Tuší, že v pondělí jsou k snídani párky, v úterý pomazánka, ve středu a v neděli sladké buchty. V této době jsou na tom nejhůře *watchkeepři*, kuchaři či spojaři, kteří jsou se základnou v podstatě srostlí. Ať se tomu voják brání nebo nebrání, hrozí každému „ponorková nemoc“ jako vyšitá. Je k neuvěření, kolik drbů, jízlivých narážek, mobbingu, nesnášenlivosti se může projevit v převážně mužském kolektivu. Do absolvování první mise jsou tyto psychologické charakteristiky připisovány výlučně ženským kolektivům jako sboru vzdělaných pedagožek na jedné škole, či sboru laskavých zdravotních sester na jednom oddělení nemocnice.

Tuto sociálně psychologickou fází prosvětlují světlé okamžiky dlouho očekávané dovolené, a pokud se zdaří, tak i dvou kratších dovolených, jež se více osvědčily z hlediska rozčlenění mise na snesitelnější časová období. Každý voják si musí přiznat, že není po třech čtyřech měsících společného života v malém korimeku tak tolerantní a velkorysý, jak si o sobě myslel. Řeči, jež ho baví prvních pár týdnů, se stávají unavujícími a protivnými, zlozvyky a vlastností, jež se zdály snesitelné, náhle nebezpečně zvyšují adrenalin a zhušťují psychosociální atmosféru na korimecích i celých vojenských jednotkách. Řešení je prozaické, snížit sociálně psychologické napětí minimalizováním společně stráveného času se spolubydlíci a najít si rozptýlení mezi dalšími vojáky. Na takovou tu skrytou slovní agresi, narážky, pověsti a báchorky z českých luhů a hájů platí krom dostatečného sebevědomí a přístupu „nad věci“ i pravidelná vyřikávání si všeho nejasného a zatěžujícího v předem určeném neformálním sezení (varianta pravidelného debriefingu), kterého se zúčastní celá vojenská jednotka, ne jen ti dva (tři, čtyři), kterých se konflikt týká.

Dalším krizovým bodem tohoto období je pocit nedostatečné intimity, osobního prostoru, do něhož člověku opravdu nikdo nezasahuje a nevstupuje. Výrobce tuto informaci před armádou zatajil, ale korimeky (v nichž se v misi nejen přespává, ale i pracuje a žije) mají opravdu velké oči a ještě větší uši. Z čehož logicky vyplývá, proč většina telefonních rozhovorů, hygiena i vzájemná komunikace získává v misi téměř rodinnou úroveň, v níž všichni všechno ví. Kdo se sprchuje ráno, kdo večer, kdo po ránu kašle jako tuberák, kdo má hysterickou manželku, popřípadě hysterickou milenku...

Jako nesporný a spolehlivě fungující se ukázal princip „reklamy na kávu“. S kávou tento princip nemá sice mnoho společného, zato s půvabnou ženou z uvedené reklamy hodně. Každý zná okřídlenou větu „v misi je každá krásná“, ale málokdo si přizná, že by tomuto principu mohl podlehnout i on. Tedy zpátky ke kávě. Po cestě od Šajkovace k Prištině v Kosovu byly v roce 2003 vyvěšeny reklamy s místní kosovskou Albánkou, nabízející lahodnou kávu. Když ji vojáci měli na začátku mise, byla hodnocena jako objekt nehodný jejich vzácného zájmu. Po uplynutí prvního měsíce však pravidelně jejich zraky ulpívaly na okouzlujícím úsměvu tajemné krásy. Je obecně znám fakt, že přítomnost žen v armádě a v misích zejména má své kladné, ale i záporné stránky. Realita je taková, že jsme stále evropským státem, jenž má své specifické kulturní a sociální zvyky, které považujeme za naprosto normální a běžné. Stále ještě považujeme americké pojetí sexuálního obtěžování za přehnané, a pokud pochválí nadřízený velitel podřízenou vojákyni, jak jí to dnes sluší, tak se ve většině případech cítí spíše potěšena než obtěžována.

Z toho také vyplývají i specifika soužití a spolupráce žen a mužů v misi. V české armádě nejsou stejná měřítka pro hodnocení ženské a mužské fyzické výkonnosti, a tak není zcela vhodné obsazovat ženy do všech bojových pozic jen proto, že ve společnosti i v armádě existuje rovnoprávnost mezi muži a ženami. Na druhou stranu ženy dokáží snadněji udržet pozornost i u velmi nezábavných, stereotypních prací jako je klasická úřednická práce. Navíc ženy svou přítomností mužský kolektiv neuvěřitelně zlidšťují a jsou často ochotnější stát se jakousi „vrbou“, naslouchající steskům, jež ostatní vojáci již při třetím opakování velice nudí.

Je zde však nutné zmínit sociálně psychologické problémy, jež v misi celkem zákonitě vznikají při soužití takové přesily jedinců mužského pokolení oproti zlomku pokolení ženského. Po předešlých zkušenostech už většina vojáků ví, že obcovat s místními uklízečkami a kuchařkami se prostě nevyplácí, stejně jako přejet místní krávu. Každý je strůjcem svého osudu, a tak je nutné počítat i s očekáváním místních neprovdaných žen, pro něž je svatba a potomek (zplozený i z chvilkového hormonálního šílenství sexuálně abstinujícího vojáka)

zajištěná budoucnost. Vztahy na pracovišti či rotě jsou nejenom při nedostatku intimity komplikované, ale velmi často s sebou nesou i riziko narušení mezilidských vztahů na jednotce. Je nutné přiznat, že jedinec, který má rád sex (ať se ženou či s mužem), bude terčem závisťi a potažmo pomluv velké většiny těch vojáků, kteří sex nemají.

V průběhu zhruba poloviny mise začínají také často problémy na domácí frontě, ať už z jakéhokoliv důvodu, reálného či nereálného. Zcela nevinným vyvolávajícím podnětem mohou být i každodenní telefonáty domů, jelikož vojáci jsou od domova tak daleko, že nemohou s tím, co je doma, nic podstatného udělat, ale zároveň díky výborné dostupnosti spojovacích prostředků jako je mobilní telefon či internet mohou mít v podstatě každodenní kontakt s domovem. Zpočátku to téměř každému vojákovi povídá v podstatě samo, je spousta nových zážitků, o něž se chtějí vojáci podělit s nejbližšími. Časem ale i Kosovo zevšední, zešediví, práce se zautomatizuje a většině vojáků najednou napadne, že po pozdravu a otázce na počasí, popřípadě na děti, si už v podstatě nemají co říci. Vznikají rozhovory typu: „Co jsi dělal dnes miláčku?“, „Ale nic zvláštního.“ „A ty?“ „No já jsem byla s kluky z práce na skleničku.“ K tomu už jen stačí, aby vojákovi bylo něco mezi 25 až 35 lety, kdy se rys žárlivosti projevuje skutečně intenzivně, a je partnerský konflikt na světě. Většina vojáků, kteří odjíždějí do mise od rodin a milujících manželek si nedokáže připustit, že během šesti měsíců se mohou jejich děti a ženy změnit, natož aby si přiznali, že se změní oni sami.

4. Fáze závěrečná (šestý měsíc)

Poslední, šestý měsíc je charakteristický pocitem, že už voják dělá svou práci tak perfektně, že lépe to snad už ani nejde. Navíc už to má tak zvaně „za pár“. Snížené pracovní výkony tak doprovází vysoká chybovost, což může být fatální zejména u řidičů, kteří zvýšeně riskují a snižují koncentraci své pozornosti, jež je již tak či tak zaměřena na „svobodný, neorganizovaný“ život doma. Vojáci počítají dny a hodiny do odletu do České republiky, a tak je psychosociální atmosféra na jednotkách spíše pozitivně naladěna, svým způsobem rozvolněna (stejně jako pracovní a vojenská morálka), což je následek povolení vysokého sociálně psychologického napětí, jež po celou dobu mise převažovalo.

Uvolnění může s sebou nést i své tragické následky v podobě ztracených mladých životů, jež jsou nejčernější hrozbou každého velitele, který má zodpovědnost za zdraví a životy svých podřízených.

Sociálně psychologické aspekty návratu vojáka z mise

Podle zkušeností armád NATO není návrat domů z vojenské mise tak jednoduchou záležitostí, jak by se na první pohled mohlo zdát. S koncem mise končí vojenská moc, zvyk řešit konfliktní situace demonstrací síly, život organizovaný vnější autoritou a pravidly. Před vojákem stojí opět civilní život a úkol zařadit se do civilního života nikoliv jako voják, který má u sebe zbraň, a mnohdy moc nad životem a smrtí druhých, ale jako civilista, který u sebe zbraň nemá a nesmí používat demonstrací síly při řešení mezilidských konfliktních situací. U každého vojáka přechod do civilního života neprobíhá stejně, ale adaptace na civilní poměry života čeká všechny bez rozdílu. Zejména rané fáze adaptace bývají pro vojáky z hlediska sociálně psychologického nejrizikovější. Voják se musí opět zapojit do normálního domácího života a do rodinných vztahů, vrátit se do normálního života v kasárnách a k obvyklému plnění

pracovních povinností, a navíc zařadit zkušenosti z mise bez výrazného emočního doprovodu do svého životního příběhu.

Začlenění se do mírové služby může být komplikováno neustálým vracením se do vzpomínek, v nichž to či ono se dělo či řešilo jiným způsobem, v misi vojáci často více cítí smysl a cíl své práce, cítí zpětnou vazbu od ostatních lidí na své výsledky, ale i na sebe sama. Formální vztahy mezi spolupracovníky, běžné pro osmihodinovou pracovní dobu, kdy se každý utíká vydýchat domů, jsou narušeny spoluprožíváním volného času s nutností společně vydržet na malém kousku země déle než pět pracovních dnů. A není to jen v tom, že v misi se pracuje i v sobotu. Vojáci nemají příliš soukromí a musejí se naučit smát se i za ostnatým drátem plotu, přestože se za něj již přes měsíc nedostali.

Po návratu domů mohou být vojáci značně kritičtější k některým vojenským povinnostem, k vojenskému vystupování některých kolegů aj. Vojenská mise stejně jako každá životní zkušenost poznamenává, ať už v tom pozitivním (získávání nových vědomostí, dovedností, návyků, postojů k práci i k lidem a hodnotám, navázání nových vztahů), tak i negativním. Ze svého pohledu těch, kteří „znají“ se mohou cítit nedocenění a snadno se dostat do opozice vůči většině pracovních povinností. V tomto případě je dobré se tzv. vyzpovídat každému, kdo není proti, ale je důležité poznat únosnou míru vzpomínkové zátěže. V práci nějakou dobu musí vojáci usměrňovat svou nutkavou potřebu srovnávat vše přítomné se vším, co bylo. Jinak hrozí vznik psychosociálních konfliktů, při nichž nejde o racionální řešení sociálních problémů, ale o ventilaci nahromaděných negativních pocitů a nálad.

Při návratu do rodiny, k životnímu partnerovi se často vojáci cítí zmatení a plní úzkostí. Většinou po relativně dlouhém období „skleníkového života“ čekají velkou změnu k lepšímu (ve vztahu k manželce, dětem, sexu ...) a brzy jsou velice zklamáni. V závislosti na tom se cítí bídne a prázdne, nic je dostatečně nenaplňuje štěstím. Nikdo nerozumí tomu, co prožili a nikdo vojáky neocení tak, jak si představují, že si zaslouží. Často vojákům připadá, že jejich ženy jsou jiné, kamarádi jsou jiní a vlastně sami neví, o čem se s nimi bavit. Cítí se jako cizinci, po celou dobu mise si nepřipustili, že by se po dobu jejich nepřítomnosti mohlo všechno tak změnit. Zejména školou povinné a dospívající děti vojákům připadají zmatené a nejisté. Dokonce i sex je jiný ...

V hlavě se jim honí otázky po věrnosti partnerky a po intenzivním nahrazení ztraceného času. Z ničeho nic se zajímají dost o peníze, jež si během zahraniční mise vydělali za cenu odloučení a samoty, čímž se dostávají do neshod s manželkami, jež mají zpravidla jiné představy o jejich využití.

V intimním partnerském soužití vznikají komunikační bariéry, jež jsou většinou spojeny s nereálnými fantaziemi a očekáváními vojáků, kteří si během mise plánují, co všechno se změní v jejich sexuálním životě, co všechno chtějí dohnat, a jak to bude vzrušující. Zejména u dlouhodobějšího odloučení hrozí riziko vzniku úzkostných pocitů, že partnerka je cizinka, spojených s úzkostí ze sexuálního vztahu. Vojáci nerozumí pocitům hněvu, nepřátelství, negativním pocitům ze separace, jež je zastihnou nepřipravené v období, o němž několik měsíců tak snili.

Problematika vojenských manželství a rodin vojáků vyjíždějících do mise

Jedním z nejbolavějších problémů vojáků účastnících se zahraničních misí je právě téma partnerských a rodinných vztahů, manželství a rodin. Čím více vojáci „vyjíždějí“ do misí, čím více času stráví mimo rodinné hnízdo, tím více hrozí riziko narušení bazálních partnerských

a rodičovských vztahů. Čas strávený „mimo“ (nezáleží na důvodech) nelze nahradit vyšší intenzitou prožívání vztahů po návratu, přestože si tak většina vojáků svou roli v partnerství či rodině „maluje“. Není náhodou, že v zahraničí jsou vojáci ve většině případů svobodní, dokonce bez stálých partnerek, a zhruba ve 35 letech věku aktivní službu v armádě v podstatě opouštějí. V současné době již i v české armádě funguje princip, podle něhož do zahraničních misí vyjíždějí kompletní vojenské jednotky a v České republice tak zůstává jen malá část vojáků, zajišťujících chod posádky v tzv. zpětném odřadu.

S tím souvisí nezměnitelná skutečnost, že po odjezdu vojáků do misí zůstávají za hranicemi České republiky opuštěné partnerky, milenky, manželky mladé i oštrilené, rodiče klidní i neklidní, děti míň zlobivé a děti víc zlobivé, auta v dobrém i horším stavu, stvrzenky zaplacené i nezaplacené atd. Vojáci se přitom nemohou na svého partnera zlobit, že se cítí zrazený a opuštěný, jelikož jsou to vlastně oni, kdo odešel za prací pryč z domova (ať už ze sebeušlechtilějších důvodů). Již proto nelze absolutně souhlasit se zpátečnickým názorem, že po dokončení reformy armády již nebude potřeba psychologů působících v zahraničních misích.

V současné době již nejsou výjimkou vojáci vyjíždějící do mise po čtvrté, páté, a to jim ještě ani nebylo ani třicet pět let. To znamená, že většinu času strávili ve „skleníkovém“ prostředí mise a skutečný život pro ně může být větší virtuální realitou než dokonalé počítačové hry (jež „smaží“ po dlouhých večerech v misi). Na druhou stranu vojáci, kteří vyjíždějí do mise poněkolikáté, nejsou překvapeni změnou stylu života a prostředí tak, jako vojáci „prvníčky“, kteří za sebou zanechávají mladé a neurotické manželky a kupu problematických dětí (dvě z prvního manželství, dvě z druhého a páté je na cestě, jak jinak.).

Každý vojskový psycholog slyšel skutečné životní příběhy, v nichž se nejeden voják vrátil po šesti až deseti měsících z mise a doma zbylo jen ticho a kapající vodovodní kohoutek. Někdy se o manželku a děti postaral nejlepší kamarád (který na rozdíl od vojáka zůstal doma), někdy tím již jen přetekl pohár trpělivosti vojákovy partnerky.

Psychosociální aspekty strážní služby a patrolování v misi

Výkon strážní služby je bojovým úkolem v míru, který plní ozbrojená jednotka a který vyžaduje od všech vojáků přesné dodržování všech předpisů. Pro vojenskou jednotku plnící peacekeeping úkoly v prostoru nasazení (Kosovo) je charakteristické, že strážní službu v různých podobách vykonávají vojáci různých specializací. Z tohoto důvodu je nutné brát přípravu každého vojáka vážně, neboť z misijních zkušeností vyplývá, že tito vojáci nejsou pro místní obyvatele jen mementem zákona a lidských práv, ale jsou také vystaveni útokům ozbrojených civilistů, páchajících trestnou činností.

Strážní služba a patrolování jako takové patří v misi v kategorii vojenských činností mezi jedny z nejdůležitějších. Tento fakt však bohužel někdy nesdílejí ti vojáci, kteří ji mají vykonávat. K těmto dvěma hlediskům přistupuje ještě hledisko třetí, a tím je frekvence této činnosti. Pokud je strážní služba formována ze stavů jednotek, pro něž tato činnost není jedinou a systemizovanou činností, pak je situace s vnímáním, prožíváním a vyhodnocováním všech sociálně psychologických podnětů, jež tato služba s sebou nese, mnohdy i vítaným zpeštěním monotonie „skleníkového života“ v misi. Podle situace, terénu, zvláštních okolností vyvolaných například mimořádnou politickou situací ve světě, může být dokonce vnímána strážnými jako jisté „dobrodružství“, což může být spojeno s pozitivními, ale i negativními následky (zbytečné riskování a vystavování se ohrožujícím situacím).

Druhá otázka je ovšem činnost vojáků, kteří jsou na místa strážných v misi určení personálními tabulkami. Zde se naopak vlivem stereotypu obrací pocity strážného směrem ke stresu z monotonie výkonu stále se opakující pracovní činnosti, se započtením sekundárních vlivů působení okolních podmínek, jež byly výše jmenovány. Jde tedy o jakési rozštěpení naprosto identických faktorů, které v prvním případě mohou působit pozitivně a ve druhém naopak destruktivně. Strážný je nejvíce ovlivněn málo podnětným senzorickým polem, jelikož i nepozoruhodnější pozorovací pole (a všechny činnosti spojené s strážní službou a patrolováním) se stává monotónním a nezajímavým, a tak se úměrně zvyšují i nároky na pozornost okolí. Stejně vysoké jsou i nároky na rychlost a adekvátnost rozhodnutí a následnou reakci. V důsledku povětrnostních vlivů se také zvyšují nároky na fyzickou a psychickou odolnost. V období horkých slunečných dnů, nekonečných dešťů i náročných přívalů sněhu se vojáci musí vyrovnávat s negativními pocity, jež s sebou práce v těžkých klimatických podmínkách nese.

Celkovou výkonnost strážných i psychosociální atmosféru v patrolující skupině ovlivňuje významnou měrou směnnost jejich práce, jež vede k chronické únavě. Zejména v období zvýšeného bezpečnostního rizika v oblasti působení vojenské jednotky se mohou stupňovat pocity strachu z možnosti neočekávaného útoku agresora zvenku i pocity nejistoty v místech, jež skýtají možnost napadení střelnou zbraní. V případě ohrožení napadení vojenské jednotky rozzuřenými demonstranty či ozbrojenými civilisty se do popředí dostává otázka vnitroskupinové kohezivity, vycvičenosti a důvěry vojáků navzájem. Pokud jsou však vojáci fyzicky či psychicky unaveni, snižuje se sluchová ostrost, strážní se stávají roztržitými, snižuje se distribuce a přesun pozornosti, dochází ke značné fluktuaci pozornosti. Paměť při únavě „vynechává“, strážní snadněji zapomínají, zpomaleně si vybavují obsah paměti. Klesá kvalita rozumové činnosti, zhoršuje se komunikační schopnost, výrazně se zvyšuje chybovost v rozhodovacích procesech. Unavení vojáci strážní nebo patrolovací jednotky se stávají buď otupenými nebo naopak přecitlivělými. Mnohdy upadají do afektu, jednájí výbušně, což může vést k vzniku závažných sociálních konfliktů v dané jednotce. Při únavě je také výrazně oslabena vůle, vojáci tak hůře zvládají svou absolutní poslušnost vůči rozkazům nadřízených.

Klimatické podmínky hrají v případě psychosociálních procesů, probíhajících v psychice strážných, významnou roli a nelze zanedbat jejich vliv na vnímání a zpracování informací během pobytu na strážním pracovišti. Při mrholení, mlze a drobném dešti se snižuje viditelnost, což může způsobit zvýšení hladiny úzkosti u vojáků, kteří ji přenášejí i do interpersonální komunikace. V noci se navíc zhoršuje odhad rychlosti a vzdálenosti, jelikož je omezeno periferní vidění strážného. Po setmění při adaptaci na tmou strážní rozeznávají tvary, nikoli však barvy, což znemožňuje správně identifikovat předměty. Po setmění jsou stále schopni dobře vnímat pohyb, nikoli však nehybné předměty, což usnadňuje agresorovi skrytí s momentem překvapení, a to může vyvolávat pocity úzkosti i profesionální nejistoty. Pokud je v strážní či patrolovací jednotce silná osobnost s vysokou frustrační tolerancí, je pravděpodobné, že i zbytek skupiny snadněji zvládne negativní stresogenní pocity. Samozřejmě je naprosto nejvhodnější, pokud je touto silnou osobností formálně stanovený velitel, který má jako jediný rozhodovací pravomoc, jež je v armádě stanovena hierarchizací členů skupiny.

Psychosociální zátěž s technickými zařízeními v misi

V misi se většina vojáků nevyhne stresu spojeného s prací s technickými zařízeními, přičemž největší je ve fázi zácvičení, seznamování se s přístrojovou technikou a jejím ovládáním.

U některých vojáků je přechod na nový způsob práce spojen s obavami, že novou techniku nezvládnou, složitější způsob ovládnání techniky jim činí potíže a obávají se zejména toho, že nevhodných zásahem mohou přístroje poškodit. Obtíže zvládnout novou spojovací techniku, počítačová zařízení aj. jsou samy o sobě velice nepříjemné, ovlivňují pohodu a pracovní výkonnost, brzdí motivaci a odvádějí pozornost od práce.

Činnost u zobrazovacích a spojovacích jednotek je náročná na psychické procesy. Vyžaduje zpracovávání většího množství složitých informací a vysokou koncentraci pozornosti. Jakékoliv vyrušování hovorem, hlukem, telefony a návštěvami působí negativně na centrální nervovou soustavu a nadbytečně neurotizuje, což způsobuje nadbytečné mezilidské konflikty, jež zvláště v psychosociální fázi stereotypie podstatným způsobem komplikují psychosociální atmosféru ve vojenské jednotce. Při práci u zobrazovacích jednotek a spojovacích prostředků nejde o výdej tělesné energie, nýbrž o vnucené a strnulé polohy těla, nerovnoměrnou zátěž svalů. Déletrvající práce s obrazovkovými termíny může vyvolávat pocity bolesti, podráždění, celkové únavy očí, jež se dále projevují celkovou bolestí hlavy a celkové únavy.

Sociálně psychologické problémy vojáků v misích

Příčinou sociálně psychologických problémů je sociální nepřizpůsobivost nebo emoční narušenost. Vojáci projevující v průběhu mise sociální nepřizpůsobivost mají problémy s adaptací na hierarchický systém organizace armády, s absolutní poslušností vůči rozkazům nadřízeného (jako formální autority), s častým střídáním životního rytmu a prostředí (jiný je život vojáka v rámci vojenských cvičení, jiný je život vojáka ve vojenských posádkách a zcela jiný ve vojenských misích). Vedle těchto sociálních faktorů lze identifikovat velké adaptační problémy související s nutností přizpůsobení se nejen vojáků, ale celé jeho rodiny na časté stěhování z posádky do posádky, odloučení od přátel, sociálního zázemí a v poslední době často i od nejbližší rodiny.

Příčiny emoční nepřizpůsobivosti bývají častěji v oblasti osobních, vztahových a rodinných problémů, než v oblasti pracovních. Prožívání a chování ve vojenské jednotce v misi je často komplikováno fluktuací některých vojáků mezi posádkami nejrůznějšího charakteru – do mise vyjíždějí vojáci různých specializací jako spojaři, opraváři techniky s vojáký mechanizovaných jednotek, ..., u nichž je prioritní nutnost adaptovat se nejen na nové nadřízené velitele, kolegy, ale mnohdy i na zcela jiný styl práce (zejména z hlediska vojenské přípravy a vojenských povinností). Mnohdy si musí zvyknout i na zcela jinou práci – např. z důstojníka na personálním oddělení je rázem (podle potřeby) důstojník na plánovacím oddělení atd.

Mise s sebou přináší mnohem náročnější prožívání partnerských, manželských a rodinných vztahů, jež jsou velmi ztěžovány sociálními změnami, vyplývajcími nejen z mise jako takové, ale i ze samotného životního stylu vojáka. Vojáci ve většině případů velmi emočně „visí“ na své rodině a na svých dětech, a to možná právě proto, že většinu času tráví na cvičištích a v misích a doma se nikdy pořádně „neohřejí“. Zejména mladí manželové a otcové toto nedobrovolné odloučení velmi těžce nesou, a to nejen oni. Neadaptované na vojenský život jsou často i jejich životní partnerky, což souvisí s dalším nepopiratelným faktem – šedesáti procentní rozvodovostí vojenských manželství (zejména ve vojenských jednotkách opakovaně vysílaných do zahraničních misí). Rodinné problémy vznikající nebo gradující během pobytu vojáka v misi jsou většinou postavené na komplikované výchově dětí a neustálou nepří-

tomností otců v tomto procesu. A tak se vojáci dostávají do začarovaného, bludného kruhu negativních emocí, kde jeden emoční problém vytváří druhý a podporuje růst prvního.

Sociálně psychologická motivace a postoje vojáka k práci v misi

Otázky motivace vojáka a jeho postojů k práci v misi patří v soudobé armádě k těm nejdůležitějším. Pokud má být Armáda České republiky malá, mladá a mobilní, tak musí být především dostatečně motivovaná. Bez dostatečné motivace lidí budou výsledky reformy armády neefektivní a armáda tak nebude moci v plné míře splnit závazky vůči NATO. Ze zkušeností víme, že od roku 2003 se značně změnila motivační struktura nastupující generace vojáků, což je spojeno s oficiálním přiznáním příspěvku na bydlení. Zejména vojáci na základních funkcích by v civilním prostředí nezískali takové finanční ohodnocení, přestože to pro ně v realu přináší nutnost trávit většinu času na vojenských cvičeních a povinnost účastnit se zahraničních misí. S tím souvisí i problém podstatného snížení účinnosti finančních sankcí za nesplnění vojenských povinností (úspěšné splnění přezkoušení z fyzické zdatnosti, úrovně vojenských znalostí a dovedností jako jsou výsledky ve střelecké a chemické přípravě aj.), jelikož je velký rozdíl, pokud vojákovi ubude tisíc Kč z platu o výši deset nebo dvacet tisíc. Navíc se potvrdila obecně známá pravda, že si vojáci na zvýšení platu rychle přivyknou a brzy výši platu berou jako integrální součást ocenění jejich práce (a tedy mohou opět najít nějaký důvod k chronickému stěžování).

Na druhou stranu najdeme v misi i vojáky, kteří považují svou práci za poslání, ve své práci se realizují a povinnosti spojené s prací vojáka berou jako zpestření jinak příliš nevzrušující práce (např. důstojník operační skupiny v posádce vykonává v podstatě čistě úřednickou práci, je zavalen papíry a plány, a proto cvičení nebo mise, jež je výsledkem tun předcházejících plánů a porad, považuje za vzrušující vyvrcholení své práce a možnost konečně dělat tu opravdu „vojenskou“ práci).

Vojskový psycholog by měl mít před výjezdem do mise přehled o motivační struktuře a postojích vojáků k práci v dané vojenské jednotce v Kosovu, neboť získané informace může využít ve své funkci odborného poradce velitele útvaru, jelikož otázky motivace v misi řeší též každý velitel roty, čety i družstva a je na psychologovi, aby konzultoval a argumentoval, proč určitý typ motivace vojáků je v současné době víc efektivní než oblíbené písemné pochvaly do personalistického záznamu odměn a trestů nebo pozitivní periodické pracovní hodnocení, jež po každé misi vypracovává nadřízený velitel vojáka. Např. možnost dálkově studovat vojenskou školu s vyhlídkou na povýšení je podstatně účinnější než zvýšení osobního o dvě stě Kč atd.

Pokud přijmeme jako fakt, že vojenská jednotka do určité míry funguje jako jedna velká rodina, v níž k určitým rolím náleží kromě odpovědnosti za svou práci a za práci podřízených i neméně důležité pocity sounáležitosti, pocity, že voják někam patří a někdo s ním počítá, je nesporné, že pro vojáky je velice důležité hodnocení ostatních členů vojenské jednotky. Jedná se zejména potřebu projevů skupinového uznání, respektu, vážnosti apod.

Máme-li v tomto bodě ještě porovnat vojáky služebně mladší a starší, pak je pro vojáky mladší typické, že velkou měrou si zakládají na porovnání svého výkonu s výsledky druhých – základem je sebehodnocení, sebeocenění a z něj vyplývající aspirace a cíle. Je to zřejmě způsobeno tím, že mise je ve své podstatě vyvrcholením dlouhodobé vojenské přípravy v mírových posádkách. V misi se tedy (jako v každé krizové či hraniční situaci) projeví, zda

daný voják na svou práci má, nebo nemá, zda do kolektivu vojenské jednotky zapadl, nebo nezapadl, zda je emočně a sociálně vyzrálou osobností, nebo mu k této metě zbývá ještě skutečně mnoho.

Je nutné dodat, že převážně pozitivně uváděné vnější motivační faktory nabízené vojenskou jednotkou, mohou mít také negativní podobu, jež je také neméně účinná a motivačně působivá. V poslední době se nejeden velitel potýká s otázkou, jak trestat problematické vojáky, aniž by hrozilo riziko, v posledních letech tak oblíbeného, nařknutí ze šikany. Velmi sofistikovaným způsobem vyřešili způsob negativní motivace u vojáků v rámci 4. brigády rychlého nasazení, jež spočívá v řízené fluktuaci nenapravitelných průšvihářů z jednoho praporu na druhý, přičemž již **hrozba změny pracovního místa a zařazení je jedním z nejúčinnějších motivačních faktorů pro zvýšení a zkvalitnění pracovního výkonu i chování.** Proces pracovní motivace vojáků je významně modifikován situačními proměnnými jako jsou charakter přiděleného úkolu v misi (typičnost činnosti vojáka, odborná náročnost, omezení času na provedení, kooperační složitost pro vojenskou jednotku apod.), osobnost nadřízeného velitele (jedná se především o jeho formální a neformální autoritu, převažující styl velení) a sociální klima vojenské jednotky (úroveň mezilidských vztahů mezi vojáky, sociální a vnitřní výkonové normy, převažující kooperace nebo soutěžení, facilitační působení nebo konflikty apod.).

Pracovní postoje, projevující se v kontextu samotné zahraniční mise, se vztahují k širokému okruhu problémů souvisejících se zařazením vojáka v misi. V podstatě jde jak o postoje k armádě samotné (v posledních letech díky razantním reformám souvisejících s likvidací a re-dislokací vojenských jednotek jsou převážně negativní), k nadřízeným velitelům, k vojenské jednotce, tak k práci samotné, k pracovním i mimopracovním podmínkám. Pod postoji vojáka k misi jako takové si lze představit postoj k úkolům vojenské jednotky v misi, k personální politice (kariérní postupy, odměny finanční i symbolické – medaile za službu v zahraničí aj.), k systému poskytované sociální péče (rehabilitace po návratu z mise – pro vojáka i jeho rodinu, zvýhodněné rekreace pro celé vojenské rodiny apod.).

Postoje k nadřízeným velitelům vyjadřují vztah vojáka k jejich odbornosti, převažujícímu způsobu jednání s lidmi, k charakterovým vlastnostem nadřízených velitelů apod. Postoje k vojenské jednotce se vztahují k obsahu práce, k fyzikálním podmínkám (vybavení korimeků, teplotní regulace, hygienické podmínky), k finančnímu odměňování za výkon v misi (finanční odměnu rozděluje podle výkonů a zásluh velitel roty – dle svého uvážení) aj. Jelikož vojáci tráví v misi i volný čas, jehož naplnění musí přizpůsobit podmínkám a nabídce v misi, jsou z psychologického hlediska nezanedbatelné i postoje k mimopracovním podmínkám práce – postoje k ubytování a zabezpečení hygieny těla i oblečení, k sportovním a kulturním příležitostem.

Spokojenost vojáků v misi

Spokojenost vojáků v misi je ovlivňována značným počtem faktorů. Význam faktorů a pořadí jejich důležitosti na utváření spokojenosti je proměnlivé a závisí na okolnostech, jež jsou dány jak specifiky jednotlivých vojenských profesí a prostředí, v nichž jsou vykonávány (např. nesrovnatelná jsou specifika práce vojenského kuchaře, vojáka mechanizované roty či personalisty na štábu praporu), jednak specifiky individuálními v závislosti na osobních preferencích (např. větším důrazem na kvalitu mezilidských vztahů než na platové ohodnocení práce).

Významnou skupinu motivačních faktorů, jež ovlivňují pracovní spokojenost vojáků, jsou faktory vnější. Mezi nimi je nejpatrnější faktor finančního ohodnocení, způsob velení a vojenská jednotka. Mzda je důležitým faktorem, který významně ovlivňuje spokojenost nespokojenost v misi. Podstatně odlišný náhled na půlroční izolaci od rodiny a od přirozeného života vykazovali vojáci absolvující zahraniční vojenskou misi do roku 2002, kdy byl dolar považován za stabilní a výhodnou zahraniční měnu a kdy voják po příjezdu z mise mohl za zahraniční dolarový příspěvek např. koupit auto, zabezpečit bydlení apod. Od uvedeného roku nejenže kurz dolaru vůči koruně významně klesl, ale při opětovných výjezdech vojáci již poměřují hodnotu zahraniční měny i jinými významnými hodnotami – svojí přítomností v partnerském a rodinném životě, výchovou dětí, snížením rizika rozchodu s životním partnerem aj.

Na druhou stranu **zvýšení platu v misi oproti běžnému působení v mírových posádkách nemá dlouhodobější motivační účinek**. Zejména mladí a svobodní vojáci považují zahraniční dolarový příspěvek za možnost na určitou dobu výrazně změnit svůj život a užít si ho za každou cenu „až do dna“. Tak se dostávají do nebezpečného koloběhu – mise (komfortní skleníkový život s přísnými, jasně stanovenými pravidly) – půl roku intenzivního života „na hraně“ (sázky, alkohol, silné motorky, nezávazný sex aj.) – mise – půl roku intenzivního života „na hraně“ ... Není tomu však u všech a za jakýchkoliv okolností. Většina vojáků jede do mise s jasnou představou, jak větší či menší finanční obnos investovat – nejčastěji umoření části hypotéky, koupě auta (bez něhož je současné dojíždění za prací do vzdálených vojenských posádek naprosto nemožné) apod.

Obecně se má za to, že pracovní spokojenost vojáků v misi pozitivně ovlivňuje taková práce, jež je pro ně zajímavá a vzrušující (např. výcvik pozemního vojska na technologicky vyspělých тренаžérech MILES) a vojáci mají potřebnou zpětnou vazbu o jejím průběhu a o výsledcích. Způsob velení vojenské jednotce jakožto motivační faktor ovlivňující pracovní spokojenost je úzce spjat s osobností velitele jednotky a stylem řízení, jenž preferuje nebo situačně využívá. V misích se lze setkat zejména s dvěma úspěšnými způsoby velení, jež pozitivně ovlivňují pracovní spokojenost vojáků. Jednak je to zaměření velitele na své podřízené vojáky, jež se projevuje aktivním zájmem o jejich práci, podporou odborného vojenského růstu, akceptováním názoru na způsob vykonávání práce, neformální komunikací s podřízenými vojáky apod.

Druhou dimenzi lze charakterizovat jako **participativní řízení**, kdy podřízení vojáci více v rámci možností hierarchického systému vojenské jednotky ovlivňují svoji práci, vyjadřují se k záměrům a cílům vojenské jednotky v během velitelem řízených briefingů a debriefingů. Je již prokázáno, že vytváření participativního klimatu ve vojenské jednotce má větší vliv na spokojenost než pouhá účast při vykonávání rozkazu. Tento typ velení prosazují v poslední době zejména velitelé, kteří absolvovali odborné vojenské stáže v Americe. Na jednu stranu přináší větší možnost sebezrovoje a sebenaplnění podřízených vojáků, na druhou stranu od nich vyžaduje iniciativu a zodpovědnost. To je také největší důvod, proč snaha o participativní řízení podřízených naráží právě v armádním systému, jenž je postaven na klasické hierarchii a rozkazech.

Vojáci překvapivě stále dávají přednost pohodlnější, přestože svazující metodě autoritativního řízení, při němž odpovědnost za zadávané úkoly i za jejich plnění a hodnocení plně přebírají velitelé vojenských jednotek. Jistou příčinu lze snad hledat v osobnostním zaměření Čechů, kteří v sobě i přes velké reformátorské snahy nezaprou potomky „dobrého vojáka“ Švejka (lenost, pohodlnost, potřeba stále si na něco stěžovat a s něčím polemizovat

– i s rozkazy nadřízených velitelů –, na druhou stranu schopnost poradit si v každé situaci). V tom lze hledat důvod, proč nelze naprosto kopírovat a přenášet americké styly velení a řízení na českou armádu – ani v prostředí natolik specifickém jako je mise.

Vojenská jednotka v misi

Vojenská jednotka zaujímá důležité místo mezi faktory podílejícími se na sociálně psychologické spokojenosti vojáků v misi. Sociální prostředí vojenské jednotky je velmi různorodé a bohaté. Obsahují síť formálních a neformálních vztahů, zahrnuje různé formy kooperace, má svou atmosféru pohody i napětí, může vytvořit příznivé emocionální „zázemí“ svým členům. V neposlední řadě umožňuje vojákům získat prestiž, postavení a ocenění jejich vojenské, odborné i obecně lidské aktivity. Sociální nespokojenost vojáka s vojenskou jednotkou, do níž je zařazen, silně ovlivňuje i další motivační faktory, a proto ji lze jen těžko kompenzovat např. výší platu nebo sociálním postavením.

Vojenská jednotka je vždy formálně ustanovena pro plnění vojenských úkolů, zadávaných vždy nadřízeným stupněm, jenž stanovuje jejich obsah a hranice, vazby na úkoly ostatní. Vytvoření neformální skupiny ve vojenské jednotce je dáno společnými zkušenostmi z vojenských cvičení a z misí jako takových, v nichž je dostatek příležitostí pro navázání osobnějších vztahů a možnost sdílet zážitky překračující stereotypii běžného pracovního dne v mírových posádkách. Interakce uvnitř skupin je často velmi intenzivní. Tato intenzita bývá ovšem různého druhu. V misi vyplývá z doby společné přítomnosti na pracovišti (intenzivní plánování před vojenskou akcí), z vysokých nároků na rychlé a efektivní řešení (likvidace škod po povodních, požárech, ...), z vnějších okolností (vyšší bezpečnostní riziko).

Intenzita kontaktů ve vojenské jednotce v některých případech vede až k charakterovým změnám osobnosti jednotlivých vojáků, jejichž chování pracovní, mimopracovní i většina důležitých sociálních vztahů je v misi daleko více pod drobnohledem starších či zkušenějších vojáků. Ze zkušeností víme, že může posílit jejich odborné schopnosti i dovednosti, schopnost efektivněji řešit pracovní i vztahové problémy, ale vést i k deviacím, akcentovat nevhodné rysy osobnosti jako např. agresivitu, výbušnost, intoleranci apod. Stejným způsobem může ovlivnit silný, charismatický jedinec sociální atmosféru, názory a převažující postoje i hodnoty v celé vojenské jednotce, což je ideální stav zvláště při působení v misi, jelikož právě zde má velitel či neformální vůdce nesporně vyšší šanci na efektivní působení na své podřízené vojáky. V opačném případě je samozřejmě daleko vyšší šance, že velitel v komplikovanější sociální atmosféře mise ztratí i zbytky autority, jež mu zajišťovalo právě formálnější uspořádání dané vojenské jednotky.

V armádě došlo záměrně k postupnému rozčlenění jednotlivých činností a ke specializaci jejich nositelů na základě jejich funkčních náplní. Sociální interakce členů vojenské jednotky je určena zejména zevně zadaným úkolem a tradiční organizací vojenské práce, z níž vyplývá frekvence, povaha a obsah vzájemných sociálních kontaktů mezi vojáky. Většina rozhodovací a plánovací moci je v hierarchickém uspořádání armády koncentrována na velitele vyšších taktických a operačních stupňů, což může vyvolávat negativní následky v podobě nedostatečných pravomocí velitelů čet a rot, jež je mohou degradovat do role přihlížitele jednotkové činnosti a hluboce je frustrovat z nemožnosti rozhodovat o průběhu podle svého názoru. Odpovědnost za jednotku, nejen za pracovní výkony, ale v misi zejména za zdraví a životy podřízených vojáků, je silným zdrojem stresu. Paradoxně tak armáda bere vojenské jednotce

a zvláště jejímu veliteli nástroje k tomu, aby se chovala jako autonomní sociální systém, který je také schopen vysoké produktivity a sebekontroly.

Poslušnost a agresivita jako součást role vojáka v misi

Zaměstnaný člověk stráví přibližně třetinu dne v práci, voják díky soustavným vojenským cvičením a dlouhodobé účasti v misích i mnohem více. Pro většinu vojáků v zahraničních misích vojenská práce tvoří řádově asi více než polovinu bdělé části dne. Proto je do jisté míry paradoxní, že se agresivitě v této sféře nevěnuje taková pozornost, jaká by se jí měla věnovat. Přitom je evidentní, že armádní systém nemůže být imunní vůči násilí a agresí. Právě naopak. Jednak proto, že je spjatý s faktory, které tvoří vhodné prostředí pro násilí, anebo ho mohou vyvolávat. Hierarchizace kompetencí a s ní související hierarchizace moci – tak typická pro organizaci armády a její řízení – jako potenciální zdroj násilí sebe sama evokuje zvýšení pozornosti v této souvislosti. Také proto není a doslova nemůže být armáda izolována vůči celospolečenským trendům v oblasti násilí. Tak jako se prosazuje a zvyšuje výskyt násilí v různých podobách v celé společnosti, tak se prosazuje a zvyšuje výskyt násilí ve vojenských jednotkách.

Na první pohled se zdá, že fenomén agrese je vyloučen fenoménem poslušnosti, na němž je v podstatě armáda postavena, avšak život není vždy takový, jak nám ho popisovaly učitelky v mateřské škole. Ve vojenském výcviku se vojáci učí, jak zneškodnit a zabít nepřítele dříve, než on zabije je. Určitá forma agrese je tak součástí vojenského poslání. Někdy správné splnění rozkazu nadřízeného velitele znamená činnost všeobecně přijímanou jako násilí, avšak i toto násilí by mělo mít svůj smysl a hranice.

Povolání vojáka souvisí s možností větší tendence řešit jakékoliv konflikty pracovní i osobní právě silou. Pokud je již hranice agrese posunuta směrem k vyšší toleranci, pak je snadné sklouznout do patologie a nevidět neadekvátnost svého chování. Nadneseným příkladem může být rádobý humorné heslo, že vojáci ve válce „jen rabují a znásilňují“. Humorné je jen do té chvíle, než si uvědomíme, že ve většině zemí, v nichž vojáci v rámci vojenských misí působí (viz bezhlavé řádění vojáků v Bosně a Hercegovině, Čechně aj.), se pod sebeidealističtějšími hesly páchaly ty nejhrůznější činy. A po boji se vojáci omluvili s tím, že jen plnili rozkaz. Na druhou stranu je pravda, že neuposlechnutí rozkazu se trestá. Toto hraniční přirovnání velice výstižně ilustruje, jak komplikovaná je problematika agresivity a sní spojeným fenoménem poslušnosti v armádním prostředí.

Vojáci, kteří se ve strážní či patrolovací službě velice rychle adaptují na roli „muže zákona“, mohou být v případě výskytu negativních projevů místního obyvatelstva zvýšeně agresivní a mohou vyhledávat konfliktní situace, v nichž by se projevila jejich převaha daná legálními drženími zbraní, přestože ROE (rules of engagement) – pravidla pro užití síly – přísně stanovují možnost užití zbraní, v podstatě jen na případ ohrožení vlastního života.

Zkušenosti z misí jasně ukazují, jak latentní agresivita může vystoupit na povrch, když ji vojáci v specifických sociálních situacích potřebují. Také naznačují něco o tom, jak se v české armádě zobrazuje moc a dominance. Příkladem je představa, že tento typ autority se automaticky pojí s brutalitou a tyranizováním.

Z poradenské praxe víme, že armádní prostředí je pro šikanu přitažlivější než jiná prostředí, a to z různých důvodů. Armáda je založena na formaci vztahů podřízenosti a nadřízenosti, soustředí se zde více jedinců se specifickou osobnostní výbavou (v minulých pěti letech to byla

tendence k nacionalismu), motivací (materiální zaměření), životním stylem (nevázanost na určité místo a lidi, daná častým stěhováním a pobytem v misích), hodnotami (rodina, zdraví, peníze), filozofií a morálkou, a jsou na ně kladeny specifické nároky. Mezi specifika vojenské služby v misích spadá nesporná převaha mužské populace ve věkovém intervalu 20 až 40 let, specifická psychická (systém rozkazů) i fyzická zátěž (zejména u výsadkových a průzkumných jednotek), zvýšené nároky na adaptaci vojáků na měnící se životní prostředí a životní styl. V neposlední řadě stojí i skutečnost dlouhodobého a častého odtržení mladých mužů od rodiny a blízkého sociálního prostředí. Vojáci jsou povinni v průběhu mise nosit vojenskou uniformu se specifickými znaky určité sociální skupiny a zároveň se vzdát svobodné vůle ve smyslu plnění rozkazů nadřízeného, jež pro ně nemusí být přirozenou autoritou.

V armádě – prostředí mise nevyjímaje – zásadně **mluvíme o šikaně pouze tehdy, když je voják z nějakého důvodu bezbranný, když jde o opakované ubližování, nebo agresorů útočí ve skupině.** Bráníme se obecně tomu, abychom pojem šikany příliš rozšiřovali, abychom do něj zahrnovali všechno zlé a nepříjemné, čím si vojáci navzájem ubližují. Například rvačku (z nudy, pro ženu, pomluvu, nadávku aj. důvody) mezi dvěma muži nepovažujeme za šikanu, i když je jeden z nich podstatně slabší a je předem jasné, že bude bit. Někdy je těžké odlišit šikanu od podobných jevů, např. od terorizování celé skupiny vojáků jinou skupinou (klasické „mazáctví“), od oblíbených vulgárních kanadských žertů (svazování, ponižování a „koupání“ oslavence v misi) a zejména od svérázného řízení vojenské jednotky specifickým velitelem. Je velmi obtížné tyto jevy odlišit od jevů probíhajících pod rouškou zdánlivého klidu a fungujících sociálních vztahů, pod níž se často vedou mikroskopické chronické války a provádějí se zločiny zákeřnější tím, že probíhají měsíce, plíživě, skrytě, nenápadně, aniž zjevně materiálně či fyzicky poškozují.

Armáda, ať již v mírových posádkách nebo v zahraničních misích, se velice podobá klasickému typu velké organizace, a proto ani jí se nevyhýbají patologické mezilidské vztahy jako mobbing a bossing. V rámci mobbingu se ve vojenských jednotkách jedná spíše o naschvály, nadávky, pomluvy mezi vojáky na pracovišti s cílem přimět šikanovaného vojáka odejít z jednotky či z armády, nebo ho zesměšnit před ostatními. Patří sem i hůře rozpoznatelné příznaky jako odmítání žádostí, zpomalování práce, zatajování důležitých informací apod. Bossing se v prostředí armády projevuje především hrubostí a šikanou ze strany velitelů vůči podřízeným vojákům. Obecně jde o vojáky, kteří nezapadli do jednotky, nezvládají své vojenské a odborné povinnosti, nebo jsou tzv. osobnostně odlišní od průměru.

Závěr

Prastarý konflikt, v němž jedna osoba říká: „Válka nikdy nic nerozhodne,“ a druhá s ní nesouhlasí, je zmatením lidských snů a nelítostné skutečnosti. Války ale ve skutečnosti opravdu některé věci rozhodnou. Neexistuje např. americký konfederativní stát okupující území jihu Spojených států a nebude zde zřejmě ani v blízké budoucnosti. V Evropě ani v Americe neexistují koncentrační ani vyhlazovací tábory, druhá světová válka tuto možnost vyloučila. Setkáváme se však každopádně s novými problémy, jež je nutné v rámci nadnárodních společenství řešit. Nežijeme totiž ve stavu absolutního štěstí, a proto se zcela jistě nevyhneme dalším vojenským misím, jež dokonce nebudou možná dokonce ani tak mírové jako spíše válečné. V tomto hraničním případě však sociálně psychologické otázky, jež nás v současné době pobolívají, získají na palčivosti a ožehavosti.

Česká republika prochází v posledních letech změnami politického i ekonomického charakteru, a právě z tohoto důvodu hraje otázka efektivnosti systému sociálního zabezpečení velice důležitou roli. Je zřejmé, a to zejména po posledních teroristických událostech, že armáda zastává ve společnosti své důležité místo. Nelze opomenout, že náplní služebního poměru vojáků z povolání je podmíněno i nasazením jejich zdraví a vlastního života. S ohledem na pravděpodobnost výskytu rizika při výkonu služebního poměru by se mělo na služební poměr vojáků včetně jeho zabezpečení právě takto nahlížet.

Předpokladem je nejen dobrá personální práce představující výběr vojáků a jejich postup v kariéře, ale zejména jejich hmotné zabezpečení v průběhu i po skončení služebního poměru. Je proto na místě, aby se profesionálním vojákům poskytlo takové zabezpečení, které by jednak odpovídalo nárokům a riziku výkonu tohoto povolání, které by odpovídalo úrovni obvyklé u našich aliančních partnerů, a které současně bylo ekonomických možnostem ČR.

Úvod

Sociální programy v každé společnosti obsahují stanovení životních cílů, podmínek a orientačních cest k jejich dosažení. Bývají formulovány sociální skupinou, hnutím, politickou stranou, firmou, státním orgánem či jinou institucí. Realizace sociálních programů Armády České republiky je součástí a pokračováním nejen branné politiky jako celku, ale také pokračováním státních sociálních programů, jež plně respektuje. Rozsah těchto programů je v rozhodující míře určován státní legislativou a množstvím věcných, finančních a lidských zdrojů přidělených státem. Z těchto důvodů považujeme roli státu v tvorbě a realizaci sociálních programů za nezastupitelnou.

V rámci rezortního sociálního programu (do něhož řadíme rozvoj pracovního a životního prostředí, materiální zajištění, ubytování, zdravotní péči, kulturní život, vzdělávání a v neposlední řadě finanční zabezpečení, do kterého patří i výsluhové náležitosti a důchody) představuje sociální zabezpečení soubor právních, finančních a organizačních nástrojů a opatření, jejichž cílem je kompenzovat nepříznivé ekonomické a sociální důsledky způsobené zvláštnostmi vojenské profese. Sociální zabezpečení je pojato v AČR jako systém výplaty peněžních dávek (starobních a invalidních důchodů, finančních náhrad při ukončení služebního poměru). Avšak podle teoretiků sociální politiky zahrnuje sociální zabezpečení i soustavu sociálních služeb (zdravotní a lázeňská péče, rekreace apod.) vojenskému personálu. Proto lze rozlišovat užší (výplata sociálních dávek) a širší (sociální služby) pojetí sociálního zabezpečení.

Cíle sociálního programu v rezortu obrany spočívají nejen v dosažení stavu, v němž připravenost lidského potenciálu armády k obraně bude podložena vysokým životním standardem jejich příslušníků srovnatelným s armádami vyspělých demokratických států, ale také, a to především, v budování prestiže vojenského povolání; sociálních, finančních a materiállových

jistot, jež vyváží negativní stránky a zvláštnosti vojenského povolání a napomohou ke zvýšení jeho atraktivnosti ve společnosti.

1. Historický nástin vývoje výsluhových náležitostí vojáků

Finanční nároky související s propuštěním vojáka ze služebního poměru mají nejen výrazný motivační charakter, kterým se zabezpečují příslušníkům ozbrojených sborů sociální jistoty vzhledem k psychické a fyzické náročnosti vojenské služby, potencionálnímu ohrožení života v přípravě na bojovou činnost, vykonávání služby v různých místech podle potřeb armády bez ohledu na rodinný život, ale také kompenzují omezení některých hospodářských práv (podnikání vojáka jen za souhlasu nadřízeného orgánu – velitele) a finančních náležitostí vojáků v průběhu a po skončení činné služby.

1.1 Příspěvek za službu (výsluhový příspěvek)

Zákonem č. 76/1959 Sb., *o některých služebních poměrech vojáků*, a to na základě zákon-
ného opatření předsednictva Národního shromáždění č. 165/1964 Sb., kterým se měnil
a doplňoval výše uvedený zákon o některých služebních poměrech vojáků, bylo mimo jiné
stanoveno, že dosavadní výsluhový důchod se zrušuje a nahrazuje důchodem starobním
(v případě vojáků starších 55 let) a částečný výsluhový důchod vojáků, kteří ke dni 1. 10.
1964 nedovršili fyzického věku 55 let, byl nahrazen příspěvkem za službu, který byl stanoven
ve výši 350,- Kčs až 650,- Kčs měsíčně. Při souběhu příspěvku s výdělkem se příspěvek krátil
o částku, o kterou součet příspěvku a hrubého výdělku přesahoval výši posledního hrubého
služebního příjmu.

Tato úprava, která do značné míry omezovala důchodové nároky vojáků z povolání (dále jen
VZP) v zásadě, popřela i výsluhový princip a platila až do 1. 7. 1969, kdy nabyl účinnosti zákon č.
59/1969 Sb., *o některých změnách ve služebních poměrech vojáků z povolání*, kterým byl novelizo-
ván zákon č. 76/1959 Sb. Tento zákon mimo jiné zavedl institut odchodného a platové vyrovnání,
zejména nově upravil institut příspěvku za službu. Příspěvek byl za stanovených podmínek
propuštění poskytován vojákovi, který konal službu alespoň po dobu 15 let a dosáhl věku 40
let, a to ve výši 20 % služebního příjmu nebo ve výši 30 % služebního příjmu, pokud oprávněný
konal službu alespoň po dobu 20 roků, bez ohledu na fyzický věk. Pokud došlo k propuštění
na vlastní žádost, byla výše příspěvku stanovena od 15 % do 30 % služebního příjmu, pokud
výkon služby trval alespoň 20 let a oprávněný dovršil fyzického věku 45 let – u výkoných letců
a výsadkářů byla věková hranice snížena na 40 let. Účastníkům odboje se příspěvek zvyšoval
podle skupiny odboje za každý započatý rok odboje o stanovenou částku. Příspěvek za službu
však nesměl překročit maximální výši částečného invalidního důchodu účastníků odboje (tehdy
šlo o částku 1.250,-Kčs měsíčně, od 1. 1. 1976 o 1.500,- Kčs měsíčně).

Zákonem č. 65/1978 Sb., došlo k dílčí novele zákona č. 76/1959 Sb., s tím, že pokud jde
o příspěvek za službu, byla pro jeho přiznání stanovena podmínka 20 roků služby a 40 let
věku. Za splnění těchto podmínek činila výše příspěvku 30 % základu a za 21. a každý další rok
služby se k základní výměře přičítala 2 % základu. Nejvyšší výměra příspěvku byla omezena
55 % základu a pro jednotlivé hodnoty byla stanovena maximální výše příspěvku, a to od
1.400,- Kčs do 2.150,- Kčs měsíčně. Ve všech případech náležel příspěvek do 60. roku věku
a krátil se při souběhu s výdělkem.

Institut krácení při souběhu s výdělkem byl zejména koncem 80. let terčem kritiky, přičemž nároky příslušníků ozbrojených sborů bývalé ČSSR a ČSR se nemohly rovnat nárokům příslušníků ozbrojených sborů jak v rámci Varšavské smlouvy, tak NATO. V průběhu let 1990 a 1991 byly proto zahájeny práce na nových zákonech o služebních poměrech. Dne 10. 7. 1991 přijalo bývalé Federální shromáždění ČSR zákon č. 334/1991 Sb., *o služebním poměru policistů zařazených ve federálním policejním sboru a sboru hradní policie*.

Proti příslušníkům MV ČR nedošlo u **VZP** k přijetí nového zákona o služebním poměru, ale pouze k novele zákona č. 76/1959 Sb., a to zákonem č. 226/1992 Sb. (platnost od 13. 5. 1992). Uvedená novela zavedla namísto institutů hodnotního platu, platového vyrovnání a příspěvku za službu (tyto druhy dávek náležely při propuštění ze služebního poměru ze specifických důvodů, a pro jejich přiznání postačovala kratší doba služby) **institut výsluhového příspěvku**.

Výsluhový příspěvek představuje specifickou peněžitou částku, na kterou měl podle zákona č. 76/1959 Sb., *o některých služebních poměrech vojáků*, ve znění pozdějších předpisů (k 30.11.1999), právo každý voják z povolání, který byl propuštěn ze služebního poměru podle § 26 odst. 1 písm. a) až c) a e) až g) a odst. 2 výše uvedeného zákona.

Výsluhový příspěvek náležel:

1. Po dobu jednoho roku od propuštění ze služebního poměru ve výši 20 % platu, jestliže voják z povolání konal službu v ozbrojených silách po dobu kratší 10 let.
2. Po dobu dvou let od propuštění ze služebního poměru ve výši 30 % platu, jestliže voják z povolání konal službu v ozbrojených silách po dobu nejméně 10 let, avšak kratší 20 let.
3. Do 60 let věku ve výši 30 % platu, jestliže voják z povolání konal službu v ozbrojených silách po dobu nejméně 20 let. Výměra se za 21. a každý další ukončený rok služby zvyšuje o 1 % platu. (Platem se v tomto případě rozumí součet pevných složek platu za poslední kalendářní měsíc a průměr proměnlivých složek platu za předchozí kalendářní rok.)

Nejvyšší výměra výsluhového příspěvku ke dni jeho přiznání nesměla překročit 130 % osobního vyměřovacího základu pro stanovení výpočtového základu pro vyměření důchodu z důchodového pojištění, platné ke dni přiznání výsluhového příspěvku.

Způsob omezení nejvyšší výměrou výsluhového příspěvku se k 1.1.1996 změnil (dříve byl omezen max. výměrou starobního důchodu). Aby novým způsobem omezení max. výše nedošlo k případnému poškození bývalého vojáka z povolání, zákon stanovil, že výše výsluhového příspěvku vyměřovaného podle předpisů platných po 31.12.1995 nesměla být nižší než výše výsluhového příspěvku vyměřená podle předpisů platných ke dni 31.12.1995, i včetně zvýšení, která by náležela k tomuto výsluhovému příspěvku pouze k tomuto dni.

Základ rozhodný pro výpočet výsluhového příspěvku se zjišťoval z:

1. Platového tarifu, který náležel vojáku z povolání v posledním kalendářním měsíci trvání služebního poměru.
2. Pravidelných příplatků, které náležely vojáku z povolání v posledním kalendářním měsíci trvání služebního poměru.
3. Měsíčního průměru proměnlivých příplatků a odměn vyplacených v kalendářním roce předcházejícím dni skončení služebního poměru, pokud podléhají dani z příjmu (v případě propuštění ze služebního poměru 31.12., zjišťuje se průměr proměnlivých složek platu za běžný kalendářní rok).

Jestliže byl voják z povolání přijat do služebního poměru jiným dnem než prvním dnem kalendářního měsíce a tento jeho poměr netrval celý kalendářní rok, bere se v úvahu výše proměnlivých příplatků, odměn a premií vyplacených mu od prvního dne následujícího po zmíněném přijetí, přičemž při výpočtu průměru těchto proměnlivých součástí příjmu se nepřihlíží ke kalendářnímu měsíci přijetí do služebního poměru. To platí obdobně, i pokud by voják byl propuštěn z tohoto poměru jiným než posledním dnem kalendářního měsíce roku, v němž byl přijat do tohoto poměru.

Takto přiznaný, případně max. výměrou omezený, výsluhový příspěvek se dále zvyšoval, valorizoval, ve stejných termínech a stejným způsobem jako procentní výměra částečného invalidního důchodu. V daném případě o procentní zvýšení, ale i o pevnou částku, která k důchodům náležela náhradou za státní vyrovnávací příspěvek. V souvislosti s přijetím zákona č. 155/1995 Sb., *o důchodovém pojištění*, byly rovněž provedeny některé změny v maximální výši a valorizaci výsluhového příspěvku. Od 1. 1. 1996 nesměla maximální výměra překročit měsíčně 130 % částky, do níž se započítávala plně část osobního vyměřovacího základu pro stanovení výpočtového základu pro vyměření důchodu (v té době $5.000 \times 130 \% = 6.500,-$ Kč). Přičemž výsluhový příspěvek se při souběhu s příjmem z výdělečné činnosti nekrátil.

Při souběhu nároku na výsluhový příspěvek s nárokem na důchod starobní, plný invalidní, částečný invalidní záleželo na volbě oprávněného, pro kterou z dávek se rozhodl. Nárok na výsluhový příspěvek zanikl při opětovném přijetí do služebního poměru vojáka z povolání dnem, který předcházel dni opětovného přijetí do služebního poměru. Při opětovném přijetí do služebního poměru podle jiných zákonů (např. k Policii ČR) zanikl nárok na výplatu výsluhového příspěvku dnem, který předcházel dni opětovného přijetí do služebního poměru. Příjemce výsluhového příspěvku byl povinen oznámit plátcí tohoto příspěvku (VÚSZ - Vojenský úřad sociální zabezpečení) do osmi dnů vznik tohoto služebního poměru.

Poslední legislativní úprava této peněžitě dávky byla nastolena platností zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů. Na tuto peněžitou dávku má nárok takový voják, jehož služební poměr zanikl uplynutím stanovené doby trvání služebního poměru nebo propuštěním ze služebního poměru podle § 19 odst. 1 písm. b) až d) a písm. f) až l) a § 19 odst. 2 výše uvedeného zákona, jestliže jeho služební poměr trval alespoň po dobu 15 let.

Výše výsluhového příspěvku:

1. Za 15 let služby činí základní výše výsluhového příspěvku 5 % průměrného měsíčního hrubého platu.
2. Za 16. a každý další ukončený rok služby se tato výše zvyšuje o 6,2 % průměrného měsíčního hrubého platu.
3. Za 21. a každý další ukončený rok služby se tato výše zvyšuje o 2,5 % průměrného měsíčního hrubého platu.
4. Za 27. a každý další ukončený rok služby se tato výše zvyšuje o 1,0 % průměrného měsíčního hrubého platu.

Nejvyšší výměra výsluhového příspěvku činí 55 % průměrného měsíčního hrubého platu, přičemž ve zvláštních případech (konal-li voják službu zvláštní povahy nebo zvláštního stupně nebezpečnosti alespoň po dobu pěti let, konal-li voják službu v zahraničí za zvlášť nebezpečných podmínek anebo byl-li voják služebně zařazen na funkci výkonného letce) může být tato hranice zvýšena až na 60 % průměrného měsíčního hrubého platu.

Ukončil-li voják služební poměr na základě vlastní žádosti o propuštění ze služebního poměru před uplynutím sjednaného závazku, náleží mu výsluhové náležitosti v poloviční výměře za dobu již odslouženou.

Není-li pro vojáka z povolání v důsledku organizačních změn jiné služební zařazení a služební poměr tak končí před uplynutím sjednané doby, má voják nárok na výsluhové náležitosti:

- ❑ v plné výši za dobu již odslouženou a
- ❑ v poloviční výměře za dobu od propuštění vojáka ze služebního poměru do doby sjednání o trvání služebního poměru.

Výše výsluhového příspěvku se vypočte podle průměrného měsíčního hrubého příjmu (dále jen PMHP). PMHP vojáka pro výpočet výsluhových náležitostí stanoví příslušný regionální finanční odbor (dále jen RFO), který vojáka zabezpečoval před jeho propuštěním ze služebního poměru, a to z platů, kterých voják dosahoval v rozhodném období. Rozhodným obdobím je poslední kalendářní rok před zánikem služebního poměru. (Dříve existovala dvě rozhodná období, přičemž přiznávalo se to období, které bylo pro vojáka výhodnější. Jednalo se o rozhodné období stanovené z PMHP z posledního kalendářního čtvrtletí trvání služebního poměru a rozhodné období posledního kalendářního roku před zánikem služebního poměru – jež zůstalo dodnes.)

Pokud voják konal službu kratší jednoho roku, je rozhodným obdobím celá doba trvání služebního poměru. Zanikne-li služební poměr posledním dnem kalendářního roku, je rozhodným obdobím tento kalendářní rok. Rozhodujícím kritériem pro stanovení PMHP je skutečnost, zda příslušná součást příjmu je, či není platem. Platem se přitom rozumí peněžitá plnění poskytovaná zaměstnavatelem zaměstnanci za práci. Za plat se naopak nepovažuje:

- ❑ odměna za pracovní pohotovost,
- ❑ plnění poskytovaná podle zvláštních předpisů v souvislosti se zaměstnáním (náhrady mzdy, cestovní náhrady, kázeňské odměny a odměny udělené formou peněžitého daru).

Odměny, které byly vojákovi poskytnuty za úspěšné plnění mimořádných nebo zvlášť významných pracovních úkolů, se do PMHP započítávají jen do výše dvojnásobku platu stanoveného platovým výměrem platným v první den rozhodného období.

Pro nárok a výši výsluhového příspěvku vojáka v činné službě konané do 30. 11. 1999 se započítává veškerá vojenská činná služba (včetně základní, další, náhradní), doba služby podle zákona o soudní rehabilitaci (zákon č. 119/1990 Sb., v platném znění) a podle zákona o mimosoudních rehabilitacích (zákon č. 87/1991 Sb., v platném znění). Vojákyňm z povolání se pro tyto účely započítává jak mateřská dovolená, tak i další mateřská dovolená.

Pro nárok a výši výsluhového příspěvku vojáka v činné službě konané po 30. 11. 1999 se započítává doba vojenské činné služby vojáka z povolání a doba trvání služebního poměru v bezpečnostních sborech a službách, služba v celní správě ČR a doba rodičovské dovolené, po kterou se vojákovi poskytuje peněžitá pomoc. V případě vojákyní z povolání se tedy započítává i doba mateřské dovolené, po kterou pobírá peněžitou pomoc v mateřství. Nezapočítává se však doba trvání základní a náhradní vojenské služby, doba dispozice a doba ostatní rodičovské dovolené (u žen původně další mateřská dovolená).

Přiznaný výsluhový příspěvek se zvyšuje stejným způsobem a ve stejných termínech jako procentní výměra důchodů z důchodového pojištění, přičemž jeho zvýšení činí polovinu procentního zvýšení důchodů z důchodového pojištění.

Při souběhu nároku na výsluhový příspěvek s nárokem na plný invalidní důchod, částečný invalidní důchod, starobní důchod, dávky nemocenské péče, příspěvek za službu podle zvláštních předpisů, se výsluhový příspěvek vyplácí pouze tehdy, je-li vyšší než některá z uvedených dávek. Při souběhu nároku na výsluhový příspěvek s nárokem na plný invalidní důchod nebo částečný invalidní důchod anebo starobní důchod z důchodového pojištění se výsluhový příspěvek vyplácí pouze tehdy, je-li vyšší než některý z uvedených důchodů, a to ve výši rozdílu mezi výsluhovým příspěvkem a důchodem. Rozdíl se zjišťuje ke dni vzniku nároku na plný invalidní důchod nebo částečný invalidní důchod nebo ke dni úpravy částečného invalidního důchodu v souběhu s výdělkem nebo každé následné valorizaci a ke dni přiznání starobního důchodu. Není-li starobní důchod po splnění podmínek přiznán, popřípadě vyplácen, upraví se výše výsluhového příspěvku po uplynutí 2 let po splnění podmínek nároku na starobní důchod.

Při souběhu nároku na výsluhový příspěvek s nárokem na dávky nemocenské péče jež náleží od orgánu ministerstva obrany ke dni vzniku nároku na výsluhový příspěvek, případně přiznaných tímto orgánem v ochranné lhůtě, platí ustanovení o výplatě rozdílu mezi výsluhovým příspěvkem a dávkou nemocenského pojištění obdobně.

Zanikl-li nárok na příspěvek z jiného služebního poměru, vyplácí se výsluhový příspěvek ode dne následujícího po dni zániku nároku na příspěvek z jiného služebního poměru, a to za podmínek a ve výši náležející ode dne následujícího po dni skončení služebního poměru podle tohoto zákona po přičtení všech zvýšení, která by k němu náležela od tohoto dne, pokud nárok na výplatu výsluhového příspěvku za podmínek stanovených zákonem č. 221/199 Sb., *o vojácích z povolání*, trvá.

Voják, jehož služební poměr zanikl propuštěním podle § 19 odst. 1 písm. b) až d) a písm. f) až k) a § 19 odst. 2, nebo § 19 odst. 1, písm. g), j) a l) a současně splnil závazek ke službě podle předchozích předpisů anebo konal vojenskou činnou službu alespoň po dobu 20 let nebo jehož služební poměr vznikl podle dosavadních předpisů a ke dni propuštění splnil podmínky nároku na odbytné, si může místo výsluhového příspěvku podle § 132 a odchodného podle § 140 zákona č. 221/1999 Sb., *o vojácích z povolání*, zvolit nárok na **výsluhový příspěvek a odchodné** podle předcházejících právních předpisů (zákon č. 76/1959 Sb., *o některých služebních poměrech vojáků*, ve znění pozdějších předpisů). V tomto případě náleží vojákovi výsluhový příspěvek a odchodné jako kdyby byl propuštěn ze služebního poměru podle předcházejících právních předpisů z organizačních důvodů.

1.2 Odchodné

Jako sociální dávka bylo odchodné v ozbrojených silách zavedeno až zákonem č. 59/1969 Sb., *o některých změnách ve služebních poměrech VZP*, který nabyl účinnosti dnem 1. 7. 1969.

Uvedená peněžitá dávka byla poskytována VZP propuštěným ze služebního poměru až do výše šestinásobku měsíčního hrubého služebního příjmu, a to podle zásad, stanovených ministrem národní obrany. Podrobnosti byly stanoveny předpisem Fin-6-2/č.(práv.) – od 1. 1. 1976 MNO-18-9/č.(práv.). VZP, kteří při propuštění ze služebního poměru nesplňovali podmínky nároku na starobní nebo invalidní důchod, *náleželo odchodné podle délky služby a výše služebního příjmu*:

- ❑ od tří do pěti let služby ve výši měsíčního hrubého služebního příjmu,
- ❑ nad pět let ve výši tohoto příjmu zvýšeného za každý další celý ukončený rok služby o 1/3, nejvýše však do šestinásobku tohoto příjmu.

Vojákům, kteří byli propuštěni na vlastní žádost nebo při propuštění splňovali podmínky nároku na starobní nebo invalidní důchod, náleželo odchodné v poloviční výměře výše uvedených částek. Vojákům, kteří byli propuštěni jako nevyhovující nebo z důvodu pravomocného odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, náleželo, pokud vykonávali službu alespoň pět let, odchodné ve výši jednoho měsíčního hrubého služebního příjmu (s přihlédnutím k délce služby mohl ministr obrany přiznat těmto vojákům výjimečně odchodné ve výši dvojnásobku tohoto příjmu, konali-li službu nejméně 15 let a do výše trojnásobku tohoto příjmu, pokud konali službu déle než 20 let).

Odchodné se vypočítávalo podle služebního příjmu s funkčním platem přiznaným z posledně vykonávané funkce. Nenáleželo VZP, jejichž služební poměr zanikl odnětím nebo ztrátou hodnosti a nenáleželo těm, kteří přešli k ministerstvu vnitra nebo SNB. Odchodné nepodléhalo dani ze mzdy.

V roce 1970 byly vydány směrnice pro výběr a přijímání uchazečů o přijetí do další služby nebo do služebního poměru VZP, podle kterých bylo možné absolventům vojenských škol, kteří podepsali závazek k další službě, přiznat zvýšené odchodné, a to až do výše pětinašobku měsíčního hrubého služebního příjmu.

Zákonem č. 65/1978 Sb., došlo k opakované novelizaci zákona č. 76/1959 Sb., (úplné znění zákon č. 122/1978 Sb.). Podle § 31 odst. 4 tohoto zákona se poskytovalo odchodné propuštěným VZP podle délky služby v ozbrojených silách až do výše šestinašobku měsíčního hrubého služebního příjmu podle zásad stanovených MNO ČSSR. Těm vojákům, kteří před dosažením věku 60 let byli propuštěni z vyjmenovaných důvodů, náleželo odchodné při délce služby alespoň pěti let ve výši 1/2 služebního příjmu. Za každý další ukončený rok služby se zvyšovalo o 10 % tohoto příjmu, nejvýše do trojnásobku služebního příjmu. Při dalších vyjmenovaných důvodech propuštění, náleželo odchodné při délce služby alespoň pět let ve výši jednoho služebního příjmu a za každý další ukončený rok služby se zvyšovalo o 20 %, nejvýše do šestinašobku tohoto příjmu.

Vojákům, kteří byli propuštěni jako nevyhovující, náleželo odchodné při délce služby alespoň 10 let ve výši 1/2 služebního příjmu, při 15 letech služby ve výši 3/4 služebního příjmu a při délce služby alespoň 25 a více let, ve výši 1,5 násobku služebního příjmu.

Dnem 1. 1. 1980 byla ustanovení výše uvedeného zákona, pokud jde o odchodné, novelizována. VZP, kteří byli propuštěni z vyjmenovaných důvodů a konali-li službu alespoň 20 let, náleželo odchodné za 20 ukončených let služby ve výši jednoho služebního příjmu, konali-li službu 21. až 30. let, bylo jim odchodné zvýšeno o 10 % služebního příjmu a konali-li službu 31. a více let, zvýšilo se jim odchodné o 20 % služebního příjmu. Maximálně však na trojnásobek služebního příjmu. Vojákům, kteří byli propuštěni z důvodu, že splňovali podmínky nároku na starobní důchod náleželo odchodné vždy ve výši trojnásobku služebního příjmu. Za každý další rok služby po splnění podmínek nároku na starobní důchod se odchodné zvyšovalo o jeden služební příjem, nejvýše do šestinašobku příjmu.

VZP, kterým ministr obrany ČSSR povolil výjimku z podmínky 20 let služby pro vznik nároku na starobní důchod (z tohoto důvodu byli také propuštěni), náleželo odchodné ve výši jednoho služebního příjmu. VZP, kteří byli propuštěni ze zdravotních důvodů nebo pro snížení počtu vojáků, pokud konali službu alespoň pět let, náleželo odchodné ve výši jednoho služebního příjmu, za šestý a každý další rok služby do dosažení 15 let služby se zvyšovalo o 10 % služebního příjmu a za 16. a každý další rok o 20 % služebního příjmu, nejvýše do šestinašobku tohoto příjmu. Vojákům, kteří byli propuštěni jako nevyhovující apod., pokud konali službu

alespoň 20 let, náleželo odchodné ve výši 1/2 služebního příjmu. Za 21. a každý další rok do dosažení 30 let se zvyšovalo o 5 % služebního příjmu a za 31. a každý další rok o 10 %, nejvýše do 1,5 násobku tohoto příjmu.

S účinností od 1. 6. 1986 bylo stanoveno, že VZP, kteří byli propuštěni z důvodu, že splňují podmínky nároku na starobní důchod, avšak nekonali službu alespoň 20 let, odchodné nenáleží.

Od 29. 11. 1990 byl nárok na odchodné opětně novelizován. Bylo přijato opatření, že VZP, kromě těch, kteří byli posluchači vstupního studia vojenských škol, náleželo odchodné ve výši jednoho služebního příjmu, byli-li propuštěni z vyjmenovaných důvodů. Toto odchodné bylo možné zvýšit na dvojnásobek, konal-li voják službu 10 až 14 let, na trojnásobek, konal-li službu 15 až 19 let, na čtyřnásobek při době služby 20 až 24 let, na pětínásobek při 25 až 29 letech a na šestínásobek při době služby nejméně 30 let. Pokud tito vojáci byli propuštěni jako nevyhovující apod., náleželo jim odchodné ve výši 1/4 služebního příjmu. Toto odchodné bylo možné zvýšit na 1/2 služebního příjmu při 10 až 14 letech služby, na 3/4 při 15 až 19 letech, na jeden služební příjem při 20 až 24 letech, na 1 a 1/4 při 25 až 29 letech a na 1 a 1/2 násobku při službě nejméně 30 let.

Dnem 13. 5. 1992 nabyl účinnosti zákon č. 226/1992 Sb., kterým byl novelizován zákon č. 76/1959 Sb. (úplné znění vyhlášeno pod zákonem č. 361/1992 Sb.) a kterým byly podmínky nároku na odchodné stanoveny nově. Nárok na odchodné byl založen na výsluhovém principu a byl vázán na stanovené důvody propuštění ze služebního poměru.

Vojáku z povolání náleželo odchodné ve výši:

- ☐ konal-li voják službu po dobu méně než 10 let, ve výši jednonásobku platu,
- ☐ konal-li voják službu po dobu nejméně 10 let, ve výši dvojnásobku platu,
- ☐ konal-li voják službu po dobu nejméně 15 let, ve výši trojnásobku platu,
- ☐ konal-li voják službu po dobu nejméně 20 let, ve výši čtyřnásobku platu,
- ☐ konal-li voják službu po dobu nejméně 25 let, ve výši pětínásobku platu,
- ☐ konal-li voják službu po dobu nejméně 30 let, ve výši šestínásobku platu.

Vojákům z povolání, jejichž služební poměr zanikl z jiného než ze zákonem vyjmenovaných důvodů, náleželo odchodné ve výměře 1/4 výše uvedených částek.

Pro vyměření odchodného byly rozhodné:

1. Platový tarif náležející vojáku z povolání v posledním kalendářním měsíci trvání služebního poměru.
2. Pravidelné příplatky náležející vojáku z povolání v posledním kalendářním měsíci trvání služebního poměru.
3. Měsíční průměr proměnlivých příplatků, odměn a prémie vyplacených v kalendářním roce předcházejícím dni skončení služebního poměru, pokud podléhají dani ze mzdy.

Dnem 1. 12. 1999 nabyl účinnosti zákon č. 221/1999 Sb., *o vojácích z povolání*, a přinesl tak změnu do oblasti výsluhových náležitostí, a tedy i odchodného. Podle výše uvedeného zákona má voják, kterému vznikl nárok na výsluhový příspěvek a který místo vyplácení této výsluhové náležitosti nezvolil nárok na výplatu odbytného, při zániku služebního poměru nárok na **odchodné**.

Nárok na odchodné podle doby služby vojáka a jeho výše:

1. Za alespoň 15 let služby vojáka činí výše dávky čtyřnásobek průměrného měsíčního hrubého platu.
2. Za 16. a každý další ukončený rok služby vojáka se dávka zvyšuje o 40 % průměrného měsíčního hrubého platu.
3. Za 21. a každý další ukončený rok služby vojáka se dávka zvyšuje o 20 % průměrného měsíčního hrubého platu (v této souvislosti se hovoří o tzv. „mrtvém ustanovení zákona“ neboť v praxi není reálně proveditelné z důvodu omezení maximální výměry odchodného).

Nejvyšší výměra odchodného činí šestinásobek průměrného měsíčního hrubého platu. U vojenské činné služby konané do 30. 11. 1999 se pro nárok a výši odchodného započítává pouze skutečně vykonaná doba činné služby v ozbrojených silách, tzn. že u vojáků z povolání se nepřihlíží k době další mateřské dovolené. Pro nárok a výši odchodného se započítává doba vojenské činné služby vojáka stejně jako u vojenské činné služby konané po 30. 11. 1999 (viz str. 24) v případě výsluhového příspěvku.

Bylo-li vojákovi při předcházejícím propuštění ze služebního poměru vojáka nebo při skončení jiného služebního poměru vyplaceno odchodné nebo odbytné, vyplátí se při novém propuštění ze služebního poměru odchodné snížené o částku odchodného nebo odbytného, které bylo vyplaceno při předcházejícím skončení služebního poměru. Nedojde-li k vzájemnému zúčtování dříve vyplaceného odchodného nebo odbytného na úkor nově náležejícího odchodného, odchodné nenáleží.

Jedním z hlavních rozdílů je skutečnost, že dávku odchodného vojákovi přiznává a vyplácí VÚSZ Praha, proti minulosti, kdy tuto dávku přiznával příslušný velitel a vyplácel příslušný útvar. To znamená, že výdaje na oblast sociálního zabezpečení byly platností zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, navýšeny o vyplácení dávky odchodného oproti minulosti, kdy dávky vyplácel útvar, u kterého voják končil službu a zatěžoval tak rozpočet tohoto nákladového střediska.

1.3 Odbytné

Tato dávka byla vytvořena nově zákonem 221/1999 Sb., *o vojácích z povolání*, a slouží pro vojáky, jejichž služební poměr zanikl uplynutím stanovené doby trvání služebního poměru, nebo kteří byli propuštěni ze služebního poměru podle vyjmenovaných důvodů, a kteří si při skončení služebního poměru nezvolili nárok na výplatu výsluhového příspěvku. Doba trvání služebního poměru rozhodná pro nárok na odbytné činí dva roky (nahrazuje tak dřívější krátkodobé nároky na výsluhový příspěvek za jeden rok a dva roky služebního poměru).

Přiznáním odbytného však zaniká nárok na výsluhový příspěvek.

Doba trvání služebního poměru rozhodná pro nárok na odbytné a jeho výše:

1. Za dva roky trvání služby vojáka činí základní výše dávky dva průměrné měsíční hrubé platy.
2. Za tři a každý další ukončený rok služby vojáka se dávka zvyšuje o jeden průměrný měsíční hrubý plat.
3. Za 11. a každý další ukončený rok služby vojáka se dávka zvyšuje o 1/2 průměrného měsíčního hrubého platu.

Celková výše odbytného nesmí překročit osmnáctinásobek průměrného měsíčního hrubého platu.

Přiznané odbytné nesmí být nižší než měsíční výše výsluhového příspěvku a odchodného, na které by vznikl nárok podle dřívějších právních předpisů. Ukončil-li voják z povolání služební poměr na základě vlastní žádosti o propuštění ze služebního poměru před uplynutím sjednaného závazku, náleží mu tato náležitost v poloviční výši.

Při zániku služebního poměru vojáka, kterému bylo při předcházejícím zániku služebního poměru vyplaceno odbytné, náleží odbytné za podmínek a ve výši stanovené zákonem č. 221/1999 Sb., celková výše odbytného v takovém případě však nesmí překročit osmnáctinásobek průměrného měsíčního hrubého platu. Odbytné však nenáleží, byl-li vojákovi při předcházejícím zániku služebního poměru přiznán výsluhový příspěvek, i když jeho výplata nenáležela.

Tato nová výsluhová náležitost je v praxi především využívána mladšími vojáky, kteří nemají odsloužena potřebná léta pro nárok na výsluhový příspěvek.

U vojenské činné služby konané do 30. 11. 1999 se pro nárok a výši odbytného započítává pouze skutečně vykonaná doba činné služby v ozbrojených silách, tzn. že u vojáků z povolání se nepřihlíží k době další mateřské dovolené. Pro nárok a výši odbytného se započítává doba vojenské činné služby vojáka stejně jako u vojenské činné služby konané po 30. 11. 1999 v případě výsluhového příspěvku.

1.4 Úmrtné

Zákonem č. 76/1959 Sb., *o některých služebních poměrech vojáků*, byla řešena jako sociální dávka pro vojáky, kteří ukončili služební poměr úmrtím, dávka **úmrtného**.

Nárok na úmrtné měli:

- ☐ manželka, děti.
- ☐ děti, není-li manželka.
- ☐ rodiče a jiné osoby, které vojáka nebo jeho děti vychovaly nebo o něj pečovaly před úmrtím.

Výše úmrtného byla stanovena takto:

1. *Manželce* náleželo úmrtné ve výši odchodného, které by náleželo vojáku (zemřel-li voják v prvním roce služebního poměru, náleželo manželce odchodné ve výši jednoho služebního příjmu, za druhý a následující rok trvání služebního poměru vojáka bylo úmrtné navýšeno o 10 % služebního příjmu, maximální hranice však činila trojnásobek služebního příjmu vojáka).
2. Každému *dítěti* s nárokem na sirotčí důchod (nebo pokud tuto podmínku splnilo dítě do jednoho roku od úmrtí vojáka) náleželo úmrtné ve výši jednoho služebního příjmu vojáka.
3. Každému *oboustranně osiřelému dítěti* stejným dílem ve výši úmrtného, které by náleželo manželce, *pokud manželka není*.
4. V odůvodněných případech (pokud neexistoval pozůstalý manžel ani děti s nárokem na sirotčí důchod) bylo možno přiznat úmrtné ve výši, která by náležela manželovi, a to *rodičům zemřelého vojáka, případně jiným osobám*, které zemřelého vychovaly nebo o něj pečovaly v době před jeho úmrtím.

Od 1. 4. 1988 platilo ustanovení, že zemřel-li voják až po splnění podmínky nároku na starobní důchod a dále konal službu, náleželo pozůstalému manželovi úmrtné ve výši odchod-

ného jako v případě propuštění po splnění nároku na starobní důchod – maximální hranice činila šestinásobek služebního příjmu vojáka.

29. 11. 1990 přišla nová změna ve výši vypláceného úmrtného. Pozůstalému manželovi náleželo úmrtné ve výši jednoho služebního příjmu zemřel-li voják v prvním roce služebního poměru, za další odsloužená léta byla výše stanovena na dvou až šestinásobek služebního příjmu, právě podle délky trvání služebního poměru. Pozůstalým dětem s nárokem na sirotčí důchod náleželo úmrtné ve výši jednoho služebního příjmu a oboustranně osiřelým dětem náleželo úmrtné stejným dílem ve výši, která by náležela manželovi vojáka.

Poslední změna zákona č. 76/1959 Sb., *o některých služebních poměrech vojáků*, ve znění pozdějších předpisů, týkající se úmrtného platila od 13.5.1992.

Nárok na úmrtné měli tito pozůstalí:

1. **Manželka:** pozůstalé manželce náleželo úmrtné ve výši odchodného, které by náleželo vojákově. Pozůstalé manželce náleželo úmrtné:
 - a) konal-li zemřelý službu po dobu méně než 10 let - jednonásobek platu,
 - b) konal-li zemřelý službu po dobu nejméně 10 let - dvojnásobek platu,
 - c) konal-li zemřelý službu po dobu nejméně 15 let - trojnásobek platu,
 - d) konal-li zemřelý službu po dobu nejméně 20 let - čtyřnásobek platu,
 - e) konal-li zemřelý službu po dobu nejméně 25 let - pětinnásobek platu,
 - f) konal-li zemřelý službu po dobu nejméně 30 let - šestinnásobek platu.

Děti: každému pozůstalému dítěti s nárokem na sirotčí důchod náleží úmrtné ve výši jednoho platu.

2. **Děti, není-li manželka:** zůstanou-li pouze pozůstalé děti, poskytne se úmrtné, které by náleželo pozůstalé manželce jim, a to každému dítěti stejným dílem.
3. Není-li pozůstalého manžela ani dětí s nárokem na úmrtné podle bodu 1. a 2., vyplatí se úmrtné, které by jinak náleželo pozůstalému manželovi, a to v poloviční výši rovným dílem těmto osobám: **družce, rodičům, sourozencům, osobám, které vojáka nebo jeho děti vychovaly nebo o něj pečovaly před úmrtím.**

Pro nárok na úmrtné a jeho výši se započítávala:

- ☐ skutečně vykonaná doba činné služby v ozbrojených silách,
- ☐ doba služby v ozbrojených bezpečnostních sborech,
- ☐ doba hodnocená jako doba služby podle předpisů o soudních a mimosoudních rehabilitacích.

Při vyměření úmrtného byl rozhodný:

1. Platový tarif, jež náležel vojákově z povolání v posledním kalendářním měsíci trvání služebního poměru.
2. Pravidelné příplatky, jež náležely vojákově z povolání v posledním kalendářním měsíci trvání služebního poměru.
3. Měsíční průměr proměnlivých příplatků, odměn a prémie vyplacených v kalendářním roce předcházejícím dni skončení služebního poměru, pokud podléhaly dani z příjmu.

Dnem platnosti nového zákona č. 221/1999 Sb., *o vojácích z povolání*, došlo také k přispůsobení výsluhové náležitosti – úmrtného. V současné době můžeme říci, že se téměř nic nemění, až na malé výjimky, a to na výši úmrtného týkající se pozůstalé manželky a každého pozůstalého dítěte, které má po zemřelém nárok na sirotčí důchod. Tito pozůstalí mají nárok na úmrtné ve výši jedné poloviny odbytného. Poslední změna se týká osob uvedených pod

bodem 3., kdy nárok na poloviční výši úmrtného, které by náleželo pozůstalé manželce mají pouze rodiče vojáka, ostatní osoby byly vypuštěny.

Nárok na úmrtné mají:

- ☐ manžel, děti.
- ☐ děti, není-li manžel.
- ☐ rodiče, není-li manžela ani dětí.

Výše úmrtného je stanovena takto:

1. Pozůstalému *manželovi* a každému pozůstalému *dítěti*, které má nárok na sirotčí důchod, náleží úmrtné ve výši jedné poloviny odbytného (nárok na úmrtné pozůstalému dítěti vznikne i později, splní-li dítě podmínky nároku na sirotčí důchod po zemřelém vojákově, nejdéle však do 26. roku věku dítěte).
2. *Není-li pozůstalého manžela*, náleží úmrtné každému *dítěti* stejným díle ve výši úmrtného, které by jinak náleželo manželce.
3. *Není-li pozůstalého manžela, ani pozůstalých dětí* náleží úmrtné ve výši jedné poloviny odbytného *rodičům zemřelého vojáka*.

Jestliže služební poměr vojáka trval po dobu kratší než dva roky, náleží úmrtné ve výši průměrného měsíčního hrubého platu. Úmrtné přiznává a vyplácí Vojenský úřad sociálního zabezpečení Praha.

Zavedením nového zákona o vojácích z povolání doznala tato dávka největších změn (z hlediska navýšení finančních částek) a to z důvodu, že dávka je v současné době odvozována z dávky odbytného, proti dřívějšímu způsobu – dávky odchodného. Náhradová míra se tak dostává do mnohem vyšší pozice oproti minulosti.

Výsluhový příspěvek, odchodné, odbytné a úmrtné přiznává a vyplácí příslušný orgán ministerstva, tj. **Vojenský úřad sociálního zabezpečení Praha**. O odvolání proti rozhodnutí tohoto orgánu rozhoduje ministerstvo. O výsluhovém příspěvku, odchodném a odbytném se rozhoduje na žádost vojáka. Manželce a dětem s nárokem na sirotčí důchod se úmrtné přiznává a vyplácí bez žádosti. Rodičům vojáka se úmrtné přiznává a vyplácí na jejich žádost.

Závěr

V souvislosti se změnou zákona č. 221/1999 Sb., *o vojácích z povolání*, se opakovaně objevují dotazy nejen na tuto právní úpravu služebního poměru, ale především na srovnatelnost naší právní úpravy podmínek služby s podmínkami v některých dalších státech. Služební poměr vojáků z povolání se ve většině cizích armád odvozuje ze systému státní služby, kdy v jednom zákoně je upraveno zabezpečení státních zaměstnanců s odchylkami pro příslušníky ozbrojených sborů. V tomto směru jsou upraveny i některé instituty odlišné jak pro vojáky, tak i pro ostatní příslušníky ozbrojených sborů.

Právní úprava služebního poměru vojáků i právní úprava služebních poměrů v dalších ozbrojených sborech a službách je právní úpravou speciální. Proto by se za ideálního stavu měla odvíjet od úpravy obecné. Pouze za těchto podmínek by bylo možné o ní hovořit jako o právní úpravě pojaté systémově a uceleně.

Stávající obecná právní úprava v zákoníku práce však takovým základem není. Neexistence zákona o státní službě, v jehož zvláštní části by byly případně upraveny s minimálními odchylkami služební poměry v ozbrojených silách, ozbrojených sborech a službách (s přihlédnutím k požadavku přiblížit se i v této oblasti standardům běžným v zemích Evropské unie

a především pak k právním úpravám v členských státech NATO), vedla k vytvoření speciálního zákona o vojácích z povolání, ve kterém byly determinovány oblasti, jimž je třeba věnovat mimořádnou pozornost. Jednou z těchto oblastí se staly výsluhové náležitosti.

Současný stav naznačuje, že diskutovaná oblast výsluhových náležitostí vojáků je tématem velmi aktuálním. A to především z důvodů ukončení vojenské základní služby a přechodu armády na plně profesionální úroveň zabezpečení ozbrojených sil státu. Tímto procesem došlo k definitivní přeměně a změně pohledu na stávající systém. Prvořadým úkolem se proto v tuto chvíli stává, **vytvořit nový legislativní rámec, jenž by byl vhodný pro plně profesionální armádu** a zajistit takovou formu zabezpečení profesionálních vojáků, která by nebyla předmětem veřejné ani vnitřní kritiky systému a zároveň byla únosná z hlediska ekonomických možností státu.

Současná doba je známá nedostatkem finančních zdrojů. Z tohoto důvodu společnost hledá možné způsoby a cesty k jejich efektivnímu vynakládání. Sociální zabezpečení zabírá rezortnímu rozpočtu 1/10 z celkového množství finančních zdrojů (v roce 2005: rozpočet rezortu obrany ve výši necelých 53 mld. Kč, přičemž výdaje na sociální dávky činily 5,2 mld. Kč). A právě proto je také oblast, kterou je zapotřebí sledovat a přizpůsobovat ji efektivnějším možnostem.

Výsluhové náležitosti jako takové by však neměly doznat negativních změn. Proto se odborníci rezortu podílejí při novelizaci zákona o vojácích z povolání (z důvodu přechodu na plně profesionalizovanou armádu) na určitých modifikacích stávající právní úpravy výsluhových náležitostí, neboť dnešní úprava výsluhových náležitostí je právě z pohledu náročnosti finančních zdrojů dlouhodobě neudržitelná. Systém má totiž takovou konstrukci, která automaticky vede k prudkému nárůstu celkových nákladů, z čehož je patrné, že vývoj nutně musí narazit na limity státního rozpočtu.

Představitelé armády jsou si proto vědomi skutečnosti, že v dohledné době musí dojít k jeho obměně. Je-li prioritou armády tento systém bezpečně udržet (způsobem, při kterém by nedošlo ke snižování náležitostí), je potřeba pokusit se vnést do již zaběhnutého mechanismu jiná kritéria, a to taková, jež se budou vyznačovat snahou o pomalejší růst finančních nákladů.

Podle posledních dostupných informací zůstane stávající systém výsluhových náležitostí zachován a dojde pouze k jeho modifikacím. Prodlouží se doba, ze které se výsluhové náležitosti vypočítávají, a to z jednoho roku na více let. Z tohoto důvodu návrh zákona předkládá zavedení pětiletého přechodného období, ve kterém by bylo možné postupně přejít od výpočtu z posledního roku na výpočet z posledních 2, 4, 6, 8 až 10 let. Tímto způsobem dojde k prodloužení doby, ze které se vypočítává výše výsluhových náležitostí (obdobně jako je tomu u výpočtu důchodu, který je za dlouhou řádku let), a tím i ke zploštění křivky růstu výdajů. Dosažené platy v letech, které předcházejí roku zániku služebního poměru, se navrhuje upravit koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu stanoveného pro výpočet důchodu z důchodového pojištění.

Stanovení výše výsluhových náležitostí by mělo tedy být objektivnější a nemělo by záviset na nahodilých platových vlivech. S ohledem na skutečnost, že do výše výsluhových náležitostí se promítá průběh služby a služební plat za delší období (kde se logicky za několik let promítnou doby výkonu služby vojáků v předcházejících nižších služebních zařazeních a hodnotech s nižším platem), navrhovaná právní úprava by měla přinést v dlouhodobém horizontu úsporu finančních zdrojů.

Použitá literatura:

- KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: CODEX Bohemia, 2000, s. 13.
- ČERNOCH, F. a j. *Personalistika v ozbrojených silách*. Praha: AVIS, 1997, s. 107.
- Zákon č. 221/1999 Sb.*, o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 155/1995 Sb.*, o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 582/1991 Sb.*, o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 100/1988 Sb.*, o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška č. 268/1999 Sb.*, kterou se pro účely výsluhových náležitostí stanoví, kdo je považován za výkonného letce, a která služba je službou zvláštní povahy, nebo *zvláštního stupně nebezpečnosti, a postup při výplatě výsluhových náležitostí*, ve znění vyhlášky č. 458/2002 Sb., kterou se mění vyhláška č. 268/1999 Sb.
- Vyhláška č. 182/1991 Sb.*, kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.
- DOLEJŠÍ, P. Aktuální téma – výsluhový příspěvek. *A-report*, 2001, č. 5.
- LANG, P. Ministr obrany vzkazuje: Vojáci se o své sociální jistoty bát nemusejí. *A-report*, 2005, č. 10.
- ČERNOCH, F. *Personální a sociální doktrína Rezortu Ministerstva obrany ČR*. 1. vyd. Praha: MO ČR, 2003.
- Organizace sociálního zabezpečení vojáků z povolání armády ČR (základní informace)*. 1. vyd. Praha: VÚSZ, 2003.

I v případech, kdy je třeba použít vojenskou sílu, mohou vojenské jednotky uspět jen na základě souhlasu a podpory místních obyvatel. To nejcennější, čeho lze dosáhnout použitím vojenské síly, není vítězství čistě vojenskými prostředky, ale stabilizace situace, která otevře prostor pro politický proces. V některých případech může být vojenské vítězství jednoduše nedosažitelné – každé nepřiměřené použití síly situaci dále přirostřuje. V jiných případech krátkodobého vojenského vítězství docílit lze, ale za příliš vysokou cenu, která zahrnuje jak fyzické ztráty, tj. mrtvé a raněné, tak ztrátu politické legitimacy. ...

Politici musejí rozumět tomu, jaké konkrétní politické důsledky nasazení sil bude mít, a ti, kdo jsou na mise vysíláni, by zase měli chápat obecné politické cíle, k jejichž dosažení jejich práce směřuje, aby si na jejich základě mohli určit strategii a v terénu dosáhnout požadovaných výsledků. Toto je samozřejmě pravidlo, které se vztahuje na válečné operace už odedávna a které zdůrazňovali mnozí z velkých vojenských strategiů včetně Clausewitze. Jakmile jsou ale síly rozmístěny v terénu, situace se začne řídit svou vlastní logikou, a na zmíněné pravidlo se snadno zapomene, takže se v praxi často nedodrží, zejména při operacích vojenských.

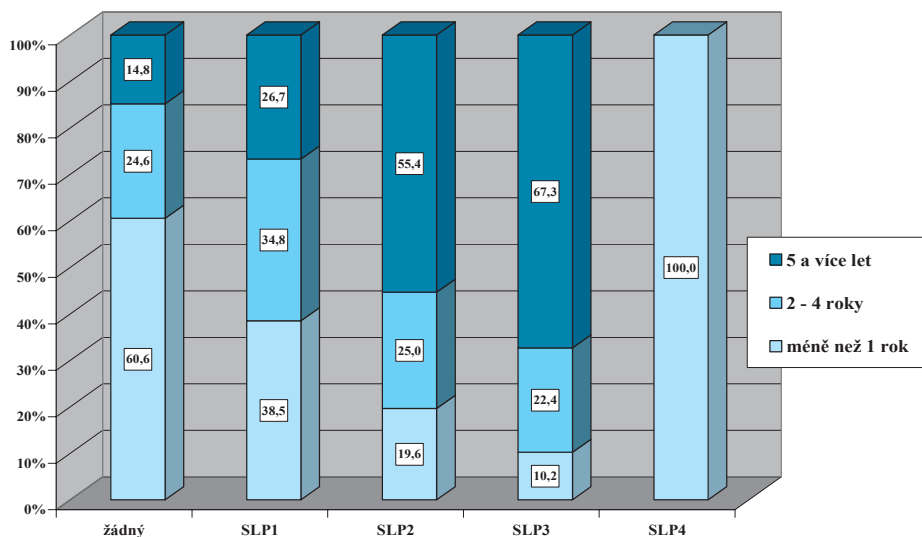
Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
(předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

V akademickém roce 2005/2006 byla realizována rozsáhlá analýza jazykových potřeb s cílem získat relevantní informace, které by napomohly zefektivnit jazykovou přípravu vojenských profesionálů na Univerzitě obrany a maximálně ji přiblížit potřebám praxe. Protože analýza zahrnovala poměrně široký okruh otázek a odpovědi na tyto otázky byly získány od 673 respondentů, vyhodnocování výsledků v třídění 2. a 3. stupně proběhlo až v tomto akademickém roce. Tento příspěvek navazuje na již publikovaný článek ve VR č. 4. v r. 2006 a prezentuje nově zjištěná data.

Učitele jazyků při konstrukci dotazníků za účelem získání dat zajímaly mnohé otázky. Jednou z nich bylo, jestli existuje **vztah mezi délkou studia angličtiny a její nejvyšší dosaženou úrovní dle normy NATO STANAG 6001** (viz graf 1a).

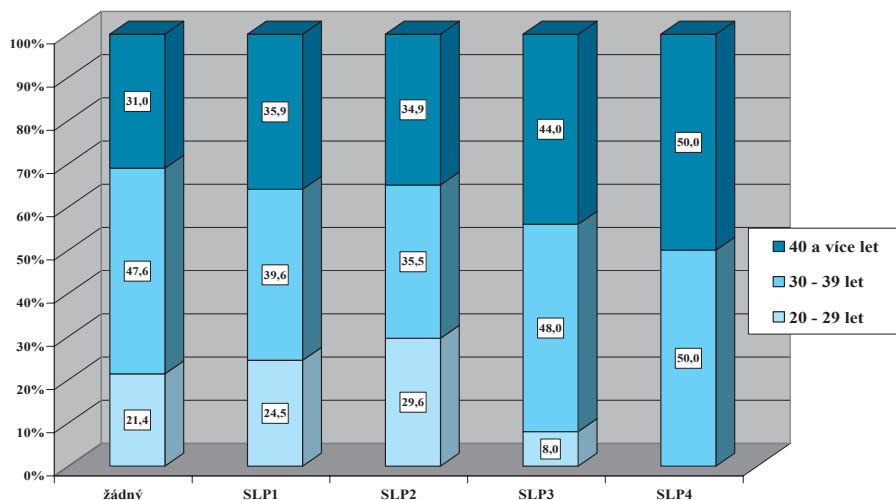
Korelační koeficient tohoto vztahu překvapivě není vysoký (0,37). Z grafu je však evidentní, že čím vyšší jazyková úroveň (SLP - Standardized Language Profile), tím je i vyšší procento těch vojáků, kteří studovali angličtinu déle. Do tohoto schématu evidentně nezapadá část grafu zobrazující vojáky, kteří dosáhli SLP 4, neboť se jedná pouze o dva respondenty, a tudíž nelze vyvodit závěr, že dosáhnout SLP 4 je možné při studiu anglického jazyka méně než jeden rok.

Graf 1a: Vztah mezi délkou studia angličtiny a nejvyšší dosaženou jazykovou úrovní angličtiny dle normy STANAG 6001

Další zajímavou otázkou, kterou se analýza zabývá, je **vztah mezi nejvyšší dosaženou úrovní angličtiny a věkem** (graf 1b). Tady bylo možné očekávat, že vyšší úrovně dosahují mladší věkové skupiny, a to z důvodu lepší jazykové přípravy na nižších stupních vzdělání

a z důvodu lepších předpokladů učit se cizímu jazyku v mladším věku. Na druhé straně se ale také dalo předpokládat, že i starší vojenští profesionálové budou mít vyšší jazykovou úroveň díky vzdělávání v jazykových kurzech po ukončení vysoké školy. Analýza překvapivě ukázala, že v praxi platí druhá uvažovaná možnost. Zejména u úrovně SLP 3 je podíl nejmladší věkové skupiny od 20 do 29 let pouze 8 %. Tato skutečnost by se měla v dohledné době změnit, protože podle požadavků MO by měli absolventi Univerzity obrany dosáhnout právě této úrovně.

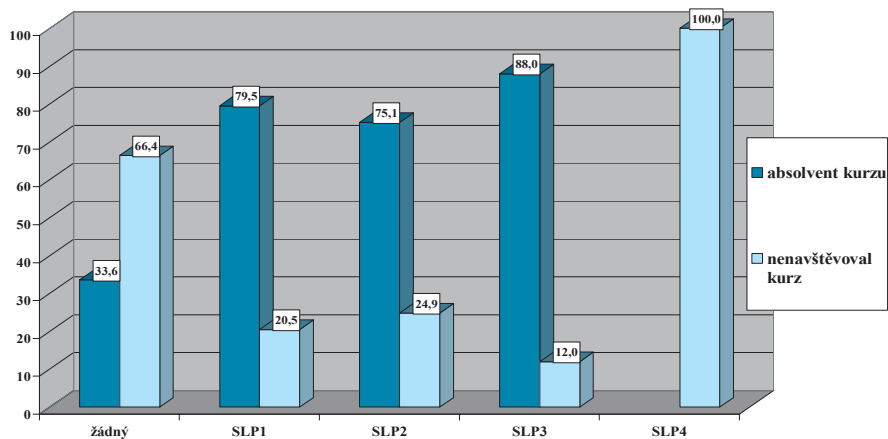
Graf 1b: Vztah mezi nejvyšší dosaženou jazykovou úrovní angličtiny a věkem

Bylo zkoumáno také **procentuální zastoupení nositelů úrovně angličtiny SLP 1, 2, 3 a 4 u různých složek ozbrojených sil**. Potěšující je, že nejnižší procento vojáků z povolání bez jakékoliv úrovně angličtiny dle STANAG 6001 je u Vojenské policie (12,1 %) a na Ministerstvu obrany a Generálním štábu (11,6 %). Nejvyšší procento nositelů úrovně SLP 2 je u speciálních sil (40,6 %) a hned poté na MO a GŠ (34,1 %), kde je zároveň i největší procento nositelů SLP 3 (23,2 %). Lze předpokládat, že procento vojáků z povolání bez jakékoliv dosažené úrovně dle STANAG 6001 se bude u všech složek postupně snižovat na nulu.

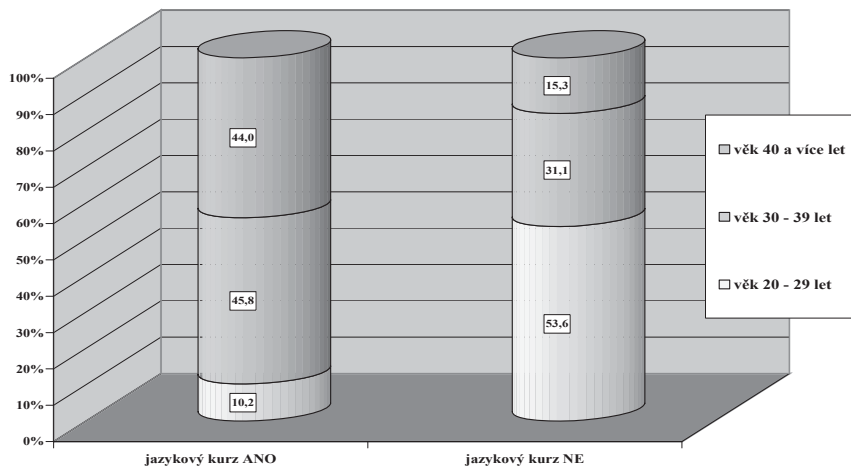
Počet nositelů jednotlivých úrovní SLP koresponduje i s **frekvencí používání angličtiny v zaměstnání**. Angličtinu v zaměstnání používá příležitostně až 60 % profesionálů ze složek specializovaných sil a vojenské policie a téměř 40 % ze složky vzdušných sil. Poměrně vysoké procento složek vzdušných sil a MO a GŠ používá angličtinu ve svém zaměstnání několikrát za týden (vzdušné síly 16 %, MO a GŠ 31 %).

Když vyloučíme z interpretace respondenty bez jakékoliv SLP a dva respondenty se SLP 4, je zjevné, že **vztah mezi získaným stupněm SLP 1, 2 a 3 a účastí na kurzu existuje** (graf 2a a 3b). Například kurz navštěvovalo 79,5 % nositelů SLP 1, 75,1 % nositelů SLP 2 a dokonce až 88,0 % nositelů SLP 3. Tyto výsledky však nelze u kurzů na SLP 1 a 2 zaměňovat s úspěšností v kurzech na tyto úrovně, protože nositelem např. SLP 2 může být i účastník kurzu na SLP 3.

Sledování **vztahu mezi věkem a účastí na jazykovém kurzu** (graf 2b) ukázalo, že z účastníků jazykových kurzů bylo 10,2 % vojáků z povolání ve věku od 20 do 29 let, 45,8 % vojáků ve věku od 30 do 39 let a zbytek, tedy 44 % vojáků z povolání, ve věku 40 a více let.

Graf 2a a 3b: Vztah mezi získaným stupněm SLP (1, 2, 3, 4) a účastí/neúčastí respondentů po absolvování svého studia na jazykovém kurzu

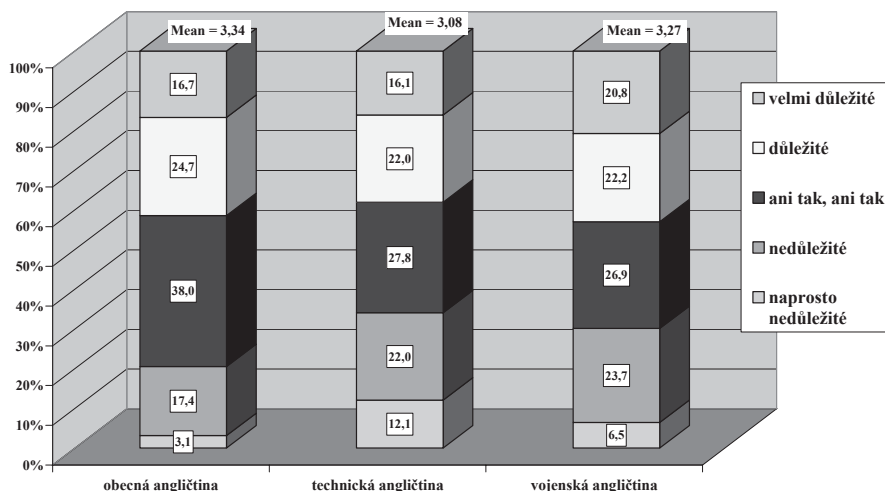
Graf 2b: Vztah mezi věkem a účastí/neúčastí na jazykovém kurzu

Zajímalo nás také, **nakolik vojáci z povolání, kteří se zúčastnili jazykového kurzu, potřebují používat anglický jazyk při svém výkonu povolání.** Potěšujícím výsledkem je, že alespoň příležitostně potřebuje angličtinu ke své práci téměř 40 % respondentů a několikrát za týden dokonce téměř 16 % dotázaných. Tyto výsledky svědčí o tom, že do kurzů jsou cíleně vysíláni vojáci z povolání, kteří komunikaci v anglickém jazyce potřebují.

V rámci hlubší analýzy na základě třídění 2. a 3. stupně jsme také zjišťovali, **které konkrétní pracovní činnosti v anglickém jazyce respondenti vykonávají.** Za nejčastější byly označeny následující aktivity: *poslech přednášek, účast na neformálních setkáních, čtení emailů, novin a manuálů a psaní emailů.* Tyto výsledky určitě budou využity ve výuce angličtiny na UO, protože poskytují důkaz o reálných jazykových potřebách v praxi.

Další z dotazníkových položek byla zaměřena na otázku **míry důležitosti angličtiny obecné, technické a vojenské** z pohledu respondentů (graf 4c). Přestože se beze sporu jedná

o subjektivní hodnocení dotazovaných, výsledky jsou v každém případě zajímavé. Pouze 3 % dotazovaných se domnívá, že obecná angličtina je naprosto nedůležitá pro jejich praxi. Naopak téměř čtvrtina respondentů pokládá obecnou angličtinu za důležitou a necelých 17 % za velmi důležitou. Technickou angličtinu pokládá za důležitou 22 % dotazovaných a 16 % ji pokládá dokonce za velmi důležitou. Podobně je to s názorem na důležitost vojenské angličtiny – za velmi důležitou ji pokládá zhruba 21 % dotázaných, za důležitou 22 %.

Graf 4c: Míra důležitosti angličtiny obecné, technické a vojenské

Všechny tři uvedené oblasti angličtiny (vojenská, technická, obecná) jsou pro jednotlivé funkce alespoň trochu důležité. Vojenská angličtina se jeví jako vůbec nejdůležitější pro funkci náčelníka. Technická angličtina se jeví jako důležitá zejména u vojáků základní funkce a u specialistů druhů vojsk. Naopak pracovníci štábu technickou angličtinu potřebují podstatně méně. Obecná angličtina je hodnocena všemi respondenty jako potřebná.

Zajímala nás rovněž otázka, jaký je vztah mezi účastí profesionálů na misích a jejich dosaženou jazykovou úrovní. Výsledky ukázaly zjevnou souvislost mezi dosaženou jazykovou úrovní a účastí na misích. Násobná účast na misi je častěji „podepřena“ vyšší úrovní znalostí anglického jazyka.

Závěr

Výše komentované výsledky třídění 2. a 3. stupně analýzy jazykových potřeb vojenských profesionálů uzavírají náročnou práci na dvouletém výzkumném projektu na Univerzitě obrany. Analýza přinesla hlubší vhled do problematiky výuky a praktického používání anglického jazyka v AČR. Nastínila možné směry, jak změnit jazykové kurikulum, aby co nejlépe vyhovovalo stávajícím jazykovým potřebám. V současné době na Univerzitě obrany probíhají práce na inovaci kurikula anglického jazyka v bakalářském studijním programu, které rovněž vycházejí z celkových výsledků zmíněné analýzy. Do jaké míry splní inovované kurikulum očekávání z hlediska zvýšení efektivity výuky, ukáže zamýšlená analýza kvality jazykového vzdělávání na CJP UO v časovém horizontu tří let.

Literatura:

- KOTÍKOVÁ, J. *Analýza jazykových potřeb vojenských profesionálů, třídění 2. a 3. stupně*. studie. 2006.
- JONÁKOVÁ, S., ŠIKOLOVÁ, M., DVORSKÝ, J. Výsledky analýzy jazykových potřeb vojenských profesionálů AČR. *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 114-119. ISSN 1210-3292.
- JONÁKOVÁ, S., ŠIKOLOVÁ, M. Akreditace inovovaného kurikula předmětu anglický jazyk v systému UNICert na FVT UO. *Listy Univerzity obrany*, 2006, roč. 3, č. 1, s. 14-15.
- JONÁKOVÁ S., ŠIKOLOVÁ, M. Inovace kurikula v souladu se zvýšenými požadavky na výstupní jazykovou úroveň absolventů UO. In *Sborník příspěvků z Konference k jazykové přípravě v rezortu MO*. Vyškov.
- JONÁKOVÁ S., ŠIKOLOVÁ, M. Needs Analysis – Design, Process and Results Interpretation. In *Languages for Specific Purposes in Higher Education*. [CD-ROM]. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Univerzita obrany, 2006, s. 88-92. ISBN 80-214-3213-6.
- ŠIKOLOVÁ, M., JONÁKOVÁ S. Proces inovace kurikula na Fakultě vojenských technologií Univerzity obrany v Brně. In *Cizí jazyk pro účely studia a profese v podmínkách EU*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2006, s. 172-178. ISBN 80-7044-818-0.
- ŠIKOLOVÁ, M., JONÁKOVÁ S. Curriculum Innovation. In *Languages for Specific Purposes in Higher Education*. [CD-ROM]. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Univerzita obrany, 2006, s. 226-230. ISBN 80-214-3213-6.
- DUBIN, F., OLSHTAIN, E. *Course Design*. 7th ed.: Cambridge University Press, 1994. ISBN 0-521-27642-X.
- NUNAN, D. *Syllabus Design*. 11th ed.: Oxford University Press 2002. ISBN 0-19-437139-5
- DUBIN, F., OLSHTAIN, E. *Course Design*. Cambridge University Press, 1994, Seventh Printing. ISBN 0-521-27642-X.
- JORDAN, R. R. *English for Academic Purposes*. Cambridge University Press, 2005. Seventh Printing. ISBN 0-521-55618-X.
- MARKEE, N. *Managing Curricular Innovation*. Cambridge University Press, 1997. ISBN 0-521-55524-8.
- RICHARDS, J. C., *Curriculum Development in Language Teaching*. Cambridge Language Education, 2001. ISBN 0-521-80491-4.

Někteří lidé by nazvali typ operace, která má zajistit lidskou bezpečnost, humanitární intervencí. Termín „humanitární intervence“ nicméně implikuje čistě vojenský přístup. EBS (evropská bezpečnostní strategie) zdůrazňuje, že v oblastech, kde došlo ke kolapsu státní moci a regionálním konfliktům, „může nastolení pořádku vyžadovat použití vojenských nástrojů“, nicméně vedle toho je zapotřebí také humanitární pomoc, účinná práce policie, řešení nevojenských krizových situací a širší politické a ekonomické nástroje. V EBS je vyjádřeno přesvědčení, že EU je „pro řešení těchto komplikovaných situací s mnoha aspekty obzvláště dobře vybavena“. Tyto druhy úkolů se někdy nazývají „budováním států“ (state-building), „budováním národa“ (nation-building) či „mírovou obnovou“ (post-conflict reconstruction).

Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
(předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

Ústav jazykové přípravy Ředitelství výcviku a doktrín (ÚJP ŘeVD) ve Vyškově pomáhá realizovat jeden z prioritních rezortních úkolů, které České republiky doporučila preferovat Severoatlantická aliance – jazykovou připravenost pro posilování interoperability sil Aliance. Následující článek chce ukázat jakými formami a s jakým úspěchem je tento úkol naplňován a kterým směrem bude převážně orientováno úsilí Ústavu jazykové přípravy v roce 2007.

Bez zlepšování, koordinace a standardizace jazykového vzdělávání v AČR si lze stěží představit dodržování mezinárodních závazků České republiky v oblasti obrany a účast na zahraničních operacích Severoatlantické aliance. Nezastupitelná je např. patřičná jazyková připravenost příslušníků zasaditelných sil (cíl 0356), či příslušníků aliančních sil rychlé reakce (NATO Response Force) i jazyková připravenost všech českých vojáků působících v zahraničních misích. Čtyři sta vojáků 10. kontingentu AČR má působit od poloviny ledna do července 2007 v mírových silách KFOR v Kosovu, v lednu byla zahájena i nová etapa působení českých vojáků v Iráku, čtyřměsíční česko-britská spolupráce.

Jsme pověřeni rolí vedoucí země v misi ISAF a velíme mezinárodnímu letišti v Kábulu (Kabul International Airport), máme a budeme mít i další úkoly. Počítá se s tím, že v roce 2007 bude působit v zahraničí víc jak tisíc příslušníků AČR. Jsme hodnoceni jako jeden z nejspolehlivějších a nejschopnějších spojenců NATO. Mělo by být věcí všech pracovníků rezortu, abychom si toto hodnocení zasloužili a udrželi.

Ústav jazykové přípravy – charakteristika a poslání

Ústav jazykové přípravy zabezpečuje jazykovou přípravu vojenských profesionálů a občanských zaměstnanců rezortu MO v rámci komplexních opatření k připravenosti státu k obraně zájmů ČR.

ÚJP ŘeVD ve Vyškově zahrnuje ředitelství ÚJP, odbor výuky jazyků, odbor metodiky a testování, organizační oddělení a detašovaná pracoviště v posádkách Brno, Čáslav, Liberec, Náměšť nad Oslavou, Olomouc, Praha, Žatec. Odbor metodiky a testování metodicky řídí jazykové vzdělávání a zabezpečuje provádění jazykových zkoušek v souladu se standardizační dohodou NATO STANAG 6001.

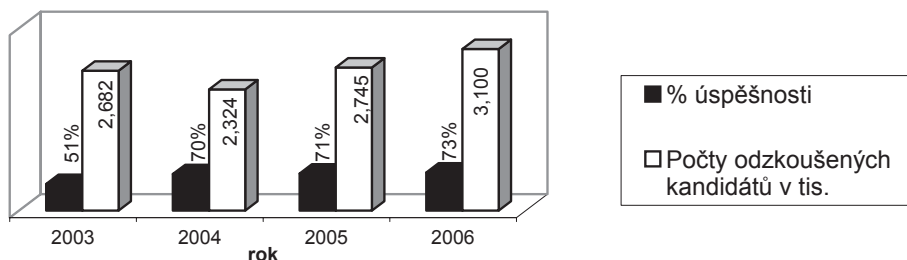
Rok 2007 je uvažován jako rok dalšího zvyšování operačních schopností jednotek AČR a jazykové připravenosti příslušníků rezortu. V rámci přípravy a rozvoje druhů sil bude Ústav jazykové přípravy vzdělávat rotmistry, praporčíky a důstojníky v jazykových kurzech ÚJP i v rámci speciální přípravy vojenských profesionálů. Bude i nadále zabezpečovat jazykovou přípravu příslušníků jednotek a štábů AČR vysílaných k plnění úkolů mimo území ČR do rotací KFOR, EUFOR, ISAF, krátkodobých a pozorovatelských misí. Bude usilovat o další zlepšení výslednosti jazykového vzdělávání. Při zabezpečování jazykové přípravy těchto skupin se bude vždy přihlížet k výhledovému plnění úkolů dle předurčení. Jazyková příprava bude realizována přednostně formou integrovaných, zdokonalovacích a terminologických kurzů. Součástí úsilí

o zlepšování výslednosti zůstane i nadále prověřování úrovně vstupních komunikativních dovedností osob zařazovaných do jednotlivých kurzů, či učebních skupin.

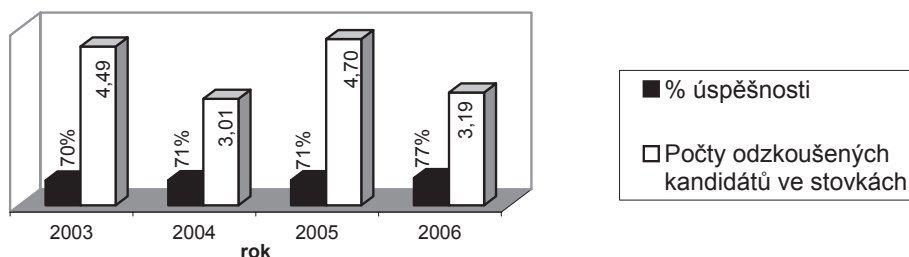
V únoru byl zahájen pilotní integrovaný kurz anglického jazyka a nově byly plánovány dvoutýdenní terminologické kurzy pro osoby plánované do struktury NATO. Byl také zahájen dvoutýdenní kurz arabštiny a týdenní kurz anglického jazyka pro pracovníky štábu 2. kontingentu AČR MNF-I do Iráku, které se realizují nad rámec kurzů uváděných ve Věstníku M0.

K 1. 4. 2007 proběhla reorganizace ÚJP, která řešila vnitřní organizační strukturu s cílem zvýšit kapacity pro zabezpečení jazykového vzdělávání v AČR. V rámci restrukturalizace bylo nově koncipováno organizačně plánovací oddělení, v OS odbor výuky jazyků je nově strukturována skupina německého jazyka. Organizačně a personálně je zajišťována realizace jazykové přípravy i na detašovaných pracovištích ÚJP, která jsou také zabezpečována odpovídajícím vybavením.

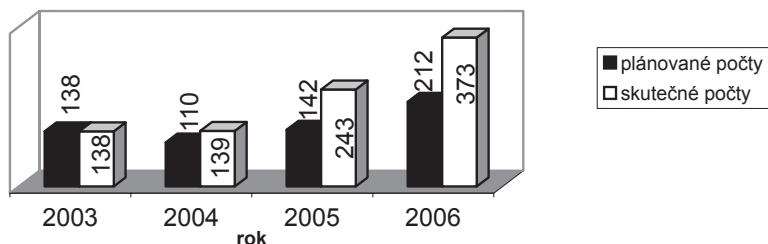
POČTY A DOSAŽENÁ ÚSPĚŠNOST PŘI ZKOUŠKÁCH - ZA OBDOBÍ 2003 - 2006 ANGLICKÝ JAZYK

POČTY A DOSAŽENÁ ÚSPĚŠNOST PŘI ZKOUŠKÁCH - ZA OBDOBÍ 2003 - 2006 OSTATNÍ JAZYKY

PLÁNOVANÉ A SKUTEČNÉ POČTY POSLUCHAČŮ V KURZECH ZA OBDOBÍ 2003 - 2006 ANGLICKÝ JAZYK

Odbor výuky jazyků

Jazykové vzdělávání v AČR je nezastupitelným úkolem Ústavu jazykové přípravy. Probíhá formou intenzivních, kombinovaných, zdokonalovacích a speciálních kurzů a formou řízeného samostatného studia při použití počítačové techniky (e-learning). Mimořádná pozornost je věnována především angličtině. Učební programy jsou zpracovávány s ohledem na vstupní jazykovou úroveň studentů jednotlivých učebních skupin, specifiku a zaměření cílových dovedností, využití dostupné moderní didaktické techniky a odpovídající vyučovací metody. Vysokou profesionální úroveň pomáhá udržovat i odborná pomoc kvalifikovaných rodilých mluvčích a zahraničních lektorů zapojených do výuky i tvorby materiálů určených pro testování jednotlivých úrovní jazykové způsobilosti při zkouškách podle standardizační dohody NATO (STANAG 6001). Obdobné principy platí i pro výuku a testování ostatních jazyků tj. francouzštiny, němčiny, ruštiny, případně češtiny.

Počty plánovaných a skutečných počtů posluchačů v jazykových kurzech i přehled úspěšnosti při standardizovaných zkouškách nesignalizují ani stagnaci, ani klesající úroveň rezortního jazykového vzdělávání v posledních třech letech. Mimo plán byly realizovány například speciální kurzy v Přáslavicích pro osoby vyjíždějící do Kosova, kurz Vojenské policie pro osoby vyjíždějící do Iráku a terminologické kurzy, které jsou zaměřeny na vojenskou terminologii a vojenské zkratky.

Byl také realizován speciální praporčický kurz pro osoby, se kterými se počítá pro výjezd do praporčických kurzů v zahraničí (Německo, USA).

Odbor metodiky a testování

Odbor metodiky a testování ÚJP AČR pravidelně organizuje odborné metodické semináře pro rezortní střediska MO, ve kterých probíhá výuka v jazykových kurzech a pro smluvní jazykové agentury, které se také podílejí na jazykové přípravě v AČR. Organizačně a svými příspěvky se také podílí na konferencích k jazykové přípravě v AČR a na zasedáních Metodické rady cizích jazyků. Metodici se také účastní seminářů, konferencí a kurzů pořádaných v zahraničí. Úzce spolupracují s vojenskými zařízeními v Rakousku, Holandsku, Slovensku, Maďarsku, Chorvatsku, Kanadě a USA.

K povinnostem pracovníků odboru metodiky a testování patří mimo jiného provádění pravidelných instruktaží k jazykové zkoušce STANAG 6001 a konzultace k jednotlivým dovednostem pro úroveň SLP 2 a SLP 3. Věnují se také externím zájemcům o jazykové zkoušky STANAG 6001 a přezkušování pomocí standardizovaného testu ALCPT (American Language Course Placement Test). Cílem je, aby všichni uchazeči o zkoušku byli co nejlépe informováni o obsahu a formátu zkoušek před tím, než je absolvují.

V roce 2006 byly vytvořeny nové webové stránky ÚJP a postupně doplněny o aktuální informace z výuky, o doporučenou literaturu ke zkoušce STANAG 6001, doporučené webové stránky k přípravě na jednotlivé jazykové dovednosti, odpovědi na často kladené dotazy adresované studijnímu oddělení, dotazy k testování a výuce, dále o interaktivní test z anglického jazyka, příklady testových položek, aktuální přehled externích termínů zkoušek STANAG 6001 a testu ALCPT. Všechny uvedené informace lze nalézt na internetové adrese www.ujp-acr.cz.

Významný podíl v činnostech odboru metodiky a testování má provádění zkoušek STANAG 6001 a příprava standardizovaných testů pro tyto zkoušky. U zkoušek se testují čtyři doved-

nosti – poslech s porozuměním, mluvení, čtení s porozuměním a psaní. V případě, že neúspěšný kandidát zkoušku opakuje, nesmí absolvovat stejný test. Odbor metodiky a testování musí mít tedy k dispozici různé verze testu na jednotlivé testované úrovně zkoušky STANAG 6001, tj. úroveň SLP 1, SLP 2 a SLP 3. V rámci testování jednotlivých dovedností musí být v každém testu testové položky odpovídající zásadám tvorby objektivních položek, v případě testů pro zkoušku STANAG 6001 se jedná o položky se čtyřnásobnou volbou. Každý test obsahuje 30 položek pro testování poslechu s porozuměním a 25 nebo 30 položek pro testování čtení s porozuměním. Pro písemnou část zkoušky se připravují vhodná témata. Jedná se vesměs o zadání pro vypracování eseje, napsání dopisu apod. Zkouškový materiál obsahuje i závazná témata pro ústní část zkoušky, jejíž formát je pevně stanoven. Každý rok je na ÚJP AČR přezkoušeno několik tisíc uchazečů standardizovanou jazykovou zkouškou STANAG 6001.

Následující tabulka ukazuje počty odzkoušených kandidátů z angličtiny v průměru na jednoho examinátora na plný úvazek v roce 2006.

úroveň	SLP 1		SLP 2		SLP 3		Σ	
část	písemná	ústní	písemná	ústní	písemná	ústní	písemná	ústní
počet kandidátů	201	212	223	232	95	80	519	524

Examinátoři ÚJP provádějí také přezkušování pomocí zmiňovaného standardizovaného testu ALCPT. Tento test je rozřazovacím testem, který absolvují posluchači na ÚJP na začátku a na konci každého jazykového kurzu. Mohou jej absolvovat i zájemci o přezkoušení, kteří nejsou posluchači kurzů organizovaných na ÚJP v termínech, které jsou vypisovány zpravidla jednou za měsíc. Průměrný počet osob přezkoušených testem ALCPT na jednoho examinátora je **73**.

Realizace hlavních úkolů ÚJP v roce 2007

V zájmu jazykové připravenosti vojenských profesionálů při zvyšování operačních schopností jednotek se navyšují počty pedagogických pracovníků. V procesu organizačních změn a naplňování počtů jsou brány v úvahu potřeby zkvalitňování připravenosti hlavních funkcionářů ÚJP a odborných pracovníků v oblasti jazykového vzdělávání. ÚJP bude průběžně podporovat v rámci daných možností jejich účast na zahraničních stážích a dalších aktivitách vedoucích k získávání profesních zkušeností.

Problematika jazykového vzdělávání se dostává do popředí zájmu prakticky ve všech oblastech lidské činnosti. Je zřejmé, že význam komunikace v cizích jazycích zaujímá v současnosti klíčovou roli. Článek představuje nové přístupy v oblasti studia cizích jazyků v podobě autonomie a self-instruction, čímž se snaží poskytnout jak vojenským, tak civilním odborníkům potřebný základ pro úvahy nad vývojovými směry v této velmi důležité a významné oblasti. V konkrétním úhlu pohledu se článek zabývá charakteristikou, významem a možnostmi využívání těchto přístupů. Každá metoda je podrobně rozebrána v souvislosti s dosahovanými cíli, typickými charakteristikami a možnostmi využití v jazykové praxi. Závěrem jsou zdůrazněny možnosti zvyšování celkové studijní efektivity.

Při studiu cizích jazyků je využívána celá řada různých metod a přístupů, mezi nejznámější patří komunikativní přístup (communicative language teaching), studium zaměřené na cíl (task based learning) a celá řada dalších. V současné době jazykovému vzdělávání dominují dva základní pojmy. Jedná se o „learner autonomy“ a „self-directed learning“. Tím, že se tato oblast rozvíjí, dochází k ovlivňování nově vznikajících metod. Přestože pojmy autonomie a self-directed learning se stále častěji stávají běžnou součástí jazykového vzdělávání, vyskytují se určité nejasnosti v řadě významných otázek.

Charakteristika autonomie

LITTLE a ESCH (1989) definují pět následujících oblastí, které jsou nesprávně vysvětlovány v souvislosti s výše uvedenými pojmy:

1. Autonomie bývá nesprávně označována synonymem self-instruction, což představuje především samostudium, neboli práci bez učitele. Je pravdou, že studenti, kteří studují s využitím principu self-instruction dosáhnou určité úrovně learner autonomy, netýká se to však všech posluchačů.
2. Ve snaze podpořit autonomii u studentů se musí pedagog zříci veškeré kontroly ve třídě, neboť jakákoliv intervence z jeho strany může zničit úroveň autonomie, kterou se snaží studenti dosáhnout. Tento přístup však není zcela správný, princip autonomie je i přesto možný ve třídě, ve které učitel plně zastává svou roli.
3. Třetím mylným názorem je skutečnost, že autonomie je spjata s novou metodologií a může být jednoduše zahrnuta do výukových plánů. Bohužel koncept autonomie není zcela jednoduchý a vyžaduje časově náročnější přípravu.
4. Autonomie je mnohdy vysvětlována jako jednoduché, snadno popsatelné jednání. Ve skutečnosti se nejedná o zcela pravdivé tvrzení. Autonomie může, dle LITTLE a ESCH (1989) mít mnoho rozdílných forem v závislosti na věku studentů, jejich dosavadní úrovni a cíli studia.
5. Autonomie bývá často považována za určitý stálý neměnný stav dosažený některými studenty. Ve skutečnosti nelze permanentní autonomii garantovat. Je zřejmé, že

studenti, kteří mají poměrně vysokou úroveň autonomie v jedné oblasti, nemusejí ji mít stejně významnou v oblasti druhé.

V obecném výkladu autonomie představuje schopnost samostatně se učit. Autonomní studenti jsou schopni:

- a) definovat směry jazykového studia,
- b) aktivně působit v celkovém procesu jazykového vzdělávání,
- c) zvolit zdroje studia a dílčí aktivity.

LITTLE a ESCH (1989) definují autonomii následovně:

Autonomie představuje rozhodovací kapacitu a je označována jako nezávislá činnost. Předpokládá, že studenti jsou schopni rozvíjet vlastní psychologické postoje k procesu a obsahu celkového učení. Výzkum v oblasti autonomie v jazykovém vzdělávání je možno dělit na dva základní proudy. Na jedné straně odborníci v oblasti sociologie a psychologie vzdělávání tvrdí, že autonomie je benefiční v rámci učení bez ohledu na předmět učení (AREGLADO, BRADLEY, LANE). Na druhé straně se v současné době věnuje velká pozornost oblasti jazykového vzdělávání, která podporuje autonomii a self-direction, neboť je považována za významný přínos při studiu cizích jazyků. Autonomie v podstatě vychází ze základních teorií učení, na které navazuje, obohacuje je a posouvá o krok dopředu.

Autonomie a s ní spojené koncepty

Self-directed learning definuje širokou oblast v procesu neinstitučního vzdělávání. Self-direction odráží celkovou kapacitu studentů k zajištění efektivního vzdělávání, zatímco autonomie se zvláště vztahuje na konkrétní osobu nebo morální kapacitu spojenou s celkovým procesem učení. V oblasti jazykového vzdělávání je to autonomie, která definuje široké pole nároků a celkovou kapacitu k vlastnímu samostudiu. Self-directed studium je v kompetenci každého studenta, s vlastními směry a preferencemi spíše, než pod vedením někoho jiného. (BENSON, 2001)

Autonomie a self-access

Jedním z významných faktorů přispívajících k rozvoji self-directed learning jsou samostatně přístupná jazyková centra. Studenti tak mají možnost nejen procvičovat na místě potřebnou gramatiku, využívat jazykové programy, ale mohou si také některé materiály zapůjčit pro potřeby domácího studia. BENSON (2001) zdůrazňuje, že jedním z nejdůležitějších prvků je nezbytný vztah mezi self-instruction a rozvojem autonomie, nicméně v rámci určitých podmínek, self-instruction postupy učení mohou dokonce autonomii překážet.

Autonomie a individualizace

Ačkoliv je individualizace úzce spojena s autonomií, dotýká se programového učení. Individualizace pak představuje historicky poslední úroveň vývoje v jazykovém studiu, je spojená s programovým učením a vychází z behavioristické psychologie. Obecně platí, že studentům ponechává poměrně velkou svobodu při studiu, na druhé straně je to učitel, který se snaží přizpůsobit své metody a materiály posluchačům. Dle PAGE (1992) jsou veškerá rozhodování směřována k uspokojení potřeb jednotlivých studentů.

Význam autonomního přístupu v jazykovém studiu

Z historického a teoretického hlediska koncept autonomie vychází z komunikačního přístupu. GARDNER a MILLER (1999) tvrdí, že nárůst autonomie v letech 1970–1980 byl spojen s širokým zavržením behaviorálních přístupů. Toto zavržení se objevilo v celé řadě oblastí (např. komunikace, jazykové vzdělávání a sociologie jazyka). Odborníci sdíleli názor, že jazykové znalosti jsou klíčovým nástrojem komunikace, zároveň byly zdůrazňovány komunikační funkce, individuální potřeby a sociální normy.

Význam self-instruction

Úloha procesu self-instruction narůstá na významu především tam, kde okolnosti působící na studenty jim neumožňují každodenní studium. Může se jednat o špatnou dostupnost do místa pořádání jazykových kurzů, velkou pracovní vytíženost, práci na směny apod. Tyto skutečnosti pak omezují potenciální studenty v jejich zamýšleném studiu a jednou z alternativ, která se nabízí, je právě self-instruction vzdělávání. Význam tohoto přístupu je také určen individuálními rozdíly mezi jednotlivými studenty, někteří lidé se učí rychleji než ostatní, u jiných je potřeba vše psát a memorovat. Těto skupině pak může být nabídnuta pomocná ruka ve formě alternativních studijních strategií.

HOLEC (1981) se zabývá vztahem mezi konceptem learner autonomy a self-instruction learning. Autonomii popisuje jako „schopnost převzít zodpovědnost nad vlastním studiem“. Tato schopnost představuje HOLEC (1981) jako něco s čím jsme se nenarodili, musí se jí totiž každý učit jak vědomě, tak podvědomě. Jestliže jedinec dosáhne této schopnosti, musí:

1. mít šanci ji využít,
2. být ochoten ji využít.

Self-instruction learning pak probíhá u všech, kteří tuto schopnost mají a zároveň ji dokáží plně využít. Dle HOLEC (1981) self-instruction learning zahrnuje obrovskou míru učení. Autonomii pak definuje jako schopnost, která se vztahuje pouze k osobě nikoliv k procesům. Na základě tohoto přístupu navrhuje výraz „self-directed learning“ k popisu učícího se procesu do kterého je autonomní student zahrnut.

Rovněž pak zastává názor, že existují rozdílné úrovně v procesu učení, které mohou být spojeny s různými druhy autonomie. Na tomto podkladě BOUD (1995) stanovuje komponenty self-instruction procesu následovně:

- ❑ definování cíle,
- ❑ určení obsahu a postupu,
- ❑ výběr metod a využitelných technik,
- ❑ monitoring dílčích postupů,
- ❑ zhodnocení celého procesu.

Vztah mezi learner autonomy a self-directed learning a novými technologiemi

Nové technologie, především pak v oblasti počítačových sítí, umožňují zvýšení autonomie studenta. PEMBERTON (1996) tvrdí, že samostatné postupy v rámci počítačové komunikace poskytují studentům větší příležitost pro kontrolu a iniciativu při vlastním studiu cizích jazyků. Jedná se především o:

- ❑ Připojení k internetu, což umožňuje studentům diskuzi s jejich učiteli a ostatními studenty nejen v rámci studijních hodin, ale také ve volném čase.

- ❑ V protikladu k verbální diskuzi ve třídě studenti využívající e-mailovou komunikaci nemusí čekat na vyzvání učitele promluvit.
- ❑ Internet umožňuje studentům uplatňovat cizí jazyk při komunikaci s rodilým mluvčím.
- ❑ Většina učitelů se shoduje v názoru, že možnost komunikovat v rámci odlišných kultur, prostřednictvím e-mailu je považováno za nejpřínosnější v rámci celkové podpory autonomie studentů.

S ohledem na autonomii studentů BOUD (1995) tvrdí, že počítač může rozvíjet studijní schopnosti a rozhodující studijní perspektivy. Jeden z hlavních podpůrných argumentů pro tento názor je tzv. informační exploze, což znamená, že mít povědomí o tom, kde najít a správně interpretovat fakta je důležitější než jejich memorování.

Výhodou autonomie a self-instruction je především skutečnost, že studenti více kontaktují své lektory. Je zřejmé, že snaha musí vycházet z jejich strany. Obecně je přístup autonomie a self-instruction považován za efektivní metodu studia a zaujímá významné místo v učebním procesu. Metodu self-instruction je možné využívat i v dalších oblastech studia cizích jazyků, tzn. ve specifických lingvistických oblastech a literatuře, kde je nezbytné získávat fakta. Jiné metody studia ovšem vyžadují přítomnost pedagoga. Na druhé straně je self-instruction vzdělávání spatřováno jako dobrá cesta vedoucí ke snižování nákladů. Nejen v podobě nižších nákladů na prostory, vybavení, ale i úspory času učitelů, zároveň studium není limitováno výukovými hodinami atd. Autonomie je považována za velmi praktický a efektivní způsob studia. Přesto je self-instruction mnohdy koncipována jako doprovodná metoda a není integrovaná do hlavního vzdělávacího plánu.

Autonomie je podporována managementem, neboť představuje nástroj snižování nákladů a zvyšování studijní efektivnosti. Zároveň se jedná o přirozený vývoj, který je dán rozvojem počítačové technologie. Pedagogové přesto tvrdí, že hlavním důvodem pro nárůst významu self-instruction a autonomie je myšlenka zvýšené zodpovědnosti ze strany každého studenta.

Cílem je v podstatě naučit studenty stále se učit a zdokonalovat své znalosti a směřovat je k tomu, aby přijali nástroje, které jim umožní samostatnou práci. Při studiu se předpokládá potřeba jisté orientace a monitorování s důrazem na význam osoby – pedagoga, která pomáhá jedincům stát se autonomním studentem.

Při tomto procesu je nezbytné:

1. Společně s pedagogy zvolit celkový cíl.
2. Zvolit krátkodobější studijní cíl v souladu s celkovým cílem studia.
3. Vybrat vhodný studijní materiál (knihy, kazety, multimédia atd.) a druh lidské podpory.
4. Zvolit prvotní činnost, která bude naplňovat studijní cíl.
5. Zhodnotit získané poznatky.
6. Zopakovat získané vědomosti.

Mnohá jazyková centra a vzdělávací instituce přijaly princip autonomie z celé řady praktických důvodů. Jedním z nich je především distanční či kombinované vzdělávání, které ve své formě přenáší více zodpovědnosti na studenty a autonomie zde vystupuje jako absolutní nezbytnost.

Learner autonomie neznamená ponechání studenta vlastnímu osudu, je nezbytné vytvářet vhodné prostředí, které může být charakterizováno ze strany jazykového konzultanta následovně:

- ❑ naslouchat potřebám posluchačů a podněcovat konverzace,
- ❑ získávat důležité informace pro stanovení koncepce studijního plánu (zpětná vazba ve vzdělávání, styly učení a vnímání, time management, cíle atd.),
- ❑ zajistit adekvátní a jasné vedení a podporovat studenty pracovat samostatně,
- ❑ monitorovat přístupy k učení ze strany posluchačů a zabezpečit relevantní a zpětnou vazbu,
- ❑ poskytnout vhodné jazykové příležitosti,
- ❑ monitorovat zdroje ve vazbě na potřeby posluchačů,
- ❑ vycvičit jednotlivce tak, aby se stali profesionálními studenty prostřednictvím lepšího porozumění koncepci jazykového vzdělávání,
- ❑ nastavovat „zrcadlo“ a připomínat studentům jejich původní cíle a záměry,
- ❑ pomoci posluchačům udržet jejich motivaci.

V současné době se role učitele při studiu cizích jazyků znatelně nemění, přesto dochází k určitému posunu a pedagog spíše vystupuje v roli jazykového konzultanta. V podobě určité brzdy rozvoje těchto nových pojetí studia pak vystupují především nedostatky v kontaktu a kooperaci mezi lingvisty a počítačovými experty. Je zřejmé, že nové technologie by měly být zakomponovány do studia jazyků, neboť IT technologie umožňují nové formy studia a některým studentům tyto postupy vyhovují nejvíce.

Role učitele se více soustřeďuje na získávání informací, aktivnější a participační přístup tak, aby získané informace využil pro přípravu self-studijních materiálů. Pro učitele tato skutečnost představuje větší časovou náročnost při navrhování, implementaci a administraci self-instruction vzdělávání, přesto jeho klíčová povinnost za celkový výukový proces zůstává.

V návaznosti na výše uvedené dochází ke změně role učitele v těchto následujících bodech:

- ❑ Musí mít jasnou představu co zahrnuje nezávislý styl učení ve smyslu získávání znalostí a schopností, které pak předává posluchačům.
- ❑ Musí být schopen získávat znalosti týkající se typů a charakteristik nástrojů dostupných posluchačům, což mu umožňují specifické technické znalosti a dovednosti při využití různých typů médií a informačních technologií atd.
- ❑ Musí být kompetentní získávat informace, které následně poskytuje studentům.

Tyto techniky a přístupy doplňují běžné metody, hlavní část učení stále probíhá na učebnách, což znamená, že klíčová role učitele je založena na výuce ve třídě.

Někteří odborníci doporučují roli učitelů v podobě poradců či konzultantů, kteří se setkávají se studenty individuálně či ve dvojicích tak aby:

- ❑ Poskytovali studentům informace vztahující se k různým aspektům jazykového studia.
- ❑ Pomohli ohodnotit kvalitu a rozsah získaných vědomostí.

- ❑ Hráli roli partnera při konverzačních cvičení.
- ❑ Zhodnotili výsledky získaných znalostí před ukončením jazykového kurzu posluchačů.

Zlepšení studijní efektivity

Studijní efektivita je ovlivňována celou řadou různých faktorů, přičemž některé jsou relativně stálé, jiné se vztahují ke změnám ve stylu učení a přístupu. DICKINSON (1987) tvrdí, že dobrý student je schopen realizovat čtyři základní skupiny strategií:

1. **Aktivně plánovací strategie** – student má schopnost zvolit cíle a podcíle, rozeznat jednotlivé rozvojové úrovně.
2. **Akademická (explicitní) strategie** – student cizího jazyka je schopen pohlížet na jazyk jako na formální systém s pravidly a vazbami mezi jazykovou formou a významem. Zvládá analyzovat jazyk a rozvíjí nezbytné techniky procvičování a memorování. Zároveň je schopen monitorovat vlastní výkony a korigovat je tak, aby docházelo ke zlepšování jazykových znalostí.
3. **Sociálně-studijní strategie** – student jazyka rozpozná, že při prvních fázích učení má určitý závislý statut v cílovém jazyce a je schopen přijmout roli lingvistického batolete. Má možnost komunikovat s rodilým mluvčím, čímž se aktivně podílí na svém jazykovém rozvoji.
4. **Efektivní strategie** – student efektivně zvládá emoční a motivační problémy jazykového studia. Přes veškeré náročnosti studovaného jazyka a kulturní šok, je schopen si vytvořit pozitivní přístup směrem k cílovému jazyku, společnosti a kultuře.

Self-instruction pomáhá posluchačům osvojit si první dvě strategie prostřednictvím zdůrazňování převzetí větší zodpovědnosti za jejich vlastní studium. Posluchači dokáží sami ohodnotit vlastní potřeby a správně je analyzovat. Z těchto objektivních důvodů jsou studenti schopni definovat své vlastní cíle, fáze a sekvence při studiu cizích jazyků. Jsou dále podporováni k tomu, aby vybrali relevantní cíle a podcíle ke kterým směřují, zároveň je důležité to, aby byli schopni monitorovat a ohodnotit své úspěchy prostřednictvím hodnotících technik. Self-instruction se snaží poskytnout posluchači tolik zodpovědnosti za učení, kolik je schopný v určitém čase akceptovat. Jestliže student získává tzv. self-instruction akceptuje zodpovědnost v následujících čtyřech oblastech:

1. self-instructed studenti získávají zodpovědnost za cíle svého studia, což znamená, že jsou schopni je definovat a akceptovat,
2. self-instructed studenti monitorují vlastní rozvoj studia směřující ke konkrétním studijním cílům,
3. self-instructed studenti jsou schopni ohodnotit sami sebe, neboli do jaké míry jsou schopni dosáhnout předem stanovených cílů,
4. self-instructed student přebírá aktivní roli ve studiu, v klasické třídě se pak každý snaží využít příležitost porozumět, procvičit a naučit se.

Dle výše uvedených přístupů posluchač získává příležitost se více ztotožnit s vlastním studiem, jednoduše tím, že zná své cíle a je schopen monitorovat jejich dosažení, čímž se zároveň stává účastníkem v rozhodovacím procesu a není pouhým pasivním objektem, kterému jsou předklá-

dány hotové věci. Řada pedagogů pak oceňuje na studentech využívající tyto metody především pozitivní přístup k učení a schopnost akceptovat vlastní zodpovědnost k dosažení cílů.

Zdůrazňování centralnosti studenta se projevuje v několika efektech. V první řadě, self-instruction významně přispívá k růstu vlastní zodpovědnosti a důležitosti za studium, neboť dochází k redukci podřízenosti, a tím i pocitu vystupování v podobě lingvistického batolete zejména v počáteční fázi studia. V druhé řadě se jedná zahrnutí studenta do procesu rozhodování, což může zvýšit motivaci k dosažení cíle jazykového studia. Vědecké studie potvrzují, že jestliže mají studenti dostatek prostoru pro rozhodování, zvyšuje se jejich produktivita. McDONOUGH (1995) tvrdí, že navýšení produktivity vyúsťuje ve zvýšení individuální motivace k celkovému výkon. Studenti jsou nakonec schopni akceptovat svou zodpovědnost a vlastní kontrolu. Posluchači, kteří negativně vnímají studium a studovat nechtějí, musejí mít nad sebou určitou hrozbu, která pak funguje jako motivační činitel tam, kde osobní motivace selhává. (McDONOUGH, 1995)

Závěr

NEJLEPŠÍ ČÁST VZDĚLÁNÍ JE TA, KTEROU ČLOVĚK ZÍSKAL SÁM. Tento citát by mohl do určité míry shrnovat podstatu výše uvedených přístupů. Na jedné straně stojí student, na druhé pak pedagog, který se snaží určovat směr na dlouhé cestě, kterou studium cizích jazyků bezesporu představuje. Pedagog zde ovšem vystupuje v roli konzultanta, ta největší a nejtěžší práce zůstává na studentovi. Je tedy zřejmé, že i nejlepší metody, postupy a strategie nebudou plně fungovat případě neexistence zájmu a snahy něčemu se naučit. Obecně platí, že celkový proces učení lze přirovnat k veslování proti proudu, neboť jakmile se přestane žene to člověka nazpátek. Pokles znalostí jednoznačně souvisí s používáním cizího jazyka. V případě, že cizí jazyk není používán, dochází k postupnému zapomínání. Jednou z cest, které by mohly účinně přispět k udržování jazykových znalostí, je možnost využití metod self-instruction a autonomního přístupu, které nabízí efektivní řešení spočívající v osobním přístupu, motivaci a ochotě každého z nás.

Literatura:

- AREGLADO, R., J., BRADLEY, R. C., LANE, P. *Learning for life: creating classrooms for self-directed learning*. California: Corwin Press, 1996, 168 s., ISBN 0803963858.
- BENSON, P. *Teaching and Researching Autonomy in Language Learning*. London: Longman, 2001, 260 s., ISBN 0582368162.
- BOUD, D. *Enhancing learning through self assessment*. London: Kogan Page, 1995, 247 s., ISBN 0749413689.
- DICKINSON, L. *Self-instruction in Language Learning*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, 200 s., ISBN 0521266009.
- GARDNER, D., MILLER, L. *Establishing self-access: from theory to practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, 276 s., ISBN 0521584825.
- HOLEC, H. *Autonomy and self-directed learning: present fields of application*. Oxford: Published for and on behalf of the Council of Europe by Pergamon, 1981, 51 s., ISBN 0080253571.
- LITTLE, D., ESCH, E. *Self-access systems for language learning: a practical guide*. Dublin: CILT, 1989, 91 s., ISBN 0948009983.
- McDONOUGH, S. H. *Strategy and skill in learning a foreign language*. London: E. Arnold, 1995, 151 p., ISBN 0340625325.
- PAGE, B. *Letting go-taking hold: A guide to Independent Language Learning by Teacher for Teachers*. London: CILT, 1992, 97 s.
- PEMBERTON, R. *Taking control: autonomy in language learning*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 1996, 337 p., ISBN 9622094074.

Vojenská publikace s názvem „Příprava příslušníků Armády České republiky“ vychází z intelektuálního bohatství, zkušeností a všeho pozitivního, čeho Armáda České republiky v oblasti přípravy velitelů, příslušníků štábů a jednotek historicky dosáhla. Současně reaguje na nové vnitřní podmínky a změněný charakter bezpečnostního prostředí, ve kterém se Česká republika a její armáda dnes nacházejí.

Proč vojenská publikace vznikla?

Základním smyslem vojenské publikace je ujednotit přístupy, které charakterizují význam a cíle, formy a metody přípravy příslušníků AČR v podmínkách profesionální armády. Publikace svým obsahem reaguje na změny a nové trendy v přípravě příslušníků AČR a s tím souvisejících činností velitelů, náčelníků, ředitelů, vědecko-pedagogických pracovníků apod. (dále jen velitelů).

Hlavním impulzem ke zpracování vojenské publikace bylo postupné rušení nebo zastarávání některých předpisů a služebních pomůcek, jako je Všeob-P-33 „Organizace a provedení vševojskových taktických cvičení a velitelско-štábních cvičení v terénu“, Vševojsk-51-12 „Formy a metody přípravy velitelů, štábů a vojsk taktického stupně“, Oper-51-3 „Plánování a řízení přípravy generálů, důstojníků, praporčíků a občanských zaměstnanců Generálního štábu AČR a operačních velitelství“, čj. 97 291/2004-1618 „Zásady plánování a řízení vojensko-odborné přípravy vedoucích pracovníků, velitelů a štábů“, čj. 99046/2004-1618 „Příprava, provedení a hodnocení vojenských cvičení“, případně rozkazů a nařízení v oblasti plánování a přípravy vojsk.

Všechny tyto podněty vedly k rozhodnutí řídicích orgánů AČR zpracovat novou, všestranně zaměřenou publikaci, která by plně využila všechno pozitivní a dobré ze stávajících dokumentů, a zároveň ukázala na nové trendy v přípravě příslušníků AČR, s důrazem na dvouletý cyklus přípravy a pohotovosti, progresivní způsoby plánování a hodnocení přípravy, jakož i existenci některých nových forem a metod přípravy úspěšně používaných v ostatních armádách Aliance.

Členění publikace a charakteristika jednotlivých kapitol

První kapitola **Východiska pro přípravu příslušníků AČR** rozebírá změny v bezpečnostním prostředí a ve vojenství, které vedly k nutnosti přechodu AČR na plně profesionální armádu, schopnou disponovat silou a prostředky, které jí umožní efektivně se zapojit do celého širokého spektra operací a tím naplnit poslání, ke kterému je předurčena v duchu politicko-vojenských ambic ČR.

Jednou z nejdůležitějších podmínek účinnosti a efektivnosti výchovného procesu v AČR je tvořivé a dovedné uplatňování principů přípravy příslušníků AČR jako všeobecných idejí a pravidel, které vyjadřují nejdůležitější požadavky na zaměření, obsah, organizaci a metodiku výchovného působení.

Pro potřeby této publikace je vymezena soustava principů, jako je vědeckost, učít vojška tomu, čeho je potřeba v boji, uvědomělost a aktivita, názornost, soustavnost a posloupnost, přiměřenost, trvalost (udržování) vědomostí, dovedností a návyků, kolektivnost a individuální přístup, ekonomičnost.

Součástí této kapitoly je rozpracování požadavků na vojenského profesionála včetně zvýraznění kodexu etiky vojáka AČR.

Druhá kapitola **Systém přípravy v AČR** popisuje nový systém přípravy, který má zabezpečit dosažení politicko-vojenských ambic ČR v oblasti připravenosti AČR k eliminaci vojenských a nevojenských hrozeb a plnění asistenčních úkolů. Tato kapitola je důležitým mezníkem v přípravě příslušníků AČR, protože poprvé komplexně popisuje celý systém přípravy s důrazem na všechny její složky.

Celý systém je komplex na sebe navazujících činností, řešících přípravu jednotlivce, jednotky a přípravu v různých výcvikových a vzdělávacích zařízeních (centrech) AČR.

Jedná se o:

- ❑ základní výcvik,
- ❑ odbornou a speciální přípravu,
- ❑ přípravu jednotek v rámci:
 - dvouletého cyklu přípravy a pohotovosti,
 - přípravy jednotek trvalé pohotovosti,
 - přípravy příslušníků vzdušných sil,
 - přípravy jednotek před nasazením do mnohonárodních operací mimo území ČR,
- ❑ přípravu aktivní zálohy,
- ❑ přípravu velitelů a příslušníků štábů,
- ❑ přípravu ve školách a jiných vzdělávacích zařízeních,
- ❑ přípravu v rámci celoživotního vzdělávání.

Třetí kapitola **Plánování přípravy** navazuje na ustanovení rozkazu ministra obrany, týkající se plánování přípravy a rozvoje rezortu. Toto ustanovení konkretizuje a stanovuje zásady plánování, hodnocení a evidence přípravy pro stupeň prapor, rota a jednotky jím na roveň postavené. Ujednocuje pravidla pro plánování a hodnocení přípravy na těchto stupních a současně věnuje velkou pozornost následné přípravě, provedení a hodnocení zaměstnání v obecné rovině.

Součástí této kapitoly je návrh systému hodnocení jednotlivců a jednotek v průběhu jejich přípravy a vedení přehledu jejich výsledků.

Tento systém zabezpečuje dostatečnou zpětnou vazbu a je nezbytným podkladem pro plánování další činnosti. Za hodnocení a vedení výsledků přípravy je vždy zodpovědný daný velitel.

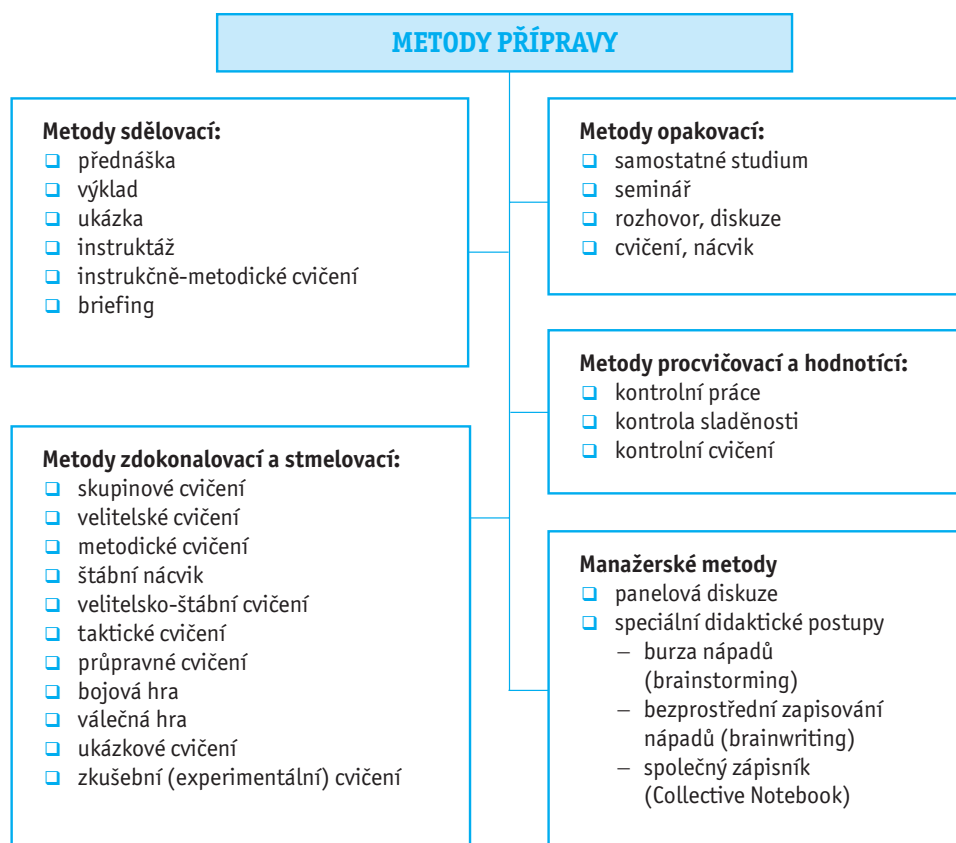
Čtvrtá kapitola **Metody, formy a prostředky přípravy** definuje jednotlivé metody, formy a prostředky uplatňované v celém systému přípravy příslušníků AČR a zásady jejich uplatňování v konkrétních podmínkách. Dělení metod je znázorněno na **obr.** (viz).

Publikace řeší nový pohled na používání forem přípravy a hledá odpovědi na otázky:

- a) jak je organizován obsah přípravy,
- b) jaká je organizace tohoto systému z hlediska času, místa činnosti, počtu vojáků a jak jsou v tomto systému uskupeni.

Nemalá pozornost je v publikaci věnována různým technickým prostředkům vyučování a výcviku, od nejjednodušších pomůcek, až po složité vyučovací stroje.

Její součástí jsou i tři přílohy. Příloha „A“ podrobně rozpracovává problematiku zpracování a řízení štábního nácviku a příloha „B“ velitelsko-štábního cvičení a taktického cvičení. Obsahem přílohy „C“ je vzorová dokumentace pro plánování, přípravu a vedení zaměstnání s jednotkou.

Obr.: Dělení metod přípravy

Doplňkem je CD ROM, na kterém je publikace v různých formátech. Vojenskou publikaci je možné nalézt na oficiálních stránkách Správy doktrín (ŠIS SpD), včetně adresy pub700101@ispovy.acr, na kterou je možné zasílat případné připomínky k ní.

Shrnutí

Vojenská publikace je zpracována tak, aby ji mohli využívat všichni příslušníci AČR různých výcvikových a vzdělávacích zařízení a na základě rozhodnutí vedoucích funkcionářů rezortu MO taktéž i jejich podřízených.

Přínos vojenské publikace je tedy možné spatřovat v těchto hlavních oblastech:

- ❑ sjednocuje terminologii v oblasti přípravy, nahrazuje zastaralé předpisy a služební pomůcky, případně upřesňuje různá nařízení vydávaná v této oblasti,
- ❑ podrobně rozebírá způsob přípravy jednotek do misí,
- ❑ deleguje pravomoc za přípravu podřízených na nejnižší velitele, instruktory,
- ❑ definuje způsob plánování s důrazem na stupeň rota (baterie) – prapor (oddíl) s cílem výrazného snížení „výcvikové byrokracie“,
- ❑ podtrhuje význam *e-learningu* jako moderní metody přípravy vojáků,
- ❑ rozpracovává stávající a doporučuje nové metody, formy a prostředky provádění přípravy pro všechny kategorie příslušníků armády,
- ❑ popisuje přípravu, provedení a hodnocení vojenských cvičení a dává všem velitelům řadu vzorových dokumentů využitelných v přípravě vojáků a jednotek.

Závěr

Publikace by měla ujednotit praxi příslušníků AČR. Nemá charakter interního normativního aktu (vojenský předpis), přesto má platnost služebního dokumentu, jenž platí v podřízenosti náčelníka GŠ AČR. Zároveň plní funkci určitého zadání pro složky, které nejsou součástí AČR, ale připravují její budoucí příslušníky.

Harmonizuje obsah, metody a formy přípravy se standardy NATO v podmínkách profesionální armády. Předkládá velitelům a příslušníkům štábů na všech úrovních velení a vojenským školám optimalizované postupy v přípravě příslušníků AČR k naplnění politicko-vojenských ambic ČR. Je zaměřena k tomu, aby si všichni vojáci, štáby a jednotky uvědomili, že dosažená úroveň jejich individuální kvalifikace, kolektivní sladění, bojového mistrovství a morálních kvalit umožňuje naplnit základní poslání armády – být připravena k použití v celém spektru předpokládaných úkolů.

Svým způsobem je publikace dokumentem nové generace, jenž má doktrinální charakter. Znamená to, že hlavní principy v něm obsažené jsou závazné, ale je na velitelích jak a kdy je budou uplatňovat. Rozhodující je totiž výsledek – vzdělaný a vycvičený příslušník armády, méně už slepé dodržování plánů nebo počtu odcvičených hodin.

Literatura:

Příprava příslušníků Armády České republiky. Zpracoval kolektiv autorů. Vyškov: Správa doktrín ŘeVD, 2007. Tisk: MO ČR - AVIS Praha. Vojenská publikace Pub-70-01-01.

Nové trendy managementu 21. století a perspektiva přípravy vojenského manažera

V listopadu 2006 proběhla na Univerzitě obrany mezinárodní konference „Taktika 2006“, v rámci které jednala i sekce vojenského managementu. V níže uvedeném článku jsou popsány změny v platnosti některých premis managementu a s tím spojené i trendy přípravy řídicích pracovníků tak, jak byly diskutovány v sekci, včetně současného stavu výuky managementu na vojenských školách a možné směry a perspektivy jeho výuky.

Management je teoretická disciplína spojená s praktickou činností, která využívá poznatků společenských a přírodních věd. Tato disciplína se buduje na základě premis (tvrzení od kterých odvozujeme obecné zásady) a paradigmát managementu. Premisy rozhodují o tom, co se v daném oboru považuje za realitu nebo zobecnění, blížící se realitě.

Vzhledem k tomu, že management patří do společenských věd, ve kterých dochází k neustálým změnám, a to jak přímo ve společnosti, tak i v poznání, platnost premis tímto není trvalá, ale mění se společně se společenským vývojem a příslušným stupněm poznání. S tím je spojena příprava řídicích pracovníků-profesionálů i v oblasti vojenství.

V odborných materiálech, v diskuzích na odborných seminářích a konferencích se objevují tvrzení, že dnešní manažerské programy nedokáží poskytovat užitečné dovednosti, připravit vedoucí pracovníky (vůdce), vštípit jim normy etického chování. Příčinou, podle těchto materiálů, je model akademické excelence, který vychází z chybného předpokladu, že management je akademická disciplína, jako jsou přírodní vědy. Avšak management je profesní disciplína, jako jsou práva, či medicína, která využívá pro svá tvrzení a odůvodnění metody vědeckých disciplín. Absolvent musí být připraven do praxe podle požadavků zákazníka, a tím je armáda. Hodnocení školy či fakulty nemůže pak být založeno jen na počtu článků v různých uznávaných časopisech, počtech vědeckých úkolů nebo projektů, ale především na úspěšném uplatnění absolventů v praxi, jejich přípravě pro praktickou činnost v každodenní životě a spokojenosti armády s novými příslušníky.

Trendy managementu

Tvrzení, která se ještě v 80. a 90. letech minulého století považovala za realitu nebo se realitě přibližovala a podle kterých se psala vědecká díla, učebnice a prováděla se výuka, jsou překonávána a vytvářejí se nové premisy, které odrážejí současnou realitu.

Nejstarší premisou (tvrzením), která je překonána je, že pojem management se vztahuje jen na podnikový management. Přitom ještě nedávno se toto tvrzení bralo jako základ ve světě managementu. Dnes je jasné, že management podniku a neziskové organizace se sice od sebe liší, ale rozdíly nejsou zase tak závratné, aby obecné zásady nebyly stejné. Všeobecně platí, že **management je specifickým a charakteristickým nástrojem doslova každé organizace, tzn. i vojenské**, tj. armády, a tím pádem platí tvrzení, že řídicí pracovník (velitel) se bez základních znalostí obecného managementu a následně specifických znalostí

neobejde. Proto je potřebné odrážet přežívající názory o zbytečnosti studovat management na vojenských školách, že velet se dá jen se znalostmi základních řádů.

Další překonanou premisou je, že existuje nebo by měla existovat jen jedna správná organizace. Potřebu formální organizace ukázala první světová válka, která však také prezentovala, že *Fayolova klasická funkční struktura managementu* není vždy tou jedinou správnou organizací. Brzy nato přišla ke slovu potřeba decentralizace a v poslední době jsme dospěli k vyhlásování „týmů“, jako jedině správné tvorby organizace.

Jediná správná organizace neexistuje. Rozškatulkování na různé typy organizačních struktur existuje jen v učebnicích, ale praxe ukazuje, že existují různé organizace s evidentními přednostmi i zápory, s různým omezením svých možností a sloužící k různému použití. Někdy je potřeba striktně funkční organizace, někdy zase upřednostňujeme týmovou práci a mnohdy je nejvýhodnější kombinace různých typů organizace.

Organizace se může měnit nejen podle cílů, ale i v časovém horizontu plnění dílčích úkolů. Existují určité organizační principy, které mají obecnou platnost. Takovým principem je průhlednost organizace, pravomoc konečného rozhodnutí, každý má mít jen jednoho pána (což zejména u maticových organizačních struktur lze těžce splnit), plošnost organizace, aby mohla rychle reagovat na změny a rozhodnutí nemusela procházet jednotlivými stupni řízení. Organizační struktura je nezbytná, ale management musí hledat, vyvíjet a testovat organizaci, která odpovídá stanovenému úkolu.

Armáda je však v tomto nejvíce konzervativní, řekněme hned po univerzitních typech organizací. Neustále se drží liniově-štábního typu organizace s přísným direktivním, někdy až autokratickým způsobem řízení. Přitom i současná armáda potřebuje organizační strukturu odpovídající plnění soudobých úkolů v rámci obrany státu a v rámci koaličních úkolů.

Jestliže se vytváří úkolová uskupení, nebylo by lepší se organizační strukturou přiblížit spíše k maticové či funkcionální struktuře, která může daleko pružněji reagovat na potřeby? Dnešní byrokraticko-administrativní struktura armády napomáhá spíše bujení administrativy na úkor racionálního řešení problému, tj. potřeb armády.

S organizačními strukturami je spojená další premisa a to, že existuje jen jediná správná metoda řízení lidí, o kterou se opíral Mc Gregor. Toto tvrzení však již bylo vyvráceno Maslowovou teorií a dalšími, kdy je jasné prokázáno, že různé lidi je potřebné řídit různými metodami.

Šest stylů vedení

V současné době, v různých odborných textech a publikacích, je dáváno do popředí šest stylů vedení lidí, které jsou nejvíce používány manažery k motivování, odměňování, řízení a rozvoji lidí. Nejlepší styl vedení (leadershipu) neexistuje, tak jak neexistuje jen jedna správná metoda.

Každý z šesti stylů má své silné stránky a svá omezení. Ti nejlepší a nejefektivnější manažeři (vůdci) si dokázali osvojit všech šest vůdcovských stylů, nebo lépe řečeno stylu vedení a používají jen ten styl, který je pro danou situaci nejvhodnější, nebo se jim jeví jako nejefektivnější. Každý ze stylů vedení lidí se hodí pro určitý druh situací a podmínek. Žádný z nich není univerzální.

Velkou roli hraje také týmové klima, které na jedné straně může povzbuzovat a motivovat, na druhé straně je prostředí demotivující. Prostředí armády je spíše v oblasti klimatu demotivujícího, proto v armádě platí stále styly řízení typu direktivního.

O které styly se konkrétně jedná a jejich stručná charakteristika.

1. **Direktivní.** Tento styl je založen na **principu příkazu a kontroly**. Je to styl donucovací, nátlakový, kdy manažer říká lidem přesně co mají dělat, kdy to mají dělat a jaké sankce je čekají, když příkazy neprovedou. Tento styl je vhodný při řešení krizí, používá se v armádě, ale i v době, kdy není nutný. Každý velitel či náčelník si myslí, že musí velet, tzn. direktivně řídit i když vede instituci blízkou vědeckému, nebo vývojovému ústavu, či univerzitě. Tento styl však potlačuje kreativitu a iniciativu.
2. **Vizionářský.** Tento styl je autoritativní, ale na rozdíl od předcházejícího stylu manažer má svou vizi, pro kterou získává pracovníky a ti pak jeho vizi naplňují a jsou zároveň za naplnění vize odpovědní.
3. **Afiliativní.** Je stylem, kdy se manažer snaží vyhnout konfliktním situacím, je to vlastně styl vyhledávání sociálních kontaktů. Tento styl vedení je efektivní, když manažer jedná se zaměstnanci, kteří jsou v **personální krizi nebo ve vysoce stresové situaci jako je hromadné propouštění**. A neefektivnější je pokud se používá v kombinaci se stylem vizionářským, participativním nebo s koučováním. Zřídka kdy je efektivní sám o sobě.
4. **Participativní.** Jde o styl demokratický a orientovaný na spolupráci. Manažeři s tímto stylem zapojují své spolupracovníky do procesu rozhodování. Tento styl velmi podporuje budování důvěry a formování konsenzu, a to zvláště tehdy, jestliže se tým skládá z vysoce kompetentních jedinců a když vedoucí týmu (útvary) má omezenou znalost věcí nebo když postrádá pravomoc, například v maticové organizaci. K tomuto stylu inklinují vedoucí pracovníci se silnou orientací na lidi a ve vysoce **stresujících podmínkách**. V profesionální armádě se tento styl může uplatnit v běžném životě, kdy jednotky provádějí rutinní výcvik nebo činnost.
5. **Udávání tempa** (pacesetting). Tento styl znamená vést pomocí osobního příkladu a vysoké osobní výkonnosti. Manažeři používající tento styl mají vysoké nároky na výkonnost a kvalitu práce a dokáží se postarat o to, aby tyto nároky byly uspokojeny, a to i za tu cenu, že si daný úkol udělají sami. Tento styl vyhovuje workholikům, ale na druhé straně demoralizuje zaměstnance, kterým se tímto způsobem zdůrazňuje jejich neschopnost a to ne skutečná, ale většinou jen uměle vyvolaná. Jde o snahu manažerů dosáhnout špičkových výsledků, ale většinou jen krátkodobých.
6. **Koučování.** Při tomto stylu vedení lidí se manažer angažuje v dlouhodobém profesionálním růstu a v mentorování člověka. Je to účinný **styl, ale nedostatečně používaný**. Koučování by mělo být v repertoáru stylů vedení lidí každého manažera. Manažeři silně orientovaní na lidi dávají tomu stylu přednost v podmínkách nízkého stresu. Tento styl není doceněn v profesionální armádě, zejména v období běžného mírového života. Každý profesionál na svém místě zná své povinnosti, které z jeho dané funkce vyplývají a ty by měl podle svých nejlepších vědomostí a zkušeností vykonávat. Velitel pak má podněcovat k co nejlepším výsledkům, tzn. spíše koučovat než nařizovat.

Faktory, které ovlivňují výkonnost

Všechny uvedené styly řízení jsou ovlivňovány klimatem na pracovišti. Jestliže klima na pracovišti bude negativně nastaveno vůči řízení nebo vedoucím pracovníkům, nemá vedoucí pracovník šanci uplatnit jakoukoliv metodu nebo styl řízení, pokud neodstraní negativní jevy. To znamená, *poznat faktory, které ovlivňují výkonnost tým, že ovlivňují klima*. Jedním z faktorů

je **flexibilita**, která vyjadřuje zda pracovníci vnímají pravidla a procedury v organizaci jako potřebné a účelné nebo zda je považují **jen** za produkt byrokracie. Také vyjadřuje míru, v níž lidé věří, že jejich tvůrčí myšlenky jsou přijímány.

Dalším faktorem je **odpovědnost**, tj. jak jsou schopni lidé pracovat samostatně, aniž potřebují pokyn od nadřízeného a jaký mají pocit samostatnosti a odpovědnosti. Lidé pracují samostatněji a odpovědněji, když vědí že mají důvěru od nadřízených v jejich profesionální vědomosti a schopnosti. Pokud bude velitel své profesionální podřízené direktivně řídit za všech okolností, tím více ničí jejich samostatnost, flexibilitu a odebírá jejich odpovědnost.

Velký vliv na výkonnost má **jasnost a srozumitelnost**, jako další faktor, který vyjadřuje, zda lidé vědí, co se od nich očekává a zda rozumí tomu, jak jejich úsilí navazuje na cíle organizace apod. Tento faktor má největší vliv na produktivitu práce a pokud je lidem jasno, jaké úkoly mají plnit a jsou jim srozumitelné, je možné plně využít *měkké metody* demokratické.

S uvedeným faktorem úzce souvisí další a to je **zaujetí pro týmovou práci**, který vyjadřuje míru hrdosti lidí na to, že pracují v určitém týmu či organizaci a mají dobrý pocit, že se podílejí na společných cílech. Tím se taktéž zvyšuje jejich výkonnost, cítí zvýšenou odpovědnost za svou práci.

Na to navazuje další faktor a tím je **odměna**. Je to vlastně zpětná vazba. Jaký výsledek člověk dosáhne, tak je odměňován. Tento faktor je závislý na čase a výkonnosti, čím větší je časová prodleva nebo není reagováno na výkonnost, tím více se projevuje negativní vliv.

Zároveň se v současné době mění **vztah lidí a organizace**. Ještě nedávno platilo tvrzení, že lidé pracující pro organizaci jsou na ní plně závislí a mají statut podřízených. Dnes mnoho lidí pracuje pro organizaci, ale nejsou jejími zaměstnanci, jsou jen pracovníky organizace, nebo ještě lépe řečeno, pracují ve prospěch organizace.

Podle nejnovějších pojmů, kdy se mluví o „pracovnících disponujícími znalostmi“, nejde vůbec o podřízenost, ale v určitém slova smyslu jde o společníky. Protože o své práci musí vědět víc než šéf, mají tendenci být nepostradatelní, ale na trhu práce musí své znalosti neustále nabízet.

Armáda taktéž prodělala veliké změny a ve 21.století je na prahu komplexní profesionalizace. Již není nutné, aby velitel prošel všemi základními funkcemi, než bude ustanoven do funkce štábní či velitele útvaru a svazku, ale je potřebné aby prokázal schopnost jak využívat zkušenosti profesionálních podřízených. Podřízenost je mnohdy jen formální a určuje výši platu, zaměstnatelnost a potřebu využití znalostí. Mnohdy se současná podřízenost přirovnává vztahu dirigenta a orchestru. Hráči orchestru jsou individualisté, vysocí odborníci a dirigent je ten, který má pravomoc je sladit ke hraní vybrané skladby. Proto je stále větší potřeba řídit zaměstnance jako partnera.

Lidé se neřídí v pravém slova smyslu, úkolem je lidi vést s cílem co nejproduktivnějšího využití konkrétních předností a znalostí každého jedince.

Premisa globalizace. Management již není záležitostí jen podnikovou či státní, ale stále více se stává záležitostí mezinárodní. Armádní management je stále více ovlivňován standardy koalice a národní zvyklost jsou spíše jen pomyslné hranice. Je potřebné akceptovat při zahraničních misích standardy platné v koaliciích, ale zároveň si musíme uvědomit, že řešení vnitřních záležitostí je nutné řešit podle našich zákonů a zákonitostí, viz potíže v Iráku. Z toho důvodu nelze jen přebírat, či překládat standardy platné v NATO či EU a podle nich se řídit, ale racionálně přebírat potřebné a ponechat to, v čem máme lepší výsledky nebo jsme schopni reagovat účinněji.

Perspektivy přípravy vojenského manažera

Při posuzování materiálu pro akreditaci, pracovníky jiných vysokých škol než vojenských, byl zpochybněn pojem „vojenský management“, zda je správné jej používat a jak je vlastně vydefinován. Již několikrát byl tento pojem definován v publikovaných materiálech, viz např. [7], a proto je zbytečné k tomuto se vracet.

Pokud chceme provádět výuku ve studijním oboru „vojenský management“, nemůžeme se zaměřit jen na předměty obecného managementu, ale musíme vytvořit celý komplex předmětů, a to jak všeobecně teoretických, tak odborných a odborně podpůrných, které dají studentovi všeobecný základ znalostí a dovedností pro činnost vojenského manažera. To znamená, že katedry nemohou vytvářet a učit předměty podle vlastního uvážení, ale musí jejich předměty zapadnout do celkové mozaiky předmětů potřebných k formování řídicího pracovníka od základních stupňů řízení až po ty nejvyšší. Základem toho všeho musí být jasně stanovený požadavek zadavatele, tj. armády (ministerstva obrany – generálního štábu) a standardy výuky v daném oboru, které jsou všeobecně platné.

Proto do budoucna, při rozvahách o novelizaci obsahu studijního oboru, hledáme takové složení předmětů, které zabezpečí všeobecné curriculum jak pro ryze ekonomické zaměření, tak i pro obor vojenský management.

Podle našich názorů je potřebné všeobecné curriculum zaměřit na základní kurz makro a mikroekonomiky v paritě s předměty všeobecného managementu, informatiky, aplikované matematiky a práva. Uvědomujeme si, že bakalářské vzdělání vojenských profesionálů je pro nižší stupně velitelů, a proto je zbytečné, aby získávali vědomosti pro ekonomické řízení podniků. Toto snad může připadat v úvahu až na magisterském stupni.

Jsmo pro to, aby v odborném curricula posílily předměty zaměřené na vojenský management, což podle nás znamená aplikovat všeobecné zásady a principy managementu na vojenské podmínky, a také se odstranila duplicita předmětů modulových a oborového curricula. Bylo by možná vhodné rozšířit studium o některé humanitární předměty, jako politologie, filozofie, ale zejména pedagogiku.

Nemělo by se zapomínat na **etiketu společenského chování**, protože každý řídicí pracovník, velitel, je zároveň reprezentantem armády. A je mnohdy smutné se dívat na některé důstojníky a to i vyšší jak se chovají ve společnosti, jak si nevědí rady s takovými triviálními věci, jako kdo koho představuje, kdo komu podává ruku apod. Také velkou roli hraje vzhled a není vhodné, když v mediích vystupuje důstojník v polní uniformě s vytahaným tričkem u krku. Takových to malých prohřešků proti etiketě najdeme dosti.

Přiměřeně k tomu, pak je nutné uzpůsobit složení předmětů magisterského studia, kde bude vhodné zaměřit se již na management vyššího stupně a s tím spojené i potřebné znalosti z ryze ekonomických předmětů. Nejlépe bude vytvořit seznam předmětů ve všech stupních studijního programu, určit jejich obsah, vytvořit síťový graf návaznosti jednotlivých předmětů a na základě toho vypracovat učební dokumentaci. To znamená úzkou součinnost všech kateder při vytváření programu, od začátku dbát na sladěnost a odůvodněnou potřebu předmětů. Hlavním koordinátorem musí být proděkan a pedagogická rada.

Závěr

Trendy managementu pro 21. století jsou nastartovány, jsou publikovány, a je potřebné je jen rozvíjet a akceptovat. Akceptovat však racionálně, kriticky, ne je jen přejímat a přenášet

je do našeho prostředí, které má přece jen svá specifika a dát na naše lidi, kteří mají potřebný přehled a rozum. Dávat pozor na nebezpečí, abychom nesklouzli do ryze teoretických věd, pro našeho absolventa prakticky málo použitelných. Nechť absolvent dostane přiměřený příděl znalostí a vědomostí potřebný pro vykonávání praktické činnosti, ale zároveň ať také dostane akademické základní znalosti pro rozvíjení vědního oboru.

Literatura:

- [1] BĚLOHLÁVEK, F., KOŠŤAN, P., ŠULEŘ, O. *Management*, Olomouc: Rubico, 2001. ISBN 80-85839-45-8.
- [2] BENNIS, W. G., O'TOOLE, J. How Business Schools Lost Their Way. *Harvard Business Review* 5/2005, str. 96-104.
- [3] CRAINER, S. *Moderní management, základní myšlenkové směry*. Praha: Management Press, 2000. ISBN 80-7261-019-8.
- [4] DRUCKER F. P. *Výzvy managementu pro 21. století*. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-021-X.
- [5] HAMMER, M. *Agenda 21*. Praha: Management Press, 2002. ISBN 80-7261-74-0.
- [6] SPREIER, S. W., FONTAINE, M. H., MALLOY, R. L. Leadership Run Amok. (The Destructive Potential of Overachievers). *Harvard Business Review* 6/2006, s. 73-82; Boston: Harvard Business School Publishing, 2006.
- [7] STODŮLKA, V. MAŠLEJ, M. BRECHTA, B. Vývoj a perspektiva výuky managementu na Univerzitě obrany. *Vojenské rozhledy* 2006, roč. 15, č. 1, s.139-144. ISSN 1210-3292.

V novém globálním kontextu by měla být bezpečnostní politika Evropské unie založena na konceptu lidské bezpečnosti, a ne pouze bezpečnosti států. Bezpečnost lidí, „human security“, znamená, že jednotlivce je chráněn před základními druhy ohrožení. Genocida, široce rozšířené či systematické týrání, nelidské a ponižující zacházení, mizení lidí, zločiny proti lidskosti a hrubá porušení mezinárodního práva, jež jsou definovány v statutu Mezinárodního trestního tribunálu – to všechno lidské bytosti nepřijatelným způsobem ohrožuje a narušuje tak jejich bezpečnost. ... Přístup z pozic lidské bezpečnosti znamená, že EU má přispívat k ochraně každého jednotlivce a nesusoustřeďovat se jen na ochranu unijních hranic, jak to činily bezpečnostní strategie národních států.

Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
(předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

Autoři se na základě svých zkušeností zamýšlejí nad možností racionálního chování a rozhodování vojáků z povolání v armádě. Vyjadřují názor, že to i na nejnižších stupních velení je možné při splnění několika základních podmínek. Článek by měl podnítit polemiku v dané problematice, zejména by byly vhodné ohlasy z praxe.

Úvod

Na začátku je třeba si položit otázku: Kolik je v armádě místa pro racionalitu rozhodování, když se v ní, hlavně na nižších stupních velení používá nařízení, rozkazů, povelů atd.? Potřebujeme tedy na nejnižších velitelských stupních racionálně se rozhodujícího velitele?

Velitel, jako řídicí článek u jednotky, se samozřejmě musí podřizovat rozkazům svých nadřízených. A tady nastává problém, který souvisí se subjektivním rozhodováním každého člověka. Často zde dochází k rozporu, že se podřízený velitel ne zcela ztotožní se záměrem nadřízeného a samozřejmě je přesvědčen o tom, že jeho názor je lepší. Chce se rozhodnout jinak, ale nemůže (nesmí). K těmto rozporům občas dochází a v té chvíli je zpravidla prosazena vůle nadřízeného. Armáda totiž není a jako mocenský nástroj státu nemůže být demokratická instituce v pravém slova smyslu. Důležitou roli hraje v této oblasti umění nadřízeného komunikovat s podřízenými a naopak.

Možnosti racionálního rozhodování velitele

Proces rozhodování se vyskytuje prakticky ve všech odvětvích lidské činnosti. Zvláště důležitý je pak v oblasti vojenského rozhodování, můžeme také říci v rozhodování ve vojenském prostředí, kde je člověk postaven do různých situací poprvé.

Proces rozhodování v životních situacích je zpravidla mnohem složitější. Vyžaduje od jedince mimo jiné volbu cílů, které chce svým rozhodnutím dosáhnout, volbu metod jejich naplnění, uvažování o všech alternativách rozhodnutí, předvídání důsledků rozhodnutí atd.

Proces rozhodování musíme také charakterizovat jako činnost intelektuální a zároveň vysoce socializovanou, která se netýká jen rozhodujícího jedince a není záležitostí pouze subjektivní. I v individuálním rozhodování se musí objevit a uplatňovat společenské hodnoty a normy.

Při skutečném rozhodování v denní praxi dochází u jedince, velitele obzvlášť, k uskutečnění celé posloupnosti rozhodnutí a při následujících rozhodnutích bere v úvahu výsledky předchozích. Neznamená to opakovat stále stejná rozhodnutí. Znamenalo by to být konzervativní, netvořivý. Ve skutečnosti to ani není možné. Protože každý, byť zdánlivě stejný, problém potřebující řešení-rozhodnutí se nejméně posunul v čase, změnilo se prostředí, jsou jiné informace, zkušenosti atd. Každé rozhodnutí je tedy jedinečné a neopakovatelné. Z toho vyplývá, že při každém rozhodování bereme v úvahu i minulá dobrá rozhodnutí, ale zároveň musíme uvažovat o tom, jak se situace, podmínky, stav světa atd. od té doby změnil.

Každý člověk každý den dělá spousty rozhodnutí, aniž si to uvědomuje. Řeší věci malicherné (volba vázanky) i věci důležité (dát nebo nedát v práci výpověď). I když je armáda přísně hierarchicky strukturovaná organizace, jsme přesvědčeni o tom, že i v takovém prostředí lze na všech stupních velení a řízení přijímat racionální rozhodnutí (racionálně se rozhodovat).

Možné problémy racionálního rozhodování

Naleznout to správné řešení není nijak jednoduché, protože tento problém je spojen s celkovým vývojem jedince přes rodinnou výchovu, předškolní a školní vzdělávání různých stupňů, zaměření atd. Samotná úroveň vzdělání, i to, v jakém prostředí jedinec vyrůstal, má vliv na jeho způsob chování, způsob komunikace, hodnotovou orientaci apod. Již samotná úroveň vzdělání i ostatní zmiňované aspekty mohou způsobovat různou komunikační bariéru a někdy až nenávisť, včetně rasové, která v naší společnosti je a zákonitě se v nějaké míře objevuje i v AČR.

Najít tedy rychlé, jednoduché a efektivní řešení není vždy jednoduché. Existují ale další překážky v komunikaci, které sice vnímáme, ale důsledně si je mnohdy neuvědomujeme.

Problémem může být:

- a) **podřízený:** např. jedinec, který je nekomunikativní, namyšlený, svéhlavý, neumí se podřízovat, na vše má svůj „správný“ názor, neustále „žije v demokracii“ atd. Takovým nespolupracujícím jedincem může být i naprosto normální člověk s introvertní povahou. Tento typ lidí absolutně nebere v úvahu základní pravidlo úspěšnosti vzájemných vztahů, které by měly být založeno na oboustranném respektu, toleranci a úctě. V té chvíli to chce od nadřízeného velmi individuální přístup a pomalu takového člověka přesvědčit o správnosti či nutnosti zadané úkoly plnit co nejlépe a v čase, kdy je to nutné. Pokud se to nedaří, měl by dotýčný změnit zaměstnání.
- b) **nadřízený:** může mít stejné špatné vlastnosti jako podřízený a navíc jeho vojenská hodnost a funkce mu dává větší možnost tohoto postavení vůči podřízenému zneužít ať již nevědomě nebo vědomě. V tom okamžiku podřízený přestává chápat smysl rozhodnutí nadřízeného, smysl své práce, protože ať úkol splní dobře nebo špatně, je to vždy špatně. Ztrácí zájem o plnění úkolů a začíná být nespolehlivý. Navíc hrubé zacházení, nepřiměřené jednání může mít za následek i poškození duševního zdraví.
- c) **kolektiv:** jako je každá osoba jedinečná, tak je jedinečný i kolektiv, který se z těchto lidí skládá. Je tedy také jedinečný. Je nutné od nadřízeného tento kolektiv pochopit, stmelit, popřípadě zjistit jeho vůdčí osobnost (měl by to být nejbližší nadřízený), vytyčit mu společný cíl, který bude i jejich cílem, být příkladem a v neposlední řadě mít stále zpětnou vazbu, protože současné vojenské kolektivy jsou dost nestálé a příchod i jednoho nováčka může povahu kolektivu změnit.

Požadavky na vojáky

Základní požadavky na vojáky jsou dány mnohými předpisy, z nichž například jen Zákl-2 v článku 26 mimo jiné praví, že voják je povinen:

- ☐ upravit si řádně oděv, přizpůsobit strůj a pomáhat ostatním odstraňovat zpozorované závady,
- ☐ být čistě a pečlivě ustrojen a upraven,

- ❑ v tvaru bez povolení nemluvit a zachovávat úplný klid, sledovat rozkazy a povely (signály) svého velitele, rychle a přesně je vykonávat a nepřekážet při tom druhým,
- ❑ vždy dodržovat pravidla vojenské zdvořilosti a chování.

Nemluvě o dalších povinnostech, jako je starost o zbraň, techniku atd. Jen tento krátký výčet povinností dává tušit, že armáda je velmi specifické prostředí a klade značné nároky na všechny, především v oblasti umění velet a umění se podřízovat.

Nadřízený (velitel) má velkou odpovědnost, ale i velké nároky na své podřízené. Proto by neměla jistá forma osobního uznání a tolerance vzhledem k podřízeným chybět. Velitel si nezíská autoritu tím, že dokáže trestat, nýbrž tím, že umí jít příkladem a být vzorem pro své podřízené a dokáže vzít na vědomí potřeby a problémy podřízených. Je umění dokázat nenásilnou formou donutit podřízeného k jisté nápravě.

Základními požadavky na funkčně úspěšného nadřízeného-velitele-manažera je umění dokonalého osobního projevu, zhodnocení a analýza daného problému a pracovní tým ve kterém se nevyskytují žádné nežádoucí projevy (napětí, stres, obava, nenávist atd.).

Existují jistá pravidla (psaná i nepsaná), která jsou charakteristická pro jednotlivé sociální vrstvy, skupiny, společenství, a kolektivy lidí, včetně armády. S těmito pravidly by se mělo zacházet jako se zákonem.

Podřízení i nadřízení mají jistá práva i povinnosti. V právech jim nesmí být bráněno a povinnosti se musí vyžadovat. Ve správně fungujícím kolektivu je nepřijatelné, aby podřízený měl výhrady k rozkazu (popřípadě jej dokonce nechtěl splnit) a stejně je nepřijatelné, aby nadřízený požadoval splnit protizákonnou činnost, vydával nesmyslné rozkazy atd.

Závěr

Možnosti racionality hledejme tedy v samostatném rozhodovacím procesu velitele. Každý velitel by měl být na požadované úrovni, která by měla zaručovat, že před vydáním rozkazu dokáže objektivně zhodnotit situaci, posoudit dopady svého rozhodnutí na všechny zúčastněné strany a navíc vyřešit situaci ke spokojenosti všech.

Rozhodování velitele je zasazeno do vojenského prostředí. Toto prostředí vytváří situace specifického charakteru a odráží strukturu vojenských vztahů. Úspěšnost rozhodování předpokládá nejméně:

- ❑ připravenost nadřízeného velet,
- ❑ připravenost podřízeného plnit rozkazy,
- ❑ umění oboustranně komunikovat,
- ❑ oboustrannou důvěru ve schopnosti a znalosti toho druhého atd.

Obecně lze říci, že s vyšším stupněm velení je více prostoru pro racionální rozhodování, což je dáno zpravidla i časovými možnostmi. Přesto by měl nadřízený (pokud je to možné) zadávat úkol tak, aby podřízený měl možnost se podílet na realizaci tohoto rozhodnutí.

V článku se autoři zamýšlejí na úlohou velitele-manažera v soudobých podmínkách velení. Analyzují požadavky na jeho osobnost, charakterizují významné faktory a role, které ovlivňují úspěšnost práce velitele-manažera při řízení jednotek.

Úvod

Řízení představuje složitý a dynamický vztah mezi následujícími faktory:

- a) vlastnostmi osobnosti vedoucího pracovníka,
- b) postoji, potřebami a dalšími osobnostními vlastnosti členů řízené sociální skupiny,
- c) zvláštnostmi organizace, ve které řízení probíhá, jako je její účel, struktura, povaha úkolů,
- d) sociálním, ekonomickým a politicko-legislativním prostředím.

V podmínkách armády **velení a řízení** je charakterizováno jako specifický proces cíle-vědomého působení velitelů, náčelníků a štábů při úkolování a usměrňování organických a přidělených sil a prostředků, k co nejefektivnějšímu využití dostupných zdrojů, při rozhodování, plánování, organizaci, koordinaci a vedení činnosti pro splnění stanovených cílů ve stanovených lhůtách, s minimálním vypětím sil a minimálními ztrátami. Musí být *pevné, nepřetržité, operativní a utajené*.

Dovedně a efektivně naplňovat výše uvedený proces si vyžaduje dodržovat určité ověřené zásady-principy. Za základní principy velení a řízení lze považovat:

- ❑ nedělitelnou pravomoc velitele stanovenou zákony,
- ❑ soustavné získávání a vyhodnocování informací potřebných pro rozhodování velitelů a řízení podřízených,
- ❑ jednotu velení,
- ❑ velení a řízení prostřednictvím cílů,
- ❑ důslednost, rozhodnost a vytrvalost při realizaci přijatých rozhodnutí,
- ❑ vysokou organizovanost, operativnost a tvořivost v práci velitelů a štábů,
- ❑ výběr řešení (rozhodnutí) z možných variant,
- ❑ centralizaci velení, která však poskytuje podřízeným volnost při volbě způsobů plnění uložených úkolů.

Velitel-manažer, tak jako každý řídicí pracovník v organizaci-instituci, zodpovídá za účinné dosahování jejích cílů a efektivní nakládání s jejími disponibilními zdroji, přičemž se opírá o znalosti, schopnosti a dovednosti svých podřízených spolupracovníků. Zcela neschopní řídicí pracovníci se v praxi vyskytují zřídka. Co se však stává, je skutečnost, že neúspěšnými vedoucími se stávají lidé, kteří jsou zařazováni na funkce bez toho, zda vlastnosti jejich osobnosti korespondují s povahou a charakterem té funkce.

Požadavky na osobnost velitele-manažera

Svět není jeviště. Proto ani lidské děje se neodehrávají podle libreta i když jsou v nich účastni „scénáristé a režiséři“. Člověk neodříkává jen naučené texty, nepohybuje se tak, aby se v tom pan režisér viděl, třebaže se stává občas hercem proti své vůli nebo na druhé straně často své role vyhledává, ba přímo po nich prahne. V sociálním prostředí každý člověk plní souběžně více rolí, často značně různorodých a někdy i protikladných. I když skoro žádná z rolí není výlučná, vždy v ní máme společný úděl „stejně postižených nebo poctěných“, pokaždé se do ní ponořujeme s tím co máme jenom každý z nás tj. nenapodobitelný a neopakovatelný tvar své osobnosti.

Žádná sociální role nemůže existovat izolovaně, vždy vytvářejí určitý funkční celek. Z toho vyplývá, že sociální role nadřízeného je uskutečnitelná jediné prostřednictvím role podřízených. Nadřízený nejenom vede, ale je i veden, přikazuje, ale i sám příkazy plní, povyšuje-li se, i sám může být ponižován. Sociální role je spojená se sociální pozicí. Stejně jako role, kterou zakládá, může být sociální pozice daná, kdežto jindy si ji vybudujeme. Pozice nadřízeného je zjevně formální záležitost spojená s funkčním místem, a tudíž nám nezaručuje stejnou pozici ve vztazích neformálních. Zapojíme-li do pozice, kterou člověk zaujímá, a role, kterou plní, hodnotící (významové) hledisko, čili mluvíme-li o významu pozice a důležitosti role, kterou v návaznosti na ni plní, dostáváme se k pojmu status.

Právě status, pozice a role, dávají řídícímu pracovníkovi „lesk“ funkce, na druhé straně je nucen jí dodávat „lesk“ svůj a předcházet stále hrozící matnosti. Sociální normy se prosazují sociálními funkcemi (pozitivními a negativními), ale vždy je potřeba mít na paměti, že podřízený kolektiv nám byl svěřen k vedení a ne do vlastnictví.

Sociální řízení vývoje osobnosti znamená působení na kvalifikaci sebe i podřízených tak, aby co nejlépe odpovídala nárokům a požadavkům vykonávané činnosti. Dále si vyžaduje rozšiřování všeobecného rozhledu, ovlivňování hodnotové orientace, postojů k práci, k druhým lidem, ke společnosti, k sobě samému, k životu a rozvíjení tvůrčího myšlení a přístupů k řešení pracovních a mimopracovních situací. V neposlední řadě znamená prohlubování a posilování schopností účinně se vyrovnávat se složitými životními a pracovními problémy. Je také důležité si uvědomit, že na formování osobnosti mají kromě *poznávacích aktivit* zásadní vliv *hodnotící aktivity*, které jí umožňují nalézat hlubší smysl toho co jí obklopuje a zároveň formovat její sebeuvědomění.

Požadavky na osobnost řídicího pracovníka vyplývají z charakteru jeho činností, jejichž podstatou je organizování v širokém slova smyslu. Mezi ně patří *způsobilost*, *zodpovědnost* a *angažovanost*. Způsobilostí se zpravidla rozumí kompetentnost, znalosti a schopnosti, potřebné pro kvalitní výkon svěřené funkce. Naplňování požadavku zodpovědnosti a angažovanosti si od řídicího pracovníka vyžaduje ztotožnění se s cíli organizace a aktivní činnost při jejich uskutečňování.

V dnešní turbulentní době, kdy řízení i vojenských kolektivů podléhá všude přítomným globalizačním faktorům, se ukazuje přínos ústupu od autoritativního stylu vedoucího a vedení podřízených se spíše orientuje na řízení pomocí cílů, které v daleko větší míře vytváří prostor pro sebe-realizaci, a tím i účinnou participaci jednotlivců na cílech organizace. Dominantními praktikami manažerského ovlivňování nejsou polaritní kategorie jako je odměna a trest, ale koordinace, stimulace a motivace pomocí cílů, jejichž dosahováním je posilováno sebevědomí podřízených a následně i produktivita a efektivnost nejen v opakovaných, nacvičených činnostech.

Osobnost velitele-manažera

Velitele-manažery můžeme charakterizovat jako plánovače, organizátory, lídry, kontroly, kteří:

- ❑ pracují s různými skupinami lidí, z čehož pramení širší rejstřík rolí, vytváří komunikační kanály v organizačních jednotkách, odpovědnost nesou nejen za sebe, ale i podřízené,
- ❑ udržují rovnováhu mezi cíli a potřebami (zdroji), jejich myšlení musí být analytické a koncepční,
- ❑ jsou prostředníkem při řešení konfliktních náznaků v jednotkách, při rozporech v cílech organizace a zaměstnanců: vojáků-profesionálů.

Prvním a základním úkolem řídicího subjektu je na základě analýzy a posléze syntézy informací stanovit cíl, ke kterému má činnost systému směřovat, čeho se má dosáhnout (časově, prostorově, s jakými náklady a zisky, popřípadě s jakými objemy).

Dalším úkolem je sestavení a složení pracovních týmů profesně tak, aby byly zabezpečeny veškeré návaznosti a pracovní úkony. Hlavním výběrovým kritériem by měla být kvalifikace, ale je nutné přihlídnout, někdy velmi silně, jindy dokonce i na úkor některé části kvalifikačních předpokladů, k povaze osobních vztahů a následně delegovat pravomoci.

Třetím úkolem je, na základě delegace pravomocí motivovat a stimulovat své podřízené pro splnění svých úkolů.

Promyšlenou zpětnovazební činností získávat informace o plnění současného stavu celkových cílů, objektivně je vyhodnocovat, klady i zápory, koordinovat úsilí jednotlivých týmů na nápravě jejich dosažení, osobně intervenovat ve směru vertikálním a horizontálním.

Čtyři role manažera

Vedoucí pracovník-velitel se dnes ocitá v neustálém konfliktu často protichůdných rolí, zájmů a požadavků. Nadřízený očekává realizaci cílů, kolegové kooperativní chování, spolupracovníci ohled na jejich zájmy a potřeby, odbory vstřícnost k jejich požadavkům a rodina více času a zaujetí pro rodinný život. Vzniká silné nutkání sklouznout k autoritativním formám řízení, dochází k selhávání v každodenních interpersonálních vztazích, což může končit značnou demotivací a vytvořením silných obranných bariér u podřízených zaměstnanců. Úspěšně zvládnout svou funkci v netransparentní, dynamické a složité situaci by mohlo napomoci naučit se dobře plnit následující klíčové role:

1. Role komunikačního manažera

Jejím cílem je přimět průměrné lidi k trvale dobrým pracovním výkonům a zahrnuje:

1. Účinnou prezentaci vlastních myšlenek – monolog.

Řekněte co hodláte říci.

Řekněte to jasně a srozumitelně, jednoduše, nekomplikovaně, ale s logickou strukturou.

Formulujte závěry svého projevu a vybídněte k praktickému jednání.

2. Situačně adaptabilní vedení rozhovoru – dialog.

Předpokladem jeho efektivního průběhu je ujasnění si otázky „**v čem je problém?**“, kdo je jeho nositelem, vlastníkem, a z toho vyplývá, zda vedoucí bude preferovat vlastní prezentaci nebo aktivně naslouchat a následně prezentovat své myšlenky.

3. Vedení porad – mnohostranná komunikace.

V manažerské praxi se převážně uplatňují následující typy porad:

- ❑ **formální** – předem připravené porady s pevným programem, zpravidla pravidelné,
- ❑ **účelové** – porady svolané s malým předstihem bez pevného programu, reakce na něco,
- ❑ **informační** – krátké porady k informaci podřízených o aktuálních věcech,
- ❑ **řešitelské** – porady svolávané za účelem hledání řešení k dopředu avizovaným problémům.

Pro každý typ lze uplatnit modifikovaný obecný model struktury jejich vedení:

O co jde, jak vypadá situace, jaké jsou návrhy – možnosti řešení, rozhodnutí – úkoly, co je třeba učinit jako první krok.

4. Konstruktivní vedení vnitřního dialogu – zpětná vazba.

Zpětná vazba: Jak hodnotím průběh komunikace, jaký z ní mám pocit? Jak reagovali její účastníci? Co bylo dobré, užitečné? Co je třeba zlepšit? Na co se zaměřit nejdříve?

V praxi se uplatňuje celá řada zásad, které napomáhají efektivnímu průběhu komunikace. Mezi nejčastěji uváděné patří dodržení vymezeného času, věcnost, aktivita a pozitivnost. Negativní myšlenky vyvolávají obavy, pocit méněcennosti, bezmocnosti, nejistotu, vnitřní napětí a agresivitu. Partner se častěji uchyluje do izolace. Pozitivní dialog nasměřuje k optimismu a úspěchu. Jak pozitivní, tak negativní komunikace ovlivňuje zdraví velitele-manažera, ale i jeho další každodenní jednání.

2. Role manažera času

Vysoká odpovědnost, pracovní zátěž, krátké termíny, různorodost úkolů, vysoké nároky na výkonnost-stresy, protože mnoho věcí se vyřizuje souběžně, to vše vytváří pocit časové tísně. To, že se cítíme pracovním přetížením, nemusí být proto, že máme hodně práce. Jak se tomuto pocitu vyhnout?

Základním předpokladem, pro budoucí efektivní hospodaření s časem, je si uvědomit, že tento disponibilní zdroj *nemůžete koupit*. Je nám rozdělen všem stejně demokraticky. Rozdíly v tom, kolik ho kdo má, jsou jen výsledkem toho, jak je řízen nebo ztracen. Čas *nemůžete uspořít*, plyne nezadržitelně, každou sekundu jsme starší, *nemůžete ho zastavit*, proto už nikdy ho nemůžete nahradit. Tajemství úspěchu efektivně řídit svůj čas spočívá ve schopnosti:

1. Používat techniky, které umožňují získat maximum z minima investovaného času.
2. Koncentrovat se na věci, které jsou důležité.
3. Naučit se delegovat pravomoc.

Manažerská praxe doporučuje:

- ❑ ujasnit si cíle a disponibilitu času,
- ❑ napsat seznam činností vedoucích k cíli,
- ❑ provést odhad potřeby času a stanovit priority činností,
- ❑ do diáře zařadit časovou rezervu pro nepředvídané činnosti – úkoly,
- ❑ prvořadě úkoly především – popřípadě jejich delegování,
- ❑ další úkoly jednoznačně delegovat v rámci organizační jednotky,
- ❑ kontrolu a vyřizování odložených úkolů.

3. Role manažera cílů

Jestliže se neví, proč něco dělat, nemůže se počítat s tím, že se podaří něčeho dosáhnout. Vědět, co se chce, mít dobře definované cíle, je klíčem k úspěchu organizačních celků. Dobře stanovené cíle umožní efektivně zaměřit činnosti organizačních jednotek, poskytnou jim časový rámec pro plánování, pomohou motivovat velitele i jejich podřízené.

Při stanovování cílů by si velitelé měli uvědomit, že jsou to cíle, co predikuje účinnost a ta spolu s efektivností prováděných činností ovlivňuje produktivitu práce řízené jednotky. Při formulaci cílů by velitelé-manažeři měli vycházet z požadavků SMART, to znamená dbát na jednoznačnou specifikaci, měřitelnost, akceptovatelnost, reálnost a časové vymezení.

Při stanovování cílů bychom měli dodržovat takovýto postup:

- a) **Vytvořit si vizi:** Jestliže mají velitelé jasnou představu, kde chtějí být na konci určitého období, pomůže jim to vidět dílčí kroky ve správné perspektivě a být dobře motivováni.
- b) **Hovořit:** Když řeknete ostatním o svých cílech, mohou vám pomoci jich dosáhnout nebo vás ve vaší snaze podpořit. Navíc vás to o to více zavazuje. Hlavně musíte v tyto své cíle skutečně věřit a chtít je. Těmi nejeefektivnějšími cíli jsou ty, které jste si zvolili sami, ne ty, které vám byly vnuceny. Neříkejte, co musíte, ale co chcete.
- c) **Cíle si napsat:** Není to tak jednoduché, protože vás to nutí vyjasnit spoustu věcí. Jakmile ale budete mít vaše cíle popsány tak detailně, jak to jen půjde, můžete si je kdykoliv osvěžit v paměti a hlavně neustále je mít před očima. A čím jasněji je uvidíte, tím spíše jich dosáhnete. Při popisu cílů je dobré postupovat podle zásady SMART.
- d) **Transformovat cíle do úkolů:** Položte si proto nejprve základní otázky: Jaká opatření bych měl přijmout? Jaké rady bych měl hledat? Koho bych měl o ně požádat? Měl bych zlepšit některé své dovednosti a znalosti? Pokud ano, jak a kdy?
- e) **Jednat:** Vyjasněte si svůj primární cíl, specifikujte úkoly, přísný časový plán a začněte ihned jednat. Dobře definované úkoly a jejich priority velitelům pomohou:
 1. Vykonávat činnosti podle jejich stupně naléhavosti a důležitosti.
 2. Směřovat neustále za svými cíli.
 3. Vyhnout se plýtvání časem na nevýznamné činnosti.
 4. Delegovat úkoly, které mohou být delegovány.
 5. Soustředit se jen na jeden úkol.

4. Role manažera změn

Organizační změna se vztahuje k jakékoliv procesní změně činností v organizaci. Potřeba změny je často výsledkem působení pro organizaci vnějších a vnitřních sil. Aby se

velitelé-manažeri naučili reagovat na vnější i vnitřní síly působící na změny, potřebují znát *kroky procesu změn, příčiny, proč se lidé změnám brání, a techniky, kterými se odpor vůči změnám může překonat.*

Lewin-Scheinův model uvádí tři **základní kroky procesu změny**: rozmrazení, posun a zamrazení.

V prvním kroku většina lidí shledává obtížným měnit své po dlouhé době už ustálené postoje a chování a jejich změnu odmítá. Tento odpor může být překonán *rozmrazením* jejich postoje nebo chování tím, že se potřeba změny udělá tak zřejmou, že ji člověk bude ochoten akceptovat.

Ve druhém kroku, *posunu*, jednotlivci akceptují a přejímají ty změny v postojích a chování, které jsou nezbytné.

Třetí krok, opětne *zamrazení*, nastává, když změněné postoje a chování jsou organizací podporovány a posilovány. Výsledkem je, že nové postoje a chování se stávají v organizaci běžnými. Vytváří se nový status quo.

Každá změna zpravidla vyvolává odpor. Je proto pro manažery důležité přičinám odporu rozumět a naučit se je překonávat.

Při zavedení změny se manažeri zpočátku setkávají spíše s *tichým odmítáním*. Teprve po určité době se objeví *otevřený odpor*. Posléze začínají pracovníci uvažovat, jak by se mohlo to či ono v nových podmínkách realizovat – nastává období *zkoumání*. Nakonec dochází k přijetí změny a ke *ztotožnění* se s ní.

Mezi příčiny, proč se lidé změnám brání, velmi často patří:

Vlastní zájmy – Není nic neobvyklého, že manažeri a pracovníci mají v organizaci své vlastní zájmy – ekonomické, moc, prestiž, jistotu zaměstnání nebo příležitost postupu. Odpor se projeví, pokud změna ohrožuje tyto zájmy.

Nejistota – Změnu často doprovází nejistota. Členové organizace mohou odmítat změnu jen proto, že se obávají toho, jakým způsobem ovlivní změna jejich práci a životy. Pokud změnu doprovází nejistota, mají jednotlivci i skupiny pracovníků tendenci myslet si o jejím výsledku jen to nejhorší.

Nedostatek porozumění a důvěry – Změny často nejsou kompletně vysvětleny těm, jichž se budou týkat. Příčinou může být neschopnost iniciátorů změny efektivně komunikovat nebo neschopnost těch, kterých se bude týkat, ji zcela pochopit. Výsledkem pravděpodobně bude nedůvěra vůči tomu, čemu nerozumím a nesouhlas se změnou. Nedostatek důvěry může přispět k odporu vůči změně i tehdy, když mají lidé špatné zkušenosti s tím, kdo změnu iniciuje.

Rozdílné vnímání – Rozdílné názory na potřebu změny a na to, co změna přinese, mohou být také příčinou odporu vůči změně. Jako jednotlivci nebo jako skupiny máme tendenci vnímat situace a události rozdílně. Často je to výsledkem předchozích zkušeností a vzdělání.

Nedostatek tolerance – Někteří lidé nejsou ochotni respektovat změnu i přesto, že se přesvědčili, že je změna neohroží, plně ji rozumí a chápou ji stejně jako její iniciátoři. Dosavadní způsob se jim líbí, protože jej znají, a nejsou proto ochotni něco měnit.

V zájmu efektivního **prosazování změny v organizaci** by se velitelé-manažeři měli naučit následujícím dovednostem:

Osvěta a komunikace – Vysvětlení potřeby a logiky změny je efektivní technikou redukce odporu vůči změně. Častokrát nemají lidé dostatek informací, aby správně pochopili změnu, a vnímají proto nepřiměřeně její vliv na ně.

Participace a zapojení – Velitelé-manažeři mohou překonat odpor ke změně tím, že pracovníky zapojí do přípravy a implementace změny. Pomáhá to odstranit nejistotu a nedorozumění.

Usnadnění a podpora – Podpora v podobě výcvikových programů, volna v přechodném období apod. rovněž efektivně redukuje odpor.

Vyjednávání a dohoda – Častokrát musí manažeři vyjednávat se silnými individualitami nebo útvary, které požadují za akceptaci změny více zdrojů, protože se obávají omezení svého vlivu.

Manipulace a kooptace – Velitelé-manažeři mohou rovněž zvolit strategii skryté manipulace s jednotlivci nebo skupinami selektivním užíváním informací. Potenciální odpůrce mohou rovněž dosadit na významná místa v procesu změny.

Explicitní a implicitní donucení – Pokud velitelé-manažeři usilující o změnu a mají nad jejími odpůrci výhodu moci, mohou podporu této změně vyžadovat pod pohrůzkou ztráty peněz nebo pozice nebo jiné formy kázeňského trestu. Tato strategie zpravidla má za následek ještě větší odpor v budoucnu. Je proto vhodná jen tehdy, pokud se změna musí uskutečnit rychle a nelze použít jiné techniky.

Závěr

Velitelé-manažeři, tak jako všichni ostatní řídicí pracovníci, zodpovídají za dosahování cílů organizace a efektivní využívání jejích disponibilních zdrojů. Prostředkem k usměrňování transformačních procesů v jednotkách jsou jimi využívané manažerské funkce od plánování až po kontrolu. Přestože řízení vojenských kolektivů vykazuje některé zvláštnosti, i v nich platí, že trvale dobrých výsledků dosahují velitelé, kteří svůj styl řízení dokáží opírat o schopnosti a dovednosti svých podřízených. Umění opírat se o kolektiv by mělo napomoci zvládnutí uvedených manažerských rolí.

Literatura:

BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press, 2002. 587 s. ISBN 80-7261-064-3.
BĚLOHLÁVEK, F., KOŠTAN, P., ŠULEŘ, O. *Management*. Olomouc: Rubico, 2001. 642 s. ISBN 80-85839-45-8.

Lidské zdroje použitelné pro zabezpečení požadavků souvisejících s řešením krizových stavů a obranou státu

Jestliže hovoříme o lidských zdrojích použitelných pro zabezpečení požadavků souvisejících s řešením krizových stavů [1] a obranou státu, musíme tyto stavy především definovat. Mezi krizové stavy zahrnujeme stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu a válečný stav.

Stav nebezpečí se jako bezodkladné opatření může vyhlásit, jsou-li v případě živelní pohromy, ekologické nebo průmyslové havárie, nehody nebo jiného nebezpečí ohroženy životy, zdraví, majetek, životní prostředí nebo vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek, pokud nedosahuje intenzita ohrožení značného rozsahu, a není možné odvrátit ohrožení běžnou činností správních úřadů a složek integrovaného záchranného systému.

Nouzový stav vyhláší vláda v případě živelních pohrom, ekologických nebo průmyslových havárií, nehod nebo jiného nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožují životy, zdraví nebo majetkové hodnoty anebo vnitřní pořádek a bezpečnost.

Stav ohrožení státu může na návrh vlády vyhlásit parlament, je-li bezprostředně ohrožena svrchovanost státu nebo územní celistvost anebo jeho demokratické základy. Svrchovanost nebo můžeme říci suverenita je pak definována jako nezávislost moci daného státu na jakémkoliv jiné moci uvnitř státu i navenek.

Svrchovanost je neodmyslitelnou vlastností státu jako subjektu mezinárodního práva. Územní celistvost nebo-li státní území tvoří nedělitelný celek, vymezený státními hranicemi. Státní území je trojrozměrný vymezený prostor do něhož patří nejen vymezená část zemského povrchu, ale i prostor pod povrchem a vzdušný prostor nad ním.

Demokratické základy jako termín je značně obsáhlý a zahrnuje velké množství principů. Jde zejména o princip svrchovanosti lidu a s ním spjaté demokratické instituce, princip omezené státní moci, princip délky moci a jejich vzájemného vyvažování, princip ústavního, právního státu, princip majority ve státně politickém rozhodování a respektování práv menšiny, princip nezadatelnosti a nezcižitelnosti základních lidských a občanských práv, politický pluralismus, umožňující svobodnou soutěž o podíl na politické moci a uplatňování práv opozice. Zajištění svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot je základní povinností státu.

Pro definici **válečného stavu** můžeme použít Ústavu České republiky, kde je válečný stav definován jako stav, který vyhláší parlament, je-li Česká republika napadena, nebo je-li třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení. Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů pak tento stav doplňuje a definuje jako stav, který vznikne mezi dvěma nebo více státy (válčícími stranami) vypuknutím války jejím vypovězením nebo zahájením nepřátelství, aniž by byla válka vypovězena.

1. Složení zálohy ozbrojených sil České republiky

Pro doplňování ozbrojených sil České republiky se z vojáků v záloze vytváří záloha ozbrojených sil České republiky. Záloha se skládá z povinné zálohy a z aktivní zálohy.

Její evidenci má v kompetenci krajské vojenské velitelství, jako vojenský správní úřad 1. stupně.

V případě vyhlášení mobilizace se počet vojáků v mimořádné službě zvýší do 1,2 mírových počtů rezortu Ministerstva obrany. [2] Pro první fázi zvyšování bojové síly jednotek a útvarů AČR se stanou hlavním zdrojem aktivní zálohy, které jsou připravovány už v mírových podmínkách. V případě nezbytnosti může být uvedený poměr rozhodnutím vlády navýšen po přijetí mimořádných opatření. K výkonu mimořádné služby bude třeba v případě vyhlášení všeobecné mobilizace bezprostředně povolat cca 40 000 až 45 000 vojáků v záloze. Ostatní vojáci v záloze mohou být využiti k úhradě ztrát.

1.1. Povinná záloha

Se stavem k 1. lednu 2007 bylo v záloze cca 1,83 milionu vojáků. Tento počet se bude každý rok snižovat o cca 50 000 až 60 000 vojáků v záloze. Celkový úbytek v období 10 let lze předpokládat o cca 600 000 vojáků v záloze.

Přírůstky vojáků v záloze tvoří zejména bývalí vojáci ve služebním poměru vojáka z povolání, kterým skončil služební poměr, podléhají-li branné povinnosti. Každý rok zanikne služební poměr cca 2000 až 3000 vojáků z povolání. Celkový přírůstek v období 10 let lze předpokládat o cca 20 000 až 30 000 vojáků v záloze.

V roce 2016 se předpokládá, že v době míru bude k dispozici cca 1,35 milionu vojáků v záloze. Z toho bude cca 50 000 až 60 000 bývalých vojáků z povolání.

Podrobnosti o předpokládané výši zálohy ozbrojených sil České republiky v letech 2007 až 2016 jsou uvedeny v tab. 1

rok	odhadovaný počet
2007	1 834 000
2008	1 778 000
2009	1 724 000
2010	1 674 000
2011	1 622 000
2012	1 570 000
2013	1 517 000
2014	1 462 000
2015	1 406 000
2016	1 351 000

Tab. 1: Vývoj počtu vojáků v záloze v letech 2007 až 2016

U vojáků v povinné záloze se v době míru neprovádí posuzování jejich zdravotní způsobilosti k výkonu vojenské činné služby, tak jak se to provádělo před rokem 1989. Po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu by došlo v souvislosti s přezkumným řízením k výraznému a razantnímu snížení počtu vojáků v záloze.

V záloze ozbrojených sil České republiky je v současné době značný počet vojáků v záloze vyššího věku a velké množství vojáků v záloze, jejichž vojenská kvalifikace není s ohledem na reorganizaci ozbrojených sil České republiky vhodná z hlediska doplňování ozbrojených sil České republiky za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.

Požadavky na doplnění ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu jsou v roce 2007 plně kvantitativně pokryty. Kvalita doplnění bude zlepšena odborným výcvikem po nástupu vojáků do mimořádné služby.

Podrobnosti o složení zálohy ozbrojených sil České republiky k 31. 12. 2006 jsou uvedeny v tab. 2 až 5.

pohlaví	pohlaví v %
muži	99,86
ženy	0,14
celkem	100,00

Tab. 2: Vojáci v záloze podle pohlaví k 31.12. 2006

vojenská hodnost	vojenská hodnost v %
mužstvo	51,9
poddůstojníci	33,8
rotmistři	3,4
praporčíci	1,4
nižší důstojníci	8,7
vyšší důstojníci	0,7975
generálové	0,0025
celkem	100,00

Tab. 3: Vojáci v záloze podle hodnostních sborů k 31. 12. 2006

ČVO	název ČVO	ČVO v %
980	pracovníci bez odborné kvalifikace a vojenského výcviku [3]	10,71
101	příslušníci štábů a jednotek mechanizovaného vojska	9,47
172	řidiči lehkých a středních automobilů	9,05
107	příslušníci strážních útvarů a jednotek	6,32
173	řidiči těžkých nákladních vozidel i se speciální nástavbou	3,73
767	odborníci pro přípravu stravy	2,42
601	odborníci pro linkové spojení a pro malé rádiové a radioreléové spojení	2,15
170	řidiči osobních automobilů	2,07
500	příslušníci ženijních, ženijních mechanizovaných, zatarasovacích, odtarasovacích a mostních útvarů	1,91
860	vojenští zdravotníci	1,76
891	odborníci pro služební kynologii	1,64
201	obsluhy tažených děl	1,55
130	příslušníci štábů tankových útvarů a jednotek	1,50
162	automechanici	1,21
602	odborníci pro rádiové spojení a systémoví specialisté	1,14
996	odborníci pro vedení a zpracování administrativy	1,06
ostatní	ostatní odbornosti [4]	42,31
celkem		100,00

Tab. 4: Vojáci v záloze podle čísla vojenské odbornosti (ČVO) k 31.12. 2006

skupina ČVO	název skupiny ČVO	skupina ČVO v %
140-179	tanková a automobilní služba	21,82
101-125	mechanizované a výsadkové vojsko	17,14
980-986	jiné speciální odbornosti	11,04
600-669	spojovací vojsko	8,73
500-539	ženijní vojsko	4,80
180-224	dělostřelectvo	3,78
760-779	proviantní služba	3,66
130-139	tankové vojsko	3,51
400-459	vojenské letectvo	3,21
800-879	zdravotnická služba	2,64
720-739	silniční odbornosti	2,00
570-599	chemické vojsko	1,88
880-899	veterinární služba	1,73
670-699	vojenská zpravodajská služba	1,56
300-359	protiletadlové raketové vojsko	1,49
360-379	radiotechnické vojsko	1,16
380-399	protiletadlové vojsko	1,14
996-997	vojenská administrativa	1,06
225-269	služba pro zásobování zbraněmi a zbraňovými systémy	1,04
ostatní	ostatní druhy vojsk a služeb [5]	6,61
celkem		100,00

Tab. 5: Vojáci v záloze podle druhů vojsk a služeb (skupina ČVO) k 31. 12. 2006

vojenská hodnost	vojenská hodnost (odhad)
mužstvo	290 000
poddůstojníci	190 000
rotmistři	10 000
praporčíci	20 000
nižší důstojníci	80 000
vyšší důstojníci	10 000
generálové	do 50
celkem	600 000

Tab. 6: Snížení počtu vojáků v záloze podle hodnostních sborů v letech 2007-2016

Na základě očekávaného vývoje v letech 2007 až 2016 lze v době míru předpokládat, že:

- a) se nepatrně zvýší podíl žen na počtu vojáků v záloze, jako důsledku postupného zvyšování podílu žen na počtu vojáků ve služebním poměru vojáka z povolání,
- b) dojde k nevýrazným změnám v hodnostním složení zálohy,
- c) dojde ke změnám ve složení zálohy nejen podle jednotlivých vojenských odborností, ale i podle druhů vojsk a služeb,
- d) dojde ke snížení počtu vojáků s novodobým výcvikem na cca 10 000 vojáků v záloze (v roce 2009 uplyne pět let od propuštění posledních vojáků ze základní nebo náhradní

služby, novodobý výcvik bude pouze u bývalých vojáků z povolání do pěti let od skončení služebního poměru vojáka z povolání a u vojáků v aktivní záloze),

- e) u vojáků v záloze starších ročníků dojde vzhledem ke stále se zhoršujícímu životnímu prostředí ke změnám zdravotního stavu,
- f) dojde k celkovému snížení vojáků v záloze.

Podrobnosti odhadovaného úbytku zálohy ozbrojených sil České republiky v roce 2007 až 2016 jsou uvedeny v tabulkách č. 6 až 8.

ČVO	název ČVO	ČVO (odhad)
101	příslušníci štábů a jednotek mechanizovaného vojska	80 000
172	řidiči lehkých a středních automobilů	55 000
173	řidiči těžkých nákladních vozidel i se speciální nástavbou	22 000
107	příslušníci strážních útvarů a jednotek	19 000
601	odborníci pro linkové spojení a pro malé rádiové a radioreléové spojení	18 000
500	příslušníci ženijních, ženijních mechanizovaných, zatarasovacích, odtarasovacích a mostních útvarů	16 000
201	obsluhy tažených děl	15 000
860	vojenští zdravotníci	15 000
767	odborníci pro přípravu stravy	11 000
130	příslušníci štábů tankových útvarů a jednotek	10 000
ostatní	ostatní odbornosti [6]	339 000
celkem		600 000

Tab. 7: Snížení počtu vojáků v záloze podle čísla vojenské odbornosti (ČVO) v letech 2007-2016

skupina ČVO	název skupiny ČVO	skupina ČVO (odhad)
140-179	tanková a automobilní služba	128 000
101-125	mechanizované a výsadkové vojsko	101 000
600-669	spojovací vojsko	62 000
500-539	ženijní vojsko	36 000
180-224	dělostřelectvo	27 000
800-879	zdravotnická služba	23 000
400-459	vojenské letectvo	22 000
760-779	proviantní služba	21 000
720-739	silniční odbornosti	20 000
130-139	tankové vojsko	18 000
570-599	chemické vojsko	16 000
980-986	jiné speciální odbornosti	11 000
ostatní	ostatní druhy vojsk a služeb [7]	115 000
celkem		600 000

Tab. 8: Snížení počtu vojáků v záloze podle druhů vojsk a služeb (skupina ČVO) v letech 2007-2016

Podrobnosti odhadovaného složení zálohy ozbrojených sil České republiky v roce 2016 jsou uvedeny v tabulkách č. 9 až 11.

vojenská hodnost	vojenská hodnost v %
mužstvo	52,5
poddůstojníci	34,2
rotmistři	4,5
praporčíci	0,9
nižší důstojníci	7,0
vyšší důstojníci	0,8960
generálové	0,0040
celkem	100,00

Tab. 9: Vojáci v záloze podle hodnostních sborů v roce 2016

ČVO	název ČVO	ČVO v %
980	pracovníci bez odborné kvalifikace a vojenského výcviku [8]	14,97
172	řidiči lehkých a středních automobilů	8,97
107	příslušníci strážních útvarů a jednotek	7,75
101	příslušníci štábů a jednotek mechanizovaného vojska	7,72
173	řidiči těžkých nákladních vozidel i se speciální nástavbou	3,74
767	odborníci pro přípravu stravy	2,69
170	řidiči osobních automobilů	2,48
891	odborníci pro služební kynologii	2,01
601	odborníci pro linkové spojení a pro malé rádiové a radioreléové spojení	1,76
500	příslušníci ženijních, ženijních mechanizovaných, zatarasovacích, odtarasovacích a mostních útvarů	1,51
860	vojenští zdravotníci	1,40
130	příslušníci štábů tankových útvarů a jednotek	1,37
162	automechanici	1,14
201	obsluhy tažených děl	1,07
602	odborníci pro rádiové spojení a systémoví specialisté	1,02
ostatní	ostatní odbornosti [9]	40,40
celkem		100,00

Tab. 10: Vojáci v záloze podle čísla vojenské odbornosti (ČVO) v roce 2016

1.2 Aktivní záloha

K 1. lednu 2006 byl stanoven celkový limit 2600 vojáků v aktivní záloze. Skutečně bylo v roce 2006 tabulkami počtů plánováno 2544 vojáků v aktivní záloze. K 1. lednu 2007 byl stanoven celkový limit 3000 vojáků v aktivní záloze. Skutečně je v roce 2007 tabulkami počtů plánováno 2955 vojáků v aktivní záloze. Průměrná naplněnost plánovaných počtů v roce 2006 byla 43 %.

Průměrný věk vojáka v aktivní záloze je v současné době 37 let.

Usnesením vlády České republiky [11] je pro ozbrojené síly České republiky stanoven maximální limit 3000 vojáků v aktivní záloze. K 1. červenci 2007 bude tabulkami počtů plánováno 2952 vojáků v aktivní záloze.

skupina ČVO	název skupiny ČVO	skupina ČVO v %
140-179	tanková a automobilní služba	21,91
101-125	mechanizované a výsadkové vojsko	17,16
980-986	jiné speciální odbornosti	15,27
600-669	spojovací vojsko	7,94
500-539	ženijní vojsko	4,18
130-139	tankové vojsko	3,71
760-779	proviantní služba	3,70
180-224	dělostřelectvo	3,42
400-459	vojenské letectvo	2,99
880-899	veterinární služba	2,07
800-879	zdravotnická služba	2,04
300-359	protiletadlové raketové vojsko	1,68
670-699	vojenská zpravodajská služba	1,51
570-599	chemické vojsko	1,48
720-739	silniční odbornosti	1,36
360-379	radiotechnické vojsko	1,20
380-399	protiletadlové vojsko	1,14
ostatní	ostatní druhy vojsk a služeb [10]	7,24
celkem		100,00

Tab. 11: Vojáci v záloze podle druhů vojsk a služeb (skupina ČVO) v roce 2016

Státní občan České republiky nebo voják v povinné záloze může v míru dobrovolně převzít výkon branné povinnosti, pokud požádá o zařazení do aktivní zálohy dnem následujícím po dni, v němž dosáhne věku 18 let, na základě písemné žádosti podané příslušnému krajskému vojenskému velitelství.

Podmínkou zařazení do aktivní zálohy je zdravotní způsobilost občana nebo vojáka v povinné záloze, potřeba ozbrojených sil České republiky a uzavření dohody o zařazení do aktivní zálohy.

Při uzavírání dohod o zařazení do aktivní zálohy je kladen důraz na kvalitu vojáka v aktivní záloze před jejich kvantitou.

2. Druhy vojenské činné služby vojáků v záloze

2.1 Vojenské cvičení nebo výjimečné vojenské cvičení

Vojenskou činnou službou vykonávanou v míru je služba vojáka z povolání ve služebním poměru podle zvláštního právního předpisu, [12] vojenské cvičení nebo výjimečné vojenské cvičení vojáků v aktivní nebo povinné záloze.

Vojenské cvičení je přípravou vojáka v záloze k plnění úkolů ozbrojených sil České republiky. Výjimečné vojenské cvičení vykonává voják v záloze, vyžadují-li to záchranné práce při živelních pohromách nebo při jiných závažných situacích ohrožujících životy, zdraví, životní prostředí nebo značné majetkové hodnoty.

Vojáka v aktivní záloze lze povolat na výjimečné vojenské cvičení na základě nařízení vlády České republiky, která svým nařízením stanoví počty vojáků v aktivní záloze a dobu, na kterou se povolají.

Vojáka v povinné záloze lze povolat na vojenské cvičení nebo výjimečné vojenské cvičení jen na základě jeho písemné žádosti.

V průběhu výcvikového roku vykoná minimálně jedno vojenské cvičení každý voják v aktivní záloze (v roce 2005 to bylo 1470 vojáků, z toho jedno vojenské cvičení vykonalo cca 30 % vojáků, dvě vojenská cvičení cca 25 % vojáků, tři vojenská cvičení cca 20 % vojáků, čtyři vojenská cvičení cca 10 % vojáků v záloze a pět a více vojenských cvičení cca 15 % vojáků povolaných na vojenské cvičení, v roce 2006 to bylo pak jen 1165 vojáků, z toho jedno vojenské cvičení vykonalo cca 14 % vojáků, dvě vojenská cvičení cca 25 % vojáků, tři vojenská cvičení cca 25 % vojáků, čtyři vojenská cvičení cca 11 % vojáků a pět a více vojenských cvičení cca 25 % vojáků povolaných na vojenské cvičení).

Vojáci v povinné záloze konají vojenské cvičení ojediněle, zpravidla z důvodu sportovní reprezentace Armády České republiky na mezinárodních soutěžích (v roce 2005 se jednalo o sedm vojáků, v roce 2006 pak o tři vojáky).

Institut výjimečného vojenského cvičení nebyl dosud v praxi využit.

2.2. Mimořádná služba

Vojenskou činnou službou vykonávanou za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu je mimořádná služba.

Mimořádnou službu vykonává voják na vojenském cvičení, na výjimečném vojenském cvičení nebo ve služebním poměru vojáka z povolání ode dne vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.

Voják v záloze vykonává mimořádnou službu ode dne nástupu k vojenskému útvaru, vojenskému zařízení nebo vojenskému záchrannému útvaru na základě povolávacího rozkazu nebo veřejné vyhlášky anebo na základě mobilizační výzvy.

3. Odvodní řízení

V odvodním řízení bude za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu rozhodováno o schopnosti nebo neschopnosti státního občana České republiky vykonávat vojenskou činnou službu.

Počty státních občanů České republiky povinných podrobit se odvodnímu řízení podle ročníků narození nebo podle jejich odborné kvalifikace stanoví vláda České republiky svým nařízením podle potřeb ozbrojených sil České republiky. [13]

Základním podkladem pro realizaci odvodního řízení je dotazník jehož součástí jsou údaje o zdravotním stavu státního občana České republiky zjištěné na základě preventivní prohlídky provedené v příslušném období podle zvláštního právního předpisu. [14] Schopnost k výkonu vojenské činné služby se posuzuje při lékařské prohlídce podle potřeby doplněné o odborné vyšetření.

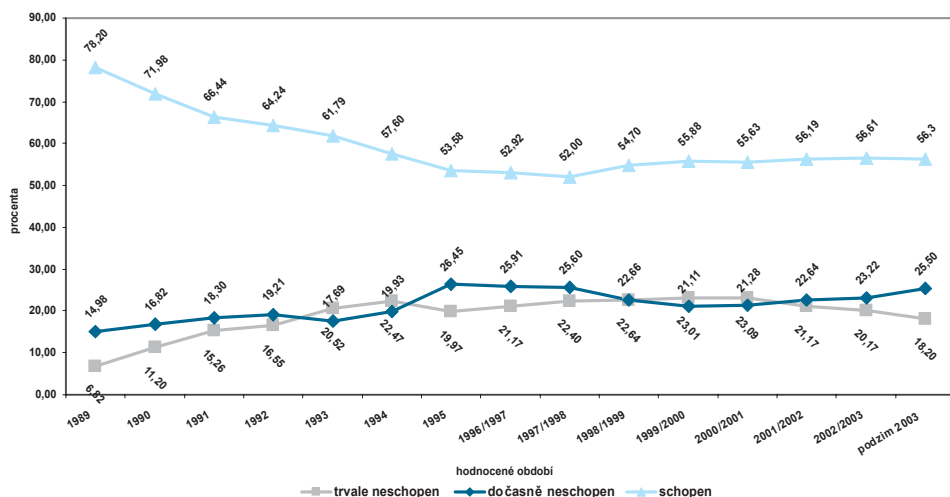
Výjimky z povinnosti dostavit se k odvodnímu řízení mají:

- a) poslanci a senátoři Parlamentu ČR, členové vlády, soudci Ústavního soudu, prezident, viceprezident a členové Nejvyššího kontrolního úřadu, občané ve funkcích s diploma-

tickými a konzulárními výsadami a imunitami a ředitelé krajských úřadů se po dobu výkonu funkce k odvodnímu řízení nepovolávají,

- b) státní občan České republiky nebo voják, který v bezpečnostním sboru vykonává službu podle zvláštního právního předpisu, [15] se po dobu trvání tohoto poměru k odvodnímu řízení nepovolává,
- c) těhotná žena a žena nebo osamělý muž, kteří pečují o dítě ve věku do 15 let, se k odvodnímu řízení nepovolávají.

Přehled odvodnosti v letech 1989 až 2003 je uveden v grafu 1. [16]

Graf 1: Odvodní řízení 1989 – podzim 2003

Odhad počtu státních občanů České republiky, které by bylo možno povolat k odvodnímu řízení podle ročníku a místa narození v roce 2006 až 2016 je uveden v tab. 12.

K odvodnímu řízení podle odborné kvalifikace se předpokládá povolat především ty státní občany České republiky, jejichž odbornou kvalifikaci nelze v krátkém časovém období získat z jiných zdrojů. V současné době se jedná především o střední zdravotnický personál.

Poslední povinné odvodní řízení s brancí bylo prováděno v dubnu roku 2004. Výsledky tohoto odvodního řízení jsou neúplné, neboť odvodní řízení neproběhlo u všech územních vojenských správ a se všemi státními občany České republiky povinnými se odvodního řízení zúčastnit a byly výrazně ovlivněny negativní mediální kampaní namířené proti potřebě konat tato odvodní řízení.

Pro odhad očekávaných výsledků odvodního řízení jsou použity výsledky odvodního řízení konaného u územních vojenských správ v roce 2003 (jarní a podzimní odvodní řízení) uvedené v tab. 13.

Počet státních občanů České republiky, který bude možno povolat k odvodnímu řízení, byl snížen o předpokládanou úmrtnost do věku 18 let (snížení počtu narozených státních občanů České republiky o 3,76 %).

Odhad očekávaných výsledků odvodního řízení je uveden v tab. 14.

ročník narození	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
dovršení 18 let	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Praha	13 231	12 722	13 010	13 946	11 944	11 557	10 329	9 470	8 842	8 967	9 026
Středočeský kraj	13 484	13 195	13 259	13 147	12 609	12 468	10 852	10 044	9 386	9 647	9 529
Jihočeský kraj	8 018	7 935	8 164	8 039	7 450	7 455	6 745	6 040	5 553	5 649	5 612
Plzeňský kraj	6 904	6 942	6 886	6 666	6 107	6 304	5 654	4 975	4 732	4 616	4 693
Karlovarský kraj	4 192	4 022	4 005	4 044	3 689	3 772	3 409	3 081	2 756	2 811	2 925
Ústecký kraj	11 231	10 689	10 734	10 726	10 156	10 491	9 163	8 199	7 781	7 785	7 939
Liberecký kraj	5 703	5 528	5 607	5 561	5 319	5 244	4 544	4 166	4 039	3 951	3 975
Královéhradecký kraj	6 957	6 894	6 838	7 072	6 645	6 582	5 747	5 230	5 019	5 021	4 989
Pardubický kraj	6 748	6 408	6 550	6 535	6 438	6 235	5 404	4 968	4 648	4 783	4 747
kraj Vysočina	7 036	6 759	7 100	6 822	6 618	6 633	5 806	5 237	4 862	4 919	4 863
Jihomoravský kraj	14 459	14 067	14 322	14 404	13 544	13 656	11 796	10 387	9 838	9 748	9 779
Olomoucký kraj	8 568	8 318	8 515	8 324	7 878	7 699	6 875	5 992	5 679	5 742	5 695
Moravskoslezský kraj	18 205	17 363	17 862	17 291	16 042	15 874	14 029	12 666	12 072	11 876	11 589
Zlínský kraj	7 931	7 514	7 712	7 777	7 266	7 055	6 226	5 642	5 239	5 142	5 174
celkem	132 667	128 356	130 564	129 354	121 705	121 025	106 579	96 097	90 446	90 657	90 535
průměr na kraj	9 476	9 168	9 326	9 240	8 693	8 645	7 613	6 864	6 460	6 476	6 467

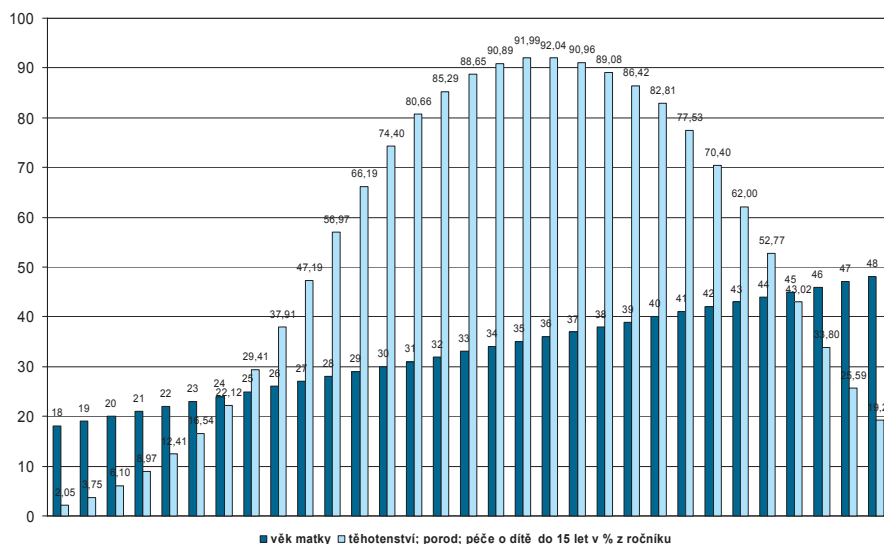
Tab. 12: Odhad počtu osob povinných odvodnímu řízení podle ročníku a místa narození v roce 2006 až 2016

ročník narození	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
dovršení 18 let	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
poř. čís. [18]											
1.	127 679	123 530	125 655	124 490	117 129	116 474	102 572	92 484	87 045	87 248	87 131
2.1	24 214	23 427	23 830	23 609	22 213	22 089	19 453	17 539	16 508	16 547	16 524
2.1.1	9 527	9 218	9 376	9 289	8 740	8 691	7 654	6 901	6 495	6 510	6 502
2.1.2	69	67	68	67	63	63	55	50	47	47	47
2.1.3	1 118	1 081	1 100	1 090	1 025	1 020	898	810	762	764	763
2.1.4	1 696	1 641	1 670	1 654	1 556	1 548	1 363	1 228	1 157	1 159	1 158
2.1.5	1 560	1 508	1 535	1 521	1 431	1 423	1 253	1 130	1 063	1 066	1 064
2.1.6	7 614	7 367	7 493	7 424	6 985	6 946	6 117	5 515	5 191	5 204	5 195
2.1.7	2 630	2 545	2 588	2 564	2 413	2 398	2 113	1 905	1 793	1 797	1 795
2.2	103 465	100 103	101 825	100 881	94 916	94 385	83 119	74 945	70 537	70 701	70 607
2.2.1	1 982	1 918	1 951	1 933	1 818	1 808	1 592	1 436	1 351	1 355	1 353
2.2.2	101 482	98 185	99 874	98 948	93 098	92 577	81 527	73 509	69 186	69 346	69 254
2.2.2.1	31 183	30 170	30 689	30 404	28 606	28 446	25 051	22 587	21 259	21 308	21 280
2.2.2.2	25 348	24 524	24 946	24 715	23 254	23 124	20 364	18 360	17 281	17 321	17 298
2.2.2.3 [19]	44 952	43 491	44 239	43 829	41 238	41 007	36 112	32 562	30 646	30 717	30 676
2.2.2.4											

Tab. 14: Odhad výsledků odvodního řízení

poř. čís.	informace	rok 2003 (počet)	rok 2003 (v %)
1.	počet povoláných	105 442	100,00
2.1	nedostavilo se	19 997	18,96
2.2	dostavilo se	85 445	81,04
2.1	nedostavilo se:	19 997	18,96
2.1.1	• nedoručen povolávací rozkaz	7 868	7,46
2.1.2	• odmítnutí převzetí povolávacího rozkazu	57	0,05
2.1.3	• nemoc, úraz	923	0,88
2.1.4	• výkon vazby, trestu	1 401	1,33
2.1.5	• pobyt v zahraničí	1 288	1,22
2.1.6	• neznámý pobyt	6 288	5,96
2.1.7	• jiný důvod	2 172	2,06
2.2	dostavilo se:	85 445	81,04
2.2.1	• odvodní řízení neukončeno	1 637	1,56
2.2.2	• odvodní řízení ukončeno	83 808	79,48
2.2.2	odvodní řízení ukončeno:	83 808	79,48
2.2.2.1	• odveden – schopen „A“	25 752	24,42
2.2.2.2	• odveden - schopen ne pro „B“	20 933	19,85
2.2.2.3	• odvod odročen – dočasně neschopen [17]	21 383	20,28
2.2.2.4	• neodveden – trvale neschopen	15 740	14,93

Tab. 13: Odhad výsledků odvodního řízení

Graf 2: Výjimky žen z branné povinnosti – odvodní řízení, mimořádná služba

4. Výjimky žen z povinnosti dostavit se k odvodnímu řízení a vykonávat mimořádnou službu

V souladu s požadavkem na rovný přístup a rovné zacházení se všemi státními občany České republiky, podléhají branné povinnosti i ženy.

Právní předpis stanovuje pro těhotné ženy a ženy pečující o dítě ve věku do 15 let úlevy ve formě výjimek z povinnosti dostavit se k odvodnímu řízení a vykonávat mimořádnou službu. [20]

Odhad výjimek žen z povinnosti dostavit se k odvodnímu řízení a vykonávat mimořádnou službu s porovnáním k ročníku narození ženy je znázorněn v grafu 2.

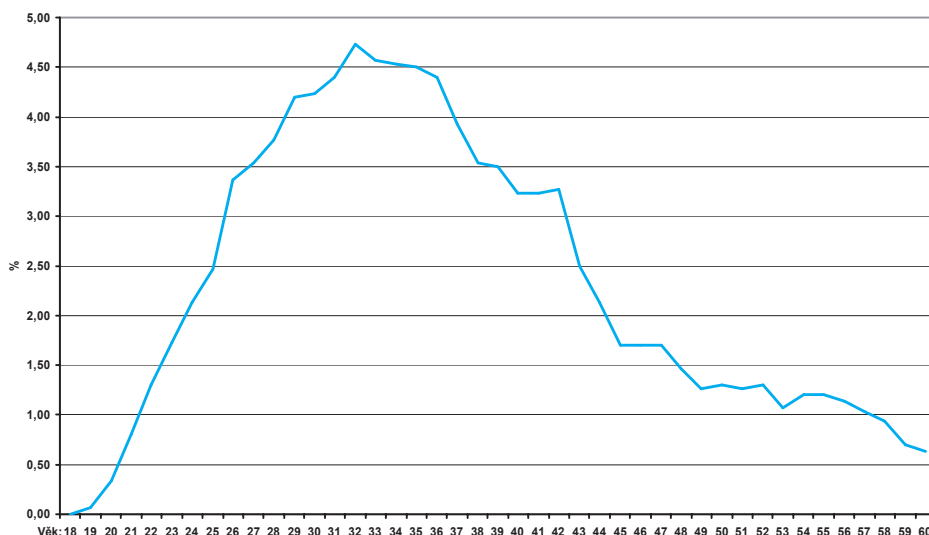
5. Výjimky příslušníků ozbrojených bezpečnostních sborů z povinnosti dostavit se k odvodnímu řízení a vykonávat mimořádnou službu

V návaznosti na složení ozbrojených bezpečnostních sborů podle fyzického věku, lze v návaznosti na vládou České republiky stanovených počtech těchto sborů za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu předpokládat úbytek nejvhodnějších vojáků v záloze pro doplnění ozbrojených sil České republiky.

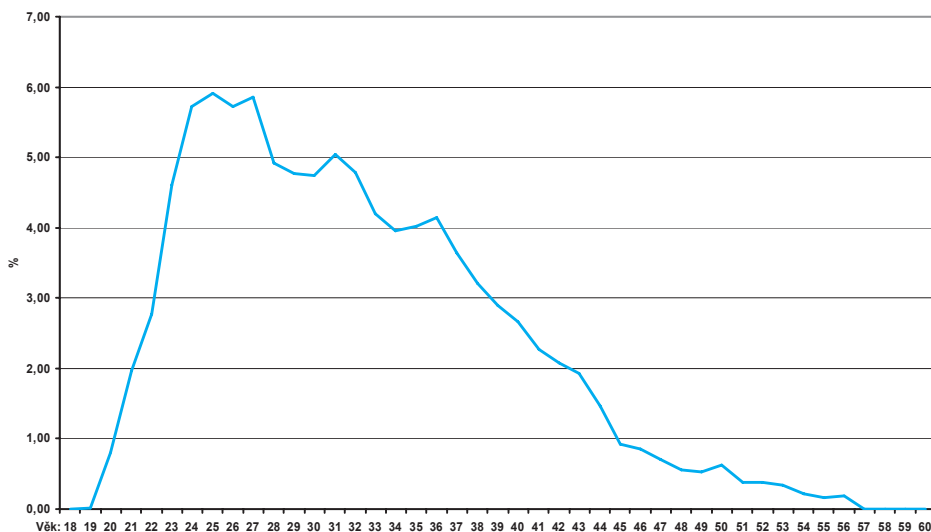
Požadavky na doplňování ozbrojených bezpečnostních sborů (např. Policie České republiky, Vězeňská služba České republiky, Justiční stráž apod.) v míru současně ovlivňují, z důvodu obdobných podmínek pro vznik služebního poměru příslušníka ozbrojeného bezpečnostního sboru s podmínkami pro vznik služebního poměru vojáka z povolání, plnění stanoveného rekrutačního cíle pro doplnění ozbrojených sil České republiky vojáky ve služebním poměru vojáka z povolání.

Odhad složení ozbrojených bezpečnostních sborů podle věku je znázorněn v grafu 3.

Složení ozbrojených sil České republiky podle věku k 31. prosinci 2005 je znázorněno v grafu 4.

Graf 3: Složení ozbrojených bezpečnostních sborů podle věku

Graf 4: Složení ozbrojených sil České republiky podle věku (vojáci z povolání)

6. Zproštění výkonu mimořádné služby

Vojáka v záloze, u něhož je v důležitém zájmu bezpečnosti České republiky, aby mohl dále vykonávat své civilní zaměstnání, lze zprostit výkonu mimořádné služby. [21]

Branným zákonem stanovená možnost zproštění výkonu mimořádné služby může ovlivnit výši a kvalitu zálohy ozbrojených sil České republiky.

Ministerstvo obrany předpokládá, že požadavek na zproštění výkonu mimořádné služby se bude týkat zejména vojáků v záloze starších ročníků narození, které nelze nahradit určením fyzických osob k pracovní povinnosti. [22] Z toho důvodu se nepředpokládá, že by zásadním způsobem ovlivnilo doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.

Z důvodu potřeby některých zaměstnavatelů a obcí zabezpečit důležité zájmy bezpečnosti České republiky bezprostředně po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu, poskytují krajská vojenská velitelství [23] těmto zaměstnavatelům a obcím již v míru potřebnou součinnost.

7. Odmítnutí mimořádné služby

Voják v záloze může odmítnout vykonávat mimořádnou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání:

- do 15 dnů ode dne předání rozhodnutí o schopnosti státního občana České republiky vykonávat vojenskou činnou službu vydaného při odvodním řízení,
- do 15 dnů ode dne účinnosti vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.

Branným zákonem stanovená možnost odmítnout mimořádnou službu [24] může zásadním způsobem ovlivnit výši zálohy ozbrojených sil České republiky.

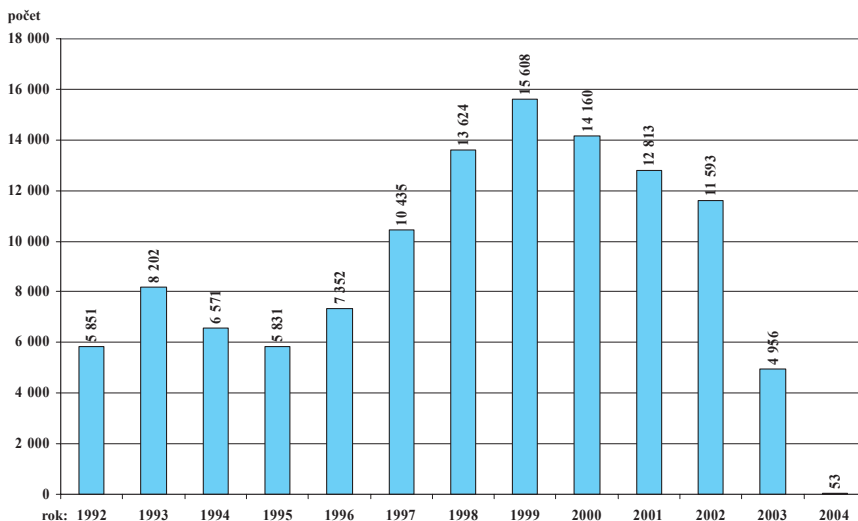
Na základě praktických zkušeností z realizace předcházejících právních úprav možnosti odmítnutí výkonu vojenské činné služby, [25] lze předpokládat, že do 15 dnů ode dne pře-

dání rozhodnutí o schopnosti státního občana České republiky vykonávat vojenskou činnou službu vydaného při odvodním řízení, odmítne výkon mimořádné služby minimálně cca 16 % odvedených vojáků v povinné záloze. V návaznosti na politicko-vojenskou situaci po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu, lze předpokládat i **výrazně vyšší procento odmítnutí mimořádné služby.**

Možnost odmítnutí výkonu mimořádné služby vojáky v záloze do 15 dnů ode dne vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu nelze objektivně posoudit. Pro stanovení prognózy nejsou praktické zkušenosti. Lze však předpokládat, že i v tomto případě výši podaných prohlášení o odmítnutí mimořádné služby ovlivní politicko-vojenská situace po vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.

Jediným praktickým příkladem vlivu odmítnutí výkonu vojenské činné služby na stav ozbrojených sil a schopnost jejich obranné činnosti je rok 1990, kdy po umožnění odmítnutí výkonu základní nebo náhradní služby i v jejím průběhu, poklesly početní stavy vojáků v základní (náhradní) službě v celých ozbrojených silách až na cca 15 až 20 % plánovaných počtů.

Přehled počtu prohlášení o odmítnutí výkonu vojenské činné služby v letech 1992 až 2004 je uveden v grafu 5. [26]

Graf 5: Civilní služba 1992–2004

Použitá literatura:

- [1] Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- [2] Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb.
- [3] Zákon č. 73/1990 Sb., o civilní službě.
- [4] Zákon č. 18/1992 Sb., o civilní službě, ve znění pozdějších předpisů.
- [5] Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění zákona č. 320/2002 Sb.
- [6] Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).
- [7] Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon) ve znění pozdějších předpisů.
- [8] Vojenská strategie České republiky, Praha 2004.
- [9] PAVLÍČEK, V. a kolektiv. *Ústavní právo a státověda*. Linde: Praha, 2003.
- [10] Severoatlantická smlouva. Příručka NATO, Brusel 1999.
- [11] Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů. Pomůcka, Vyškov, 2005.

Podstata změn v testování tělesné výkonnosti vojáků (1. část)

Od 1. ledna 2005 se Armáda české republiky stala profesionální armádou. Přiradila se tak k tradičně konzervativním profesionálním armádám USA, Kanady a Velké Británie, které nově doplňují profesionální armády Nizozemí, Belgie a Francie. Stejný cíl jako naše armáda deklarovaly Španělsko, Portugalsko a Itálie. Důvody jsou jak demografické, tak také politické a ekonomické. Statistická čísla hovoří jasně nejen o přirozeném úbytku branců, ale zejména o klesající ochotě nastoupit základní vojenskou službu a o rostoucím počtu zdravotně nezpůsobilých mladých mužů.

Současně vzniká otázka, jaké atributy musí uchazeč o službu v armádě (muž či žena) splňovat, aby se mohl stát vojenským profesionálem a dále co musí dělat pro to, aby tuto práci mohl vykonávat?

Je všeobecně známo, že profesionální připravenost vojáka je složená z vojensko-odborné, psychické a tělesné připravenosti. V souladu s názvem příspěvku budou následující řádky věnovány zjišťování úrovně tělesné připravenosti, tedy testování tělesné výkonnosti a v něm připravovaným změnám, které reflektují nové skutečnosti.

Vybrané aspekty motorického testování

Testování tělesné výkonnosti vojáků je součástí kontroly a vyhodnocování a slouží k posuzování míry plnění cílů a úkolů nejen tělesného tréninku, ale také výcviku. Bez nadsázky lze konstatovat, že tomu tak je od vzniku prvních armád až do současnosti. Motorické testy lze klasifikovat podle různých hledisek.

V armádě se nejčastěji využívají testy maximální výkonnosti (co nejvíce uběhnout, dosáhnout co nejvyššího počtu opakování apod.), méně jsou rozšířeny testy zaměřené na postižení a kvantifikaci typického pohybového projevu. Proto jsou pro praxi nejdůležitější testy motorických schopností (soubor předpokladů pohybové činnosti) a testy motorických dovedností (pohotovost k úspěšnému vykonání určité pohybové činnosti, podmíněná koordinačně a získaná učení). Další klasifikace testů v armádě používaných jsou jejich dělení z hlediska místa na terénní a laboratorní a z hlediska počtu současně testovaných osob na individuální a skupinové (Měkota, Blahuš, 1983).

Jedním z úkolů tělesné přípravy je pozitivně působit na tělesnou zdatnost (schopnost organismu optimálně reagovat na různé podněty z prostředí) a tělesnou výkonnost (schopnost jedince podávat výkon v konkrétní činnosti), které jsou předpokladem efektivní činnosti vojáka v bojových i jiných podmínkách. Specifický podíl tělovýchovného procesu na profesionální připravenosti je dán cílovými kategoriemi tělovýchovného procesu, kterými jsou zejména tělesná a psychická zdatnost, kultivace pohybového projevu a zdraví (Čelíkovský, 1986).

Obecně se udává *devět komponent* (Eurofit, 1988), které přispívají tělesné zdatnosti. Pět z nich je společných jak pro zdravotně orientovanou tělesnou zdatnost, tak pro výkonové

orientovanou tělesnou zdatnost. Jsou jimi kardiorespirační vytrvalost, síla obecně, svalová vytrvalost, složení těla a pohyblivost. Zbývající čtyři, obratnost, síla, rychlost a rovnováha, jsou typické pro výkonově orientovanou tělesnou zdatnost. Základní testování tělesné výkonnosti by mělo pokrýt všechny uvedené komponenty.

Cílem testování je dosažení kvantitativního vyjádření výsledku, což současně znamená provedení testu ve smyslu procedury, hodnocení: měřením získat údaje a interpretaci dosažených výsledků. Má-li testování tělesné výkonnosti splňovat své poslání, musí respektovat základní požadavky. K nejdůležitějším požadavkům patří standardizace, reliabilita a validita testu.

Standardizace znamená, že obsah testu je pro všechny testované osoby stejný a stejný je i způsob vyhodnocení výsledku a v mnohých případech je předepsán i stejný způsob provedení testu.

Reliabilita (spolehlivost testu) vyjadřuje přesnost, s jakou test postihuje to, co má být změřeno. Výsledky testování by měly být co nejméně závislé na nahodilé chybě a reliabilita nám udává, do jaké míry je tento požadavek splněn. Je vnitřní vlastností testu a uplatňuje se ať test měří cokoliv a znamená, dosahování při opakovaném měření za stejných podmínek týchž výsledků.

Validita (platnost testu) není vnitřní vlastností testu, vyjadřuje obvykle vztah k něčemu mimo test, obvykle relaci k určitému kritériu (přijatému měřítku toho, co se má testovat). Je vypovídací hodnotnou testu podmíněná mírou přesnosti zobrazení určité motorické vlastnosti.

Uvedené aspekty nebyly vždy při konstrukci testových baterií respektovány, a to se pak promítlo do celkové kvality a úrovně vypovídací hodnoty testování tělesné výkonnosti.

Klady a záporny testování používaných od vzniku samostatné České republiky

Před vznikem České republiky k 1. lednu 1993 byl významným mezníkem pro další směřování společnosti, a tím i armády začátek 90. let. Dříve spíše jen proklamované postavení tělesné přípravy v přípravě vojsk se začalo skutečně realizovat. Kvalitativní změny se týkaly také výročního přezkoušení tělesné výkonnosti, které reagovalo na nově formulované potřeby armády a zároveň na nejnovější poznatky z oblasti testování. Jeho konečná podoba vznikla na základě spolupráce armádních a civilních (UK FTVS Praha), ve světě uznávaných tělovýchovných odborníků a byla uveřejněna v Nařízení náčelníka generálního štábu AČR číslo 5/1993 v části C jako „Kontrola a hodnocení tělesné přípravy“.

Testová baterie se skládala ze tří testů:

- ❑ Cooperův test, neboli 12minutový běh, jako alternativa k tomuto testu vytrvalostních schopností plavání na 300 metrů libovolným způsobem,
- ❑ hod granátem na dálku, jako alternativa k tomuto testu rychlostních a obratnostních schopností člunkový běh 10x10 metrů,
- ❑ souborné silové cvičení, které obsahovalo kombinaci dvou testů silových schopností a to leh-sed za jednu minutu a kliky za 30 sekund (pro ženy jen leh-sed).

Klady lze shrnout do následujících bodů:

- ❑ výkonnostní normy byly vědecky ověřené a srovnatelné s nevojenskou populací, jejich stanovení se opíralo o výsledky měření mnohatisícového souboru, kterého se zúčastnila řada evropských států v rámci projektu nazvaného Eurofit (na podmínky tehdejší Čes-

koslovenské socialistické republiky byl vytvořen a realizován Unifittest, který postihl široké spektrum jedinců ve věku od 6 - 60 let),

- ❑ zvolené disciplíny byly srovnatelné s obdobným testováním v armádách států NATO, o jehož členství se v té době AČR ucházela (Geddie, 2000),
- ❑ vycházelo z aktuálního testování vojáků a reflektovalo požadavky velitelů, kteří kladli v první řadě důraz na vytrvalost a sílu a teprve potom na obratnost a rychlost,
- ❑ bylo jednodušší a méně náročné na materiální zabezpečení.

Jeho jediným, avšak podstatným nedostatkem bylo, že mělo *kompenzační charakter*, který do jisté míry souvisel s hodnocením v armádě po dlouhá léta zažitým. Možnosti mít jedno nevyhovující hodnocení, je-li současně kompenzováno alespoň jedním dobrým hodnocením, bylo často zneužíváno a projevilo se především vyhýbáním se testování vytrvalostních schopností.

V současnosti platné výroční přezkoušení tělesné výkonnosti (zavedené v roce 2000) mělo tento nedostatek odstranit. Nařízením náčelníka Generálního štábu AČR z 6. ledna 2000, kterým se změnilo a doplnilo NNGŠ č. 5/1993 byly do výročního přezkoušení zahrnuty tyto testy tělesné výkonnosti:

- ❑ **souborné silové cvičení**, které obsahovalo kombinaci dvou testů silových schopností, a to leh-sed za 1 minutu a kliky za 30 sekund a jako alternativa k němu shyby na hrazdě,
- ❑ **Cooperův test**, neboli 12minutový běh, jako alternativa k tomuto testu vytrvalostních schopností plavání na 300 metrů libovolným způsobem.

Ženy měly jako alternativu k soubornému silovému cvičení výdrž ve shybu.

Klady, tak jak byly prezentovány autory, lze shrnout do následujících bodů:

1. Snížení počtu testovaných disciplín povede ke zjednodušení organizační a materiální náročnosti,
2. Stanovení povinnosti splnění minimálních limitů v každé disciplíně zabrání vyhýbání se zejména testu vytrvalostních schopností jako tomu bylo před zavedením nového způsobu testování,
3. Převádění výkonů na body je jednoznačně motivační prvek k podávání kvalitnějších výkonů.

Nedostatky současného způsobu testování lze shrnout do následujících bodů:

- a) Soužívané testy nemohou obsáhnout výše uvedené komponenty tělesné zdatnosti neboť redukuje testování tělesné výkonnosti pouze na testy síly a vytrvalosti.
- b) Stanovení povinnosti splnění minimálních limitů vzhledem k současnému snížení nároků nemá očekávaný zásadní význam pro účel, který tělesná příprava v armádě má. Důsledkem takto nastaveného přezkoušení tělesné výkonnosti je ještě hlubší propad ve výkonnosti ve vytrvalostních schopnostech (proti předchozímu způsobu testování je výkon v běhu na 12 minut snížen v průměru o 200 m).
- c) Testování vytrvalostních schopností nepodporuje rozvoj aerobní zdatnosti (Bunc, 1994).
- d) Zlehčení norem se promítá do výsledného hodnocení, které je sice lepší, avšak v případě kontrolního testování např. ve zrychleném přesunu dochází často k situaci, že výtečný

ve výročním přezkoušení (díky vysokému počtu získaných bodů v plavání nebo v testu síly) nesplní tento test, právě z důvodu opět kompenzačního charakteru testování tělesné výkonnosti.

- e) Bodové hodnocení je pracné, znásobuje práci examinátora, zvyšuje možnost chyby při hodnocení.
- f) Snaha o co nejvyšší bodový výkon negativně ovlivňuje standardizaci silového testu (technika provádění zejména kliků).

Na tomto místě je třeba pro úplnost zmínit i ostatní testování. Z důvodu diferenciací požadavků na vycvičenost jsou od roku 1996 jednotky AČR rozděleny do výkonnostních skupin A,B,C takto:

- ❑ **jednotky typu A** s vysokou náročností na tělesnou připravenost (brn, výsadkové, průzkumné, speciální apod.),
- ❑ **jednotky typu B** se střední náročností na tělesnou připravenost (mechanizované, tankové, protitankové, minometné, chemické, ženijní, dělostřelecké, spojovací apod.),
- ❑ **jednotky typu C** s požadavkem zvládnutí základních pohybových schopností a dovedností (logistické, velitelské, provozní, strážní apod.).

Pro zjišťování efektivity výcviku se používají motorické testy, které mají pro jednotlivé typy jednotek jinou skladbu a jiné výkonnostní normy. U jednotek typu A se testuje člunkový běh 10x10 m, běh na 100 m, test obratnosti, shyby na hrazdě, leh-sed v kombinaci s kliky, výmyky na hrazdě, šplh na laně bez přírazu, dvanáctiminutový běh, plavání 300 m, běh na 1000 m, zrychlený přesun na 5 km, překážková dráha a hod granátem.

U jednotek typu B je rozsah snížen o výmyky na hrazdě a šplh na laně bez přírazu a u jednotek typu C ještě o běh na 100 m, plavání na 300 m libovolným způsobem, běh na 1000 m a hod granátem.

Za tělesnou zdatnost každého vojenského útvaru je odpovědný velitel, který je povinen vytvořit podmínky pro tělesnou přípravu a sám rozhoduje o tom, kterými testy zjišťuje efektivitu přípravy. Z těchto testů je také vybíráno zkušební komisí při tematických a komplexních kontrolách.

Popis současného testování by nebyl úplný, kdyby nebylo zmíněno **testování uchazečů o povolání do služebního poměru vojáka z povolání** (Vyhláška MO č. 454, 2002). To i při vědomí toho, že nejde ještě o testování vojáků, ale civilních osob, které se možná vojáky stanou. Testová baterie se skládá z těchto testů:

- ❑ leh-sed opakovaně (počet opakování provedených za jednu minutu),
- ❑ opakované shyby (pro muže), výdrž ve shybu (pro ženy),
- ❑ skok daleký z místa odrazem snožmo,
- ❑ hluboký předklon v sedu (udávaný v centimetrech),
- ❑ zátěžový test W 170 na bicyklovém ergometru (výkon při srdeční frekvenci 170 tepů/min.).

Klady lze shrnout do následujících bodů:

1. Testová baterie zahrnuje všechny komponenty tělesné zdatnosti.
2. Test na bicyklovém ergometru přesně změří funkční možnosti organismu, není závislý na počasí, jedná se o typický laboratorní test.

3. Kategorizace vojenských odborností a jednotlivých druhů vojsk sloužící jako prostředek hodnocení fyzické způsobilosti uchazečů k výkonu služby na konkrétních systemizovaných místech AČR.

Nedostatky lze shrnout do následujících bodů:

- a) testy neodhalí, zda je uchazeč schopen soustavného, déletrvajícího běhu,
- b) není jistá rezistence uchazeče vůči klimatickým podmínkám,
- c) plavecká dovednost je zjišťována pouhým dotazem, uvedení nepravdivého údaje není právně vymahatelné.

V současnosti má navíc ještě jedno negativum zásadním způsobem ovlivňující kvalitu lidských zdrojů, a tím je snížení výkonnostních norem z důvodu rychlého doplnění profesionální armády.

Požadavky na nové testování tělesné výkonnosti reagující na současný stav poznání v oblasti vojenské tělovýchovy a změny v legislativě a navrhovaná opatření a normy testování tělesné výkonnosti v AČR budou obsahem druhé části.

Použitá literatura:

- BUNC, V. A simple method for estimating aerobic fitness. *Ergonomics*, vol 37, no. 1. 1994.
- ČELIKOVSKÝ, S. *Kritéria a normy tělesné přípravy a výkonnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 1986.
- GEDDIE, J. *NATO Soldier Target Audience Description*. RTO-TR-22. 2000.
- MĚKOTA, K., BLAHUŠ, P. *Motorické testy v tělesné výchově*. Praha: SPN, 1983.
- MĚKOTA, K., KOVÁŘ, R. *Unifittest (6-60)*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity 1996. 116 s. ISBN 80-7042-111-8.
- Eurofit*. European test of physical fitness. Council of Europe. Committee for the development of sport. 1. ed. Rome, 1988.
- Nařízení náčelníka generálního štábu Armády České republiky*, č. 5/1993 v platném znění. Praha 1993.
- Nařízení náčelníka generálního štábu Armády České republiky*, č. 10/2000 v platném znění. Praha 2000.
- Rozkaz Ministra obrany* č. 29, částka 16/2002. Praha 2002.
- Vyhláška MO* č. 454/2002 Sb., kterou se stanoví doklady pro výběr, postup při výběru a vzor osobního dotazníku uchazeče o povolání do služebního poměru vojáka z povolání. Praha, 2002.

Od útoku z 11. září a války v Iráku došlo k zásadní revizi pojmu bezpečnosti. Bezpečnost se znovu stala jednou z naléhavých starostí Evropanů, ale k jejímu zajištění nestačí skrývat se pod jadernými deštníky. Právě teď se v Evropě otevírá prostor pro projednávání návrhů, jako je tento. Mezi občany vzrůstá přesvědčení, že Evropa může v zajišťování světové bezpečnosti hrát samostatnou roli, a podpora projektů, jakým jsou např. síly rychlé reakce, je silná. I na institucionální úrovni EU poprvé začíná uvažovat o tom, že by se stala jednou z celosvětových garantů bezpečnosti. Nejvhodnější úlohou, kterou na sebe může Evropa 21. století vzít, je podpora lidské bezpečnosti.

Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
(předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

Letectvo dvojího určení NATO (DCA - Dual Capable Aircraft) – jeho význam a uplatňování na pozadí nového bezpečnostního prostředí

V souvislosti s odezvou na rozpadající se bývalý Sovětský svaz a zkrátka po prvních indiciích rozkladu komunistického bloku iniciovali spojenci v NATO proces adaptace na vývoj geopolitického a geostrategického prostředí. V přechodném období se Aliance zaměřila na přizpůsobení novému vývoji jak s ohledem na předefinování hlavních cílů, tak i prostředků jejich dosažení. Tyto změny se projeví v revizích Strategické koncepce Aliance z roku 1991 a 1999. Mezi jinými systémy jde i letectvo DCA, které je schopno plnit současně úkoly jak s konvenční, tak i jadernou municí, což přispívá věrohodnějšímu odstrašování.

Úvod

Dlouholetá konfrontace dvou bloků byla úspěšně zakončena mírem, který byl doprovázen úlevou a hledáním nejlepších příležitostí a možností pro další postup, jenž by stabilizoval vznikající bezpečnostní prostředí. Aliance se otevřela dialogu mezi Východem a Západem (NACC, PFP, EAPC, NATO-Russia Founding Act, NATO-Ukraine Commission). Nové aktivity umožnily rozvinout významné procesy a samozřejmě také konstituování formálních vztahů Aliance vedoucích ke kooperaci s několika partnerskými zeměmi, z nichž prioritu měla zejména Ruská federace, Rada NATO-Rusko (NRC – NATO-Russia Council).

Kooperativní a tvůrčí prostředí pramenící z bezprostředního ukončení studené války, bylo ve skutečnosti nahrazeno prostředím mnohostranné nestability a politickou nejistotou. Nejzpečlivějším výrazem přicházející éry se stalo rozšiřování zbraní hromadného ničení a jejich nosičů s dalekým dosahem, umožňujících zasazení těchto zbraní na velmi vzdálené cíle. K dalšímu znepokojujícímu jevu patří mezinárodní terorismus ovlivňující celosvětovou bezpečnost a stabilitu.

Nová rizika a hrozby pro bezpečnost Aliance rozšířily její nejdůležitější úkoly kolektivní obrany o nové bezpečnostní reakce (za hranice prostoru či zájmu). Nové požadavky na spolehlivější bezpečnost se otevřely před celým světem a staly se naléhavějšími. Krize regionů zeměpisně značně vzdálených od teritoria Aliance mohou představovat hrozby se závažnými následky pro kterékoli, ne-li na všechny spojenecké země.

Strategická koncepce Aliance v porovnání s předcházejícím pojetím kolektivní obrany z éry studené války zaměřila hlavní pozornost na **otázky celkové bezpečnosti**. Tuto skutečnost opětovně také zdůraznila zpráva pro kooperaci členských zemí a potenciální alianční spojence přijatá na neformálním setkání ministrů obrany členských zemí v Taormině (Itálie, r. 2006).

Hlavní bezpečnostní úkoly Aliance:

- ❑ **Spolehlivost** – zajistit nezbytné podmínky pro stabilní euroatlantické bezpečnostní prostředí, odpovídající rozvoji demokratických institucí a závazku mírového řešení konfliktů.

- ❑ **Konzultace** – v souladu s článkem 4 Severoatlantické smlouvy sloužit jako nepostradatelné transatlantické fórum na řešení jakýchkoliv otázek souvisejících s existencí Aliance a ovlivňující její životní zájmy.
- ❑ **Odstrašování a obrana** – odstrašit a ubránit se proti jakékoli hrozbě napadení vůči kterémukoli členskému státu NATO v souladu s článkem 5 a 6 Severoatlantické smlouvy.

Na základě posouzení aliančních úkolů je zřejmé, že bude nutné sledovat vývoj otázek bezpečnosti v předstihu. Cílem dosažení nezbytných informací bude zajistit nárůst schopností sil za účelem spolehlivého zvládnutí výše uvedených misí dosažením plnohodnotného využití moderních technologií, mobility, flexibility a interoperability (schopnost reagovat na krizi). Při možném snižování výdajů na obranu spojenců toho lze zřejmě dosáhnout včasným přizpůsobením aliančních sil (rekonstrukce, restrukturalizace, velení a řízení, úkoly) a redukcí jak konvenčních tak jaderných sil.

Svoji roli zde také sehrává celosvětový systém zahrnující kontrolu zbrojení a odzbrojení. Z tohoto pohledu změny přinesly konstruktivní politická očekávání veřejného zájmu zejména v západních zemích, nicméně je v podstatě sdílela celá euroatlantická oblast. Účinek „mírové dividendy“ se nezdá být vyčerpán. Nicméně navzdory novým výzvám zajistit adekvátní prostředky na obranu a bezpečnost, přetrvávají u některých zemí obtíže vyplývající z politických, ekonomických a sociálních faktorů.

Jaderné síly NATO v Evropě

Strategická koncepce Aliance z roku 1999 transparentně definuje roli a složení jaderných sil v Evropě (čl. 62). „Základní účel jaderných sil spojenců je politický: zachovat mír a zabránit nátlaku a jakékoli válce. Tyto síly budou nadále plnit zásadní úlohu tím, že budou v mysli každého agresora vzbuzovat nejistotu o povaze reakce spojenců na vojenskou agresi.“ (čl. 46), „Aliance bude v dohledné budoucnosti udržovat v Evropě odpovídající kombinaci jaderných a konvenčních sil, které budou podle potřeby modernizovány ... Specifickým přínosem jaderných zbraní je, že činí riziko agrese vůči Alianci nevypočitatelným a nepřijatelným. Proto zůstávají nezbytnými pro udržení míru.“

Stav jaderných sil Aliance se za poslední období výrazně snížil. Od roku 1991 spojenci realizovali sérii kroků, které reagují na vývoj bezpečnostního prostředí po ukončení studené války. Zahrnují výraznou redukci typů a počtů operačně taktických (substrategických) sil NATO, včetně vyřazení všeho jaderného dělostřelectva a jaderných střel krátkého dosahu odpalovaných ze země.

V souvislosti se závazky unilaterálními nebo dohodnutými o kontrole zbrojení a odzbrojení provedenými mezi USA a Ruskou federací (START 1991, prezidentské závazky z 1991-92, moskevská smlouva z r. 2002) a s přihlédnutím ke Smlouvě o jaderných zbraních středního dosahu z roku 1987 (INF - Intermediate Nuclear Forces Treaty), se značně redukoval počet a druhy strategických jaderných zbraní.

Došlo k podstatnému zmírnění pohotovostních kritérií pro síly s jaderným komponentem a ukončení zpracování stálých mírových plánů pro užití jaderných zbraní pro případ krize. V souvislosti s tímto procesem se současně snížila doba bojové pohotovosti a změnily alianční operační plány. Žádný výměnný obchod za jaderné síly se neuskutečnil, a zatímco

Aliance dodržela své závazky směrem k odzbrojení, její plány na modernizaci sil byly omezeny a v podstatě se v hlavních oblastech neuskutečnily.

Za současných bezpečnostních podmínek jaderné síly musí stále poskytovat odstrašující funkci, avšak jejich vojenská role byla výrazně snížena: jejich „základní cíl je politický“. Ve Strategické koncepci Aliance se uvádí, pokud jde zejména o jaderné zbraně umístěné v Evropě (čl. 64) „NATO bude s přihlédnutím k současnému bezpečnostnímu prostředí udržovat na minimální úrovni odpovídající množství operačně taktických jaderných sil umístěných v Evropě, které budou představovat základní vazbu se strategickými jadernými silami, posilující současně transatlantické propojení“.

Je evidentní, že narostla relevance politické dimenze těchto otázek. S ohledem na budoucí rizika a bezpečnostní výzvy bude zaujímat politické rozhodnutí v Alianci významnější místo než kdykoliv v minulosti, a to ve všech případech přípravy a vedení vojenských operací, stejně jako ve všech fázích řízení jakýchkoliv krizí.

„Všestranné přístupy k bezpečnosti“, „ochrana všeobecných bezpečnostních zájmů“ a nové operace prováděné mimo čl. 5, nenahradily hlavní alianční závazky spojené s kolektivní obranou. Připouští se, že kolektivní obrana ztratila určitou prioritní pozornost. Bez specifikace bližší hrozby nelze přesně vyvozovat její úkoly. „Jaderné síly NATO již nejsou směřovány proti žádné zemi“, říká Strategická koncepce Aliance v čl. 64. Naopak, výrazem zesílení potenciální důvěry v odstrašování je odvrátit eventuelní narůstající krizi a nedovolit její další eskalaci do stadia ozbrojeného konfliktu. Toho však nelze dosáhnout bez existující schopnosti v předstihu identifikovat kde, kdy a jakým způsobem. Je to možné vyvodit případ od případu na základě toho jestli a kdy se objeví.

Vedle toho existují alianční jaderné síly, jenž vyžadují provést vysvětlující kampaň na politické i odborné úrovni, odpovídající narůstající tendenci jejich důležitosti. Vyskytují se rozdílné národní pohledy a reakce na problém jakým způsobem a čím může být nejlépe dosahováno odstrašování a jaké očekávání může přinést. Tyto otázky by se měly systematicky diskutovat a ujasnit dříve než převládne sentimentální mínění, často setrvačností toužící po fenoménu odstrašování jako takovém. Na druhé straně se musí také akceptovat reálná skutečnost, že kolektivní bezpečnost zahrnuje ve vojenské sféře množství omezení, k nimž zejména patří již zmíněné ekonomické, politické a sociální faktory.

Letectvo dvojího určení NATO

Několik starších evropských zemí NATO vlastní prostředky DCA pro použití konvenční i jaderné výzbroje (DCA - Dual Capable Aircraft). Nové členské země tyto zbraňové systémy nemají. V NATO pro nové spojence stále platí **zásada 3 x NO** (nevlastnit, nevyrábět a nerozmišňovat na svém území jaderné zbraně), přijatá v Alianci v r. 1998.

Společně se strategickými komponenty umístěnými na ponorkách UK, reprezentují DCA stávající jaderné zbraňové systémy NATO umístěné v Evropě. Tyto zbraňové systémy zajišťují rozhodující propojení se strategickými jadernými silami Spojených států, a tím i posilují transatlantickou stabilitu a jednotu. V mírové době také reprezentují u evropských spojenců viditelný širší podíl na plánování kolektivní obrany, velení a řízení.

V hierarchii konzultací vyžadují kredibilitu aliančních jaderných postupů a projevy solidarity a společného závazku předcházet válce. Plán operačního rozvinutí sil na válčisti (IRD - Inter-Regional Deployment) je výrazem soudržnosti a solidarity spojenců a jejich schopnosti

zajistit dosažení bojové připravenosti DCA s využitím jejich flexibility s časově omezeným přeskupením v krizových situacích.

Systematické výcvikové aktivity, zejména cvičení s jadernou tematikou v procedurách rozvinutí sil, mají důležitý podíl na získávání zkušeností a důvěry mezi participujícími spojenci. Do těchto výcvikových aktivit se zapojují také alianční státy nevlastníci prostředky DCA. Podpora jaderných operací totiž vyžaduje i využití konvenční taktiky stíhacího letectva, pro kterou se v NATO používá zkratka SNOWCAT (Support of Nuclear Operations With Conventional Air Tactics).

Koncepce SNOWCAT zvyšuje pravděpodobnost úspěchu a odolnost jaderných prostředků, a tím i zabezpečuje jejich úspěšné použití. Zasazení sil s využitím možností SNOWCAT bude nutné uplatnit zejména při zaujetí operační sestavy DCA, jakož i jejich vlastní eventuální misi.

Jaderné zbraně NATO podléhají striktním bezpečnostním standardům a nepřetržitě se náročně kontrolují. Speciální místa pro uskladnění v zodolněných krytech poskytují spolehlivou ochranu. Zařízení základen a výcvik v IRD jsou tím skutečným vyjádřením principu společného sdílení břemene spojenců.

Príspevek DCA pro jaderné odstrašování

Odstrašování bylo kredibilní a efektivní, jestliže bylo v nedávné minulosti zaměřeno na specifické cíle. Avšak v současném strategickém prostředí existují nepředstavitelně rozdílné podmínky ve srovnání s minulou érou studené války. Hrozby se dnes mohou naplnit v jakékoliv době, nebo i s poněkud eskalujícím upozorněním, jež se bude odvíjet od společných účinků existujících rizikových faktorů (například náboženských, etnických, sociálních, politických, teritoriálních, ekonomických apod.).

V dohledné budoucnosti se ukazuje značné množství rizik, které se přibližují výzvě pro kterou by jaderné odstrašování mohlo sehrávat významnou roli. Například:

- ❑ **rozšiřování zbraní hromadného ničení** a prostředků umožňujících využít raketových nosičů s dalekým dosahem, schopných nést bojové hlavičky se ZHN a zasadit je na daleké cíle (balistické řízené střely a střely s plochou dráhou letu),
- ❑ **asymetrické hrozby**, zahrnující i nestátní činitele operující s podporou některých zemí nebo podporované tzv. *rogue states*,
- ❑ **nestabilní a krizové situace** nabývající na síle, mj. také v blízkém sousedství aliančních zemí (zejména na jihu a jihovýchodě),
- ❑ **regionální revnivost** (India/Pákistán, India/Čína, Severní Korea, Írán, Střední východ),
- ❑ **opora doktríny Ruské federace založená na jaderných zbraních**, jež vyrovnávají konvenční nedostatečnost,
- ❑ **možné reakce na protiraketovou obranu.**

Podíl DCA na odstrašování jako takovém, není explicitně prokazatelný a bude záležet na různých faktorech. Odstrašování je neúčinné pro existující teroristické organizace a jejich sebevražedné příslušníky. Nestátní činitelé a je jedno jestli ve formě rozsáhlých či malých skupin se řídí stejným nepřátelským myšlením. Iracionální státy neexistují *per se*, existuje absurdita a nezodpovědnost autokratických států nedbajících zvyklostí ani práva, jakož

i mezinárodních pravidel (*rogue states*). Zřetelná absence demokracie v rozsáhlých částech světa pak není s to odvrátit kauzální realitu znamenající znepokojení z bezpečnostního vývoje, které se výrazně projeví a bude zřejmě ještě eskalovat v budoucnosti.

DCA samy o sobě jsou jediným zbývajícím viditelným propojením se strategickými jadernými silami a jsou výrazem solidarity mezi evropskými a severoamerickými spojenci. Tomuto specifickému výrazu, jež poskytuje právě vazba na jaderné zbraně, by mělo být prospěšné rozumět, protože se jedná o záležitosti staré jako je Aliance sama a mnoha způsoby formovaly spojenecké vztahy po desetiletí. Diskuze o existenci DCA předcházela například Smlouvě o nešíření jaderných zbraní (NPT – Non-Proliferation Treaty, 1968, platnost od 1970) a stanovila výběr spojenců uskutečňujících svou kolektivní bezpečnost, stejně jako procesy evropské integrace.

Společné jaderné sdílení je dnes na základě intenzivní diskuze opět otevřenou otázkou vedoucí k účinnějšímu posílení transatlantických vztahů. Na základě toho bude zřejmě vhodné a prospěšné pro Alianci udržovat tuto schopnost pro budoucnost.

Jedná se pouze o udržování již zmíněného menšího množství bojových jaderných prostředků. Soudržnost, solidarita a integrita, to jsou příspěvky DCA pro věrohodnější odstrašování. DCA musí být vybaveny jadernými zbraňovými systémy, které odpovídají jejich důležitosti, musí podléhat centrálnímu řízení a smysluplnému bojovému výcviku i se zapojením zemí, které je nevlastní. Musí být uplatněny jaderné konzultační procedury a procvičováno alianční jaderné plánování odpovídající současným a budoucím bezpečnostním výzvám a jim odpovídajícím schopnostem aliančních jaderných sil.

Organizační a funkční jaderné konzultační procedury slouží dvojímu účelu:

- ❑ sdílení poznatků pro širší využití velkého množství nejnovějších a flexibilních přístupů, jež se týkají bezpečnosti Aliance a
 - ❑ zdokonalování štábů a jaderných sil Aliance pro realizaci nových bezpečnostních úkolů.
- Tomuto procesu se přizpůsobují a musí dále zlepšovat alianční deklaratorní zásady.

DCA v Evropě

Vedle výše uvedených rizik a bezpečnostních výzev vstoupí do hry také jiné (irelevantní) faktory:

- ❑ bude pokračovat politické úsilí některých zemí směřující k dalšímu snížení nebo celkovému odstranění jaderných zbraní z Evropy,
- ❑ i když spojenecké země vlastní jaderné zbraně (NWS – Nuclear Weapon States) mají vytvořené legitimní jaderné principy, mohou jejich jednání ovlivnit národní debaty usilující o status státu bez vlastnictví jaderných zbraní (NNWS – Non Nuclear Weapon States),
- ❑ v obou případech by tyto faktory mohly mít vliv na rozhodnutí týkající se další existence zastarávajícího letectva některých evropských zemí vlastních prostředky DCA a působit na jejich eventuelní akvizici.

Kontrola zbrojení, odzbrojení a nerozšiřování

Strategická koncepce NATO stanoví ... „Aliance garantuje, že – její důležitou součástí širokých přístupů k bezpečnosti – zůstanou cíle nerozšiřování v harmonii s obranou a kon-

trolou zbrojení“. Toto pojetí vyváženosti nicméně není postačující pro kontrolu zbrojení a odzbrojení, a není také nejpřesvědčivější oporou pro NPT režimy. Stále dochází k jejich porušování ze strany některých nezodpovědných států, které vlastní a rozšiřují jaderné komponenty.

Některé nevládní organizace útočí na Alianci a požadují celkové odstranění jaderných zbraní NATO z Evropy. Často s odkazem na hodnotící konferenci Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT), která se konala v r. 2000 a na které byl schválen a přijat všeobecný a obsáhlý závěrečný akt, závazně se hlásí k nárůstu transparentnosti, dalšímu snížení nestrategických zbraní a omezení jejich úlohy v bezpečnostních principech. V pojetí nezávislých a nevládních organizací to předpokládá odstranit jaderné zbraně, které by odrazovaly od jejich dalšího rozšiřování a eventuálního použití.

Ačkoli Smlouva o všeobecném a úplném zákazu zkoušek jaderných zbraní (CTBT - Comprehensive Test Ban Treaty, 1996) či diskutovaná Smlouva o zastavení výroby štěpného materiálu pro vojenské účely (FMCT - Fissile Materiel Cut Off Treaty) jsou spojeny s problémy zemí NATO vlastníci jaderné zbraně v Evropě jen nepřímo, v souvislosti s koncepcí NATO o „vyváženosti“, může diskuze převážet ve prospěch těchto extrémistů.

Jaderné principy států vlastníků jaderné zbraně

Jaderné principy NATO by měly ideálně odrážet rozdíly, které by mohly být očekávány jako všeobecný jmenovatel mezi všemi členskými zeměmi a dát jim individuální suverénní právo na rozhodnutí.

Spojené státy vypracovaly v posledních letech novou strategickou vizi. Od studené války nastal posun „threat-based approach“ ke „capabilities-based approach“, nová triáda dostala moderní vzezření a prioritu mají efektivní procesy jak konvenční, tak jaderné. Při vedení bojové činnosti je za hlavní považována vyváženost mezi útokem a obranou a požadavek zdokonalení nejširšího možného použití vyspělých technologií pro dosažení efektivnosti a udržitelnosti sil.

Hodnocení jaderných postupů a vývoj strategie jaderných zbraní zvýší nátlak na státy vyzbrojené zbraněmi hromadného ničení. I když by se jednalo o řešení případ od případu, preempce nebo prevence by včas mohla předejít nepřátelskému aktu násilí.

Velká Británie v Bílé knize z roku 2003 potvrzuje principy zasazení svých jaderných zbraní, které vycházejí z Hodnocení strategické obrany z r. 1998, kde byl uveden počet a typy zbraní v zásobách pro „minimální schopnosti jaderného odstrašování“. Třebaže v tomto přehledu ve vztahu k hrozbám ZHN nejsou uváděny oficiální poznatky o budoucí možné roli jaderných zbraní, nelze vyloučit, že neexistuje.

Francie deklarovala roli jaderných zbraní proti hrozbám ZHN v řadě případů, naposledy to prezentoval veřejně prezident Jacques Chirac 19. ledna 2006. V operacích reagujících na krizi by ochrana sil měla být zahrnuta v pojetí rozšířené ochrany spojeneckého teritoria a populace v duchu kolektivní obrany.

Ruská federace zaujímá zvláštní pozici. Jako partner v Radě NATO-Rusko, ukázala RF jistou neochotu k prohloubení dialogu o jaderných otázkách. Zejména se to týká spolehlivosti bezpečnostních opatření v nestrategických jaderných silách. RF zakládá své obranné schopnosti na modernizaci jaderných sil, kterými předpokládá vyvážit konvenční kapacity.

Závěry: Pohled do budoucnosti

Jaká by mohla být prognóza možného zaměření úkolů pro evropské síly DCA v nejbližší budoucnosti?

Jak již z výše uvedeného vyplývá, diskuze o preferencích jaderných zbraní určuje rozhodnutí o platformách. To se zdá být racionální a bude méně kontroverzní z důvodu zaměření na význam a uplatnění jaderných zbraní z hlediska přijetí rozhodnutí o přezbrojení DCA nebo jejich nového pořízení. Je nesporným faktem, že technická životnost většiny typů DCA, které má Aliance k dispozici, bude končit v příštích deseti až patnácti letech. Podle toho by měly být zřejmě přijaty včasné upřesňující plány.

Nejistoty vyplývající z vývoje strategického prostředí se mohou v budoucí době ještě více prohlubovat. Bezpečnostní otázky zahrnující kolektivní obranu značně rozšířily úkoly Aliance o nutnost intenzivněji posílit konzultace a koordinaci mezi spojenci, jenž umožní čelit objevujícím se novým hrozbám, mezi nimiž je na prvním místě nestabilita vycházející z rozšiřování ZHN a nosičů s dalekým dosahem a mezinárodní terorismus.

Navzdory pozitivnímu vývoji v euroatlantické oblasti, bezpečnostní zájmy členů Aliance ovlivňují rizika a výzvy, ať již pocházejí z oblastí na periferii teritoria NATO nebo vzdálenějších, které vyžadují kooperativní úsilí spojenců a partnerů, jakož i příspěvek nových konceptů, které zajistí schopnosti pro dosažení větší bezpečnosti.

Výrazně redukované (co do počtů i druhů) rozvinuté nestrategické jaderné zbraně v Evropě budou se strategickými silami i nadále sehrávat relevantní roli při odstrašování a současně i posilovat transatlantické propojení. Alianční jaderné závazky a z nich vyplývající principy by měly plně odrážet omezený potenciál schopností DCA, kterými i nadále bude zajišťován smysluplný příspěvek pro alianční odstrašování a tím i odrazování eventuální pokusy ohrožit populaci, síly nebo zájmy Aliance.

Literatura:

Strategická koncepce Aliance schválená hlavami států a šéfy vlád, kteří se zúčastnili schůzky Rady NATO 23. a 24. dubna 1999 ve Washingtonu, D.C.

Informal Meeting of Defence Ministers, Taormina, Italy 9-10 February 2006.

Tradiční uvažování o bezpečnosti se v minulosti soustřeďovalo na strategické výhody, jako je vlastnictví ropných zdrojů, a strategické hrozby, jako např. zbraně hromadného ničení v rukou nepřátelských států. Ochrana života lidí vně našich vlastních hranic byla pokládána za etický problém spadající do oblasti lidských práv nebo rozvojové spolupráce, ale nemající přímý vztah k bezpečnosti Evropanů. Tato zpráva se pokouší dokázat, že lidská bezpečnost obecně velmi úzce souvisí s bezpečností Evropanů a že je tudíž v nejvlastnějším zájmu Evropské unie rozvíjet kapacity, kterými může přispět ke zvýšení lidské bezpečnosti na celém světě.

Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
(předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

Článek je přehledem problematiky týkající se stavu a bojového použití bezpilotních letadel, nikoli popisem jednotlivých typů.

Bezpilotní letadla (UAVs – Unmanned Aerial Vehicles) tvoří součást výzbroje koaličních sil na Středním východě a plně se osvědčují nejen při průzkumu v hloubce, ale také při přesných úderech na pozemní cíle. Během operací v Afghánistánu a Iráku bezpilotní letadla uskutečnila přes 100 000 letových hodin. Letectvo USA v brzké době vytvoří 15 perutí bojových bezpilotních letadel se šestnácti letadly a čtyřmi pozemními řídicími stanicemi. Předpokládá se, že do deseti roků budou bezpilotní letadla tvořit polovinu všech vojenských letadel.

Základní pojmy

Standardizační agentura NATO definuje bezpilotní letadlo takto: Letadlo letící podle zákonů aerodynamiky, vybavené pohonem, bez osádky na palubě. Jeho let je řízen autonomně nebo dálkově. Může být sestrojeno pro jednorázové nebo opakované použití k plnění jednoho nebo více vojenských úkolů.

Třídění bezpilotních letadel podle jednotných kritérií dosud neexistuje. Běžné je rozdělení bezpilotních letadel podle velikosti, akčního rádia, výšky letu, doby letu nebo podle úloh, k nimž jsou použita.

Systém bezpilotního letadla není letadlo samotné, nýbrž je to složitá soustava, kterou tvoří letadlo, pozemní stanice určená k řízení letadla a jeho senzorů i výzbroje, datové spojení a konečně zařízení pro vzlet a přistání letadla. V centru této soustavy se nachází člověk jako „pilot“ letadla a operátor jeho senzorů a výzbroje.

Pro zavedení a používání bezpilotních letadel je nutno vytvořit koncepční podklady týkající se architektury systému, pravidel řízení letového provozu, licencí pro piloty a operátory, technických hledisek přenosu dat a pravidel bojového použití.

Výhody a nevýhody bezpilotních letadel

Důležitou charakteristikou, která je zároveň rozhodující pro řadu výhod, je to, že na palubě není osádka, a proto nejsou potřebné kabina, palubní přístroje, řízení, klimatizace a kryt kabiny, záchranné prostředky aj. To umožňuje jednodušší konstrukci. Zmenšená potřeba prostoru umožňuje snížení hmotnosti a velikosti letadla. Bezpilotní letadlo má ve srovnání s pilotovaným letadlem určeným ke stejným úkolům hmotnost pouze 45 procent. Těto výhody lze využít ke zvětšení užitečné zátěže nebo zásoby paliva, nebo také ke snížení demaskujících příznaků, a tím možností zjištění letadla.

Skutečnost, že na palubě není člověk, který je fyziologickým omezujícím činitelem, umožňuje zasazení bezpilotních letadel pro úkoly, které nelze pilotovanými letadly plnit. To platí zvláště ve vztahu k obratnosti a k výšce letu. Extrémní přetížení, např. při používání řízeného vektoru tahu, jakož i zasazení ve výškách mezních pro člověka, jsou pro bezpilotní letadla realizovatelné.

Doba setrvání bezpilotních letadel ve vzduchu umožňuje pronikání do nových oblastí, zatímco tělesná konstituce pilota omezuje maximální dobu letu. Trvání zasazení, a proto také doba letu a dolet bezpilotních letadel jsou omezeny pouze jejich konstrukcí. U bezpilotních letadel doplňovaných palivem za letu jsou omezovacím činitelem téměř pouze potřeby ošetřování. Pokud je nezbytné nepřetržitě pokrytí nějakého prostoru, tato okolnost značně snižuje počet k tomu potřebných letadel ve srovnání s pilotovanými letadly. V tom spočívá jedna z hlavních výhod bezpilotních letadel.

Částečně neprávem je naproti tomu uváděna celková cenová výhodnost bezpilotních letadel. Ačkoli výdaje na drak a motor skutečně činí přibližně 40 procent výdajů na drak a motor pilotovaného letadla, je nutno do výdajů započítat výdaje na celou soustavu bezpilotního letadla.

Základním předpokladem pro zasazení bezpilotního letadla je bezpečné, širokopásmové a spolehlivé datové spojení pro řízení letadla a ovládání jeho senzorů a výzbroje. Toto spojení musí pokud možno bez časových ztrát přenášet velká množství dat na velké vzdálenosti a je technicky a finančně velmi náročné.

Vysoké požadavky na výcvik technického personálu budou spojeny s vysokými výdaji.

Vcelku je nutno vycházet z toho, že bezpilotní letadla sice umožní úspory výdajů, avšak tyto úspory ve vztahu k jiným vážným výhodám a nevýhodám nebudou mít velký význam.

Proti výhodám bezpilotních letadel existuje důležitá nevýhoda. V zásadě je nutno bezpilotní letadla z hledisek letového provozu a bezpečnosti letů posuzovat stejně jako pilotovaná letadla. Protože dosud pro bezpilotní letadla neexistují žádné předpisy pro letový provoz, jsou používána výhradně ve vyhrazených prostorech. Výkonnostního potenciálu bezpilotních letadel lze plně využít pouze tehdy, když bude zajištěna jejich účast na letovém provozu mimo vyhrazené prostory. Předpisy k tomu potřebné musejí zahrnovat také udělování licencí pro „piloty“ bezpilotních letadel. Ústředním bodem úvah je zabránění srážkám a nebezpečným přiblížením. Bzpilotní letadla budou musit být vybavena patřičnými senzory pro vyloučení srážky, aby se mohla podílet na letovém provozu v kontrolovaných i nekontrolovaných vzdušných prostorech.

U bezpilotního letadla není nutno brát zřetel na faktor „člověk“, což přináší značné výhody pokud jde o dolet a dobu letu, jakož i o přijatelnou míru ohrožení ve srovnání s pilotovanými letadly. Proto jsou bezpilotní letadla vhodná pro nesnadné a nebezpečné úkoly a poskytují nejen možnosti pokrytí mezer ve schopnostech, ale také zároveň rozšiřují možnosti zasazení letadel od dálkově řízených průzkumných letadel až po autonomně působící zbraňové systémy v kombinaci s pilotovanými letadly.

Tím se zvyšuje počet kombinačních možností „senzor – velení – výzbroj“. Bzpilotní letadla rozšiřují spektrum prostředků pro účinné složení systémů. Tato schopnost v budoucnu letectvu umožní přemístění letecké síly v rámci rychle zahájených operací orientovaných na účinky v úzké součinnosti s jinými druhy ozbrojených sil.

Možnosti bojového použití bezpilotních letadel

Průzkum. Bzpilotní letadla umožňují sestavit obraz situace, včetně informací o cílech, a aktualizovat ho v téměř reálném čase. Bzpilotní letadla jsou na všech stupních rozhodování a velení důležitým přínosem pro získávání zpráv, pro průzkum a pro hodnocení účinků úderů v cíli.

Letectvo jako nositel potřeby klade jasné požadavky týkající se průzkumné činnosti odpovídající zvláštnostem plánování, velení a zasazení letectva. Letectvo také pokrývá potřebu průzkumu a za-

jišťuje integraci svých prostředků vzdušného průzkumu do soustavy průzkumu, takže jím získané průzkumové údaje jsou k dispozici ve správném čase na správném místě. Přitom mají velký význam především bezpilotní letadla dalekého doletu s dlouhou dobou letu, která mohou být vybavena snímkovací aparaturou anebo aparaturou pro spojovací a elektronický průzkum a pokrývat rozlehlé oblasti po dlouhou dobu. Bepilotní letadla se osvědčují při udávání časově náročných cílů.

Do soustavy NATO pro pozemní pozorování (AGS – Alliance Ground Surveillance) budou vedle pilotovaných letounů zařazena také bezpilotní průzkumná letadla. Systém NATO-AGS je určen k prostorovému snímkovacímu průzkumu zemského povrchu. Jeho bezpilotní letadla budou vybavena senzory pro distanční průzkum nepohyblivých i pohyblivých cílů za každého počasí v reálném čase.

Bojové zasazení. Pokud jde o účinnost zasazení, letectvo zajišťuje, aby jeho zbraňové systémy, metody zasazení a organizační struktury byly interoperabilní. Dává přednost kvalitativnímu zdokonalování soustavy ozbrojených sil před optimalizací jednotlivých dílčích systémů. V tomto rámci se z dlouhodobého hlediska otevírá rozsáhlé spektrum zasazení pro bojová bezpilotní letadla. Podle své konstrukce se budou bojová bezpilotní letadla určená k ničení pozemních cílů vyznačovat velmi dlouhou dobou letu v prostoru zasazení za vysokého ohrožení.

Za situací s nižším ohrožením mohou průzkumná bezpilotní letadla s výzbrojí a svou dlouhou dobou letu umožňovat stálé pokrytí prostoru zasazení. Rovněž je možno rozšířit spektrum zasazení bezpilotních průzkumných letadel tak, že budou vedle výzbroje na závěsnících vybavena také lasery pro ozařování cílů.

Předpokládá se, že bezpilotní letadla budou nosiči zbraní používajících usměrněnou energii schopných vyřadit elektronické systémy pomocí krátkovlnných impulzů velkého výkonu. Jejich cíli budou nepřátelské systémy velení a spojení, rakety a radary. Jejich výhodou bude vyloučení vedlejších škod.

Za nepříznivé vzdušné situace a při vysokém ohrožení je ztráta vyzbrojeného průzkumného letadla pravděpodobná. Za takové situace je možno zasadit bojové bezpilotní letadlo. Konstrukce bojového bezpilotního letadla se značně liší od konstrukce běžného bezpilotního letadla schopností pronikání a přežití. Je možno omezit pravděpodobnost zjištění bojového bezpilotního letadla zmenšením jeho demaskujících příznaků. Pokud jde o ničení vzdušných cílů, mohou se výhody bezpilotních letadel vzhledem k rychlému průběhu vzdušného boje uplatnit jen málo. Přesto si lze představit jejich společné zasazení s pilotovanými letadly, a to s využitím dlouhé doby letu anebo nízké pravděpodobnosti zjištění.

Jsou vyvíjena bezpilotní letadla určená ke spolupráci s pilotovanými letouny, aby prodloužila jejich dosah, a k útokům na důležité silně bráněné cíle pomocí přesné řízené munice a zbraní s usměrněnou energií. Tato letadla, považovaná za spotřební materiál, budou vypouštěna z bombardovacího nebo nákladního letounu z bezpečné vzdálenosti.

Některá bezpilotní letadla budou vybavena prostředky pro spojovací a elektronický průzkum, což nikterak nezatíží ani pilota ani operátora senzorů a výzbroje. Průzkumný systém bude zapínán a vypínán podle programu nebo na povel.

Jednotky bojových bezpilotních letadel USA na Středním východě používají tzv. rozděleného provozu (split operation). Malý počet „pilotů“, operátorů senzorů a výzbroje, a ošetřujícího personálu se nachází na válčišti, vypouští letadla a zajišťuje jejich přistání. Bepilotní letadla za letu skutečně řídí piloti a operátoři senzorů nacházející se v kabinách na základně v USA. Rozdělený provoz umožňuje jednotkám plnit bojové úkoly, aniž by musely být zasazeny v zámoří. Kromě toho může personál jednotky nacházející se na válčišti plnit úkoly samostatně.

Žádné bojové nebo ozbrojené průzkumné bezpilotní letadlo není stejně vhodné pro všechny situace a druhy zasazení. Účinnost bojových bezpilotních letadel se v dohledné době značně zvýší, a to i za situací vysokého ohrožení. V každém případě je ztráta bojového bezpilotního letadla přijatelnější než ztráta pilotovaného letadla.

Velení. Přímý přínos bezpilotních letadel pro velení je omezen na zvětšení dosahu rádiového resp. datového spojení za dálku přímé viditelnosti, budou-li použita k retranslaci. K tomuto účelu jsou vhodná zvláště bezpilotní letadla s dlouhou dobou letu a velkou výškou letu, např. za expedičních operací.

Vedle strategicky a operačně orientovaných projektů (jako AGS) letectva disponuje pozemní vojsko taktickými bezpilotními letadly, která na různých stupních velení slouží k průzkumu situace, cílů a účinků v prostoru zasazení.

Vlastnosti bezpilotních letadel

Schopnost přežití a ochrana. Složitá a drahá bezpilotní letadla potřebují ochranu, aby byl splněn úkol. Bepilotní letadla dalekého doletu umožní účast na globálních operacích z prostoru ležícího mimo ohroženou oblast. V případě nutnosti přemístění bezpilotních letadel kratšího dosahu do ohrožených prostorů musí být uskutečněna opatření pro zvýšení jejich schopnosti přežití.

Mobilita. Bepilotní letadla mají vysokou vlastní mobilitu, především letadla dalekého doletu. Použití bezpilotních letadel jako prostředků vzdušné přepravy a k doplňování jiných letadel palivem za letu si lze představit, nikoli však pro dopravu osob. Možné jsou dopravní úkoly malého rozsahu, jako doprava munice nebo zdravotnického materiálu na bojišti.

Stealth. Běžným požadavkem na bezpilotní letadla bude omezení jejich demaskujících příznaků, což je důležité pro pronikání a pro umlčování nepřátelské protivzdušné obrany.

Personál

Byla zavedena odbornost pilot (anebo operátor) bezpilotního letadla se specializací jednak pro útok, jednak pro průzkum. Při jejich výcviku se využívá poznatků nabytých během operací na Středním východě. Předmětem výcviku je koordinace úderů a průzkumu, ozařování cílů laserem bezpilotního letadla pro samonavedení zbraní vypuštěných pilotovaným letadlem a manévrování bezpilotního letadla tak, aby pilot usnadnil operátorovi používání výzbroje a průzkumných prostředků.

Výcvik „pilota“ a operátora bezpilotního letadla letectva USA trvá 26 týdnů. Letectvo USA v roce 2006 vycvičí 240 „pilotů“.

Pro zabezpečení letu jednoho bezpilotního letadla po dobu 24 hodin je zapotřebí šesti pilotů a operátorů.

Letecko–technická data bezpilotních letadel

Existuje přibližně stovka zavedených a vyvíjených bezpilotních průzkumných a bojových letadel různého určení a různých vlastností a možností, která se od sebe značně liší velikostí, pohonem, užitečným zatížením, dobou letu, dostupem a doletem. Následující přehled poskytuje rámec pro posouzení jednotlivých typů bezpilotních letadel.

Rozměry bezpilotních letadel jsou určovány především jejich určením, tj. požadovanou dobou letu, doletem a užitečným zatížením. Nejmenší bezpilotní průzkumná letadla, určená pro stupeň rotý a vypouštěná převážně z ruky, mají rozpětí kolem dvou metrů. Naopak, rozpětí bezpilotních letadel s dlouhou dobou letu, dlouhým doletem a velkým užitečným zatížením se blíží hodnotě pilotovaných letounů a dosahuje téměř 40 m. Mezi nejmenšími a největšími letadly existují desítky jiných typů.

Pohon. Typ a výkon pohonu závisí na určením a velikosti bezpilotního letadla. Nejmenší z nich mají elektrický pohon. Větší a velká bezpilotní letadla mají pístové, turbovrtulové a proudové motory výkonu od přibližně dvaceti do sedmdesáti HP, jakož i Wankelovy motory o výkonu přibližně 50 HP.

Doba letu závisí na určením a úkolu bezpilotního letadla a pohybuje se od několika desítek minut do několika desítek hodin.

Maximální výška některých typů bezpilotních letadel je přibližně 15 km, avšak u malých letadel je menší než 1 km.

Rychlost bezpilotních letadel je 100 až 200 km za hodinu.

Vzletová hmotnost malých bezpilotních letadel je jeden až několik kilogramů. Se zvětšováním bezpilotních letadel a zvyšováním jejich možností se jejich hmotnost blíží hmotnosti pilotovaných letadel.

Užitečné zatížení bezpilotních letadel je dáno jejich určením a může zahrnovat stabilizované denní a infračervené kamery pro den a noc, přístroje pro spojovací a elektronický průzkum, rušiče, radary, lasery pro označování cílů, řízené pumy a rakety aj. Hmotnost užitečného zatížení v závislosti na určením bezpilotního letadla činí jeden až několik stovek kilogramů.

Vzlet a přistání. Vzlet bezpilotních letadel se uskutečňuje z ruky, pomocí katapultu nebo jako letoun. Některá bezpilotní letadla vzlétají pomocí raket. Bzpilotní vrtulníky vzlétají (a přistávají) jako vrtulníky. Bzpilotní letadla přistávají na padáku, „na břicho“, nebo jako letouny.

Pobřežní stráž USA používá bezpilotní letadla se sklopnými rotory.

Mezi bezpilotní letadla jsou zařazovány také vzducholodi a upoutané balony vybavené senzory určené k obraně proti křídlatým raketám a k pozorování, jakož i dálkově řízené terče sloužící k výcviku jednotek protivzdušné obrany a k účelům výzkumu a vývoje.

Pozemní řídicí stanice

Všechna bezpilotní letadla, včetně nejmodernějších s relativně vysokou mírou autonomie, potřebují pozemní stanice k zavedení plánů úkolů bezpilotního letadla a jeho senzorů a ke změně těchto plánů během letu, jakož i k zobrazení snímků pořízených těmito senzory. Zvyšující se míra autonomie bezpilotních letadel umožňuje, aby jeden „pilot“ řídil několik letadel současně. Protože je většina dat zpracovávána na palubě bezpilotního letadla, mohou být pozemní řídicí stanice jednodušší.

Jednoduchá bezpilotní letadla mohou být řízena přenosným nebo dokonce „ručním“ počítačem, avšak dlouhá doba letu letadla vyžaduje složitější pozemní řídicí stanice, protože čím déle trvá úkol, tím více dat musí být zpracováno. Běžně budou zapotřebí „pilot“ a operátor užitečného zatížení, jejichž pracoviště jsou v kabině vozidla.

(nas)

Svět je stále více urbanizován. Proto se letectvo musí připravovat k boji ve městech. Města jsou obtížnými prostory, kde jsou vojenské operace omezovány zástavbou terénu a nebezpečím vedlejších škod a ohrožením nekombatantů. Je velmi pravděpodobné, že ve městech bude docházet ke krizím, především v málo rozvinutých zemích. Proto jsou vojenské operace ve městech stále více a více pravděpodobné.

Budoucí protivníci budou nejspíše používat města jako svého útočiště jakmile pochopí, že se tak mohou vyhnout nebezpečí, jemuž čelí v otevřeném terénu, kde mají převahu pravidelné konvenční síly. Zastavěný terén je vážnou překážkou pro vedení konvenční vojenské operace a husté osídlení a městské ulice představují značné omezení možnosti využívat letectvo. Zapomíná se, že schopnost letectva „vidět za kopec“ je důležitým přínosem pro všechny druhy ozbrojených sil, jež se účastní bojů ve městě.

Vertikální dimenze

Možnosti letectva v zastavěných oblastech jsou podobné možnostem v jiných oblastech a podporují společné síly (joint force) při plnění jejich taktických, operačních a strategických úkolů. Základním rozdílem městského prostředí od jiných prostorů je přítomnost velkého počtu nekombatantů a jejich majetek. Proto je použití síly a rozlišování cílů hlavní překážkou, s nimiž se letectvo musí vypořádat. Tento faktor je ovšem omezením pro všechny společné síly. Schopnost letectva vyřešit problémy rozlišování cílů a vedlejších škod je nedílnou součástí jeho hodnoty za všech budoucích společných operací ve městech.

Je nutno poznamenat, že letectvo není pouhým podpůrným prostředkem za operací ve městě. Jeho schopnosti vést strategický útok proti důležitým cílům ve městě, přehradit operační směry a být přítomno nad nekontrolovanými částmi města jsou velmi důležité.

Letectvo kromě svých nezávislých možností podporuje společné síly za boje ve městě. Jde o:

- ❑ ovládání vzdušného prostoru – airspace control,
- ❑ velení a řízení – command and control,
- ❑ psychologické operace – communications and psychological support,
- ❑ přímá letecká podpora – close air support,
- ❑ konečné navedení na cíl – terminal attack control (např. ozáření cíle infračervenými paprsky či laserem)
- ❑ průzkum a pozorování – intelligence, surveillance, reconnaissance,
- ❑ pátrací a záchranná služba – combat and search rescue.

Jde o běžné úkoly letectva. Zastavěný terén a velké počty nekombatantů jsou proměnné veličiny vyžadující velkou pozornost, avšak nesnižují význam letectva. Ve skutečnosti tři základní strategické možnosti letectva, rychlý úder, nepřetržitě velení a globální mobilita, maximalizují účinnost společných sil ve městě.

Od španělské občanské války až po operací Pouštní bouře letectvo vytvořilo ve městech hromady trosek. Avšak spolu se zdokonalováním průzkumu (ISR - Intelligence, Surveillance, Reconnaissance) a zvyšováním přesnosti zbraní, jakož i včasného udávání cílů, přebírá letectvo stále významnější úkoly během operací ve městech.

Přesné letecké údery

Za bojů o irácké město Faludža byl aplikován model boje založený na nepřetržitém leteckém pozorování, přesných leteckých úderech a rychlé vzdušné přepravě. Kombinace těchto faktorů pozvedla operace ve městě na novou vyšší úroveň. Společné plánování (joint planning) vedlo k synergickému používání koaličních sil se zhoznými účinky. Letci přitom čelili neustálým problémům při rozlišování povstalců od místního obyvatelstva a museli zabránit zbytečným vedlejším škodám (collateral damage). Tyto problémy by měly být minimalizovány doko-nalejšími prostředky, aby byl zvýšen význam letectva za boje ve městech. **Výzkumný ústav vojenského letectva USA** (AFRL - Air Force Research Laboratory) proto neustále vyvíjí nové technologie pro rozšíření průzkumných a pozorovacích možností v zastavěném prostředí.

Je konstruován senzor *Gotcha* [„A mám tě“] schopný nepřetržitě pozorovat rozlehlé pro-story a zjišťovat změny v prostředí, což umožní rychlé hodnocení situace. Tento senzor spolu s jinými senzory ISR bude násobitelem síly pro řešení nynějších problémů rozpoznávání.

Globální polohový systém GPS (Global Positioning System) a možnosti družicového prů-zkumu poskytují společným silám (joint force) velkou výhodu. V budoucnu USA zavedou v kosmu umístěné radary s indikací pohyblivých cílů schopné zjišťovat pohyb (podobně jako dnešní společný pozorovací radarový systém JSARS (Joint Surveillance Attack Radar System), čímž se sníží potřeba zasazení letadel a personálu. Tento úkol již plní bezpilotní letadla *Global Hawk*. Vojenské letectvo USA pokračuje ve slučování senzorů s existujícími průzkumnými prostředky pro získávání obrazu bojiště a tím k dosažení informační převahy ve městě.

Letectvo USA také zavádí nové technologie pro zdokonalení možností přesných úderů ve městě. Puma malého průměru GBU-39 hmotnosti 250 liber vytvoří požadovaný účinek, avšak protože má značně nižší tlakový účinek, způsobí menší vedlejší škody.

Ve vývoji je také munice s bojovou hlavicí určenou proti vícepatrovým budovám s malým množstvím výbušniny a proto malými vedlejšími škodami.

Vyvíjeno je malé bojové bezpilotní letadlo (unmanned strike platform), které bude během střehu ve vzduchu zjišťovat cíle a ničit je malou přesnou municí.

Budoucí bojové bezpilotní letadlo *Predator B* (UAV - Unmanned Aerial Vehicle) bude mít zvětšenou bojovou zátěž (3000 liber na vnějších závěsnících) a bude schopno nést řízené pumy *Paveway II*, řízenou municí pro přímý útok (JDAM - Joint Direct Attack Munition), rakety vzduch-země *Hellfire* a pumy malého průměru. Kromě zdokonalených optických přístrojů bude mít laser pro označování cílů.

Bylo dosaženo pokroku v možnostech nesmrtících zbraní použitelných ve městě.

Jsou vyvíjeny četné koncepce usměrněné energie použitelné za boje ve městě:

- ❑ **Aktivní obranný systém** (Active Denial System) používající milimetrové elektromagne-tické vlny k zastavení, odstrašení a odvrácení postupujícího protivníka na vzdálenost větší než dostřel ručních zbraní. Je určen k rozeznání davu a k ochraně důležitých objektů. Předpokládá se vyzkoušení jeho letecké verze.

- ❑ **Zdokonalený taktický laser** (ATL - Advanced Tactical Laser) určený k přesným úderům proti pozemním cílům ve městě, aniž by způsobil vedlejší škody. Má být umístěn na letounu AC-130.
- ❑ **Taktický reléový zrcadlový systém** (TRMS - Tactical Relay Mirror System) umožní přesně zamířit laserové paprsky k úderům na pozemní cíle.

Možnosti letectva

Dokonalejší technologie a procesy rozšíří přínos letectva k boji ve městě (joint urban fight). Protože nyní je boj ve městě považován především za problém pozemních jednotek, nejsou možnosti letectva často v popředí úvah pozemních velitelů. Společné plánování a výcvik zřejmě přispějí k vyřešení tohoto problému a k využití možností jednotlivých druhů ozbrojených sil. Společného výcviku v boji ve městě s ostrou střelbou se musí zúčastnit létající personál (aircrew), předsunutí letečtí návodčí na palubě letadla (airborne FACs - forward air controllers), skupiny navedení taktického letectva (TACPs - tactical air control parties), řídicí konečného navedení (JTACs - joint terminal attack controllers) a brigádní bojové skupiny (brigade combat teams). Při výcviku musí být kladen důraz na přímou leteckou podporu.

Pro plné využití možností letectva ve prospěch pozemních jednotek musí být zlepšeno velení a řízení, což je velmi náročné, protože pro pozemní jednotky je nesnadné ve městě udržet spojení mimo dosah přímé viditelnosti.

Zatímco letecká a informační podpora ve městě patří k běžným úkolům letectva, pozemní velitelé vážají tuto podporu vyžadovat vzhledem k obavám ze střelby na vlastní a z vedlejších škod. Protože mnohé budoucí boje budou probíhat ve městech, musí letectvo rozšířit svoji účast v nich, aby pozemní síly mohly plně využívat možností třetí dimenze.

*Článek pplk. USAF. Briana M. Newberryho The Air Force in the Urban Fight
byl uveřejněn v zářijovém čísle 2006 časopisu Armed Forces Journal.
Zkráceno a redakčně upraveno (nas)*

Operace namířené proti vzbouřencům se v minulosti často v taktické oblasti zaměřovaly na tzv. získávání srdcí a myslí. Zároveň byly ale často k ovládnutí situace používány donucovací metody, jako je přesídlování, ničení určitého území a ovládnutí potravinových zdrojů (tedy prostředky, k nimž se uchylují dnešní vzbouřenci), s tímž obecným cílem, kterým je porážka nepřítele. Při operacích k zajištění lidské bezpečnosti je cílem sama ochrana civilistů, nikoli porážka nepřítele. Některé donucovací taktiky jsou tedy vyloučeny, zatímco jiné (vytváření bezpečných útočišť nebo humanitárních koridorů) mají naopak klíčovou úlohu.

Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu
Barcelonská zpráva studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity
(předloženo v Barceloně 15. září 2004)

In: *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*
Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, ISBN 978-80-87041-17-8.

Vojenští stratégové nepovažovali boj proti povstání a asymetrický boj za příliš důležitý a v úvahách na strategické úrovni mu nevěnovali pozornost. Tento postoj ztěžoval formulaci teorie nekonvenčního boje (UW - unconventional warfare) a v podstatě vylučoval nepravidelnou válku (irregular warfare) ze všech námětů strategických cvičení. Strátégové pokládali protipovstalecký boj (COIN - counterinsurgency) za úkoly taktického a operačního stupně.

Do opravdových strategických úvah o protipovstaleckém boji a nepravidelné válce je nutno zařadit čas a prostor, jakož i dlouhodobé strategické nazírání.

Protipovstalecký boj a tři úrovně války

Při transformaci pozemního vojska, které bude ve 21. století čelit nepravidelným protivníkům (irregular warfare enemies), je možno jako vodítek pro vojenský rozvoj používat taktickou, operační a strategickou úroveň války. Největší pozornost pravděpodobně upoutává **taktická úroveň**, na níž si konvenční síly osvojily doktrínu boje proti gerile (counterguerrilla). Zkušenosti konvenčních sil na taktické úrovni se rozšiřují a nová generace vojáků a velitelů zná základy taktiky v nepravidelné válce. V tažení proti povstání nelze ale zvítězit, jestliže bude vedeno pouze na taktické úrovni.

V posledních třech letech se změnilo myšlení na **operační úrovni** nepravidelné války, především v oblasti boje proti povstání. Na operační úrovni bojovní velitelé převedou strategické koncepty do plánů použitelných na válčiči.

Byla zavedena opatření pro rozšíření znalostí operační úrovně války týkajících se nepravidelného boje a boje proti povstání. Tato opatření zahrnující literaturu, školení a kurzy rozšiřují znalosti toho, jak likvidovat ohrožení tohoto druhu. Bude vydána doktrína pro vedení protipovstaleckého boje, na níž navazují **strategické úvahy**.

Aby bylo dosaženo vítězství v globální válce proti terorismu (GWOT - global war on terrorism), a aby se zabránilo šíření povstání, je nezbytné, aby politici měli vůli a odhodlání, bezprecedentní v nedávné historii. „Velká strategie“, která používá nástroje státní moci k dosažení cílů národní bezpečnosti, vyžaduje koalici globálních partnerů, kteří souhlasí s tím, že **globální válka proti terorismu** je prvním bezpečnostním problémem týkajícím se jejich státních zájmů. Taková aliance závisí na tom, jak budou partneři hodnotit ohrožení, a na jejich schopnosti podílet se na globální válce proti terorismu.

Při přeměně války od mezistátní války k nadnárodní a globální nepravidelné válce charakterizované soupeřeními ideologiemi je nutno pochopit hluboké ideologické a kulturní rozdíly vyplývající z radikálně odlišných náboženských praxí. Nový strategický způsob myšlení musí také zvážit používání mezinárodních a místních možností pro ochranu zákonnosti a tato velká změna musí být zakotvena ve správném hodnocení povahy protivníků.

Za nejpravděpodobnější situace v tomto století jsou považovány nepravidelná válka, boj proti povstání a stabilizační operace. Proto jsou transformace ozbrojených sil a strategické koncepty zaměřeny na **boj proti povstání**.

Z nich bude vycházet společná operační koncepce pro nepravidelnou válku, která bude vyžadovat možnosti vedení asymetrického boje.

Strategické koncepce protipovstaleckého boje. Strategické koncepce jsou definovány jako způsoby, jimiž mohou ozbrojené síly nejlépe plnit svoje funkce a vykonávat uložené úkoly, přičemž respektují příslušné teorie, fakta, předpoklady a politiku. Protipovstalecký boj je jednou z těchto funkcí.

Strategické koncepce určují strategii a strategické cíle (zabraňovat, porazit, odstrašovat, umožnit atd.). Správná analýza konečného stavu protivníka vede ke správné strategické koncepci. Pokud jde o globální válku proti terorismu, strategická koncepce USA se řídí národní strategií USA a povahou jejich mezinárodních aliancí. Strategické koncepce jsou vodítkem pro koordinaci mezioborového (interagency) a mezinárodního úsilí. Globální kampaň vyžaduje globální strategickou koncepci. Strategická koncepce soustřeďuje prvky státní moci do jednotného celku.

Strategické koncepce pro protipovstalecký boj zahrnují formy manévru jako **strategické útoky nebo údery**, intervenční operace, nebo preventivní vnitřní obranu cizích států (preventative or preemptive FID - foreign internal defense). **Preventivní analýza** vnitřní obrany cizích států umožní předpovědět, kde mohou v neovládaném státě, s rozpadající se státní administrativou (failing-state), vzniknout podmínky pro terorismus nebo povstání. Ve spolupráci se spojenci zahrnuje preventivní vnitřní obrana cizího státu řešení krize, aby bylo vyloučeno zhoršení situace a aby státní moc mohla zvrátit negativní vývoj a zbavit protivníka volnosti jednání.

Jinou strategickou koncepcí je použití **nekonvenčních spojenců** (UW proxies) k útokům na nepravidelné síly, stejně jako je tato strategie používána proti nám. Toto je často používanou vhodnou metodou. Války vedené spojenci (proxy wars) slouží k ekonomii sil tím, že poutají protivníka, zatímco bojujeme na jiných frontách. Války vedené spojenci mohou jako taktiku používat subverzi a sabotáž.

Další dvě strategické koncepce jsou:

- ❑ **ovládání** (*management*) je formou trvalého odstrašování kombinovaného s preventivní vnitřní obranou cizího státu (preventative FID),
- ❑ **omezování** (*containment*) kombinuje izolující funkci charakterizovanou vyloučením eskalace (omezené války), reaktivní (nikoli proaktivní) prvky a určitou formu odstrašování (v podstatě soubor strategií pro dosažení synergie v celkovém úsilí).

Tyto strategické koncepce vyžadují perspektivní geopolitické nazírání a musejí být podpírány silnou národní vůlí, trpělivostí a vytrvalostí.

Povstalecká strategie

Moderní povstání jsou propojena do sítí, jsou amorfni, nadnárodní, nemají jen jednoho vůdce (headless), používají kriminální metody, jejich **doktrína je složitou bezbarvou směsicí všeho**. Dnešní povstalec napodobuje různé teroristické, gerilové a povstalecké teoretiky a může daného dne operovat podle jedné nebo podle všech těchto teorií. Protipovstalecká strategie musí překonat možnosti a operační koncepce povstalců a zkombinovat mnohé protipovstalecké strategie do nové „konstrategie“ (counterstrategy). Důležité je správně **poznat povstaleckou a teroristickou strategii, aby bylo možno formulovat vhodnou kon-**

trastrategii, protože jinak by plán kampaně mohl být operační směsicí, která by mohla klást nerealistické požadavky na ozbrojené síly.

Je nutno studovat povstalecké strategie pro pochopení teoretických a intelektuálních základů asymetrické války. Žádný protipovstalecký praktik nebude úspěšný, jestliže neuskuteční **analýzu motivace a strategie povstalců** k odhalení, jak jsou jejich různé akce kombinovány pro dosažení požadovaného konečného stavu.

Toto velmi důležité porozumění je základem pro sestavení vhodné **kontrastrategie podle modelů nekonvenční války**: „přímý verzus nepřímý“ nebo „nepřímý verzus nepřímý“ (klasická kontrarevoluční válka, vnitřní obrana cizího státu, vyhlazovací válka, cílený gerilový boj, policejní akce atd.).

Globální povstání 21. století je extrémně složité a problematické a klade vysoké požadavky. Překročilo meze politické a etnické války a změnilo se v globální ideologický boj. **Cílem nynější kontrastrategie musí být porážka vleklé globální džihadistické ofenzivy**, zbavení radikálního politického islámu jeho vlivu a jeho izolace od umírněného islámu.

Konečným stavem Západu nemusí být vítězství, nýbrž jeho strategickým cílem by měly být požadované účinky jako prevence, zbavení vlivu, zvýšení bezpečnosti a izolace. Západ musí také mít na mysli účinky druhého a třetího řádu těchto strategických cílů a musí podle potřeby přizpůsobovat strategii.

Ačkoli náboženství zajisté slouží jako motivace některých povstalců, mnozí z nich studovali teorie tradičních povstání a gerilového boje (Sun Tsu, marxisticko-leninská ideologie, Mao Ce-tung, Che Guevara).

Klíčoví vůdcové a prominentní náboženští extrémisté tvoří předvoj. Náboženský extremismus představuje jádro ideologického hnutí pro vyřešení současných společenských problémů návratem ke dřívější formě společnosti, která byla vedena *islámským kalifátem*. Náboženství se stalo prvkem národní moci a moderní povstalec je velmi účinně používají jako fasády, za níž skrývají zločinecké akce a násilné mocenské zápasy.

Před 11. zářím většina povstání probíhala v jednom státě, avšak islámští povstalci se již tímto pravidlem neřídí. Nový **prostor pro tyto povstalce je globální**, zahrnuje internet, rozpadající se státy, komunity etnických menšin v rozvinutých zemích a etnických diasporách, které jsou „útočištěm“ náboženských institucí a dogmat. Nový prostor zahrnuje také nadnárodní podpůrné organizace, které – možná bezděčně – jim poskytují pomoc a podporu. Novou formou rozptýlení pro přežití proti konvenčním silám je decentralizace (při zachování síťového propojení) a vedení válek nastrčenými protivníky, využívajícími občanských práv.

Každá **globální strategie** působení proti islámsko-fašistickému povstání bude vyžadovat trpělivost a pevnou státní vůli. Metodou pro porážku tohoto typu povstání je přijetí řady **dlouhodobých opatření**, jako výstavba státu, kulturní diplomacie a činnost policie. V podstatě existují čtyři nezbytné akce.

1. Zavedení demokracie a liberalismu podporovaných legitimní vládou a účastí lidu na politickém procesu, aby byli islámští fašisté zbaveni legitimacy. Úspěch se nebude jevit jako výrazné vítězství. Je možno zvládnout anebo omezit povstání během času.
2. Ozbrojené síly za podpory posilování zákonnosti musí převzít rozsáhlejší úlohu při separaci povstalců od obyvatelstva. Tento nový model musí zahrnovat kombinované vojenské a policejní akce.
3. Je nutno vyvíjet vnitrostátní, zahraniční a diplomatické úsilí pro přerušování podpory povstalců. Fondy pro charitativní náboženské organizace je nutno zastavit.

4. Poskytovat dokonalejší a pravdivé zpravodajství. To znamená ideologický boj. Cíli budou povstalecké organizace, motivace a zpravodajství, jichž bude dosaženo tzv. informačními operacemi (IO - information operations) pro oslabení vůle povstalců.

Transformace sil pro protipovstalecký boj

Expediční operace se rozšířily do rozsáhlých operací. Strategické koncepce pro boj proti globálnímu povstání je nutno převést do operačních plánů. Společný plán strategických možností (JSCP - Joint Strategic Capabilities Plan) musí zahrnovat více mezioborových prostředků. Systémy hodnocení bojeschopnosti sil musejí hodnotit také schopnost k vedení protipovstaleckých operací. Boj proti povstání musí být začleněn do oboru velkých kampaní. Je nutno získávat poznatky pro plánování globálních kampaní. Vojenské studijní programy musejí připravovat budoucí strategii pro tyto úkoly.

Pro dosažení **úspěchu na strategické úrovni** je nutno správně zvolit zaměření strategických sil. Je nutný vyšší počet sil vycvičených speciálně pro nepravidelnou válku za podpory těžších konvenčních sil.

Charta pro nepravidelnou válku zahrnuje vytváření možností spojeneckých států pro vyloučení dalšího šíření ohrožení. **Síly určené pro nepravidelnou válku** optimalizují svoje úlohy nabýváním regionálních a kulturních znalostí. Jsou to víceúčelové jednotky podržující si svou schopnost plnit rozsáhlejší konvenční bezpečnostní úkoly, avšak jejich primárním úkolem je vedení nepravidelných válek.

Konvenční síly podporují vedení nepravidelné války a podílejí se na regionálních operacích i na akcích spojených s vnitřní obranou cizích států. Expediční útvary musejí dosáhnout strategické pružnosti a být připraveny ke **společnému působení** s nekonvenčními silami, s humanitárními organizacemi, s orgány pro civilní záležitosti, s mezioborovými orgány a policejními silami pod jednotným velením.

Principy boje proti povstání

Principy a imperativy protipovstaleckého boje jsou vodítkem pro síly zasazené do protipovstaleckých kampaní. Avšak boj proti povstání je zvláštní a složitá záležitost. Respektování principů a imperativů nezaručuje úspěch, což je jedním z mnoha paradoxů protipovstaleckého boje. Pochoopení takových paradoxů napomůže osvětlit výjimečné problémy spojené s porážkou povstání.

Legitimita jako hlavní cíl. Legitimní vlády jsou ve své podstatě stabilní. Mají podporu lidu potřebnou k řešení vnitřních problémů, změn a konfliktů. Nelegitimní vlády jsou nestabilní. Špatné řízení, korupce a nezpůsobitelná vláda nevyhnutelně vyvolávají nestabilitu. Proto je nelegitimní vláda základní příčinou a ústředním strategickým problémem v dnešním nestabilním globálně-bezpečnostním prostředí.

Akce, které jsou indikátory legitimacy a které musí zavést každý, kdo čelí ohrožení stability, jsou:

- ❑ svobodné, poctivé a časté volby vedoucích činitelů,
- ❑ vysoká úroveň podpory politického procesu ze strany lidu,
- ❑ nízká úroveň korupce,
- ❑ přijatelná úroveň a rychlost politického, hospodářského a sociálního vývoje,
- ❑ vysoká úroveň podpory režimu ze strany sociálních institucí.

Vlády, které dosáhnou těchto cílů, zpravidla mají dostatečnou podporu obyvatelstva při utváření stability. Primárním úkolem protipovstaleckých sil je nastolit takovou vládu. Zatímco vojenská akce může řešit symptomy ztráty legitimacy, její obnovy lze dosáhnout pouze s použitím všech prvků státní moci. Pokud vláda nedosáhne legitimacy, nemohou mít protipovstalecká opatření úspěch.

Jednota úsilí. V ideálním případě by protipovstalecká strana měla mít jednotné velení všech prvků státní moci zapojených do protipovstaleckých operací. Avšak vojenští velitelé mohou v nejlepším případě dosáhnout jen jednoty úsilí navázáním spojení a styku s osobami odpovědnými za nevojenské prvky moci.

Styk s mezioborovými, koaličními a domácími organizacemi je důležitý pro zajištění, aby byly sledovány společné cíle a aby byly akce synchronizovány. Výsledná synergie je důležitá pro účinný protipovstalecký boj. Jednota úsilí musí existovat na všech úrovních aktivity. Jinak by si dobře míněné, avšak nekoordinované akce mohly navzájem překážet, nebo by umožnily schopnému protivníkovi využít mnoha slabých míst.

Primát politiky. Zatímco všechny prvky státní moci mají úlohu v úspěšném protipovstaleckém boji, politické cíle musejí podržet svůj primát. Všechny akce musejí být plánovány a prováděny se zřetelem k jejich přínosu k posílení legitimacy vlády. Politické a vojenské aspekty povstání spolu zpravidla souvisejí, jako by byly neoddělitelné, a většina povstalců tuto skutečnost uznává. Za boje proti povstání budou vojenské akce vedené bez správné analýzy jejich politických účinků v nejlepším případě neúčinné a v nejhorším případě budou prospěšné pro nepřítele.

Význam prostředí. Klíčovým aspektem při povstání je obyvatelstvo. Analýza účinků nějaké operace je nemožná bez pochopení společnosti a kultury, v nichž protipovstalecké operace probíhají. Vojáci musejí rozumět demografii, historii, příčinám, ideologiím, účelům, organizacím, přístupům a podpůrným činitelům každé strany v konfliktu. Vzájemně propojená politicko-vojenská povaha povstání vyžaduje, aby se protipovstalecká strana vžila do života lidu aby dosáhla vítězství. Úspěšné protipovstalecké operace vyžadují, aby vojáci uměli jasně a citlivě hodnotit povahu konfliktu, zvláště motivaci, silné stránky a slabá místa povstalců a domácích činitelů.

Zpravodajství jako hybná síla operací. Bez porozumění prostředí nelze pochopit a vhodně použít zpravodajství. Bez dobrého zpravodajství protipovstalecká strana bojuje proti neviditelnému nepříteli. Všechny operace musejí být připraveny podle pečlivě vyhodnocených zpravodajských údajů získaných a analyzovaných na nejnižším možném stupni a předaných všem jednotkám.

Izolace povstalců od jejich důvodů a podpory. Přivodit ztroskotání povstání je snazší než zabít každého povstalece. Dynamická povstání rychle regenerují a proto schopné protipovstalecké velení přeruší zdroje této možnosti obnovy. Ideologická podpora může být rozštěpena odstraněním sporů živících povstání. Fyzická podpora může být přerušena kontrolou obyvatelstva nebo zajištěním hranic. Mezinárodní nebo místní zákonná opatření mohou být nezbytná pro omezení zahraniční finanční podpory povstalců.

Jakmile vláda posílí svou legitimitu, lid bude aktivněji napomáhat pro dosažení tohoto principu. Vítězství bude dosaženo, když bude podporou lidu trvale udržována izolace povstalců.

Bezpečnost za vlády zákonnosti. Úhelným kamenem každého protipovstaleckého úsilí je bezpečnost obyvatelstva. Bez bezpečnosti nelze zavádět žádné trvalé reformy a bude se

šřít rozvrat. Pro zavedení legitimacy musejí bezpečnostní aktivity sahat od oblasti rozsáhlých vojenských operací až po oblast posilování zákonnosti. Povstalci považovaní za zločince ztratí veřejnou podporu. Jestliže se s nimi bude zacházet podle zavedeného právního systému v souladu s místní kulturou a praxí, bude posílena legitimita vlády. Tento proces vyžaduje čas, avšak vojáci si musejí být vědomi zákonných postupů platných pro jejich jednání a musejí tyto postupy podporovat. Musejí také napomáhat vytváření místních institucí (policejní síly, soudnictví), které budou podporovat zákonný režim.

Dlouhodobé zasazení. Povstání jsou zpravidla vleklými konflikty. Protipovstalecké operace jsou obvykle velmi náročné na čas a prostředky. **Povstalci zvítězí, jestliže neprohrají. Protipovstalecká strana prohraje, jestliže nezvítězí.** Povstalci jsou posilováni názorem, že určité ztráty anebo několik roků přinutí protivníky přerušit konflikt. Pouze neustálé přesvědčování o oddanosti podporované skutky posílí víru veřejnosti v přežití vlády. Lid nebude podporovat vládu, pokud nebude přesvědčen, že protipovstalecké síly mají prostředky, schopnost, vytrvalost a vůli zvítězit.

Imperativy protipovstaleckého boje

Pro dosažení úspěchu za protipovstaleckých operací je nutno mít na mysli tyto imperativy.

Vyhodnocovat informace a vyhlídky. Informace a vyhlídky spolu souvisejí a protipovstalecká strana je musí pečlivě vyhodnocovat. Pro omezení nespokojenosti a získávání podpory musí protipovstalecká strana a vláda vytvářet a udržovat realistické vyhlídky mezi obyvatelstvem, vlastními silami, a také v mezinárodním společenství, přičemž klíčovým nástrojem jsou informační operace. Je nutno se vyvarovat přehnaných slibů. Neschopnost dosáhnout slíbených výsledků může být vykládána jako záměrné klamání a nikoli jako pouhý neúspěch dobrých záměrů.

Využívání vyhlídek zahrnuje také poukazování na hospodářský a politický pokrok jako součást kampaně dokazující obyvatelstvu zlepšování života. Obyvatelstvo musí být přesvědčeno, že jeho život bude lepší za řízení protipovstaleckou stranou a nikoli za řízení povstalců. Protipovstalecké síly a domácí stát musí zajistit, aby jejich skutky souhlasily s jejich slovy. Každá akce má informační reakci, takže je nutno pečlivě posuzovat účinek na mnohé cílové skupiny a vytvářet reakce, které podporují sledovaný cíl.

Používat přiměřenou sílu. Každé použití síly vyvolává řadu reakcí, takže je optimální používat minimální možnou sílu při řešení každé situace. Občas je nutné velké úsilí k odstranění protivníka nebo k přesvědčení obyvatelstva, avšak velikost síly i to, kdo ji použije, je nutno pečlivě kalkulovat. Zahájit operaci, v níž padne pět povstalců, je neúčinné, jestliže vedlejší škody způsobí, že se k povstalcům připojí padesát dalších. Často je lépe, když přepady ve městě provádí policie, i když není tak dobře vyzbrojena jako vojenské jednotky, protože obyvatelstvo vidí, že použití síly je legitimní. Místní policie také posiluje vládu zákona.

Učit a přizpůsobovat se. Protipovstalecké síly musejí být organizací, která se učí. Povstalci střídají vojenské a politické fáze a metody. Kromě toho, povstalecké sítě si neustále vyměňují informace o zranitelných místech protivníka. Obratné protipovstalecké síly musejí být schopny přizpůsobovat se alespoň tak rychle jako protivník. Každá jednotka musí být schopna pozorovat, získávat poznatky a aplikovat je a hodnotit výsledky. Vyšší velitelství musejí vytvořit účinný systém pro předávání získaných poznatků u svých jednotek. Povstalci hledají slabá

místa a podle nich mění svoje oblasti operací, takže u protipovstaleckých sil je nezbytná decentralizace pravomocí.

Zplnomocnění nejnižších stupňů. Proces učení musí probíhat na všech stupních protipovstaleckých sil. Mozaiková povaha povstání znamená, že místní velitelé nejlépe znají svou vlastní situaci. Musí mít prostředky pro získávání hodnotných průzkumových údajů a pro vedení informačních operací. Proto musejí být protipovstalecké operace decentralizovány. Vyšší velitelé musí důvěřovat podřízeným, aby nižším stupňům předali pokud možno největší pravomoci. Iniciativa nižších stupňů musí být podporována, aby byly vytvořeny protipovstalecké síly schopné přizpůsobovat se rychleji než povstalci.

Podporovat hostitelský stát. Zahraniční protipovstalecké síly musejí mít na paměti, že vedou protipovstalecké operace pro podporu hostitelské vlády. Dlouhodobým cílem této vlády je dosáhnout soběstačnosti. Na konec musí hostitelský stát vyhrát svou vlastní válku. Zatímco zahraniční vojenské síly a instituce poskytují hodnotnou pomoc, musí být schopny předat odpovědnosti domácím orgánům. Zatímco může být pro zahraniční vojenské jednotky snazší samy vést operace, daleko lepší pro ně je pomáhat posilovat místní síly. Za úspěšných protipovstaleckých operací mají hostitelské vlády konečnou odpovědnost za vyřešení svých vlastních problémů.

Paradoxy protipovstaleckých operací

Protipovstalecké operace představují složité a často nové úkoly a okolnosti. V mnoha směrech je vedení protipovstaleckých operací kontraproduktivní vůči tradičnímu přístupu k válce a k bojovým operacím. Některé důležité paradoxy jsou:

Čím více chráníte svoje síly, tím jsou méně bezpečné. Konečného úspěchu dosáhnou protipovstalecké síly ochranou obyvatelstva, nikoli ochranou sebe sama. Budou-li se vojenské síly zdržovat ve svých základnách, ztratí styk s obyvatelstvem, které je konečným arbitrem vítězství a které by mohlo předat ulice a náměstí povstalcům. Vojenské síly musejí hlídkovat, sdílet riziko a udržovat styky pro získávání zpravodajských údajů k vedení operací a pro posilování vztahů s obyvatelstvem, jež zavede legitimitu.

Čím větší sílu použijete, tím menší je účinnost. Každé použití síly vyvolává mnohé účinky, z nichž všechny nejsou předvídané. Čím větší síla se použije, tím větší je možnost vedlejších škod a chyb. Nepřátelská propaganda bude popisovat manévrové vojenské akce jako násilné. Omezená síla také posiluje vládu zákonitosti, kterou se snaží zavést.

Nedělat nic je někdy optimálním postupem. Povstalec často vykoná teroristický čin nebo gerilový přepad, aby vyprovokoval protipovstalecké síly k přehnané reakci, nebo k takové reakci, kterou bude moci povstalec využít. Jestliže pečlivá analýza účinků reakce ukáže, že výsledky mohou být spíše negativní než pozitivní, musejí vojáci posoudit alternativu.

Nejlepší zbraň pro boj proti povstání nestřílí kulky. Síly působící proti povstání dosáhnou nejúčelnějšího úspěchu získáním podpory ze strany obyvatelstva a legitimacy pro vládu, nikoli likvidací povstalců. Bezpečnost je důležitá při hodnocení stupně jiných druhů pokroku, avšak trvalé vítězství se dostaví s fungujícím hospodářstvím, politickou účastí a obnovenou nadějí. Peníze a tajné volby budou mít mnohem důležitější účinky než pumy a střely. Informace je mnohem mocnější, když je správně používána. Vojáci musejí být připraveni k jejímu používání při nevojenských úkolech pro podporu protipovstaleckých operací.

Nechat „je“ něco udělat špatně je někdy účelnější než udělat to „sami“ dobře. Kdo vede nějakou operaci je stejně důležité jako to, jak dobře je vedena. Mezinárodní společenství

podporuje a bude podporovat hostitelské státy v boji proti povstání a trvalý úspěch vyžaduje vytvoření životaschopných institucí schopných působit bez velké mezinárodní podpory. Čím déle bude tento proces trvat, tím více bude slábnout podpora ze strany lidu podporujících zemí, a tím více bude místní obyvatelstvo zpochybňovat legitimitu vlastních sil.

Jestliže je taktika účinná v tomto týdnu, nebude účinná příští týden. Jestliže je účinná v tomto kraji, nebude účinná v kraji sousedním. Dnešní schopní povstalci jsou přizpůsobiví a často jsou součástí rozsáhlé sítě, v níž neustále a okamžitě komunikují. Úspěšné metody protipovstaleckého boje a vhodná protiopatření se v povstalecké síti rychle rozšiřují a povstalci mohou rychle zavést změny. Velitelé protipovstaleckých sil se musejí vyvarovat sebeuspokojení a být přizpůsobiví nejméně tak jako protivník.

Taktický úspěch nezaručuje nic. Samotné vojenské akce nemohou dosáhnout úspěchu. Taktické akce musí být zaměřeny na operační a strategické vojenské cíle a na důležité politické účely. Bez těchto vazeb bude docházet k plýtvání s životy a prostředky bez skutečného užitku.

Strategické velení

V USA bude zřízeno strategické středisko pro studium nepravidelné války, aby byla zachována způsobilost k jejímu vedení, aby bylo profesionalizováno umění vést nepřímé války a aby byla vychována generace důstojníků pro tuto oblast. **Požadavky kladené na tyto důstojníky jsou:** politická a diplomatická způsobilost jednat na operační a strategické úrovni, být strategickými teoretiky i strategickými praktiky, znalost taktických aspektů vedení nepravidelné války a dovednost tyto aspekty dále rozvíjet.

Pozemní vojsko USA zavedlo systém pro získávání poznatků. Je si vědomo, že protivníci je studují stejně pečlivě, jako pozemní vojsko studuje tyto protivníky. Uvažuje o taktice, metodách a postupech. Protivníci je hodnotí rovněž, avšak věnují pozornost také operačním a strategickým úrovním nepravidelné války.

Aby důstojník mohl za boje proti povstání a za nepravidelné války velet **na strategickém stupni**, musí mít tyto vlastnosti:

- a) zájem o zdokonalování vojenské profese ve vedení nepravidelné války,
- b) schopnost jednat za složitých podmínek,
- c) světový přehled,
- d) kulturní porozumění pro operační prostředí,
- e) znalost diplomacie a politických teorií,
- f) dovednost vyjednávat,
- g) znalost cizích zemí a cizích ozbrojených sil,
- h) znalost informačních a psychologických operací,
- i) znalost historie a kultury,
- j) zkušenosti ve vedení společných, mezioborových, kombinovaných, nekonvenčních a koaličních operací,
- k) znalost umění a vědy o vedení nepravidelné války,
- l) způsobilost organizovat spolupráci.

Prameny:

Eliot COHEN, pplk. Conrad CRANE, pplk. Jan HORVATH a pplk. John NAGL, Principles, Imperatives and Paradoxes of Counterinsurgency, *Military Review* březen-duben 2006.

Plk. Joseph B. CELESKI: Strategic Aspects of Counterinsurgency, tamtéž.

(nas)

Úplná profesionalizace armád začíná být problém

(Komentář ke knize B. Pernici: *Profesionalizace ozbrojených sil*)

RECENZE

Profesionalizace moderních armád je v demokratických zemích zatím evidentně postupující realitou. Vyžádala si ji náročnost vedení soudobého boje, obsluha složitých a sofistikovaných zbraňových systémů, nechuť větší části mladé generace absolvovat povinnou základní vojenskou službu, její větší či menší selektivnost spojená s korupcí (s výjimkou Izraele), i zájem státu povolávat jen část branců a snižovat potenciální bojové ztráty ne plně kvalifikovaných vojáků.

Na našem území k tomuto kroku po přijetí branného zákona z 5. 12. 1868 došlo přijetím zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon) s účinností dnem 1. 1. 2005 po 135 letech. Stalo se tak i přesto, že tehdy vládnoucí politická strana neměla profesionalizaci v programu. Při rozhodování o této podstatné změně převážily politické důvody získat mladé voliče.

Pokus o shrnutí dosavadních poznatků

Bohuslav Pernica se pokusil shrnout dosavadní poznatky v publikaci **Profesionalizace ozbrojených sil – trendy, teorie, zkušenosti**. Učinil tak ve čtyřech oddílech pod názvy Odvětví obrany a ozbrojené síly, Některé socioekonomické aspekty existence branné povinnosti a profesionálních ozbrojených sil, Ekonomická dimenze veřejného projektu profesionalizace ozbrojených sil a Odlišnost a podobnost veřejných projektů profesionalizace ozbrojených sil.

Jde zčásti o autorovo původní dílo a zčásti o výběr zahraničních a našich textů z posledních dvou desetiletí, které jsou v textu uvedeny jako ilustrace. Důraz je v publikaci kladen spíše na socioekonomické než socioekonomické aspekty profesionalizace. Znamená to zaměření spíše na ekonomické než lidské zdroje. Z ekonomického hlediska je pro autora vnější bezpečnost veřejným statkem.

Profesionalizace je v práci chápána jako rozhodnutí nahradit vojáky v základní službě, vykonávající ji osobně, podobně jako daň, vojáky v zaměstnaneckém poměru. Tím se stávají součástí pracovního trhu. Investice do zbraňových systémů a vybavení vede poté ke zvýšení efektu, k úsporám lidské práce a chrání zdraví profesionálů. Práce je určena zájemcům z řad veřejnosti, vysokoškolským učitelům a studentům, tedy více méně členům bezpečnostní komunity.

Autor se zabývá profesionalizací jako realizací veřejného projektu. Vychází proto, někdy až nadměrně, z definování pojmu odvětví obrany ozbrojených sil a jejich systematizaci ve vztahu k Severoatlantické alianci. Je patrné, že prohlubováním koaličního spojení, a zejména specializací jednotlivých spojeneckých armád, se stává obrana státu a jeho státní suverenity nejen čímsi symbolickým, ale bohužel u mnoha subjektů i anachronickým, takže k tomu lze zaujmout jenom defenzivní až defetistický postoj, nelze ji prostě zajistit a není zatím bezprostřední ani střednědobý důvod něco na této situaci měnit. Pro jiné subjekty kritický postoj k této problematice determinuje historická paměť.

V této souvislosti rozlišovat funkci bezpečnosti státu na vnější a vnitřní je již nefunkční, obě se vzájemně prolínají. Někdejší diskuze probíhající za minulého režimu o nezákonnosti použití armády pro řešení vnitřních konfliktů ztrácí smysl. Je tomu tak proto, že ozbrojené síly jsou vytvářeny a organizovány v souladu s potřebami národní bezpečnosti i požadavky obrany.

To je mj. jedním z důvodů, proč se používá i pojem *odvětví* ve srovnání se zúženou kategorií *rezortu*. Ačkoli např. zařazení Hradní stráže a Vojenské kanceláře prezidenta republiky do ozbrojených sil je diskutabilní, subjekty v nich zařazené by měly být podle názoru některých členů bezpečnostní komunity součástí Kanceláře prezidenta republiky a jejími zaměstnanci. Zjednodušily by se tak dosavadní složité vazby a racionalizovalo financování.

Organizace ozbrojených sil je v působnosti jednotlivých států, ale zároveň musí respektovat, že jsou používány pro expediční účely, jakkoli jsou specificky jiné než v období koloniálních válek, i když dost lidí s tím nemusí souhlasit. Zapojování do zahraničních misí, které však zvyšuje riziko ohrožení zdraví, je zároveň demotivačním prvkem zájmu o službu v profesionálních ozbrojených silách. Svědčí o tom např. problémy Spojených států s rekrutací nových dobrovolníků v souvislosti s vysokými ztrátami armády v Iráku. Na druhé straně bylo a je nasazení vojáků v bojových podmínkách nejlepší vojenskou přípravou, jejím vyvrcholením a verifikací.

Stejně tak je zjevné, že se charakter ozbrojených sil mění na síly bezpečnostní, plnící nevojenské úkoly, které jsou ve srovnání s vojenskými dynamickou globalizací světa stále četnější. Zjevně tak dochází i k úsporám ekonomickým, i když to zvyšuje náročnost na rozsah výcviku.

Autor uvádí, že důvodem, proč některé vlády váhají se zrušením branné povinnosti, je skutečnost, že je na ní založena také alternativní branná povinnost v podobě civilní služby a jejích variant, což také k ekonomickým úsporám státu, zvláště v sociální péči a ve zdravotnictví. V souvislosti se zrušením povinné základní služby dochází také k jiným problémům, jako je např. nedostatek řidičů a redukce kvantity dalších kvalifikací jako jsou pyrotechnici, chemici, ženisté, spojaři, opraváři, zdravotníci, kuchaři apod.

Dva modely ozbrojených sil

Autor v klíčové části publikace vychází z premisy, že v moderní době existují v demokratických společnostech dva modely ozbrojených sil:

1. Od dob Velké francouzské revoluce v roce 1789 vytvářené a doplňované na principu vynucené branné povinnosti občanů státu.
2. Od šedesátých let minulého století doplňované v nových historických podmínkách pouze dobrovolníky.

Nelze však plně tvrdit, že velké a sousedy i občanskými válkami neohrožované státy preferovaly většinou model plně profesionalizovaných ozbrojených sil a mnohdy byly takové ozbrojené síly i nástrojem podpory koloniální politiky těchto zemí, kdežto malé státy žijící vedle militantního souseda byly přímo odkázány na brannou povinnost. K potvrzení chybí důkladnější analýza i respektování historických determinací volby příslušného modelu (např. Bundeswehr by mohl být profesionalizován mnohem dříve než v jiných zemích, kdyby tu nehrály roli historické reminiscence, pro které je občanský prvek povinně zařazovaný do ozbrojených sil zároveň součástí civilního řízení a kontroly armády; není ani možné pominout charitativní efekt, který náhradní službou přinášejí ti, kdo v ozbrojených silách odmítají sloužit).

Absence sociologického a psychologického přístupu

Část nazvaná Některé socioekonomické aspekty existence branné povinnosti a profesionálních ozbrojených sil se věnuje především etymologii relevantních pojmů, právním souvislostem, ekonomickým faktorům a sociálním souvislostem doplňování ozbrojených sil a vzdělávání zájemců o profesionální službu; méně pozornosti se věnuje profesionálu jako jednotlivci, osobnostním charakteristikám, hodnotovým orientacím, ideovým zaměřením, životnímu stylu a zvláště motivaci této kategorie mladých lidí k této službě. Tento problém je ilustrován jen na příkladu motivační struktury zájmu a profesionální službu v americké armádě, i když existuje řada našich relevantních výzkumů.

Klíčem k pochopení profesionalizace je podle autora personální struktura ozbrojených sil. Nejpodnětnější je zvláště pasáž, která se zabývá objektivní nutností profesionalizace vzhledem ke kvalifikační náročnosti obsluhy moderních zbraňových systémů a vedení soudobého boje. V práci se sice objevují statistické údaje o vývoji podílu profesionálního vojenského personálu ve vybraných evropských státech, ale chybí tu reflexe eventuálních ergonomických a podobných studií o růstu náročnosti výkonu pracovních profesionálních rolí vojenských profesí.

Strategie přechodu k profesionalizaci

Existují v podstatě dvě strategie přechodu k profesionálním ozbrojeným silám. První je postupná a respektuje především náročnost výkonu pracovních rolí vojenských profesí v závislosti na délce vojenské základní služby, tzn. pokud se zkracuje, postup se urychluje, a naopak. Je to závislé i na finančních prostředcích, které společnost a její rozhodovací orgány na tento projekt poskytnou.

Druhou strategií je profesionalizace skoková, jednorázová, kterou z politických důvodů přijala i naše vláda. Ačkoli se zdálo, že její realizace se setká s problémy, i když nastaly, přesto byly s jistými dosud trvajících potížemi zvládnutelné. Tímto krokem jsme se také zbavili selektivnosti, a tedy i spravedlnosti či nespravedlnosti při zařazování branců do vojenské základní služby a s tím spojenou potenciální korupcí, kterou se někdy podařilo i odhalit a potrestat.

Ženy v ozbrojených silách

Ženský prvek v ozbrojených silách chápe autor především jako rozšíření základny demografického zdroje, z něhož jsou ozbrojené síly doplňovány. Ženám jsou otevřeny všechny vojenské odbornosti s výjimkou těch, které jsou limitovány jejich odlišnými fyziologickými, biologickými aj. vlastnostmi.

Díky této problematice se také autor mohl nejobšírněji věnovat sociálním souvislostem výkonu pracovních rolí profesionálních vojáků. Zařazení žen do ozbrojených sil však vyžaduje dodatečné finanční náklady. Přesto lze očekávat, že stejně jako v jiných demokratických zemích bude jejich podíl v ozbrojených silách růst.

Je profesionalizace ozbrojených sil současným trendem?

Určitě ano a zcela jistě v euroatlantické demokratické zóně. Jak autor uvádí, z dnešních 26 zemí Severoatlantické aliance již do historicky převratného roku 1989 profesionalizovaly,

Velká Británie, Spojené státy, Kanada a Lucembursko, což zprvu svědčilo o tom, že si to mohou dovolit jen bohaté země s dlouhodobou demokratickou tradicí. I následující Belgie a Nizozemí to potvrzovaly. (Pokud např. neprofesionalizal Pákistán.) Od začátku nového tisíciletí jako by symbolicky se pro profesionalizaci v rychlém sledu rozhodly Francie, Portugalsko, Španělsko, Itálie, Maďarsko, Česká republika, Slovinsko a Slovensko. Do roku 2008 to mají v plánu Rumunsko, Bulharsko a Lotyšsko a nejspíš také Litva a Estonsko. Do roku 2012 chce jít touto cestou i Polsko, zatímco SRN to nyní z rozpočtových a ne již politických důvodů oddaluje. Dánsko a Norsko mají tradičně (stejně jako Švýcarsko jako nečlenský stát NATO) silné miliční prvky, Řecko a Turecko se potýkají s bezpečnostními problémy. Což byl nejspíš i hlavní limit, jak se jednotlivé země pro profesionalizaci rozhodovaly. Jen Island si díky geopolitickému postavení může dovolit luxus nemít s výjimkou pobřežních hlídek armádu.

Z výčtu je zřejmé, že kromě existujících bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik pro jednotlivé země byl další hlavní determinantou nejen rozhodovacího procesu, ale zejména charakteru profesionalizace fakt, šlo-li o demokratickou a vyspělou západní zemi nebo o stát postkomunistický, kde profesionalizace byla spojena s dokončením demokratizace a transformace a posléze hlavně modernizace ozbrojených sil.

Vážným problémem je i zajištění činností, které dosud vykonávali vojáci v základní službě prostřednictvím objednávaných služeb, a jak řadu těchto činností zajišťovat při bezpečnostním ohrožení. Na druhé straně se sice vojenští ekonomové zabývají finančními náklady spojenými s profesionalizací a k jakým důsledkům dochází při eliminaci základní vojenské služby, ale chybějí studie, jaký efekt přináší společnosti, zůstávají-li tito mladí lidé v pracovním procesu.

Odpověď v závěru na otázku v mezititulku, jestli je profesionalizace ozbrojených sil trendem do budoucnosti, není jednoduché. Autor si to sám v závěru uvědomuje. Nemůže na to samozřejmě v této práci plně odpovědět. Vzhledem ke své profesi se věnoval především ekonomickým souvislostem profesionalizace. Sociálních souvislostí se dotýkal, zejména pokud jde o vztah profesionálů k armádě jako zaměstnavatelské instituci, jejich odměňováním, personálními záležitostmi apod. Sociologické a psychologické problémy vojenských profesionálů nebyly v popředí jeho zájmu. Tento předpoklad bylo možné splnit jen spojením s příslušným odborníkem. V každém případě by to vyžadovalo samostatnou monografii nebo alespoň studii, pokud se tuto problematiku nepodaří v budoucnosti zpracovat komplexně.

Vrátíme-li se k prognóze profesionalizace jako perspektivního trendu, je závislá na vývoji bezpečnostní hrozeb a z nich vyplývajících rizik, ale zejména na tom, jak světové společenství a zvláště Spojené státy jako jediná supervelmoc bude na ně reagovat.

Pokud se nepodaří výrazně zlepšit primární příčiny bezpečnostních hrozeb jako jsou neustále se prohlubující problémy sociální, ekonomické, ideové, náboženské, etnické, axiologické, environmentální a další, a převládne-li intervencionistická strategie nad multikulturální, resp. internacionalistickou, je návrat k povinné vojenské službě objektivní nezbytností. Může to uspořádat i jiný trend, kdy dobrovolný vstup do ozbrojených sil představuje společenský vzestup převážně jen pro nebělošská etnika, což může zvyšovat bezpečnostní rizika, a proto v mnohých zemích již bez ohledu na politické důsledky a opuštění multikulturalismu stanovují proporční limity pro příslušníky těchto etnik.

Bohuslav Pernica, Profesionalizace ozbrojených sil – trendy, teorie, zkušenosti.

Ministerstvo obrany ČR – AVIS Praha 2007, ISBN 978-80-7278-381-6.

PhDr. Antonín Rašek

Osud zařadil Františka Moravce ke generaci našich dědů a otců, kteří jsou a budou obdivováni i zatracováni za své činy a rozhodnutí, jež učinili v nejlepší víře, že je žádá doba i prospěch národa a státu. František Moravec nepatřil k těm, kdož šli s proudem okolí a času, nýbrž k oné skupině osobností československého státu, která se pokoušela jeho osudy zvládnout a usměnit tam, kde předpokládala jeho větší bezpečnost, vnitřní stabilitu a prosperitu, aniž by opouštěla hodnoty a ideály demokratické společnosti.

Jiří Šolc, Ve službách prezidenta, Vyšehrad 1994. [1]

* 23. 7. 1895 Čáslav
+ 26. 7. 1966 Washington

Jeho jméno patří snad k nejznámějším důstojníkům první republiky. Také jako jeden z mála předválečných důstojníků připravoval své paměti – Špion, jemuž nevěřili. [2] „Arcišpión“, jak o něm s nadsázkou mluvil Jan Masaryk, od konce dvacátých let pracoval v československé vojenské zpravodajské službě, a to až do jara 1945, kdy byl z politických důvodů, respektive na nátlak komunistů ministrem národní obrany Ludvíkem Svobodou odvolán z funkce ...

Byl nejstarším synem z deseti dětí městského úředníka Aloise Moravce. S výborným prospěchem absolvoval místní gymnázium a v roce 1913 začal studovat moderní filologii (latinu a franštinu) na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Náležel ke generaci, jejíž další osudy poznamenala první světová válka. Po třech semestrech studia musel nastoupit vojenskou službu v rakousko-uherské armádě u zeměbrance pluku 12. Když ukončil důstojnickou školu stal se velitelem čety. Zúčastnil se potom bojů na východní frontě v prostoru Krakova i krvavé bitvy u ruské Rawy. Se svojí četou 13. ledna 1916 přešel do ruského zajetí a již v březnu se hlásil do I. srbské dobrovolnické divize, jež se začala organizovat Oděse. V jejích řadách bojoval na rumunské frontě v Transylvánii a u Dobrudže, kde byl zraněn (prostřelený kotníky). Po vyléčení odjel s transportem československých legionářů do Francie, kde opět zastával funkci velitele čety, nejdříve u 22. a později u 21. pěšího pluku francouzských legií. Tehdy se zúčastnil bojů u Saint Maixant a Mulhouse. Po absolvování kurzu velitelů čet v Saint Maixent byl přemístěn k 35. pěšímu pluku československých legií v Itálii; tehdy bojoval i u Piavy a Tagliamenta.

Již v listopadu 1918 přijel v hodnosti kapitána do Československa a okamžitě byl v rámci své jednotky vyslán na Slovensko napadené maďarskými jednotkami Bély Kuna. Podobně jako řada legionářských důstojníků se rozhodl pro vojenskou službu a tak zůstal u „svého“ pětaticátého pěšího pluku s posádkou v Plzni. Postupně zastával funkce velitele roty, plukovního pobočníka a když v červnu 1928 ukončil studia na Vysoké škole válečné v Praze byl

jako major generálního štábu ustanoven přednostou zpravodajského a operačního oddělení 2. pěší divize v Plzni. Za ne příliš jasných okolností se Moravec dostal koncem roku 1929 na funkci přednosty 2. oddělení k zemskému vojenskému velitelství Praha.

Někdy v této době měl hlásit své podezření, že podnáčelník hlavního štábu československé branné moci generál Lev Prchala je agentem pracujícím pro Německo. „*Byl z toho poprask. Bylo logicky rozhodnuto, že bude nejlepší, když celá akce bude vzata na „krátkou oprat“, a proto byl Moravec přemístěn od Zemského vojenského velitelství Praha k hlavnímu štábu, aby mohlo vše probíhat co nejtajněji a nejtišeji. Časem se zjistilo, že tím agentem nebyl Prchala, ale truhlářský dělník...*“ [3] Ale to již byl podplukovník Moravec ustanoven přednostou skupiny B a zástupcem přednosty 2. oddělení hlavního štábu.

Generál František Tichý, který s menšími přestávkami pracoval s Moravcem v letech 1932-1941 ve svých vzpomínkách k tomu poznamenává: „*Jeho povaha – „dvě rušící se disonanční tóny“ – na jedné straně mnoho velkých kladů a na straně druhé velké záporny. Vzdělaný, inteligentní, výborný organizátor, výborný zpravodajský, neobyčejně pracovitý a schopný, nadaný, bystrý. Byl však chorobně ješitný, otázky prestižní převyšovaly vše ostatní, arogantní, mnohdy obhroublý, roditel intrikán. Jednou se sám o sobě vyjádřil v mé přítomnosti, že je šedou emincí.*“

Toto ne příliš lichotivé hodnocení potvrzuje prezidentův kancléř dr. Jaromír Smutný, [4] neboť ve svém záznamu ze 17. dubna 1940 mimo jiné uvedl: „*Moravec mně držel velkou přednášku, že je v Anglii 1. zástupcem vojenské správy u dr. Beneše, 2. vrchním velitelem, 3. šéfem své skupiny. Tedy, že všechno vojenské, co přichází k dr. Benešovi, musí vidět ... Měl jsem dnes z Moravce špatný dojem a když mi pak v druhé části řeči řekl, že prý ho musím lidsky pochopit, že to chce vědět, tak jsem mu řekl rovnou, že mu vidím až do žaludku, jak bojuje o svou pozici vůči Paříži (Československý národní výbor, pozn. aut.) a že může být jist, že mu pomůžu z toho důvodu, že vím, že je ze 150 % oddán Benešovi a že dle toho postupuje. Tak jako druzí Čechoslováci dělá to Moravec více z taktiky nežli z přesvědčení, ale je tak chytrý, že ví, že to s Benešem je cennější než proti němu. Nadává na Ingra a všechno mu donáší – tak to dělá se všemi. Jsem vůči němu málo uzavřený, donáší všechno a všude, proti každému si dělá materiál, nafukuje všechno...*“ [5]

Ale vraťme se do třicátých let, kdy situace Československa nebyla právě nejjednodušší, a tím spíše mohlo československé zpravodajství počítat s nebyvalými prostředky. Moravec toho využil, promyšleně a dobře je reorganizoval, a tak přivedl československou zpravodajskou službu opravdu na vysokou úroveň. V této době jeho oddělení také navazuje spolupráci s nositelem zlatého odznaku NSDAP a pracovníkem Canarisova abwehru Paulem Thümmlem, který pro Čechoslováky pracoval pod označením A-54. Podle Moravcova názoru „*byl nejlepším vyzvědačem druhé světové války*“, avšak jeho zprávy, nebyly v řadě závažných bodů správné. Z toho, co je prozatím známe, vysvítá také, že Thümmel byl v každém případě člověk bez zbytečných morálních skrupulí a ke spolupráci s československými vojenskými zpravodajci nebyl motivován žádným přesvědčeným protinacistickým postojem, jak se občas v literatuře naznačuje. Jak vysokou dvojí hru tento agent-dublér hrál, nelze prozatím s konečnou platností zodpovědět. V každém případě náležel k nejlépe placeným agentům tehdejší československé vojenské zpravodajské služby.

Také známý odlet Moravcovy jedenáctky do Velké Británie v předvečer nacistické okupace českých zemí vyvolává řadu otázek (viz příloha). Vzhledem k tomu, že akce musela být provedena v podmínkách nejvyššího utajení a počet evakuovaných osob byl omezen kapacitou

letounu, bylo to 11 důstojníků. Klíč pro jejich volbu stanovil Moravec sám a byl jednoduchý: pryč musí všichni, kteří znají agenta A-54. [6]. Generál Heliodor Píka po válce vzpomínal, že 14. března měl „prudkou kontroverzi s plukovníkem Moravcem před několika důstojníky operačního oddělení hlavního štábu. Tehdy jsem dokazoval, že je nutno se bránit, abychom probudili svědomí světa, že jinak bychom nesahali ani po kotníky Habešanům, kteří se dovedli bránit, že je třeba donutit vládu, aby ultimativní požadavky Německa byly odmítnuty. Plukovník Moravec se mi jen vysmíval, ačkoliv byl přesně informován, neřekl nic o skutečném stavu věcí, avšak dodal: „Zítřka tady budou Němci a Gajdova vláda a tebe pověsí na náměstí. Mne však nedostanou. Až půjdou do mé kanceláře, tak se zastřelím.“ Na to jsem mu odpověděl, že to by byla zbabělost, že by dříve musel zabít aspoň 10 Němců, než by se zastřelil.“ [7]

„Pozůstalí“, jak je ve svých pamětech výstižně nazval plukovník František Fárek, obviňovali Moravce zejména z toho, že řádně nepředal agendu svému zástupci, nevydal pokyny k likvidaci oddělení, a také pátracích středisek a předsunutých zpravodajských ústředen, nepamatoval ani na budoucí spolupráci zahraničního a domácího odboje atd. „Škody, které tím vznikly,“ vzpomínal Fárek v pamětech vydaných uprostřed normalizace v r. 1975, kdy veškeré zmínky o Moravcovi byly téměř vždy provázeny odsudkem, „jsme později s vypětím všech sil nahrazovali a určitým ztrátám jsme zabránit nemohli ...“ [8] Toho také po válce, již v r. 1945, použili komunisté, především pak z vojenského obranného zpravodajství (OBZ), ve snaze trvale odstranit generála Moravce z armády.

Krátce po svém příletu do Londýna plukovník Moravec informoval dr. Edvarda Beneše, který tehdy působil jako profesor sociologie na univerzitě v Chicagu o svém příjezdu, a zároveň prohlásil, že on i jeho spolupracovníci jsou mu k dispozici jako logickému veliteli budoucího osvobozovacího hnutí. Dr. Beneš odpověděl obratem a vyjádřil své veliké uspokojení, že se zpravodajcům podařilo včas uniknout, a oznámil, že v červenci přijede do Londýna.

Ve svých poválečných „Pamětech“ také konstatoval, „že naše zpravodajská služba vedená tehdy pod odpovědností generála Sergeje Ingra plukovníkem Moravcem, byla v prvním období válečném přímo prvořadá. Měla v republice a v Německu ještě z doby první republiky skvělou síť zpravodajských agentů. Měl je přímo v řadách německých vojáků, a zejména mezi protinacistickými Němci. Tím způsobem jsme dostávali až do roku 1942 (až do čistky po zastřelení R. Heydricha) z Německa – a přímo z kruhů německého generálního štábu – zprávy, jimiž jsme Angličany přímo udivovali a které pro naše vedení odbojové v zahraničí měly nesmírnou cenu. Zdůrazňuji to podle skutečné pravdy a podle své povinnosti.“ [9]

Plukovník Moravec byl k 1. září 1944 ustanoven podnáčelníkem štábu pro vybudování brané moci (ŠVBM), jenž byl dnem 19. září 1944 reorganizován na Hlavní velitelství branné moci v čele s generálem Sergejem Ingrem. K 28. říjnu 1944 byl prezidentem republiky ještě jmenován brigádním generálem (s účinností a pořadím od 20. srpna 1944), avšak to se již pomalu blížil zenit jeho vojenské kariéry v československé armádě.

Po návratu z Anglie gen. Moravec nebyl přijat ministrem národní obrany, jak by se zřejmě slušelo a odpovídalo jeho hodnotě a zásluhám, ba naopak, právě tyto zásluhy byly zpochybňovány. Dozvěděl se, že se armáda reorganizuje, není jasno o její budoucí podobě a dislokaci a že prý kolem jeho osoby jsou nevyjasněné problémy z let předválečných i z doby odboje. Bude prozatímně zařazen do pomocného úřadu MNO a poslán na dovolenou až do odvolání.

Když byl do Prahy letecky přepraven londýnský archiv zpravodajského odboru, Reicinovo OBZ jej odvezlo do budovy Hlavního štábu v Dejvicích a písemností se okamžitě zmocnilo. Politický zájem OBZ stál v pozadí vyhledávacího řízení, které proti gen. Moravcovi zahájil

polní prokurátor 1. čs. armádního sboru. [10] Boj o získání kontroly nad voj. zpravodajstvím začal.

Gen. Moravec se podobně jako generálové Ingr a Neumann dozvěděl až z rozhlasu (duben 1945), že byl rozhodnutím ministra národní obrany L. Svobody, respektive tzv. košické vlády, přeložen do výslužby! Návrat do osvobozené vlasti mu byl umožněn teprve 5. června 1945 a krátce poté podalo ministerstvo národní obrany na několik generálů a vyšších důstojníků, mezi nimi právě i na generála Moravce, polnímu prokurátoru u 1. čs. armády v Praze trestní oznámení pro podezření, „že v době před 15. březnem 1939, kdy zaujímal vedoucí místa v MNO a ve složkách jemu podřízených a dověděli se o zamýšlené okupaci našeho území německou armádou, nepostarali se včas o zničení různého zpravodajského materiálu, který se pak dostal do rukou německých orgánů, při čemž následkem vyžazení zpravodajských opatření bylo persekucí gestapem postiženo asi 630 důstojníků a větší počet civilních osob, z nichž mnozí byli popraveni, jiní umučeni, tedy hrubou nedbalostí způsobili, že skutečnosti a opatření, jež mají zůstat utajeny pro ochranu republiky, staly se známými cizí moci, ačkoliv podle svého veřejného postavení byli povinni zachovat je v tajnosti.“ [11]

Vojenský prokurátor v Praze však rozhodnutím z 2. dubna 1946 trestní oznámení na všechny obviněné odložil, neboť „tito obvinění se sice rozhodli k zásahům kromobyčejné povahy, jichž situace tehdejší od nich jako zodpovědných orgánů vyžadovala, vesměs však v posledních okamžicích chaotické situace, kdy řádná kontrola, zda to, co ještě se v zájmu utajení podniká, je prováděno dokonale, se všem obviněným vymkla zřejmě z rukou. A právě v onom nevčasném zásahu obviněných dlužno spatřovati provinění, jež důvodně mělo následky shora naznačené. Poněvadž pak jde o zavinění zřejmě hrubou nedbalostí způsobené, naplňuje jednání obviněných skutkovou podstatu pouhého přečinu podle § 6:4 zákona č. 50/1926 Sb. z. a n., jehož trestnost zanikla promlčením vzhledem k tomu, že přečiny se promlčují ve lhůtě nejdéle jednoho roku, při čemž okolnost, že by obvinění měli z činu nějaký prospěch zůstává mimo pochybnost.“ [12]

Po tomto rozhodnutí vojenského prokurátora však generál Ludvík Svoboda nařídil zavést před kárným výborem ministerstva národní obrany řízení proti generálu Moravcovi pro stejná obvinění, které doplnil náčelník 5. oddělení hlavního štábu podplukovník Bedřich Reicin o odborný posudek, v jehož závěru konstatoval: „S hlediska odborného lze v jednání generála Františka Moravce spatřovati vyhnutí se zodpovědnosti a v dané situaci, jež se historicky jeví bojovou – bezhlavý útěk z bojového stanoviště“. [13]

Nicméně z dochovaného zápisu přednosta Vojenské kanceláře prezidenta republiky generála Antonína Hasala vyplývá, že ve hře byly věci naprosto jiné. „... pan prezident republiky dotkl se věci kárného řízení generála Moravce. Generál Moravec podal žádost o zastavení řízení cestou milosti. Žádost vojenská kancelář poslala MNO. Pan prezident republiky chápe, že věc byla politicky řešena. Generál Svoboda, ministr národní obrany, vysvětluje, že věc Moravcova skutečně pro něho byla politická. Kárné řízení bylo nařízeno podle usnesení předsednictva vlády. Proto pokládal ministr za svou povinnost o výsledku řízení informovati pana předsedu vlády (tj. Klementa Gottwalda, pozn. aut.), který rozhodl, aby věc byla dána odvolacímu kárnému výboru. Pan prezident poznamenal, že věc je více stranickou otázkou. Je třeba však říci vše otevřeně ...“ [14]

Výslechem svědků i samotného gen. Moravce bylo prokázáno, že vinu nelze přisuzovat jemu. Odpovědnost nesli příslušní velitelé, jejichž povinností bylo spálit dokumentaci hned po mobilizaci, případně ihned, jakmile se 15. března dověděli, že je země obsazována německým vojskem. Taková opatření patří k elementárním povinnostem a v krajním případě musí

být vždy vykonána, aniž by byly vydány další a zvláštní rozkazy. Gen. Moravec obhájil svůj postup ze 14. března 1939, když prokázal, že tehdy nejednal svévolně, nýbrž se souhlasem svých představených, které informoval o svém úmyslu opustit ČRa ze zahraničí vést boj proti Německu a dostal od nich k takovému kroku souhlas. [15]

Kárné řízení bylo nakonec zastaveno a generál Moravec byl 1. prosince 1947 ustanoven zatímním velitelem 14. dělostřelecké divize v Mladé Boleslavi, ale ne nadlouho, neboť hned v prvních dnech po „vítězném“ únoru 1948 je „za účelem vyšších zájmů státu“ propuštěn z činné služby.

Od jisté perzekuce se uchránil 29. března 1948, když se mu zdařil jeho odchod do třetího exilu; tentokrát v americké zóně v Německu. Odtud odejel do Londýna, ale krátce poté se zapojil se do zpravodajské činnosti organizace amerického plukovníka Charlese Katka, [16] působící tehdy na území Spolkové republiky Německo. Plně vsadil na spolupráci s USA, které ohodnotil jako vedoucí sílu západního světa, s největšími zpravodajskými možnostmi. V r. 1949 gen. Moravec zahájil s americkou podporou intenzivní zpravodajskou činnost, zaměřenou k destabilizaci režimu v tehdejší ČSR. Podstatou a hlavní náplní činnosti byla snaha zpravodajsky zmapovat dění a vývoj v Československu s důrazem na opoziční a odstředivé proudy ve veřejném, politickém a kulturním životě státu, v neposlední řadě též na vojenské aspekty. Do ČSR byli vysíláni speciálně vyškolení dobrovolníci, kteří sem dopravovali pokyny, rádiové stanice, vytvářeli sítě z důvěryhodných jednotlivců a skupin. Štáb zpravodajské organizace gen. Moravce sídlil převážně v Bensheimu, zaštitěn oficiálně americkou vojenskou institucí American Office (of) Boston. F. Moravec používal krycí jméno Arnold, ale svoji totožnost příliš neskrýval. Zůstal věren svým zvyklostem z doby války, v zálibách, oblékání i principech styku s dobrovolníky. Když posílal své lidi do akce, vystupoval jako voják, netajil se svým jménem ani hodností. Byl jí též osločován a titulován svým okolím. Udržel si své odměřené a vojenské chování a byl převážně respektován všemi, se kterými přicházel do styku. [17]

V roce 1962 odjel do USA, kde pracoval jako odborný poradce ministerstva obrany, respektive americké vojenské rozvědky ve Washingtonu.

V Československu mu byla již v létě 1948 rozhodnutím ministra národní obrany odňata jak vojenská hodnost, tak i československá vyznamenání, jež získal v boji za svobodu své vlasti v prvním i druhém zahraničním odboji. [18] Ta mu byla vrácena až rozkazem prezidenta Václava Havla v roce 1990 a o rok později byl vyznamenán in memoriam Řádem M. R. Štefánika.

Na jeho osobnost a odkaz se zejména v české armádě nezapomnělo. Mimo jiné, u příležitosti oslav 54. výročí ukončení druhé světové války byl propůjčen čestný historický název „Generála Moravce“ 6. speciální brigádě, dnes 601. skupina speciálních sil. Také Vojenské zpravodajství při uvědomění si svých tradic zřídilo v roce 2006 pamětní

odznak nesoucí právě jeho jméno k ocenění výjimečných výsledků a iniciativy vojáků a občanských zaměstnanců při plnění a zabezpečování úkolů, včetně občanů ČR i cizích státních příslušníků za významnou spolupráci s VZ.

PhDr. Zdeněk Vališ

Příloha:

Plukovník František Moravec odletěl společně s dalšími deseti zpravodajskými důstojníky v předvečer nacistické okupace českých zemí do Velké Británie, aby pokračoval v boji na „tiché“ frontě. Při příležitosti prvního výročí Moravec dne 15. března 1940 na vzpomínkovém večíрку v hotelu Vandyke na Cromwell Road vysvětloval důvody svého rozhodnutí [19] následovně:

„Dnes je výročí přiletu naší skupiny do Londýna. Není to vzpomínka radostná, neboť nám připomíná den, kdy naše země upadla do takové politické, kulturní, sociální a hospodářské beznaděje, jaké dosud dějiny našeho národa vůbec neznají.

Jestliže jsem nicméně dal podnět k dnešní schůzce, na níž berou účast naši angličtí přátelé a naši českoslovenští kamarádi, kteří se našeho podniku přímo nezúčastnili, je to proto, že jsem chtěl několika konkrétními vzpomínkami osvětliti okolnosti, důvody a účel našeho rozhodnutí odejít dne 14. března r. 1939 večer z Prahy, v předvečer dne, kdy závěrečný akt naší státní tragédie měl být dovršen. Jsem nad jiné kvalifikován analyzovati události té doby z tohoto hlediska autenticky, neboť s ohledem na moji tehdejší funkci, činnost a vztahy, leželo rozhodnutí jen na mých bedrech. Věřte mi, že toto rozhodování za tak mimořádných okolností nebylo věru lehké. Nemohu zde samozřejmě mluvit o všech věcech, neboť mnohé jsou povahy tajné a zakládají skutkovou podstatu úředního tajemství.

Především nutno podotknout, že zásadní rozhodnutí odejít z domova v případě německé invase učinil jsem vnitřně a sám pro sebe již dávno před 14. březnem t.j. krátce po provedení politického rozhodnutí mnichovského. Viděl jsem, že ztráta historických hranic a území pro státní a hospodářský život nepostradatelných, učinila z naší republiky torso neschopné existence a zbavené odolnosti proti věrolomnému, mocnému a drsnému sousedu, jehož politická doktrína jej přímo nutila podmanit si malý národ, vojensky oslabený. Naprostá mezinárodní izolovanost naší druhé republiky dovršovala zoufalou situaci, jejíž tragické dozrání bylo jen otázkou času.

Nedovedl jsem si představit, celá moje přirozenost se tomu vypírala, že bych mohl čekat na příchod nenáviděného podmanitele a dívat se, jak se zmocňuje všeho, co jsem spolu s ostatními pomáhal budovat a což pro nás všechny znamenalo celé životní dílo, nemohl jsem si představit, že bych mohl čekat na příchod vítězného protivníka v místnosti, z níž jsem řídil a po několik let se svými spolupracovníky bojoval proti němu dramatický a nelitostný boj už v dobách, kdy celý národ i se svými představiteli žil v klamných ilusích a v mírové idyle. Po stránce citové byla tato myšlenka nepředstavitelná i nesnesitelná tím spíše, že umírání, které mně a moje nejbližší spolupracovníky nepochybně očekávalo, bylo by bývalo mučednictvím bez jakéhokoli prospěchu pro zemi a národ.

Ovládla mne myšlenka nevzat se boje, pokračovat v něm za všech okolností a do posledních možností. Přenést organismus čs. tajné služby, který jsem vybudoval, kamkoliv mimo hranice obsazeného domova a pracovat dále. Uskutečnění této myšlenky bylo možné i vhodné

z důvodů politických i věcně praktických. Mezinárodní politické perspektivy dávaly tušiti, že germánská expanse vynutí si v dohledné, snad velmi blízké, době reakci interesovaných mocností a že dojde k válce, v níž se bude znovu podruhé v jednom století a snad definitivně rozhodovat o osudu čs. národa. Myšlenka účastnit se tohoto boje, účastnit se aktivně a účinně byla nasnadě, chcete-li snad předtucha nové zahraniční akce československé.

Praktické možnosti rovněž dávaly dosti předpokladů, že se budeme moci v očekávaném protinacistickém boji důstojně a účinně uplatnit. Odborný stav naší služby byl mezinárodně renomovaný. Naše styky získaly nám mnoho dobrých přátel v cizině a naše organizace byla v našich rukou kvalitním nástrojem, který se mohl uplatnit nejenom v úzkém rámci československém, nýbrž i na poli mezinárodním. Bylo by bývalo neodpustitelnou chybou nechat úplně zaniknout aparát tak pracně vybudovaný a úspěšný a nepoužít ho novu a třeba na jiném místě v boji o život národa.

Vidíte z těchto letmo načrtnutých úvah, jak přirozeně, spontánně a přímočaře došel jsem tehdy – a znovu opakuji už dlouho před 15. březnem – k závěru, nepodávat se, nečekat, nýbrž pokračovat nesmiřitelně a za všech okolností.

Principiální rozhodnutí bylo učiněno tedy poměrně hladce. Zbývalo provedení po stránce technické, osobní, časové a prostorové.

Nebudu, nechci a nemohu zde líčiti události předcházející 15. březnu. Nebudu vypravovat o tom, jak sám a nejbližší moji spolupracovníci jsme viděli z blízka a s hledisk ostatním občanům nedostupným, pokračující rozpad našeho státu, nebudu říkat nic o tom, v jakých zoufalých poměrech zastihly nás nejprve neklamné příznaky a pak bezpečné a přesné zprávy o tom, že 15. březen bude dnem, kdy začne hrozná Kalvárie našeho národa. Nebudu nic mluvit o vůdčích našich osobnostech, které měly za těchto událostí rozhodovat, nebudu pronášet kritiku rozhodování, ani nedostatku rozhodnosti. Nebudu mluvit ani o technických a materiálních přípravách našeho odchodu, z nichž každá byla v tehdejší situaci těžkým problémem. Chci Vám jen říci několik slov o tom, jaká rozhodnutí jsem musel v posledních dnech našeho pobytu ve vlasti učinit, aby mohlo dojít k uskutečnění rozhodnutí a úmyslu, který jsem dříve načrtl.

V prvé řadě bylo nutno rozhodnouti koho vzít s sebou. Počet osob byl přesně omezen počtem sedadel v letadle. Podotýkám, že se vůbec nepoložila otázka společného odchodu s rodinami. Říkám to ne proto, abych zde snad zbytečně manifestoval naši vojenskou drsnost a samozřejmost, s níž jsme zvykli dávat přednost služebním záležitostem před věcmi rodinnými a osobními, říkám to ne proto, že bych chtěl nadměrně vytyčovat naši nevšímavost k rodinám, které skutečně a nezbytně byly námi zanedbávány v posledních letech úměrně tomu, čím více nás pohlcovala naše služba. Uvádím to jen proto, abych ukázal, jak silná byla myšlenka další činnosti, že přehlušovala a musela přehlušit starost o všechno jiné i o to, co nám bylo a muselo býti po věcech služebních nejbližší a nejdražší. Rodiny musely ustoupit a mně nezbyvá než poděkovat všem jejich příslušnicím za klid, samozřejmost a odevzdání, s jakými přijali tuto skutečnost, která obě strany, zejména však je, vedla vstříc osudu velmi nejistému.

Mnohem obtížnější a tragičtější otázkou bylo, koho vzít s sebou ze spolupracovníků. Neboť i těch a mně stejně drahých bylo mnohem více, než kolik mohlo přicházet v úvahu. Jen zřídka bývá představený postaven před nevyhnutelnou nutností takové bolestného rozhodování. Bylo nutno bez ohledu na jakékoliv osobní a citové vztahy řídit se jen důvody věcnými a praktickými. Kritéria pro tyto důvody byla jednak v uplynulé, jednak do budoucna předpokládané činnosti

mých spolupracovníků. Beru plnou zodpovědnost za svoje rozhodnutí v tomto ohledu i nyní, třebaš vím, že u mnohých z těch, kteří tam zůstali, byl snad vybuzen pocit hořkosti a utrpěné křivdy. Většina z nich sedí v žalářích, někteří jsou mrtvi.

Otázka, kam odejít byla vyřešena poměrně hladce a dnes mohu říci šťastně. Rozhodl jsem se jít do Anglie. Při tomto rozhodování hrály sice hlavní roli nejpříznivější předpoklady pro naši budoucí činnost, spolurozhodovaly však i úvahy politické a mimořádný zájem našich anglických přátel. Dnes už to víme, tehdy však bylo možno jen si přát a předpokládat, že noblesní anglický národ povstane v dohledné době proti nebezpečí Nacizmu, že to bude Anglie, která bude politickým a vojenským těžištěm očekávaného velkého zápolení a že zásady anglické politiky si určitě vynutí za jeden z válečných cílů osvobození našeho národa. Vývoj událostí dal nám plně za pravdu. Naše činnost v Anglii má z tohoto hlediska nemalý význam v rámci našeho boje za osvobození.

Jen stručně se zmíním o tom, že jsme doma stáli na svých místech až do posledního okamžiku, že jsme pro dobu svého odletu stanovili kriticky nejzazší mez, kdy už události se daly do pohybu a nedalo se nic jiného dělat. Učiním jen stručnou zmínku o tom, že i po formální stránce naší cestě z republiky dal jsem charakter úřední a služební, ohlásiv svým představeným svoje rozhodnutí a způsob jeho provedení. Přijdu hned k závěru, t.j. vysvětlím proč v tento den mluvím tak obsírně o našem počínu dne 14. března 1939. Nechci a nechtěl bych v nikom z Vás vzbuzovat dojem, že reklamuji pro náš postup více důležitosti, než ji snad má. Jeho ohodnocení patří budoucnosti. Je však jedna pravda, o níž nemůže být sporu. Náš odchod z domova byl typicky revolučním činem, připraveným předem uváženým ve svých příčinách, následcích, cílech a byl to v údobí tohoto našeho druhého odboje prvním revolučním čin, neboť všechno ostatní přišlo později. Nemohu při této příležitosti nevzpomenout našich lidí doma. Národ doma trpí, čeká a doufá. 15. března 1939 je pro nás druhou Bílou horou. Propast, do které byl náš národ stržen, je ve srovnání s tehdejší naší národní katastrofou o to hlubší, oč výše stál náš národ před rokem v ohledu politickém, hospodářském, sociálním a kulturním. Události, jichž výročí dnes vzpomínáme, byly přede hrou gigantického konfliktu, jehož svědky a účastníky dnes jsme. Naše záležitosti nejsou dnes jen v našich rukou, nýbrž budou o nich spolurozhodovat Anglie a Francie, jichž představy o svobodě a demokracii jsou totožné s našimi. Proto věříme, že náš osud je v dobrých rukou a že spravedlivá věc naše, společně se spravedlivou věcí spojenců, zvítězí.“

Poznámky a literatura:

- [1] Jiří ŠOLC. *Ve službách prezidenta*. Praha: Vyšehrad, 1994, str. 5, ISBN 80-7021-115-6.
- [2] MORAVEC František. *Špion jemuž nevěřili*, Praha: Rozmluvy, 1990. Konečnou redakci pamětí provedla jeho dcera Hana Disherová-Moravcová, což poněkud poznamenalo jejich vypovídací hodnotu.
- [3] TICHÝ Oldřich. Z pamětí zpravodajce. *Historie a vojenství* č. 4/1990, str. 121-122.
- [4] **Jaromír Smutný** (1892-1964) český politik, v průběhu první světové války utekl z rak.-uherské armády a stal se legionářem, za první republiky byl řadovým úředníkem na zamíni, později mj. zastával funkci konzula v Istanbulu. Za druhé sv. války se vypracoval na Benešova hlavního asistenta, po jejím skončení se stal kancléřem prezidenta republiky. Smutný tak byl u všech událostí, které Beneš prožil, včetně tzv. únorové krize vlády a následného komunistického převratu. Když Beneš 2. 6. 1948 ze své funkce odstoupil, Smutný ještě několik měsíců sloužil Klementu Gottwaldovi. Později jej komunisté zbavili místa a pravděpodobně by byl zatčen, kdyby včas neodešel do exilu. Stal se spoluzakladatelem Ústavu dr. Edvarda Beneše se sídlem v Londýně. [Wikipedie, otevřená encyklopedie.htm](#).
- [5] *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943*. K vydání připravila L. Othálová a M. Červinková, ČSAV, Praha 1966, sv. I. Dokument č. 84 ze dne 17. dubna 1940, str. 104-105.

- [6] ŠOLC (1994), str. 45.
- [7] Archiv Ministerstva vnitra (dále jen AMV), f. 302-37-1.
- [8] FÁREK František. *Stopy mizí v archivu*. Praha: Vyšehrad 1975.
- [9] BENEŠ Edvard. *Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha: Orbis, 1947, str. 200.
- [10] ŠOLC (1994), str. 229, 230.
- [11] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv (dále jen VÚA-VHA), f. MNO, IV. Odbor, 1947. sign. 23//3/415/3.
- [12] VÚA-VHA, f. VKPR, 1947, čj. 708/dův.
- [13] VÚA-VHA, f. KV MNO, 1946, sign. Km 8/46/1a.
- [14] VÚA-VHA, f. VKPR, 1947, čj. 708/dův.
- [15] ŠOLC (1994), str. 230, 231.
- [16] **Charles Katek** za války působil u čs. exilové vlády v Londýně, po válce jako vojenský atašé na americkém velvyslanectví v Praze, avšak už 18. března 1948 byl z Československa vypovězen jako nežádoucí osoba. Pod jeho vedením pak byla v Německu zřízena Special Service Company 947, v jejímž štábu působili mj. gen. F. Moravec, plk. gšt. J. Kašpar-Pátý, mjr. v zál. Antonín Bartoš (za války velitel operace Clay).
- [17] ŠOLC (1994), str. 240, 241, autor cituje dle AFMV H-664/I-/369, osobní svazek gen. Moravce, zpráva z r. 1953, akce Generál, podsvazek č. 5 a 6.
- [18] F. Moravec během vojenské služby dle kvalifikační listiny obdržel následující vyznamenání: Československý válečný kříž 1918, Československá pamětní medaile, československá medaile Vítězství, Madaglia de la Unita di Italia, Madaglia de la Fatiche di Guerra, Spomenica za rat oslobođenija i ujedinjenija 1914-1918, Ordén svajatoj Anny III. stepeni s mečami, Československý válečný kříž 1939, československá vojenská medaile Za zásluhy I. stupně, Československá pamětní medaile se štítkem F-VB, Polonia Restituta-Commandeur, Řád britské říše, třída komandér (Order of the British Empire-Commander), The 1939-1945 Star, Defence Medal, Orden Jugoslovenske krune III. reda, americkou Záslužnou legii (Legion of Merit).
- [19] VÚA-VHA, 20-20-1.

English Annotation

Main Problems in Building Security of the European Union in the Long-Term Horizon (2020-2050) by PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.

Nowadays we use the term security in a broader sense, covering ecology environment, economic discrepancies between the North and the South, raw material sources, demography, energy. The transfer of economic power from West to East is gathering pace and soon will dramatically change the context for dealing with international challenges – as well as the challenges themselves. Many in the West are already aware of Asia's growing strength. The author uses data e.g. from The Pentagon's New Map to demonstrate a cutting-edge approach to globalization that combines security, economic, political, and cultural factors. He predicts and explains the nature of war and peace in the twenty-first century and outlines the role that Western world can and will play in establishing international stability. European governments need to improve their military capabilities and develop their own distinctive approach to warfare. That approach should build on core European military strengths related to post-war stabilization after a military conflict. These approaches include nation-building, peacekeeping and counter-insurgency warfare.

Actors of World's Security (*New Mid-Term Security Theory*) by PhDr. Antonín Rašek at al. The author summarizes and consequently generalizes security histories of war, peace, military, based upon the events of the last century. Recent moves towards a common European defence and security policy and European defence capabilities have sparked off considerable debate. Concerns have been voiced that this could lead to a decoupling of Europe's security from that of its other NATO allies, or a duplication of effort or capabilities. Above all, there is an urgent need for Europe to boost its capabilities, if it is not to be confined in future to a useful, but limited, reactive defence and security role. It is expected that the US, in a medium-term outlook, to say in the 2020 horizon, will be in a position of the only world's superpower; the People's China will remain only a regional power. All prognostic considerations must be therefore deduced from the position of the United States in the world. The American policy of multilateralism has proved to be most successful in history. As far as the position of our republic is concerned, to improve our defence capabilities we must use the EU as a framework.

Topical Problems of Security and the Czech Republic

by Lt.Col. Bc. Štefan Živčák. At present, when we are at the height of prosperity and affluence, at the same time we face the most impending perils. There are both global risks, cultural, civilizational, military as well as military-political, which may be enumerated as follows: terrorism, proliferation, regional conflicts, states collapse, illegal migration, ecological threats, organized crime, epidemic, pandemic, international armed conflicts. The Czech Republic, as a small state with rather limited resources and military potential, could solve security risks and threats only in the frame of NATO alliance, with the member states of the EU. Our country has been participating in international crises since December 11, 1990, when our federal parliament approved sending 200 volunteers in Saudi Arabia. Czech involvement covers both military and non-military deployments abroad. The new concept of security system of the Czech Republic should harmonize cooperation of all elements of this system and make it more effective and flexible.

MILITARY ART

Peace Operations by Col. GSO Ing. Ing. Jaromír Žůna, MSc. The end of the Cold War was the most important factor determinating political and security realities in the world. Consequent development has gradually led to the significant reengagement of the former Warsaw Pact member states and other military alliances, especially into all form of peace operations. The Czech Republic is following the path common for the other countries in Euroatlantic region, being motivated by common struggle for enlargement this area of stability, security, democracy and peaceful resolution of crises. Hand in hand, with growing experiences from peace operations, the Czech Republic reflects specificities of national security and military strategies, as well as the level of declared military ambitions. Principal changes the Czech forces undergoing now are aiming at fulfilment basic principles of the Security Strategy of the Czech Republic. Participation of the Czech Republic in peace operations and operations outside the republic is becoming the most predominant form of deployment of our armed forces. Therefore, peace operations studies are more pressing today than ever before in the past.

Operational Surrounding by *Ing. Antonín Krásný, CSc., Col. GSO Ing. Oldřich Socha*. The term “security”, originally used for the defence of state/national territory, was surpassed by “global security”, ranging from world’s security situation to monitoring foreign conflicts with the deployment of pre-emptive actions in places with tides of violence, instability. This article describes mentioned complexity of current and future military operational environment dilemma: generally, armed forces are affected by multifaceted circumstances that have to be taken into account and mustn’t be ignored or neglected during the preparation and performance of their mission. At present, threat spectrum is characterized by three key characteristics: dynamics, complexity, and lower importance of geographical area. The so-called Long Term Vision EU describes the future military environment which is divided into three components: humane (social), cybernetic (informational, computer, communication), physical (natural, geographic) and is bridging the gap between strategy and capabilities of forces.

Impacts of Warfare in Urbanized Terrain on Inexperienced Young Soldiers by *Doc. Ing. Dušan Sabolčík*. New technologies influence not only social advance, but also the development of armed forces. Present-time warfare is resolute, dynamic. In the 21st century, both low and high intensity conflicts, counterterrorist or stabilization operations might take place in urbanized areas, where casualties and material damages are high. New weaponry and technology make demands on military and professional training, self-control, psychic preparedness. In advance we must set rules governing the firing of weapons and use of force namely by soldiers involved in peacekeeping and counter-insurgency situations. Mental stress, emotional, or physical strain or tension of soldiers are manifested by fanaticism, looting, killing non-combatants, desertions or going away from military units without permission (AWOLs), depressed soldiers inflict wound on themselves, they misuse drugs or alcohol. The author cites factors increasing soldiers’ resistance: high cohesion of units, tough training, relaxation, courageousness, high awareness of objectives of operations and war aims.

OPINIONS, CONTROVERSY

The Structure of Security System of the Czech Republic by *Ing. Vladimír Krulík*. The purpose of this article is to offer readers rather different look at the Czech Security system as that was presented in *Vojenské rozhledy* No 1, 2007, in an essay by dr. Rašek “Creation of the Foundations of Security Science”, in which its author enumerates relevant institutions in Czech society, civilian or armed, involved in this complex security system. It

is the definition of security that causes that Mr. Krulík adds other security elements and amends security system by references to basic law and legal norms that are in the background of this system. Even simple summary indicates that our security system is too complicated, tangled, without balance. It is a static picture of institutions, the validity of which could be proved only in practice. It is evident that security process should be more dynamic, as its suitability and effectiveness can be only proved face to face crisis situations. This problem is tied to the question of military expenses. Mr. Krulík hopes that further budget cuts in public sector will produce drawing up real concept of security system.

Proper Economic Policy in MoD Department and Problems with Its Implementation by *Maj. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.* The demands for transparency, economy, efficiency and effectiveness of public expenditures in the Czech Republic are increasing. In fact, this kind of economic policy in the forces has been followed since we joined the EU in 1994, but without much success. Its implementation has not achieved its goals. Some factors lying behind the failure of this policy are showed in this article, as well as some remedies proposed by the author, so that the readers could understand the topics and consequently they support implementation proper economic practice within the Czech Armed Forces. The author is a supporter of wide economy education in defence department, namely for key personnel (units commanders, chiefs of staffs, directors of institutions) and their subordinated personnel preparing materials for materiel allocation. Among others, Mr. Pernica underlines the underestimation of proper motivations of key personnel to behave economically on the part of MoD officials.

INFORMATION PAGES

Operation Artemis (A Reference Model for the Development of Battle Groups) by *Lt.Col. Ing. Jaroslav Kulíšek*. EU Battle Group CZE/SVK was formed as the part of a long-term strategy to turn the Czech Army from static defence, garrison force, to mobile, expeditionary formations capable to participate in EU common security and defence policy operations. In June 2003, the first EU autonomous military crisis management operation Artemis was launched. It successfully demonstrated EU ability to operate with quite a small Interim Emergency Multinational Force (IEMF) in a highly hostile environment. The IEMF, dispatched 6,500 km from Brussels, operated under the UNSC mandate, in cooperation with UN forces (MONUC) in the Ituri District, Democratic Republic of the Congo. Operation Artemis demonstrated the need for further development of rapid response capabilities. Subsequently, it has become a

reference model for the development of Battle Groups, with rapid response capability. Lessons learned are valuable for Czech army planners being involved in force planning, or building the first EU Battle Group CZE/SVK. All information and sources for this paper were drawn from unclassified sources.

The First and the Second Russian's Military Campaign in Chechnya: An Attempt to Compare *by Jan Jindřich.*

This work consists of analysis of differences in chain of command, tactics, weaponry and equipment used by Russian Army during the first and the second Chechen war. Main theme is searching for the answer to what degree were Russian generals able to learn from their own tragic mistakes, being done in the first war, and what are the main reasons of Russian relative success in the second. In simplification, the key factors are as follows: new joint command, at the beginning delegated to the Ministry of Defence; detailed planning of combat operations; and respect to enemy combat abilities. In addition: increased effectiveness of Russian ground forces, artillery and air force cooperation, massive deployment of new weapon systems such as Precisely Guided Ammunition and ammunition with Thermobaric effect, last but not least rather unusual effort of the Russian Army to minimize human casualties of its own forces. The reasons mentioned above with many others lead us to the conclusion that Russia is bound for a military victory in Chechnya, nevertheless a long journey remains to be covered.

Model of Psychological Stress in Peacekeeping Missions *by Capt. Mgr. Marek Nový.*

Soldiers are trained for combat situations. But peace missions are not tied with the fight. In some measure, they remind more civil police actions: patrolling, duties at sentry points. But still they are activities done by servicemen; those who retire are called "military veterans". Peacekeepers are exposed to high level of stress situations. People who experience a high level of stress for a long time may become irritable, socially withdrawn, and emotionally unstable. Some people under intense and prolonged stress may start to suffer from extreme anxiety, depression, or other severe emotional problems. All psychological research can be divided into two groups: first dealing with actual stress symptoms, the second one dealing with inner structure of individual stress. Discussed model was formed according the pattern of American airborne units deployed in the Sinai Peninsula. Dimensions of psychological stress in peacekeeping operations are formed above all by "boredom", the real threats are in fact at the end of risk scale. More stress reactions come after the mission ends. Such drafted model can be used also in the Army of the Czech Republic, or in international missions of the Police Force of the Czech Republic.

Social and Psychological Characteristics of Activities of Military Units in Mission *by 1stLt. Mgr. Olga Šotová.*

This essay is an attempt to analyze Czech military missions abroad and tries to explain why soldiers often change their general attitudes towards surrounding world after coming home from the mission. The author summarizes her social and psychological experiences she gained during her engagement in Kosovo. Peacekeeping operations of this pattern are different from warlike ones. Motivation of soldiers is sometimes quite hidden, problems with family background are temporarily postponed. All this is supplemented by tensions in a constricted group, without proper social stimulation. There are several phases of adaptation, covering individual months. The patrolling activities although boring, represent one of many psychosomatic strains, apathetic and jaded soldiers are specially disposed for conflicts. Among others specifics being solved in missions are e.g. mobbing, bossing, or disorderliness.

The Genesis of Welfare Benefits of Czech Soldiers *by Capt. Ing. Veronika Mazalová, Ph.D., Lt.Col. Ing. Petr Musil, and Ing. Eva Vincencová.*

In the last few years, the Czech Republic has been undergoing deep social changes in which the Army of the CR plays an important role. The soldiers risk their health and even lives, therefore they should take advantage of all benefits offered by state social security. Their professional career, promotions and advances must be taken in account when they are leaving the military service. On the other side, we must also reflect economic capacities of the Czech Republic. The authors enumerate all conditions to be fulfilled, so that soldiers were entitled for veteran benefits, together with the history of various benefits, the ways they used to be handled in the past. Legal adaptations are not systematic solutions. As we have no special law on public service, from which veteran benefits ought to be deduced, we have no general base for proper legal amendments, now being discussed.

LANGUAGE PREPARATION

The Results of Language Poll of Military Professionals *by PhDr. Mária Šikolová, and PaedDr. Stanislava Jonáková.*

In the last academic year (2005–2006), language instructors at the Defence University polled 673 respondents in order to find and analyze, among others, the relation between the length of their English studies and the STANAG levels they acquired. Another question they were involved is the age of respondents and the level of Standardized Language Profile. SPL level corresponds to the frequency of usage of English in their military practice. There are also relations among various types of English language: general English, technical English and military English. The latter is the most

important for chiefs of staff, whereas technical English is more suitable for soldiers in lower ranks and specialists, less for members of military staffs. Those who took part in foreign missions reached higher level of language proficiency.

Defence Language Institute Vyškov in 2007 by PhDr. Marie Jandová, CSc., Ing. Dana Szabová, Mgr. Dalibor Cibulka. Language instruction is an integral part of the training of military professionals and various experts of the Czech Ministry of Defence. An important contributor to this is the Defence Language Institute (DLI) in Vyškov. This article describes the principles of work being applied, at the present time, in the activities of the fundamental components of the DLI, the language instruction section and the methodics and testing section and the scope of this activity. It presents the volume and the results of language training in the ACR from 2003 to 2006, as well as new commitments that the DLI in Vyškov has for 2007. It acknowledges the significant growth in the number of the students in the language courses, and the specialization of the various courses according to the needs and tasking of the ACR.

Autonomy and Self-instruction in Learning Foreign Languages by Capt. Ing. Petra Vráblíková, PhD. There are many methods/ways how to master foreign languages. Dickinson (1987) stresses that self-access learning is using materials in a self-instructed way to facilitate learning. This term is "neutral on how self-directed or other-directed the learners are". Students could choose to be either self-directed or tutor-directed learners. Seen in this light, tutor-guided schemes might be considered to be an appropriate device for students who opt for tutor-directed learning in the self-access learning centre. Among others, Benson (2001) describes self-access learning as dealing with the relationship between the self-access system and autonomy in learning which means learners organising the self-access learning resources and environments to interact with the process of their own learning. Despite the variations in defining self-access learning, all educators mentioned by Capt. Vráblíková acknowledge the important role that a learner plays in the language acquisition process in the self-access approach of learning and emphasise the promotion of autonomous learning in each individual through taking responsibility for his/her own learning.

MILITARY PROFESSIONAL

The Preparation of Servicemen of the Army of the Czech Republic (Military Publication Pub-70-01-01) by Ing. Jaroslav Zapletal, CSc., RNDr. František Herodek, and Ing. Štefan Zigo. The basic purpose of this article is to introduce mentioned new military publication, recently compiled and

prepared by the team of authors from the Czech Tradoc in Vyškov. This code should unify the practice within the ACR. It is not an internal normative rule (military manual), but it has validity of service document, under the authority of the Chief of Czech General Staff. In a way, it is the document of new generation, possessing doctrinal character. Principles explained in this publication are binding, but the ways of their application and usage depend solely on army commanders. The publication integrates, unifies and harmonizes military terminology in use, describe the preparation of units for foreign missions, military exercises and their evaluations (including respective documents), defines methods of planning namely at the level of company (battery), battalion (group), underlines significance of e-learning and so on.

New Management Trends in the 21st Century and Preparation Prospects of Military Manager

by doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc., Lt.Col. Ing. Miroslav Mašlej. In November 2006, there was the international conference organized by the Defence University Brno "Tactics 2006". This article is based upon several presentations held at this conference and presents main ideas in this field. They are as follows: validity of management assumptions in the 21st century (changes), new trends in management styles and their application in military science, current state of management schooling at military schools, possible directions and perspectives of management education. Military management covers not only classical managerial subjects, but comprises rich spectrum of items commanders might use, including e.g. knowledge of etiquette. Now we are familiarized with recent trends and it is only upon us to introduce them into practice, so that graduates from military schools could use them in practice.

The Rationality in Commander's Decisions

by Ing. Hubert Štofko, Prof. Ing. František Mazánek, CSc. Based on their previous experience, the authors ponder professional soldiers' rational behaviour and decision-making process in the Army. The authors say that such behaviour is possible even on the lowest command levels, supposing several fundamental conditions are fulfilled. Every commander ought to evaluate the situation independently, unbiased, he ought to judge the impact of his decision on all parties involved and to settle actual eventualities. This process is set into military surrounding. This is a place of specific character that reflects the structure of special military relations. The higher level of command, the higher level of rationality of decisions. But, the superiors should bear in mind that even their subordinates might share decision-making process.

The Role of a Manager-Commander and Units Control by Ing. Milan Pelikán, Lt.Col. Ing. Lubomír Strída. In

this article the authors think over the role of the commander-manager in current chain of command, under the current situation. They analyse requirements for the personality of a commander and characterize important factors and rules that influence successfulness of commander's activities during the control of the units. The core is put on basic principles command and control: united commander's authority that can't be shared with anybody, unity of command, command and control by targets, consistency, determination and firmness when they realize approved decisions, high level of organized activities, high centralism together with a certain level of independence of their subordinates, giving them a chance to fulfil task independently.

Humane Sources Available for Crisis Situations and Defence by Lt.Col. Ing. Bohuslav Vlček. First, we must define applied terms, such as state of danger, emergency, state of state emergency, state of war, sovereignty, democratic principles. Our national reserve consists of compulsory reserves and active reserves. The author enumerates with the use of vast tablets and charts their numbers, together with numbers of military occupational specialities, and explains terms extraordinary service in time of eminent danger, during military exercises, in time of proclaimed state of emergency. He also cites numbers available for conscription (draft). Last but not least, he quotes arguments and conditions under which a reserve soldier can refuse call up order. Defence Act specifies all conditions of national military service, which also includes calling up women, except for those who are e.g. pregnant or are raising children up to age of 15 years.

Testing the Physical Performance of Soldiers (Part 1) by Col. PaedDr. Lubomír Přivětivý. Since January 1, 2005, the Army of the Czech Republic has become a professional army, based upon all-volunteer principles. It has to elaborate methods to check especially physical aptitudes for military service. This could be divided into two parts: first testing candidates for military service, second, testing career soldiers. The author familiarizes us with various sets of physical test used both in the CR and the ACR. The tests must fulfil several core predispositions: they must be standardized, reliable and valid. Validity of test must be related to the external source, so that we could compare our measured data with some other ones. The units of the ACR were divided in 1996 into three performance groups, A, B, and C, according to soldier physical capabilities.

Dual Capable Aircraft (DCA): its Significance in the Background of New Security Surroundings by Ing. František Valach, CSc. (Col. ret.) The fundamental purpose of the nuclear forces that remain is political: to

preserve peace and prevent coercion. The Alliance has taken far-reaching steps to adapt its overall policy and defence posture to the new security environment. NATO's nuclear strategy and force posture were among the first areas to be reviewed. The Alliance's 1999 Strategic Concept set forth the essential principles for the role and characteristics of NATO's Nuclear Forces. This article provides an account of the most significant changes to NATO's nuclear policy. As a first major step of relaxation, the readiness posture of dual-capable aircraft was greatly reduced, in 2002, the readiness requirements for these aircraft were further reduced and are now being measured in months. The author also writes about problems discussed at informal meeting of NATO defence ministers at Taormina, Italy, 2006.

Unmanned Aircraft by Ing. Josef Nastoupil (Col. ret.). The article deals with the question of unmanned aircraft generally, it doesn't discuss their individual types. Unmanned aircraft (UAVs) are designed to fly without a pilot (that is by remote control), their combat engagements are less risky and potentially less costly. Army officials say that UAVs will serve better, as they will carry more weapons and sturdier avionics, use the same fuel as other service aircraft, and could be operated by soldiers in theatre. Avionics and weapons might be controlled even by a conventional link with ground control stations. One "land pilot" can control several UAVs simultaneously. The running programmes will produce mature technologies and stable designs, making use of critical technologies, control abilities. The other critical technologies are: an engine that uses heavy fuel and an automatic take-off and landing system. As a part of coalition forces, the UAVs had proved their usefulness and serviceability in the Middle East.

The Air Force in the Urban Fight by Ing. Josef Nastoupil (Col. ret.). As the world grows ever more urbanized, the Air Force prepares airmen to fight in cities. They are complex domains where military operations are congested by terrain and by the danger of collateral damage and the risk to non-combatants. The Air Force supports the joint force by providing valuable airspace control, command and control, communications and psychological operations support, close-air support, terminal attack control, intelligence, surveillance and reconnaissance, and combat search and rescue. But Air Force capabilities in the urban are not just the supporting force for urban operations, it has ability to provide strategic attack against critical urban area. Based upon an article by Lt.Col. Brian M. Newberry in Armed Forces Journal, September 2006.

Strategic Aspects of Actions Taken to Destroy an Insurgency by Ing. Josef Nastoupil (Col. ret.). Conven-

tional military strategists did not hold counterinsurgency (COIN) and irregular warfare with high esteem. In fact, strategists often marginalized COIN and irregular warfare, never regarding irregular warfare as worthy of strategic-level discussions. But true strategic thinking on the subject of COIN and irregular warfare consider time and space and long strategic view. Now we must consider critical areas for the global war on terrorism (GWOT), including changing nature of the threat environment. Sources: *Principles, Imperatives and Paradoxes of Counterinsurgency*, by E. Cohen, Lt.Col. C. Crane, Lt.Col. J. Horvath, Lt.Col. J. Nagl; *Strategic Aspects of Counterinsurgency* by Col. J. B. Celeski in *Military Review* March-April 2006.

BOOK REVIEW

Full Professionalization Has Becoming a Problem

(A Book by B. Pernica "Professionalization of Armed Forces") by PhDr. Antonín Rašek. The professionalization of modern forces is an upcoming trend in all advanced democratic countries. It is demanded by complexity of current armed fight, advanced sophisticated weapons systems, antipathy of young people to serve in forces; established selective service was not solution, as it was more or less tied with bribery. In our country, compulsory military service was abolished after 135 years of its existence, in 2005. Mr. Pernica, the author of a book "Professionalization of Armed Forces: Trends, Theory, Experience", published by Czech Military Agency of Information and Services, treats military service as a sort of public enterprise in market of labour force. He introduces two models of armed forces: conscript service and volunteer service. At the end of this review Mr.

Rašek points out that under the condition prevailing security risks and wide-spread interventionist policy, there is a possibility that we shall have to return to conscription system.

PERSONAL DATA

Brigadier-General František Moravec by PhDr. Zdeněk Vališ. His professional career was amazing. After the WWI, as a former legionnaire with war experiences, he fought in Slovakia against invading Hungarian forces. Then he decided to reenlist, he was a company commander, regiment aide, and after graduating from War College (High War School) he was appointed as the head of intelligence department of the 2nd Division Plzeň, the chief of intelligence department of Prague District Military Command, and finally the deputy chief of intelligence department of the Main Staff. At that time, the Czech Military Intelligence hired a member of German Abwehr, Paul Thümmel, the famous agent A-54. After the German occupation, he and his eleven colleagues flew to Britain, with the most important documents. There he organized intelligence operations in occupied Czech and Moravian lands, in 1944 he was promoted to the rank of brigadier. Soon after the end of WWII, the Communist Party started to prepare coup d'état. The first step was to take over defence intelligence. Brigadier Moravec was accused of many offences before the war, and although they were not proved, he was released from the army. In 1948 he fled abroad and began to run intelligence activities under American patronage. After the Velvet Revolution in 1989 he was rehabilitated and posthumously decorated by the Order of M. R. Stefanik, one of the highest Czechoslovak orders.

Představení autorů tohoto čísla

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. (pplk. v.z.), nar. 1962; absolvent VA (1987) a Institutu mezinárodních studií FSV UK (2000), 1983–2001 v armádě, mj. jako zástupce vedoucího odd. veřejných vztahů, vedoucí odd. výkonné komunikace odboru pro styk s veřejností MO, 1997–99 nositel grantu v rámci NATO Research Fellowship Programme k problematice úlohy nevládních organizací v procesu civilního řízení a kontroly OS. Autor a člen řídících výborů dvou projektů EU/PHARE zaměřených na tutéž problematiku. 1992–95 viceprezident a člen výkonné výboru Evropské rady braneckých organizací (ECCO), 2002–2004 zahraniční oddělení ČSSD, kde měl mj. v gesci problematiku EU, bezpečnostní politiky a zemí východní Evropy. Od roku 2001 spolupráce s Centrem pro sociální a ekonomické strategie (CESES) FSV UK Praha, specializace bezpečnostní politika. Od roku 2005 vedoucí Střediska bezpečnostní politiky CESES, externí spolupracovník Katedry západoevropských studií Institutu mezinárodních studií FSV UK a vzdělávacího kurzu o EU Europeum pro studium odborníků působících ve veřejné správě a soukromém sektoru, člen redakční rady Vojenských rozhledů, garant projektu „Bezpečné Česko v bezpečné Evropě“ (2006) realizovaný v rámci koncepce informování o evropských záležitostech v ČR.

Mgr. Dalibor Cibulka, nar. 1976, po absolvování jazykové školy Travel 2002 v Brně vystudoval pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, anglický jazyk a literatura – tělesná výchova, učitelství pro střední školy. Během studia pracoval tři měsíce v USA jako profesionální vodní záchranář Amerického červeného kříže. Po ukončení studia působil jako učitel anglického jazyka na vojenské střední škole (2000), základní škole (2001) a střední zdravotnické škole (2002–2004) ve Vyškově. Od roku 2004 pracuje na Ústavu jazykové přípravy AČR ve Vyškově, kde v současné době zastává funkci zástupce ředitele odboru metodiky a testování anglického jazyka.

RNDr. František Herodek, nar. 1956, Přírodovědecká fakulta UP v Olomouci, přeškolení kurz mechanizace a automatizace velení na VA v Brně, postgraduální studium na OVC VUT v Brně, doplňkové studium na PdF UP v Olomouci. Absolvoval řadu kurzů v oblasti ICT, distančního vzdělávání a e-learningu. Od roku 1980 na VVŠ PV v různých funkcích, naposledy jako ředitel Centra informačních technologií. Působil v řídicích funkcích na cvičeníh Cooperative Challenge (1995), Cooperative Best Effort (1996) a Cooperative Guard (1999). Od 1. 9. 2004 pracuje na VA ve Vyškově jako zástupce velitele pro pedagogickou činnost. V odborné oblasti řeší přípravu příslušníků AČR a problematiku využití ICT v řízení a při přípravě vojenských profesionálů.

Jan Jindřich, nar. 1983, od roku 2004 studuje na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy obor mezinárodní a teritoriální studia, toho času ve třetím ročníku. O problematiku vojenství se zajímá již několik let, stejně tak jako o problematiku vývoje postsovětského prostoru. Spolupracuje s z Centrem pro sociální a ekonomické strategie (CESES) FSV UK Praha.

PhDr. Marie Jandová, CSc., nar. 1930, vystudovala Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, obory anglický jazyk, španělský jazyk, francouzský jazyk a pedagogika. Titul PhDr. získala v oboru metodika anglického jazyka, titul CSc. v oboru pedagogika dospělých. V oblasti jazykového vzdělávání v armádě pracuje od roku 1959, v letech 1960–93 na VA v Brně. Po roce 1993 se také podílela na jazykové přípravě příslušníků AČR ve ŠVS MO v Komorním Hrádku. Je autorkou a spoluautorkou jazykových učebnic a slovníků. Své bohaté pracovní zkušenosti v současné době úročí při pedagogické, metodické i zpracovatelské činnosti na ÚJP ve Vyškově.

PaedDr. Stanislava Jonáková, nar. 1956, vystudovala Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze a Pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, obor ruský jazyk, dějepis a anglický jazyk. V obranném sektoru pracuje od roku 1997. V současné době vyučuje anglický jazyk v Centru jazykové přípravy UO v Brně. Absolvovala několik kurzů zaměřených na další vzdělávání učitelů ve Velké Británii a ve Spojených státech.

Ing. Antonín Krásný, CSc. (plk. v.zál.), nar. 1950, v roce 1976 absolvoval VVŠ PV ve Vyškově, po praxi u vojsk na velitelských funkcích na taktickém stupni a po absolvování postgraduálního studia na VAAZ v Brně v roce 1984 se dále věnoval pedagogické práci na VAAZ, později na VA. Koncem roku 1996 přešel na operační správu 2. armádního sboru v Olomouci, oddělení územní obrany. V roce 1997 začal pracovat na MO v sekci obranné politiky na Ředitelství obranných příprav (ŘOP) jako vedoucí oddělení operační přípravy státního území (OPSÚ). Na konci roku 2000 byl propuštěn z armády ze zdravotních důvodů. Dnes pracuje v Ústavu strategických studií Univerzity obrany v Brně. Zabývá se problematikou vojenství. Publikuje ve vojenských odborných časopisech.

Ing. Vladimír Krulík (plk. v.zál.), nar. 1953, Vojenská střední odborná škola elektrotechnická a radiolokační v Liptovském Mikuláši, VA Brno, obor inženýrská služba protiletadlového raketového vojska, VŠE Praha: kurz Ekonomika a manažerské řízení v krizových situacích (ukončil v r. 1996); VA Brno: kurz Problematika Evropské unie

(ukončil v r. 2000); VA Brno, Středisko obranných studií univerzity v Aberdeenu, Středisko bezpečnostních studií univerzity v Groningenu: kurz bezpečnostní politiky a řízení obrany (ukončil v r. 2000). Zastával technické a velitelské funkce u radiotechnických a protiletadlových raketových útvarů PVOS, vedoucí funkce u vojenských územních správních úřadů, na MO, včetně GŠ AČR, mj. zástupce velitele protiletadlové raketové brigády PVOS, zástupce zmocněnce vlády ČR pro přípravu reformy ozbrojených sil ČR.

Plk. Ing. Jaroslav Kulíšek, nar. 1953, absolvent VVŠ PV LS Vyškov (1977), VAAZ Brno (1985), integrovaná škola nizozemských královských sil NIAGOS (1999). Po dobu vojenské služby zastával nejrůznější velitelské a štábní funkce. Účastník mise OSN (UNOMIG), NATO (SFOR, NTMI) a EU (EUFOR RD CONGO). Zkušenosti z vedení operací získal v zónách válečných konfliktů na Kavkaze a v Iráku. Na SRDS-OS MO pracuje v oblasti výstavby systému velení a řízení bojových jednotek pro vedení expedičních operací, operačního použití EU Battle Groups, budování operačních schopností integrovaného bojového informačního prostředí NEC v podmínkách AČR a procesu zavádění operační standardizace.

Plk. Ing. Miroslav Mašlej, nar. 1957, je absolventem VVŠ PV Vyškov, do roku 1986 vykonával základní a střední velitelské funkce u msp, poté velitelské funkce u VVŠ PV Vyškov, 1993-94 VA Brno AK 1, po jeho ukončení zástupce velitele zabezpečovací brigády VVŠ PV Vyškov. 1996-1997 pracoval jako náčelník štábu Vojenské akademie ve Vyškově. V letech 1998-2000 náčelník oddělení na VSŠ Vyškov a VA Vyškov, 1998-2000 studium na Institutu krizového managementu VŠE Praha, 2001-2002 doplňující pedagogické studium na Univerzitě Palackého v Olomouci. V roce 2005 se stal vedoucím skupiny vojenského managementu na katedře vojenského managementu a taktiky UO Brno.

Kpt. Ing. Veronika Mazalová, Ph.D., nar. 1977, VVŠ PV Vyškov (1996-2001), v roce 2006 obhájila disertační práci na téma „Sociální zabezpečení vojáků profesionální AČR“ a ukončila doktorské studium oboru ekonomika obrany státu, specializace finance a financování ozbrojených sil na UO Brno. Pracovala jako náčelník ekonomické služby, vedoucí starší důstojník-speciálista na Velitelství společných sil v Olomouci. Od roku 2006 působí jako odborný asistent skupiny studií zdrojů a procesů bezpečnosti a obrany na ÚSS UO v Brně. Zabývá se strategickými studiemi pro potřeby obrany státu v oblasti řízení finančních zdrojů. Pravidelně publikuje v odborných časopisech a publikacích.

Prof. Ing. František Mazánek, CSc., (plk. v. z.) nar. 1947, absolvent VVU-OJ ve Vyškově. V roce 1977 absolvoval VA v Brně obor velitelsko-štábní vševojskový. Po dvou letech velení čtě začal působit jako pedagog na 1. fakultě VA Brno, později na VVŠ PV ve Vyškově v oboru konstrukce zbraní a zbraňových systémů a jejich použití. Tři roky byl proděkanem a šest let děkanem Fakulty řízení vojen-

ských systémů ve VVŠ PV ve Vyškově. V roce 1987 obhájil disertační práci a získal titul CSc. Habitoval v roce 1991 a v roce 1999 byl jmenován profesorem. Věnoval se především simulační a trenážerové technice. 20 let se zúčastňoval cvičení u vojsk na funkci zástupce velitele tankového pluku a později jako zástupce velitele operačního oddělení tankové divize. V současné době působí na katedře vojenského managementu a taktiky UO Brno.

Plk. Ing. Petr Musil, nar. 1972, VVŠ PV Vyškov, obor finanční činnost a finanční podnikání. Od roku 1996 zastával funkci zástupce vedoucího oddělení Vojenského finančního úřadu 642 Praha. 1998-2001 náčelník oddělení dílčích rozpočtů přejmenované následně na Středisko dílčích rozpočtů AČR. V letech 2001-2003 příslušníkem sekce personální GŠ, náčelník ekonomického oddělení. Nyní je vedoucím skupiny řízení finančních zdrojů, katedry ekonomie, Fakulty ekonomiky a managementu, Univerzity obrany v Brně.

Kpt. Marek Nový, nar. 1969, FFUK Praha. Pracoval na krizovém centru psychiatrické kliniky Všeobecné fakultní nemocnice Praha, kde se věnoval krizové intervenci. Později krátce jako vědecký pracovník Centra pro výzkum stresu, spadajícím pod VVŠ PV Vyškov, poté jako policista Služby kriminální policie a vyšetřování v přímém výkonu služby, kde se věnoval objasňování závažné, zejména násilné kriminality. Od 2003 působí jako psycholog Vojenské policie. Účastník misí v Iráku. Zabývá se profesní psychodiagnostikou, profesní psychologickou přípravou policistů obecně a pro výkon služby v zahraničí (např. zvyšování multikulturní citlivosti, psychologická příprava pro případ únosů). Člen Českomoravské psychologické společnosti a Asociace forenzních psychologů. Publikuje zejména v Psychologii dnes a Forenzním občasníku.

Ing. Milan Pelikán (pplk. v. z.), nar. 1951, je absolventem VVŠ PV ve Vyškově. V roce 1979 absolvoval VA v Brně obor velitelsko-štábní vševojskový. V letech 1973 až 1984 působil ve velitelských funkcích. Od roku 1986 do 1993 působil jako systémový inženýr, programátor a vedoucí v podnikovém ASŘ (automatizovaném systému řízení). Nyní pracuje jako odborný asistent na katedře vojenského managementu a taktiky Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany Brno.

Mjr. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., nar. 1973, VVŠ PV, obor finanční zabezpečení Armády České republiky (1997), poté pracoval jako náčelník finanční služby protiletadlového raketového pluku. V letech 1998 až 2004 odborný asistent na katedře obchodně finanční Fakulty ekonomiky obrany státu a logistiky VVŠ PV ve Vyškově. V roce 2003 doktorát na VVŠ PV s disertací Problém hospodárnosti a profesionalizace Armády České republiky. V současné době pracuje jako odborný asistent na katedře ekonomie Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany v Brně. Zabývá se ekonomikou a managementem ozbrojených sil. Je členem České společ-

nosti ekonomické a Asociace veřejné ekonomie Publikuje v časopise Vojenské rozhledy a Obrana a strategie, je autorem jedné monografie a několika skript.

Plk. PaedDr. Lubomír Přivětivý, CSc., nar. 1960. Absolvent PdF UJEP v Brně 1984, rig. zkouška tamtéž 1987. Disertační práce a zkouška na FTVS UK v Praze 1993. Po praxi učitele na gymnáziu do roku 1987, člen katedry tělesné výchovy a sportu na VVŠ PV, od roku 1994 jejím vedoucím. Od roku 1996 náčelníkem Vojenského oboru UK FTVS v Praze. Zabývá se otázkami tělesné výkonnosti a pohybovými aktivitami vojenských profesionálů a zdravotně orientovanou tělesnou zdatností. Podílel se na prosazení speciální tělesné přípravy do výuky. Publikuje v odborných časopisech – vojenských i civilních – spoluautor několika sborníků z vojenských, celostátních i zahraničních konferencí.

PhDr. Antonín Rašek (genmjr. v.v.), nar. 1935, pěchotní učiliště, FF UK (filozofie a historie, NATO Defense College v Římě. Sloužil u letectva, stal se vojenským novinářem a pracoval ve společenských organizacích v armádě (1965–1968). Po 21. srpnu 1968 z armády propuštěn, zařazen do seznamu akce Norbert. Pracoval jako poradce v Institutu poradenství, v Institutu Čs. komitétu pro vědecké řízení a jako výzkumný pracovník ve Výzkumném ústavu strojírenské technologie a ekonomiky v sociologii řízení. 1990–92 civilním náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci a ředitelem ISS (1993). 1990–1991 se podílel na ustavení a nasazení naší protichemické jednotky v Perském zálivu. Pracuje ve Středisku bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie při Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Čestný člen Asociace BOOSS a Ústavu strategických studií UO v Brně.

Doc. Ing. Dušan Sabolčík, CSc. (pplk. v zál.), nar. 1949, v roce 1976 ukončil VVŠ PV ve Vyškově, PGS VA Brno, směr velitelsko-štabní. Zastával řadu velitelských funkcí, velitel praporu, náčelník štábu pluku, po dobu jednoho roku byl pověřen funkcí velitele pluku. Od r. 1986 pracovníkem katedry všeobecné taktiky VA Brno. Kandidát vojenských věd v roce 1993, docentem od dubna 2003. V letech 1993–94 příslušníkem mírových sil OSN-UNPROFOR v bývalé Jugoslávii jako vojenský pozorovatel, v letech 1995–96 a 1997–98 mise UNGCI v Iráku, v letech 1999–2000 mise OBSE - KVM a MIK (Kosovo). Po listopadu 1995 katedra taktiky, velení a štabní služby VA Brno, od r. 1998 katedra vojenského managementu a taktiky VVŠ PV ve Vyškově, v současnosti katedra vojenského managementu a taktiky Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany. Publikuje o problematice boje ve městě a zastavěných prostorech, mírových operacích (operacích na podporu míru), světových bezpečnostních organizacích, aktuálních otázkách vývoje taktiky a operačního umění, vojenského managementu.

Plk. gšt. Ing. Oldřich Socha, nar. 1954, VVŠ PV ve Vyškově (1979), PGS na VAAZ v Brně (1984), kurz VYSTREL

(1990), štabního kurz NATO (1997), kurz pro práci ve velitelských strukturách NATO (1998), operační velitelský kurz generálního štábu (2003), kurz INFO OPERATIONS (2006). Na přelomu let 1998 a 1999 byl pověřen vedením českého styčného týmu připravujícího vstup ČR do struktur velitelství AFNORTH. V roce 2001 se zúčastnil mise SFOR ve funkci náčelníka styčné sekce velitele SFOR pro Chorvatsko. Od roku 1974 do roku 2004 prošel řadou velitelských a štabních funkcí u vojsk. V současné době vykonává funkci zástupce ředitele operačního odboru – vedoucího oddělení operačního plánování sekce rozvoje druhů sil operační správy MO. Je členem vědecké rady Ústavu operačně taktických studií UO Brno.

Doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc. (plk. v.z.), nar. 1949, absolvent 1. FVA Brno (1971), v roce 1986 obhájil disertační práci a získal titul CSc., docentem je od 1990. Absolvoval mezinárodní vojenský výukový a výcvikový program IMET (1993). Postupně zastával funkce velitele roty a důstojníka štábu pluku, po roce 1977 učitel taktiky na VVŠ týlového a technického zabezpečení Žilina, od r. 1983 na VVŠ PV Vyškov, od 1. 9. 2004 působí na UO Brno. 1995–2003 vedoucí katedry řízení a velení, do 1. 9. 2003 děkan Fakulty řízení vojenských systémů na VVŠ PV Vyškov. Nyní pracuje jako odborný asistent na katedře vojenského managementu a taktiky UO Brno. Je členem redakční rady časopisu Vojenské rozhledy a členem oborové rady „Vojenský management“. Ve výzkumné činnosti se zabývá teorií velení a řízení činnosti vojsk.

Pplk. Ing. Lubomír Střída, nar. 1956, Vysoká vojenská technická škola v Liptovském Mikuláši, poté vykonával velitelské funkce u jednotek radiotechnického zabezpečení letectva. V letech 1995–1997 působil na skupině REB 2. armádního sboru. Od roku 1997–2002 náčelník oddělení 0–6 brigády vojenského zpravodajství. Následně byl vyslán do štábu mnohonárodní brigády v Topolčanech, 2003–2005. Po návratu nastoupil jako odborný asistent na katedru vojenského managementu a taktiky Fakulty ekonomiky a managementu UO Brno.

Ing. Dana Szabová, nar. 1967, je absolventkou Vysoké školy ekonomické v Bratislavě, Fakulty ekonomiky a řízení výrobních odvětví. V armádě pracuje od roku 2000 v organizačních funkcích, v současné době řídí studijní skupinu Ústavu jazykové přípravy ve Vyškově.

PhDr. Mária Šikolová, nar. 1959, vystudovala FF Univerzity Komenského v Bratislavě, tlumočnicko-překladatelský obor se specializací na angličtinu a arabštinu. V obranném sektoru pracuje od roku 1982. Nejdříve vyučovala arabštinu a od roku 1993 se zabývá výukou anglického jazyka. V polovině devadesátých let byla při zrodu testovacího systému podle normy STANAG 6001 v AČR. Absolvovala několik kurzů zaměřených na další vzdělávání učitelů ve Velké Británii a ve Spojených státech. Zabývá se teorií učení, vyučováním a testování cizích jazyků. Od roku 2005 působí jako prezidentka

CASAJC (Česká a slovenská asociace jazykových center). Postupně prošla různými vedoucími funkcemi: vedoucí odd. anglického jazyka, zástupkyně ředitelky na bývalém ÚJP VA. Od září 2003 pracuje jako vedoucí katedry jazyků FVT, nyní - Centrum jazykové přípravy UO v Brně.

Npor. Mgr. Olga Šotová, nar. 1978, psychologie - FF UK Praha (1996-2001), český jazyk - PF ZČU Plzeň (1996-2001), analytická psychoterapie - Pražská psychoterapeutická fakulta Praha (1998-2001), Hlubinně dynamický psychoterapeutický výcvik (1998-2003). Vojsková psycholožka 4. brigády rychlého nasazení, Žatec. V roce 2003 a 2005 se účastnila jako psycholog 3. a 7. praporu KFOR. V současné době doktorandské studium sociální psychologie na FF Praha.

Ing. Hubert Štofkó (pplk. v. z.), nar. 1955, je absolventem VVŠ PV ve Vyškově. V letech 1980 až 1983 působil ve funkci velitele čety. Od roku 1983 do 2005 působil jako pedagog na VVŠ PV v oboru konstrukce zbraní a jejich použití. Byl členem týmů řešících vývoj a zavádění střeleckých trenažérů pro výcvik ve střelbě z ručních zbraní do AČR. Nyní pracuje jako odborný asistent na katedře vojenského managementu a taktiky Fakulty ekonomiky a managementu UO Brno.

Ing. František Valach, CSc., (plk. v.z.), nar. 1947, VA Brno, v roce 1988 aspirantura tamtéž. V roce 1994 ukončil kurz Monterey Mobile International Defense Management Course. V r. 1995 absolvoval stáž na velitelství ozbrojených sil USA v Evropě, kurz výchovy k národní bezpečnosti Fakulty velitelství a štábní VA v Brně a Center for European Security Studies (Gröningen). Několik odborných kurzů na škole NATO (SHAPE). Do roku 1990 ve vojenských a štábech bývalého ZVO. Od r. 1991 na MO a GŠ AČR v Praze. V současnosti mimo rezort MO.

Ing. Eva Vincencová, nar. 1964, absolventka Podnikatelské fakulty, VÚT Brno, studijní obor daňové poradenství a podnikové finance a obchod. V současné době pracuje na Univerzitě obrany, Fakultě ekonomiky a managementu, katedra ekonomie.

Pplk. Ing. Bohuslav Vlček, nar. 1958, v roce 1982 absolvoval Vojenskou akademii v Brně, poté vykonával různé technické funkce u útvarů. V letech 1988-95 zastával funkci staršího důstojníka na Okresní vojenské správě Brno-venkov. Od roku 1995 pracuje jako odborný asistent skupiny mírového a válečného doplňování oddělení řízení obrany státu Ústavu operačně taktických studií Univerzity obrany. V roce 2005 absolvoval tříměsíční odborný štábní kurz II. – brigádní úkolové uskupení.

Kpt. Ing. Petra Vráblíková, Ph.D. nar. 1977, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (studijní obor účetnictví a finanční řízení podniku), studijní pobyt na Technical College Ede, Holandsko (1996), Université de Bretagne Sud, Francie (1999), International Teaching and

Training Centre in Bournemouth, Velká Británie (2002). Při studiu pracovala na FÚ Soběslav (oddělení kontroly, majetkové daně), Silvi Nova CS, a.s. (překlady, tlumočení). SVŠ MO Komorní Hrádek - lektorka angličtiny (2001-2002). Po ukončení dvouletého nástavbového studia na ŠVS MO zde působí na funkci náčelníka skupiny jazykové přípravy francouzského jazyka.

Ing. Jaroslav Zapletal, CSc., nar. 1954. Po absolvování VVŠ PV ve Vyškově (1977) vykonával velitelské funkce na stupni četa a rota školních jednotek. Od roku 1981 působil ve vojenském školství jako pedagog. Kandidaturu dosáhl na VVŠ PV ve Vyškově v roce 1993. Postupně zastával funkce od asistenta, náčelníka skupiny a od roku 2001-2003 vedoucího katedry konstrukce zbraní, zbraňových systémů a jejich použití. V roce 2003 ukončil vojenskou činnou službu. Nyní působí u Správy doktrín Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově.

Ing. Štefan Zigo, nar. 1956, po absolvování VVŠ PV ve Vyškově (1980) vykonával velitelskou funkci na stupni četa u školních jednotek. Od roku 1983 působil ve vojenském školství jako pedagog. Postupně zastával funkce asistenta a odborného asistenta a náčelníka skupiny. V letech 1999 až 2001 zastával funkci náčelníka oddělení rozvoje bojové přípravy pozemních sil odboru bojové přípravy pozemních sil GŠ. V roce 2001 ukončil vojenskou činnou službu. Nyní působí u Správy doktrín Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově.

Plk. gšt. Ing. Jaromír Zůna, MSc., nar. 1960, absolvoval v roce 1984 VVŠ PV ve Vyškově. Od roku 1984 působil v řadě velitelských a štábních funkcích VVŠ PV, GŠ AČR, Sil územní obrany, VeVD, ŘeVD a Velitelství sil podpory a výcviku. V současné době zastává funkci zástupce náčelníka štábu SPodV. V letech 1996-1997 se zúčastnil operací NATO IFOR a SFOR v Bosně a Hercegovině. V letech 2001-2002 zastával styčnou funkci na velitelství TRADOC v USA. Je absolventem vyšších kurzů na VA Brno, USAIS Ft. Benning (USA), CGSC Ft. Leavenworth (USA) a NDU Washington D.C. (USA). Publikuje převážně ve sbornících z vědeckých a odborných konferencí.

Pplk. Bc. Štefan Živčák, nar. 1965, VPA KG Bratislava, v r. 2007 zakončil bakalářské studium na VŠPSV v Kolíně. Od r. 1991 vykonával základní a střední velitelské a štábní funkce u vojenského záchranného útvaru v Kutné Hoře, má bohaté zkušenosti s řízením vojenských jednotek nasazovaných v krizových situacích. V roce 1999 se v USA účastnil brigádního cvičení 3. brigády 49. obrněné divize Národní gardy Texas, jejíž je čestným příslušníkem. 2001-2002 působil při vojenské mírové misi SFOR II v jednotce CIMIC, během jednání summitu NATO v Praze (2002) velel vojensko-policejnímu pořádkovému uskupení při ochraně pražského Kongresového centra. Od r. 2003 pracuje na odd. služby vojsk a právní podpory SRDS-OS MO. Dlouhodobě se zabývá problematikou bezpečnosti v procesu globalizace.

CONTENTS

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. Main Problems in Building Security of the European Union in the Long-Term Horizon (2020-2050)	3
PhDr. Antonín Rašek at al. Actors of World's Security (New Mid-Term Security Theory)	12
Lt.Col. Bc. Štefan Živčák Topical Problems of Security and the Czech Republic	29
MILITARY ART	
Col. GSO Ing. Ing. Jaromír Zůna, MSc. Peace Operations	41
Ing. Antonín Krásný, CSc., Col GSO Ing. Oldřich Socha Operational Surrounding	51
Doc. Ing. Dušan Sabolčík Impacts of Warfare in Urbanized Terrain on Inexperienced Young Soldiers	66
OPINIONS, CONTROVERSY	
Ing. Vladimír Krulík The Structure of Security System of the Czech Republic	77
Maj. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Proper Economic Policy in MoD Department and Problems with Its Implementation	89
INFORMATION PAGES	
Lt.Col. Ing. Jaroslav Kulíšek Operation Artemis (A Reference Model for the Development of Battle Groups)	95
Jan Jindřich The First and the Second Russian's Military Campaign in Chechnya: An Attempt to Compare	106
Capt. Mgr. Marek Nový Model of Psychological Stress in Peacekeeping Missions	117
1stLt. Mgr. Olga Šotová Social and Psychological Characteristics or Activities of Military Units in Mission ..	121
Capt. Ing. Veronika Mazalová, Ph.D., Lt.Col. Ing. Petr Musil, Ing. Eva Vincencová The Genesis of Welfare Benefits of Czech Soldiers	136
LANGUAGE PREPARATION	
PhDr. Mária Šikolová, PaedDr. Stanislava Jonáková The Results of Language Poll of Military Professionals	150

CONTENTS

Mgr. Dalibor Cibulka, PhDr. Marie Jandová, CSc., Ing. Dana Szabová Defence Language Institute Vyškov in 2007	155
--	-----

Capt. Ing. Petra Vráblíková, PhD. Autonomy and Self-instruction in Learning Foreign Languages	159
---	-----

MILITARY PROFESSIONAL

Ing. Jaroslav Zapletal, CSc., RNDr. František Herodek, Ing. Štefan Zigo The Preparation of Servicemen of the Army of the Czech Republic <i>(Military Publication Pub-70-01-01)</i>	166
---	-----

Doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc. Lt.Col. Ing. Miroslav Mašlej New Management Trends in the 21st Century and Preparation Prospects of Military Manager	170
--	-----

Ing. Hubert Štofko, Prof. Ing. František Mazánek, CSc. The Rationality in Commander's Decisions	176
---	-----

Ing. Milan Pelikán, Lt.Col. Ing. Lubomír Strída The Role of a Manager-Commander and Units Control	179
---	-----

Lt.Col. Ing. Bohuslav Vlček Humane Sources Available for Crisis Situations and Defence	186
--	-----

Col. PaedDr. Lubomír Přivětivý Testing the Physical Performance of Soldiers <i>(Part 1)</i>	201
--	-----

Ing. František Valach, CSc. Dual Capable Aircraft (DCA): its Significance in the Background of New Security Surroundings	206
--	-----

Unmanned Aircraft	213
--------------------------------	-----

The Air Force in the Urban Fight	218
---	-----

Strategic Aspects of Actions Taken to Destroy an Insurgency	221
--	-----

BOOK REVIEW

Full Professionalization has becoming a problem <i>(A Book by B. Pernica "Professionalization of Armed Forces")</i>	229
---	-----

PERSONAL DATA

Brigadier-General František Moravec	233
--	-----

English Annotations	242
----------------------------------	-----

Who is Who in this Issue	248
---------------------------------------	-----

English Table of Contents	252
--	-----

OBSAH

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.

Hlavní problémy zajištění bezpečnosti Evropské unie v dlouhodobém horizontu (2020-2025)	3
--	---

PhDr. Antonín Rašek a kol.

Aktéři světové bezpečnosti (<i>K nové teorii středního dosahu v bezpečnostní oblasti</i>)	12
---	----

Pplk. Bc. Štefan Živčák

Aktuální problémy bezpečnosti a Česká republika	29
--	----

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Plk. gšt. Ing. Jaromír Zúna, MSc.

Mírové operace	41
-----------------------------	----

Ing. Antonín Krásný, CSc., plk. gšt. Ing. Oldřich Socha

Operační prostředí	51
---------------------------------	----

Doc. Ing. Dušan Sabolčík, CSc.

Účinky bojů vedených v urbanizovaném prostředí na nezkušené mladé vojáky	66
---	----

NÁZORY, POLEMIKA

Ing. Vladimír Krulík

Struktura bezpečnostního systému České republiky	77
---	----

Mjr. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.

Politika správné ekonomické praxe v rezortu MO a problém jejího prosazení	89
--	----

INFORMACE

Pplk. Ing. Jaroslav Kulíšek

Operace Artemis (<i>Model vytváření operačních svazků Battle Groups</i>)	95
--	----

Jan Jindřich

První a druhá ruská vojenská kampaň v Čečensku – pokus o srovnání	106
--	-----

Kpt. Mgr. Marek Nový

Modely psychické zátěže v mírových misích	117
--	-----

Npor. Mgr. Olga Šotová

Sociálně psychologické charakteristiky působení vojenských jednotek v misi	121
---	-----

Kpt. Ing. Veronika Mazalová, Ph.D., pplk. Ing. Petr Musil, Ing. Eva Vincencová

Geneze výsluhových náležitostí vojáků ČR	136
---	-----

JAZYKOVÁ PŘÍPRAVA

PhDr. Mária Šikolová, PaedDr. Stanislava Jonáková

Výsledky analýzy jazykových potřeb vojenských profesionálů	150
---	-----

Mgr. Dalibor Cibulka, PhDr. Marie Jandová, CSc., Ing. Dana Szabová

Ústav jazykové přípravy ŘeVD ve Vyškově v roce 2007	155
--	-----

OBSAH

Kpt. Ing. Petra Vráblíková, Ph.D.	
Autonomie a self-instruction při studiu cizích jazyků	159

VOJENSKÝ PROFESIONÁL

Ing. Jaroslav Zapletal, CSc., RNDr. František Herodek, Ing. Štefan Zigo	
Příprava příslušníků Armády České republiky (<i>Vojenská publikace Pub-70-01-01</i>)	166
Doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc., pplk. Ing. Miroslav Mašlej	
Nové trendy managementu 21. století a perspektiva přípravy vojenského manažera	170
Ing. Hubert Štofko, prof. Ing. František Mazánek, CSc.	
Racionalita rozhodování velitele	176
Ing. Milan Pelikán, pplk. Ing. Lubomír Střída	
Role manažera – velitele při řízení jednotek	179
Pplk. Ing. Bohuslav Vlček	
Lidské zdroje použitelné pro zabezpečení požadavků souvisejících s řešením krizových stavů a obranou státu	186
Plk. PaedDr. Lubomír Přívětivý, CSc.	
Podstata změn v testování tělesné výkonnosti vojáků (<i>1. část</i>)	201
Ing. František Valach, CSc.	
Letectvo dvojího určení NATO (DCA - Dual Capable Aircraft) – jeho význam a uplatňování na pozadí nového bezpečnostního prostředí	206
Bezpilotní letadla	213
Letectvo v boji ve městě	218
Strategické a operační aspekty protipovstaleckého boje	221

RECENZE

Úplná profesionalizace armád začíná být problém (<i>Komentář ke knize B. Pernici: Profesionalizace ozbrojených sil</i>)	229
---	------------

PERSONÁLIE

Brigádní generál František Moravec	233
Anglické anotace	242
Představení autorů tohoto čísla	248
Obsah v angličtině	252

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Časopis **VOJENSKÉ ROZHLEDY**
čtvrtletník

Vydává:

MO ČR - AVIS (Agentura vojenských informací a služeb)
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

IČO: 60162694

Vojenské rozhledy, číslo 2/2007

Ročník: XVI. (XLVIII.)

Datum vydání: 21. kvěna 2007

Rozšiřuje:

AVIS, distribuce, Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
Olga Endlová, tel. (973) 215 563, endlovao@army.cz

Redakce:

Jaroslav Furmánek (redaktor), telefon: (973) 215 733
E-mail: voj.rozhledy@army.cz
Fax: (973) 215 569

Redakční rada: doc. Ing. Josef Janošec, CSc., PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.,

Ing. Jan Doksanský, brig. gen. Ing. Jiří Halaška, plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc.,
doc. Ing. Josef Kašpar, CSc., plk. prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Mgr. Antonín Konrád,
pplk. doc. Ing. Dušan Sabolčík, CSc., plk. doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc.,
PaedDr. Jaroslav Ševčík, mjr. Ing. Vlastimil Šlouf, Ph.D., Ing. Milan Štembera, CSc.,
Ing. Štefan Zigo.

Sídlo redakce: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

Časopis Vojenské rozhledy v elektronické podobě naleznete na:
http://www.army.cz/avis/voj_rozhl.htm

Grafická úprava: Ing. Bořivoj Beránek

Tiskne: AVIS – Praha

Evidenční číslo: MK ČR E 6059

Identifikační číslo: ISSN 1210-3292